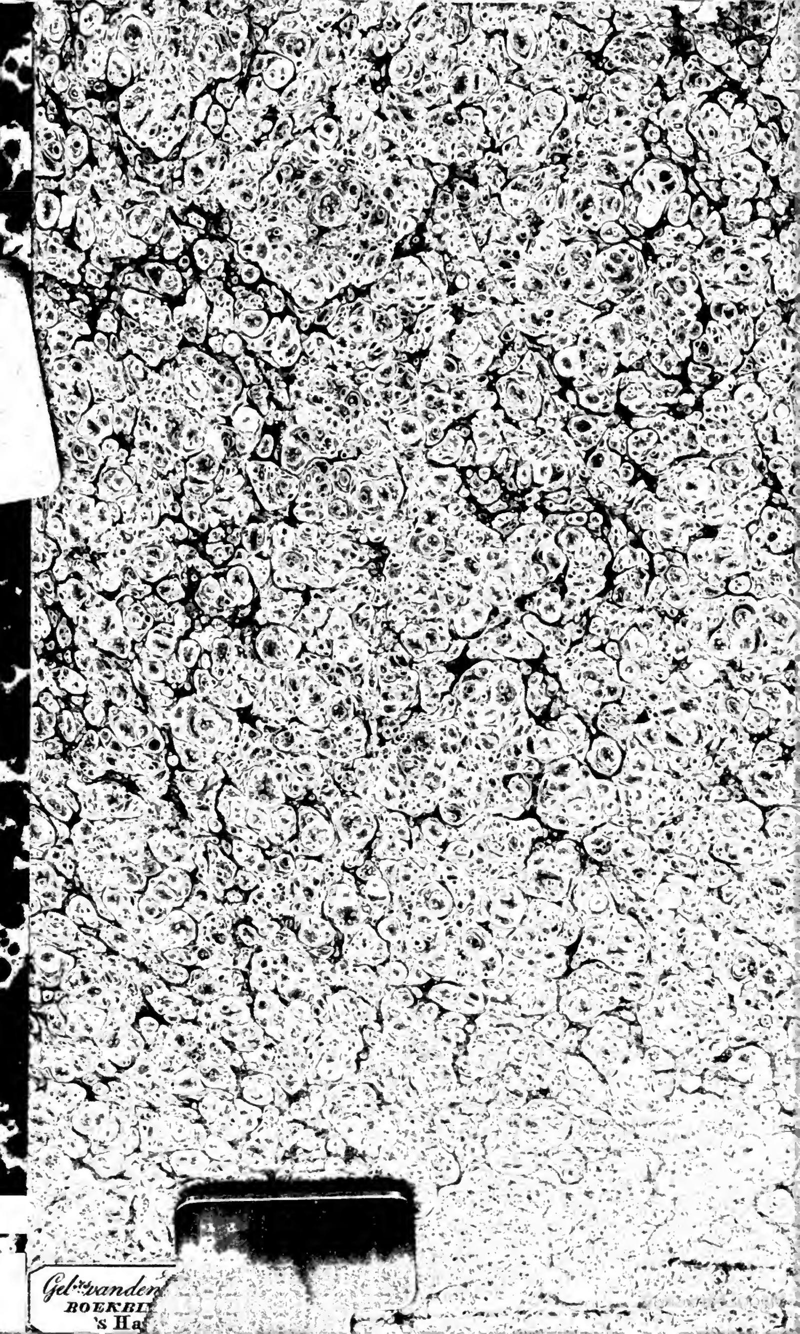
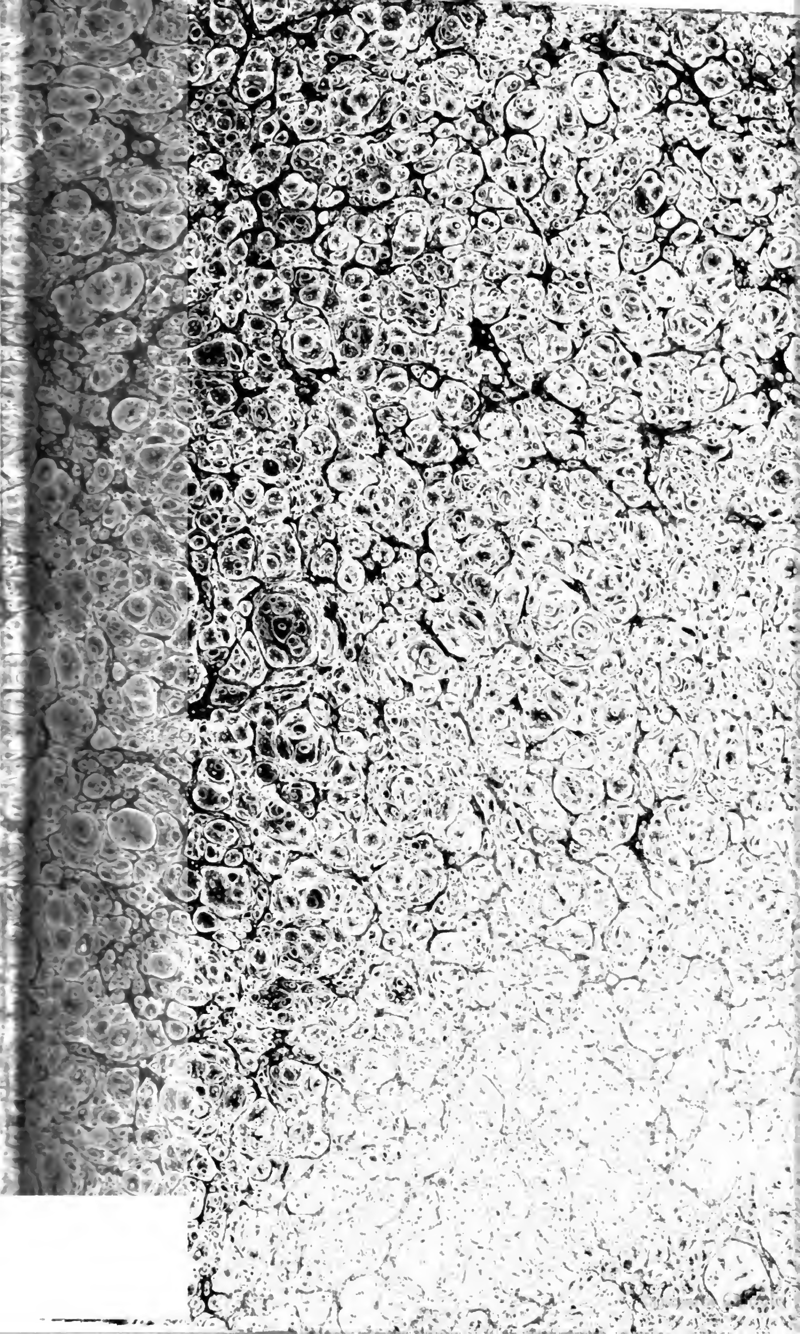
image
not
available

BOEKBI
's Ha

REIZE OM DE AARDE,

GEDAAN OP HET

KONINKLIJK PRUISSISCHE KOOPVAARDIJ-SCHIP

***PRINSES LOUIZE*,**

ONDER DE BEVELEN VAN

Kapitein W. WENDT;

IN DE

JAREN 1830, 1831 EN 1832,

DOOR

DR. E. I. F. MEIJEN;

MET EENIGE VERKORTINGEN UIT HET HOOG-
DUITSCH VERTAALD

DOOR

DR. G. ACKER STRATINGH.

TWEEDE DEEL.

MET EENE PLAAT EN KAART.

TE GRONINGEN, BIJ
J. OOMKENS,
Boek- en Steendrukker.
1840.

KONINKL.
BIBLIOTHEEK
TE 'SHAGE.

INHOUD.

VIERDE BOEK.

OVERVAART VAN DE WESTKUST VAN ZUID-AMERIKA NAAR CHINA.

VIJFDE BOEK.

REIS NAAR HET EILAND LUÇON.

ZESDE BOEK.

BERIGTEN AANGAANDE CHINA.

volgens het te voren bepaalde tijdstip, plaats had: dit alles was van dien aard, om ons terstond uit die streek, welke eene der merkwaardigste der wereld is, te verdrijven.

Het was op den 9 April, des namiddags, toen wij in eene zeer slechte stemming de stad Puno verlieten; men had ons verzekerd, dat de reis van Puno naar Arequipa, over den bergpas, los Altos de Toledo genoemd, niet zoo bezwaarlijk was als die, welke wij over de bergvlakte van Tacora gedaan hadden. Wij besloten daarom, deze reis met den Peruviaanschen post te doen, d. i., wij huurden op de verschillende poststations de tot onze reis noodige paarden en muilezels, die, volgens de wetten van deze inrigting, altijd vóorhanden moeten zijn. Wij hadden ongelukkig zeer spoedig genoegzame reden, om ons over deze wijze van reizen zeer te beklagen, en wij kunnen dezelve ook geen' anderen reiziger aanbevelen. De verschillende plaatsen van Puno naar Arequipa, alwaar zich poststations bevinden, zijn de volgende:

Puno.		
Vilque	7	leguas.
Maravillas . .	8	„
Cachipascano	6	„
Cuevillas . . .	6	„
Pati	7	„
Apo	7	„
Cangallo . . .	7	„
Arequipa . . .	4	„

De geheele afstand van Puno tot Arequipa bedraagt alzoo omtrent 52 leguas, van 20 op den Evenaarsgraad.

In het vervolg van dit verhaal zal men zich een denkbeeld kunnen maken van dit Peruviaansch postwezen, hetwelk zeker reeds vele reizigers bedrogen

heeft. De prijzen der postpaarden zijn verschillende naar de streken; van Puno tot Vilque betaalt men voor ieder dier, alsmede voor den postiljon en ook voor deszelfs paard, 3 real da plata iedere legua, hetwelk ongehoord duur is; van Vilque tot aan de station Cangallo betaalt men daarentegen slechts een' real, en van Cangallo naar Arequipa weder 2 real.

Wij geven hier eene lijst van de gezamenlijke berekende hoogten, welke op dezen weg in de westelijke Cordilleras-keten, van Arequipa af tot aan het meer van Titicaca, door de heeren RIVERO en PENTLAND gemeten zijn; daar onze barometer reeds gebroken was, zoo was ons niet het geluk vergund, deze hoogtemetingen te herhalen en te bevestigen, indien dezelve werkelijk bij sommigen nog eenigen twijfel mogten overlaten.

HOOGTEN VAN	IN METERS.	ENG. VOET.
Quilca, als station aan zee, waarnaar de berekeningen gemaakt zijn.		
Arequipa	2431,1	7,973 R.
„	—	7,797 P.
Cangallo	2934	9,623 R.
Alto de los Huesos	4060	13,316 R.
„	4060	13,605 P.
Apo	4367,1	14,324 R.
„	4376	14,355 P.
Pati	4319,3	14,167 R.
„	4319,3	14,402 P.
Altos de Toledo	4782,2	15,685 R.
„	—	15,530 P.
Montes de Inchocajo	5240	17,187 P.
Tincopalca	4271,1	14,009 R.
Lagunillas	4651	16,225 R.
Compuerta	4174	13,690 R.
Puno	3912	12,831 R.
„	—	12,832 P.
Laguna de Titicaca	—	12,760 P.
Nevado de Chuquibamba . . .	—	22,000 P.
Volcan de Pichu-pichu . . .	—	18,603 P.
Miravillas	4082	13,408 P.
Chullanquani	4227	13,864 P.
Volcan de Arequipa	—	18,373 P.

Van Puno leidt een zeer steil en moeijelijk pad naar de hooge bergketen, welke het meer van Titicaca rondom insluit; daarop loopt hetzelve over haren rug, die zich al aanstonds in eene zeer aanzienlijke vlakte uitbreidt. Omstreeks 4 leguas van Puno verwijderd, ontsluit zich een breed en vruchtbaar dal, de Quebrada de Lampa genoemd; hetzelve strekt zich uit naar het noorden, loopt bijna evenwijdig met de oevers van het meer en opent zich bij de stad Lampa. Een kleine stroom vloeit door het midden van het dal en stort zich uit in den Rio Jussecano; ook hier ziet men als met galerijen omgevene bergen van regelmatig gevormde porfierzuilen, even als bij het dorp Pisacoma, en het levendigste groen bekleedt de onoverzienbare vlakte, in welke het rijke Indianen-dorp Kikijaca, met een klooster en eene fraaije kerk, is gelegen. Duizenden van llamas en schapen grazen hier in den omtrek der woningen en getuigen van den rijkdom van het vrome gesticht. In het natte jaargetijde schijnt de stroom in deze streek sterk te zwellen; fraaije steenen bruggen, die wij thans niet behoefden te gebruiken, voeren dan over denzelven. Ook hier leefde eene groote menigte van Viscachas (*Lagidium peruvianum*), welke met zonsondergang uit de spleten der porfierzuilen voor den dag kwamen. Aan de andere zijde van het dal strekt zich de woeste hoogvlakte uit, die schier van allen plantengroei beroofd is; de honden der Indianen liepen hier rond en zochten voedsel, terwijl zij met alle kracht de groote steenen omwierpen, om de daaronder zich bevindende maden en kevers op te eten, welke echter slechts zeer spaarzaam voorkwamen.

Laat in den avond kwamen wij aan de poststation Vilque aan; eene kleine kamer, welke meer dan twee derde met takkebossen opgevuld was en aan de hoenders tot verblijf diende, was het vertrek voor de passagiers; de arme dieren moesten het zich laten welge-

vallen, dat zij er nog laat in den avond uitgejaagd werden, om voor ons plaats te maken. Vilque is een zeer groot kerkdorp, welks huizen van leem en even zoo goed, als te Puno, gebouwd zijn; er worden hier aanzienlijke markten gehouden, waarop de Indianen van heinde en verre komen, om, hetgene zij noodig hebben, in te koopen of in te ruilen. Reeds hier op deze eerste pleisterplaats begon ons lijden met den post; wij kregen hier eenen jongen Indiaan te voet tot postiljon, dewijl er voor hem geen paard was, en alzoo moesten wij de reis schrede voor schrede voortzetten. Eene schoone pampa, rijk met kudden bedekt, lag voor onze oogen; aan haar eind, naar het westen, verhieven zich eenige groote gebouwen met eene fraaije kerk, welke vroeger een klooster geweest waren, doch thans in eene hacienda herschapen zijn. Kudden van llamas, alpacas, zwijnen, schapen en zelfs zeer schoon horenvee weidden hier, en getuigden van veel welvaart; overal waren de velden, nabij die huizen, met aardappelen en met quinoa bezet, en evenwel vielen ook hier verscheidene bedelaars ons lastig. Op de toppen der nabijgelegene bergen, die het dal insloten, door hetwelk wij heden tot den Rio Jussecano trokken, verschenen weder ettelijke van die vierzijdige obelisken, die bij Palca stonden, en over wier doel wij toen eenige gissingen hebben geuit (D. I. bl. 392). Reeds op den weg tusschen Pisacoma en Piche-pichun hadden wij, boven op den top van een' berg, eene roode, naar boven spits toeloopende naald bemerkt, die, zoo als kleine stukken van haar gesteente toonden, uit eenen rooden jaspis gevormd was. Het is niet onwaarschijnlijk, dat juist in deze groote en vruchtbare dalen gevechten geleverd zijn, door welke de Calaërs, de bewoners der tegenwoordige provincie Puno, na hunnen opstand tegen de Incas, weder overwonnen werden. Het leger der Incas, hetwelk van Cusco kwam, had in het breede

dal van Lampa juist den geschiktsten weg. Zoo mogen deze steenhoopen, die dikwijls zonder veel kunst daargesteld zijn, niets dan zegeteekenen beduiden, welke de jonge Inca tot zijn aandenken oprigten liet; doch de bewoners dezer streken weten niets van derzelver ontstaan te zeggen: zij stammen uit oude tijden af, dit is alles, wat zij, daarover gevraagd wordende, antwoorden.

Op den middag bereikten wij den Rio Jussecano, nadat wij over verscheidene zeer zware lagen van eenen digten graauwen kalksteen gekomen waren; de rivier was, toen wij haar het eerst naderden, op haren linker oever met eene steile en zeer hooge bergketen omzoomd, welker helling met grasplanten bekleed was; langs haren bovensten rand, nabij de steilte, liep eene bergengte, door welke verscheidene Indianen met beladene llama-kudden trokken, die uit de diepte van het dal naauwelijks te bespeuren waren. De llama's dezer streek hebben eene zeer fraaije kleur, hunne korte wol is geelrood, waaruit de lange goudgele lokken te voorschijn treden; sommige dezer dieren hebben zwarte koppen en zien er dan zeer fraai uit. Slechts hier in de Valle de Lampa en nabij Arequipa zagen wij deze verscheidenheid van kleur; de alpaca's zijn hier daarentegen zeer zeldzaam.

Met groot gevaar trokken wij door den Rio Jussecano, om naar de poststation van Maravillas te komen; de weg, dat is, het voetpad, gelijk dezelve hier in het algemeen steeds zoo te noemen is, naar Arequipa blijft altijd op den regter oever, en daarom moet men den stroom tweemaal doortrekken, om de paarden te kunnen wisselen. Wanneer het hoog water is, kan men niet over den stroom komen, en dan is de postlinie aldaar zonder eenigerhande voldoende reden verbroken. De Rio de Jussecano schijnt veel visch te bevatten; want wij zagen van verre groote scharen van naar meeuwen gelijkende vogelen, die digt daar

over heenvlogen en bestendig in het water doken. Bij Maravillas, hetwelk uit één huis bestaat, zagen wij den merkwaardigsten trachiet, dien wij in de Cordilleras gevonden hebben; er zijn daarin stukken puimsteen bevat, die het aanzien van bladerig hout hebben. Buitendien liggen er rondom blokken van veldspaath. Wij verzamelden hier vele fraaije kevers, die zich onder de groote steenen ophielden; doch ongelukkig zijn later, door den val van het paard van onzen geleider, al de insekten verloren gegaan, die wij van Puno tot Altos de Toledo verzameld hadden. Ook hier moesten wij de reis met eenen postiljon te voet voortzetten, en kwamen eerst met den avond, nadat de kleine stroomen reeds met ijs bedekt waren, op de plaats Tambo aan, alwaar wij overnachten moesten, daar de naaste 2 leguas, tot aan de station van Cachipascano, wegens den gevaarlijken weg, bij nacht niet af te leggen waren. Het woord Tambo beteekent in de taal der inboorlingen eene herberg aan den openbaren landweg, welke Tambo's onder de regering der Incas aangelegd werden, en daarom treft men nog in dat land zeer vele plaatsen aan, die dezen naam dragen. Op den bergpas, die voorbij deze plaats gaat, is het zeer levendig; aanhoudend trokken groote tropa's voorbij, die de fabrijkgoederen der verschillende wereld-deelen naar het meer van Puno, naar Bolivië en Cusco bragten; zij overnachtten hier, pakten meestal de goederen af en spanden eene tent daarover heen, onder welke de aanvoerders der tropa's sliepen. In ieder opzigt is deze streek allerbelangrijkst en zoude, bij een zorgvuldig onderzoek, zeer groote schatten in alle vakken der natuurkundige wetenschappen opleveren; ook is het oord zeer daartoe geschikt, dat er zich natuuronderzoekers nederzetten, die, zonder gebrek aan levensmiddelen te lijden, langen tijd aldaar blijven konden. De vogelen en de visschen der nabijgelegene wateren zouden gewis eenen aanzienlijken buit opleve-

ren, en ook in een kruid- en delfstofkundig opzigt zoude men moeijelijk een belangrijker verblijf in dit hoogland kunnen uitkiezen. Wij moesten reeds den volgenden ochtend het oord weder verlaten, zonder er iets verzameld te hebben, en ons haasten, om weder de zeekust te bereiken.

Den 11 April. Een half uur achter Tambo kwamen wij bij de groote Laguna Compuerta, uit welke de kleine rivier stroomt, langs welker oevers wij de laatste 4 leguas afgelegd hadden; zij stort zich ook in den Rio Jussecano uit. Men heeft dit zeer fraai gelegen Alpen-meer ter plaatse van deszelfs afstrooming met eenige zeer stevige muren omgeven, om daardoor in het natte jaargetijde eenigermate meester van deszelfs water te zijn De oevers van dit meer zijn zeer steil, en de pas loopt langs derzelver helling; eene menigte vogelen bedekte de oppervlakte van het water, en van de hoogte af lieten zich in het heldere water verscheidene groote visschen zien. Regts van onzen weg zagen wij een tweede meer, Lagunillas genoemd, hetwelk bijna dezelfde grootte als de Laguna Compuerta had.

Om naar de poststation Cachipascano te komen, leidt de pas bij de Laguna links af van den grooten pas naar Arequipa, en men moet eerst eenen hoogen berg beklimmen, om vervolgens de station te bereiken. De plaats ligt inderdaad hoogst romanesk, bestaat echter slechts uit twee eenvoudige hutten, wier muren van steen opgezet en wier daken met biezen en huiden bedekt zijn. De eene dezer kleine hutten is bestemd tot een vertrek voor reizigers, doch wij waren blijde, dat wij, wegens het zachte weder, in de vrije lucht blijven en hier ons ontbijt bereiden konden. Zoodra wij aangekomen waren, trad er een oud man te voorschijn, klom op eene hooge rots en blies op eenen grooten ossenhoren, om ver in het gebergte zijnen herder een teeken te geven, dat hij met de paarden en muilezels te huis zoude komen. Het in-

strument was zoo eenvoudig mogelijk en wilde maar bij alle inspanning van blazen geen geluid geven; eerst moest er water ingegoten worden, tot dat de verlangde toon zich hooren liet. Eindelijk kwamen de dieren te huis en werden voor de reis uitgezocht; de oude Indiaan vroeg hierbij den postiljon, die ook onze leidsman van de laatste station geweest was, of wij bijzonder veel haast hadden, en kreeg ook dadelijk ten antwoord, dat wij immers geene officieren, ja eigenlijk niets waren; waarop de eerste juist voornemens was zeer slechte dieren uit te zoeken, tot dat wij er eindelijk bijkwamen en een woordje medespraken. Om van het posthuis weder op den grooten weg te komen, leidt de weg andermaal over eenen hoogen en zeer steilen berg; meermalen viel daarbij de pakkaadje van den rug des muilezels, dewijl de weg te moeijelijk was. Ook dit ongemak zoude men kunnen verhelpen, wanneer de station van Cachipascano wat naar Tincopalco verlegd werd, vooral daar het 's avonds geheel niet mogelijk is, dezen weg te gaan. Niet ver van de poststation begint eene heerlijke pampa, die met kleine stroomen rijkelijk doorsneden wordt; men noemt haar Pasta grande (de groote weide); zij is rijk aan fraaije planten, welke in gedaante die van Europa, in het hooge noorden, gelijken. Hier verzamelden wij verscheidene soorten van de geslachten *Gentiana*, *Scirpus*, *Isoetis*, *Chara*, *Cyperus*, enz.

Groote naakte porfierrotsen sluiten het dal der Pasta grande en terstond daarop voert de weg over zeer zware kalksteenblokken, wier gesteente wit en graauw gestreept is. Steeds zijn het ook hier, op den weg van Puno naar Arequipa, even als langs den pas over de bergvlakte van Tacora, de oudste lagen der Vlotformatie, door welke, nu eens hier, dan eens daar, het porfier voor den dag komt. Wij kwamen over vlakten, die steeds zeer karig met planten bedekt waren, maar groote scharen kleine papegaaijen, van

eene blinkend fraaije groene kleur, hielden zich hier op.

De station Cuevillas is even zoo ellendig als Cachipascano; hier kregen wij zelfs eenen lammen Indiaan tot postiljon, die ons over de Altos de Toledo, het hoogste punt van dezen overtogt, brengen zoude. Men kan zich ook naauwelijks eene meer verlatene plaats dan deze poststation voorstellen; rondom liggen de grootste steenklompen en het smalle dal is slechts met zeer weinige kleine schrale planten bedekt, die te naauwernood den schapen en llamas toereikend voedsel geven. Maar de Condor leeft aldaar in groote menigte; steeds hoog in de lucht zagen wij hem zweven en, al kringen beschrijvende, vruchteloos naar roof zoeken.

Des namiddags te $3\frac{1}{2}$ uur verlieten wij dit treurig oord, en reeds binnen een half uur bereikten wij de graat dezer hoogvlakte. De witte, aan kwartskristallen rijke trachiet, die de bergvlakte van Tacora dekte (D. I, bl. 403), ligt ook hier op de jongste Overgangsrotsen; niet ver van den pas verheffen zich eenige zeer steile en spitse kegels, die met sneeuw bedekt zijn en aan sommige zijden zeer steile hellingen vertoonen, alwaar het tot stof vervallen gesteente eene geelroode kleur aangenomen heeft. Deze toppen zijn het eigenlijk, welke den naam Altos de Toledo dragen, en zij liggen nog wel 500 voeten boven het hoogste punt van dezen pas, die zich, volgens de opgegevene metingen, tot 15,530 Eng. voeten verheft. Het luchtsgestel is hier buitengewoon ruw; reeds te $4\frac{1}{2}$ uur, ofschoon de zon nog scheen, begon het te vriezen, en de wind sneed zoo, dat de huid van het aangezigt sprong en de ademhaling moeijelijk werd; evenwel is de plantengroei, vergeleken met dien op de graat van de bergvlakte van Tacora, nog zeer ontwikkeld; vooral munten de heesterachtige planten der klasse *Syngenesia* uit, die hier de hoogte van 1 tot

$1\frac{1}{2}$ voet bereiken, terwijl zij op voornoemde hoogte misgroeid en bijna geheel niet meer voorkomen. Ook hier op deze hoogte stonden, aan den weg, eenige woningen van Indianen, die zeker tot de hoogst gelegene behooren. Van landbouw hebben wij in derzelver buurt niets kunnen bespeuren, alleen groote kudden llama's graasden nevens dezelve en de guanaco's waren er zeer menigvuldig.

Toen wij de hoogte van dezen pas bereikt hadden, lag de vulkaan van Uvinas, ook Uvillas en Ubinas geheeten, ten Z. W. voor ons; hij is bijna geheel van sneeuw ontbloot, maar vertoont naar het oosten eenen krater van geweldigen omvang. Toen het duister geworden was, trokken wij door eene pampa, die met verweerden trachiet bedekt was, en stegen daarop in eene quebrada af, welke zich tot beneden aan de pleisterplaats Pati uitstrekt en uiterst moeijelijk te doorreizen was. Te middernacht eindelijk, bij eene gevoelige koude, kwamen wij te Pati aan, en vonden aldaar alles zeer in beweging; want er was een Peruviaansche Generaal aangekomen, die naar het leger ging, hetwelk in de omstreek van Cusco verzameld was. Ook hier, even als op de vorige rustplaats, was niets te eten, en zeer ontevreden legden wij ons op het gewone veldbed neder. Des morgens waren de gansche vlakte en alle bergen in den omtrek, zoo ver het oog reikte, met ijs en rijp bedekt, en leverden een echt wintergezigt op, hetwelk, door de woestheid der landstreek, zijne wedergade wel niet zal vinden. De rijp en het ijs, welke de landstreek bedekten, was het gevolg van eenen dikken nevel, die hier bijna dagelijks, terstond na den ondergang der zon, valt; de lucht wordt daardoor geheel betrokken, en dikmaals moest de postiljon in den vorigen nacht den weg wegens de donkerheid met de handen zoeken. Onder de vele reizigers, welke wij hier in het toevlugtsoord

van Pati aantroffen, waren er geene, wier aangezigt niet opgezwollen en roodgekleurd, en wier huid niet hier en daar gesprongen was, schoon zij zich eerst sedert twee dagen op reis bevonden, namelijk van Arequipa. Ten gelukke voor vele lieden, die bijna dagelijks dezen pas overtrekken moeten, heeft men naast de woningen der Indianen verscheidene lange huizen gebouwd, die van kleine afdeelingen voorzien zijn en den reizigers tot slaapplaatsen dienen kunnen; men kan hier wel 100 menschen, ten minste eenigzins, op deze wijze tegen de koude beschutten en herbergen.

Bij het vervolgen onzer reis naar Apo kwamen wij door de verbazend groote vlakte, die zich hier, meer dan 5 leguas lang, bijna geheel zonder verval, uitstrekt; zij is rondom met steile bergreeksen omzoomd, en hare oppervlakte is met eene zware kleilaag van eene witte kleur bedekt, die onmiddellijk op zandsteen ligt, en, even als de zandsteenlagen, volkomen horizontaal. De uitstekende bergen der omstreek zijn meest van porfier, waar tusschen ook een witte kalksteen te vinden is. De witte kleur van den kleigrond geeft, bij het volslagen gebrek aan plantengroei, aan de gansche streek het eentoonigste aanzien; overal liggen de geraamten der gevallene paarden en muilezels, en slechts guanacos en vicunas, die over de vlakte naar de naaste bergreeksen draven, toonen, dat er nog eenig levend wezen aldaar aanwezig is. Digt achter de poststation Apo is een zeer hooge porfierberg, waarover de pas gaat; onze dieren waren zoo vermoeid, dat zij er naauwelijks over konden komen en zich meermalen nederlegden, hetgene wij echter alleen aan de aanzienlijke hoogte der landstreek toeschrijven moesten; want wij hadden bestendig stapvoets gereden. Langs de westelijke kust van dezen berg vloeit eene zeer onaanzienlijke beek, die echter op verschil-

lende plaatsen van den berg, dikwijls op meer dan 100 voeten hoogte, de sporen van hevige overstroomingen achtergelaten had.

Het posthuis Apo ligt in eene woeste streek zonder plantengroei; een klein stroomend water, in de nabijheid, doet eenige kleine planten groeijen, die den llamas en den muilezels het benoodigste voedsel opleveren. Wij verzamelden hier eene zeer kleine, maar allerfraaiste grasplant, welke het nieuwe geslacht *Anthochloa* vormt en *A. lepidula* genoemd is geworden. Rondom is het huis met geraamten van paarden en muilezels omringd, die, afgemat door het bestijgen der bergen van de kust, of door den langen weg van Pati herwaarts, alhier nedergestort zijn; de Condor zweeft in majestueuse vlugt dagen lang boven dezelve heen. Hier, gelijk reeds vroeger bij de beide lagunen, aan gene zijde van de Altos de Toledo, lieten zich kleine scharen van eene soort van kleine grasgroene papegaaijen zien, en insgelijks was eene fraaije, bijna volkomen geel gekleurde vink (*Fringilla luteoventris nob.*) nabij het huis zoo overvloedig, als bij ons de gemeene musch. In dit huis vonden wij eene jongen tammen vicuna; het was de eerste, dien wij van nabij zagen en die ons veel genoegen verschafte. In de Cordillera zijn deze dieren, door de aanhoudende vervolging van den kant der Indianen, zoo buitengewoon schuuw geworden, dat het ons nooit gelukte, dezelve op eenen behoorlijken afstand onder het schot te krijgen. Het tamme diertje was gewoon, de lieden na te loopen en zich als een hond aan hunne voeten neder te leggen; werd het geplaagd, dan spoog het zijn speeksel uit, even zoo als de llama pleegt te doen.

Eerst te 5 uren des avonds konden wij de pleisterplaats Apo verlaten en besloten den nacht door te rijden; een lamme Indiaan te voet diende wederom tot gids, zoodat wij ook hier, niettegenstaande de

hevige koude, slechts stapvoets rijden konden. Tot onzen spijt moesten wij ons maar al te zeer haasten, om naar Arequipa te komen; want reeds was de tijd voor onze reis verloopen, en de *Prinses Louize* konde reeds lang in de haven van Islay op ons wachten. Naauwelijks hadden wij het posthuis verlaten, toen de toppen der naaste bergen zich met wolken bedekten; de vulkaan van Arequipa, die reeds gedurende den halven dag in het gezigt geweest was, verdween, en nog vóór dat de zon ondergegaan was, bevonden wij ons in den diksten nevel. De nevel was zoo dik, dat dezelve in den vorm van regen nederviel; daarbij was het zeer gevoelig koud en de snijdende wind floot zoo hevig, dat wij meer dan eens van zins waren, om terug te keeren. De nacht werd door den nevel zoo donker, dat de Indiaan meermalen den weg met de handen zoeken moest. Eenige malen blonken er van verre ons vuren tegen; het waren Indianen, die zich met hunne lastdragende llama-kudden aldaar gelegerd hadden en het weder trotseerden. Het is geheel ongeloofelijk, wat deze menschen bij hunne ongevoeligheid kunnen doorstaan!! Eerst omtrent middernacht naderden wij den voet van den vulkaan van Arequipa, over welken juist de weg naar Arequipa voert en wel digt langs den voet van den vermaarden Alto de los huesos (Knekelberg). De nevel had den hoogen kegel van den vulkaan omhuld, toen wij hem langs zijnen voet voorbij trokken, en wij zagen niets van denzelven, ofschoon wij digt voor hem waren; alleen de ontzaggelijke hoop asch, die wel eene volle legua en nog verder den pas bedekte, en het gaan voor de paarden hoogst moeijelijk maakte, wees ons den aard der naburige omstreek aan. Het was lang na middernacht, toen wij dit oord doorreden, en de lucht was zoo koud, dat wij niet langer te paard blijven konden; doch wij moesten de reis voortzetten; want het zoude gevaarlijk geweest zijn, in deze koude hier te slapen,

daar er geheel geen hout was, om een vuur te ontsteken. Onze lamme Indiaan merkte zeer spoedig onze moedeloosheid en bood ons, tot troost, Cocabladen, die hij in een zakje bij zich droeg, om te kaauwen aan. Reeds op de Boliviaansche grenzen, inzonderheid echter aan het meer van Titicaca, gelijk ook in de geheele provincie Arequipa, is het gebruik van deze plant algemeen.

De bladen van deze kostbare plant (*Erythroxylon Coca* L.) zijn voor de Peruvianen, wat voor de Turken het opium, voor de bewoners van Oost-Indië de betel en voor andere volken de tabak is. Zij dragen dezelve steeds bij zich in kleine zakjes, die over den schouder hangen en uit wollen doek of uit vellen van kleine zoogdieren gemaakt zijn. De Cocabladen zijn bijna van gedaante als onze kersenboombladen; zij hebben eenen wat zamentrekkenden, aangenaam bitteren smaak en eenen fijnen, vlugtigen geur. De Indiaan kaauwt deze bladen, indien hij kan, bijna den ganschen dag; derzelver werking is in het algemeen opwekkend, vervolgens echter, zoo als het ons voorkwam, iets bedwelmend, even als het opium namelijk. Zij geven den arbeidenden Indiaan eene vrolijke stemming en behoeden voor vermoeijenis; op bezwaarlijke reizen verligten zij dagen lang den honger en verwarmen tegen de nachtelijke koude. Daar het gebruik der Coca zoo algemeen is, zoo worden er verbazende hoeveelheden van dit artikel verslonden; La Paz drijft daarin den hoofdhandel; dezelve wordt vervoerd in balen van 20 tot 30 Spaansche ponden, die men te La Paz met 7 piasters betaalt. Op de markten te Chuquito, Puno, Arequipa en Islay zagen wij groote hoopen daarvan liggen; met weegschaal en gewigten voorzien, zitten de vrouwen vóór dezelve en verkoopen deze kostbare plant. Ulloa' zegt reeds, dat de waarde, welke de Indianen daaraan hechten, ongemeen en buitensporig is, en dat zij niet gaarne zouden wer-

ken, bijaldien hun de Coca ontbrak. Vóór dat zij beginnen te werken, voegt ULLOA er bij, zetten zij zich eerst neder, om dit kruid te bereiden, hetwelk zij Acullicar noemen. Zij nemen een goed deel daarvan, benevens een stukje tonra (eene soort van aarde), in den mond, om het zamen te kaauwen en in den vorm van een balletje te brengen; wanneer zij dit alles wel gekneed hebben, doen zij deze balletjes in een zakje, waarin zij de Coca bewaren, en nemen daarop een ander gedeelte, dat zij even zoo als het eerste toebereiden; hiermede varen zij dan voort, tot dat zij 5 of 6 zulke balletjes hebben; want zoo veel gebruiken zij gewoonlijk gedurende den arbeidstijd, die 2 of 3 uren duurt. Zoodra nu de balletjes opgebruikt zijn, vangen zij wederom met hun vorig Acullicar aan, om daarna verder te arbeiden. Ieder balletje houden zij zoo lang in den mond, als zij den bitteren smaak daaraan proeven; wanneer die ophoudt, werpen zij hetzelve weg en nemen een ander. In de bergwerken der provincie Puno ontvangen de mineros, onder het, hun in natura te leveren loon, ook de Coca.

Dat het vaderland der Cocaplant in de oostelijke Cordilleras-keten van Peru, vooral op hare oostelijke helling, is, weet men, maar ook slechts weinig meer. Daarentegen heeft ons VON MARTIUS (*) over dit onderwerp zeer belangrijke berigten medegedeeld; hij vond de plant in de vlakten der Amazonen-rivier, waar zij, b. v. bij Ego, in groote plantaadjen door de Indianen verbouwd wordt. De planten waren 3 voeten hoog en in rijen 3 voet van elkander geplant. De bladen der plant worden aldaar in den oven gedroogd, hierop in vijzels tot poeder gebragt, met de asch uit de bladen der *Cecropia palmata* vermengd en in grasscheeden bewaard. Ook hier gebruiken de

---

(*) *Reise nach Brasilien*, III, S. 1169.

Indianen dit kruid tegen vermoeijenis en noemen het Ypadu. VON MARTIUS vermoedt tevens zeer juist, dat deze plant aldaar ingevoerd is, daar deze volken den tabak bezitten, die bij hen, zoowel tot rooken als tot kaauwen, veel meer in gebruik is.

Van den Knekelberg stegen wij snel in eene quebrada af, die wel meer dan 1000 voeten daalde, verloren echter alras den weg en doolden den ganschen nacht om, totdat wij eindelijk nog, door het blaffen der honden, bij de poststation Cangallo aankwamen, van waar wij slechts nog 4 leguas ver tot aan de stad Arequipa hadden, die voor den volgenden dag overbleven. Wij loopen in de beschrijving snel over deze streek heen, even snel, als wij haar doorreizen moesten; iets later echter zullen wij trachten haar naauwkeuriger te schilderen, daar wij nog eenmaal haar bezochten, om den vulkaan van Arequipa te beklimmen.

Op den 13 April des middags kwamen wij te Arequipa aan en stegen aan het huis van eenen Duitschen koopman af, aan wien wij brieven van aanbeveling hadden, doch wien wij tot ons ongeluk niet te huis vonden. Met ontsteltenis vernamen wij verder, dat de *Prinses Louize* nog maar niet in de haven van Islay aangekomen was, ofschoon zij, volgens onze afspraak, reeds lang aldaar zijn moest.

Arequipa is eene der schoonste steden van geheel Zuid-Amerika; zij is kleiner, dan Lima en ook iets kleiner, dan Santiago de Chile, is echter regelmatiger gebouwd, dan alle overige steden dezer landen. De straten der stad zijn in haar midden met loopend water voorzien, even zoo, als wij dit bij Santiago opgegeven hebben. Over den tijd der stichting dezer stad heerscht groote onzekerheid. HERRERA meldt, dat Don FRANCISCO PIÇARRO deze stad, in het jaar 1539, heeft laten bouwen. Zoo ook ULLOA. ALCEDO geeft daarentegen, volgens den geestelijke ANTONIO CALAN-

CHA, het jaar 1536 op, en te Arequipa heeft men nog eene overlevering, dat de stad reeds in het jaar 1509 gebouwd is. Dewijl nu echter de verovering van Peru eerst met den 4 September 1532 eenen aanvang nam, zoo kan met deze laatste opgave slechts de stichting van eene Indianen-stad bedoeld zijn, die ook vroeger nabij het tegenwoordige Arequipa gestaan heeft. Een zeker PEDRO ANCHURES CAMPO-REDONDO zou de stad gebouwd hebben. Men schijnt het in het algemeen te Arequipa niet zoo naauw met de cijfers in dit opzigt te nemen; want in een' Almanak dezer stad lazen wij: In het jaar 1830 van CHRISTUS geboorte, of in het jaar 7829 der schepping, of in het jaar 4788 van den zondvloed, of in het jaar 339 van de ontdekking van Amerika, of in het 9de jaar van de onafhankelijkheid van Peru, enz. enz. enz.!!!

Men schat de stad Arequipa op 30,000 inwoners (waaronder, in 1830, 292 klooster-geestelijken en 157 kerk-geestelijken), doch wettige tellingen zijn ons niet bekend geworden en ook wel niet gedaan. De plaça der stad is een schoon vierkant plein, hetwelk ten noorden met de hoofdkerk en aan de drie andere zijden met groote huizen van twee verdiepingen omgeven is, die onder overdekte gangen hebben, waar de voetgangers gewoonlijk gaan. In deze huizen zijn ook te gelijk de magazijnen der voornaamste kooplieden, en den ganschen dag heeft hier een levendig gewoel plaats. In het midden van het plein staat eene prachtige fontein, uit welke het water driemaal in den vorm van eene klok naar beneden valt. De hoofdkerk van Arequipa met hare twee torens behoort mede tot de oudste en prachtigste gebouwen van Zuid-Amerika; aan eene harer zijden heeft men, door eene tafel met een opschrift, het verblijf van MALASPINA en zijne togtgenooten vereeuwigd. Dit beroemde reisgezelschap hield zich langen tijd te Arequipa op; eenige der reisgenooten bestegen den vulkaan van Arequipa en deden

hier vele nasporingen, waarvan echter, dat jammer is, slechts weinig bekend is geworden.

De markt, welke dagelijks op deze plaça van Arequipa gehouden wordt, is buitengewoon levendig en duurt tot laat op den namiddag. Hier zitten de dikke vrouwen der Mestizen en Zambiten, en zijn omringd met een groot aantal van levensmiddelen. Hier koopt men aardappelen, camoten of patatten (*Convolvulus Batatas*), welligt de schoonsten van geheel Zuid-Amerika, maïs, snijboonen, bilsenkruid, haver, oranjeappels, vijgen, appelen, druiven, 4 tot 5 soorten van Spaansche peper, lycopersicon, uijen, knoflook, sjalotten, zout, mispelen, granaten, olijven, raauw en gebraden, ook eenige bananen, welke echter zeer slecht zijn, en nog meer andere soortgelijke eetwaren. Het vleesch wordt zoowel versch als gedroogd verkocht; ja zelfs gedroogde hoenders en zeer veel gedroogde visch ontmoet men hier; ook visschen, zoowel zee- als zoetwatervisschen, muntende onder de laatste vooral de smakelijke koningsvisch uit, waarvan er ettelijke verscheidenheden zijn. Naast deze levensmiddelen zitten de Coqueras voor hare balen met coca en verkoopen dezelve naar het gewigt, en nevens de potten en pannen van kleiaarde, welke in groote menigte aldaar uitgestald zijn, treft men kleine broodjes van deze fijne aarde aan, die door de vrouwen om te eten gekocht worden. Aan de andere zijde van het plein vindt men honderden kleine winkels van Europesche fabrijkgoederen en lieden van allerlei kleur verdringen hier elkander. Trotsch gaat hier de vrije Negerin, in witte zijden kousen; want hare klasse is hier alleen de eenige, die arbeidt en ook bijna alleen de bruikbare. De zwaarlijvige Mestize, dikwijls van eenen reusachtigen omvang, zoo als wij haar nergens, behalve op Oahu, wedergezien hebben, gaat, met ontblooten boezem, hoogmoedig de Zambita voorbij, daar zij zich verre boven deze verheven acht. Toen

wij te Arequipa waren, was de kleine handel tamelijk levendig, hetwelk aan de rijke goudmijn van Huaylluca toegeschreven werd. Deze mijn, die nevens Pauza, ten noorden van Arequipa, gelegen is, werd in het jaar 1828 door ANGELINO TORRES, eenen weggeloopen' soldaat, ontdekt, die zich, op zijne vlugt, in de Cordillera dier streek ophield. Sedert twee jaren wordt deze mijn reeds bewerkt en heeft jaarlijks eene som gouds van 2,000,000 piasters opgebragt, thans, namelijk in het derde jaar van hare ontginning, zegt men, dat zij niet meer zoo veel, maar toch nog dagelijks eenige ponden gouds oplevert. Daar de ontdekker van deze rijke mijn een weggeloopen soldaat was, zoo eigende zich de Regering een groot deel der gewonnene rijkdommen toe, en er moeten voor ANGELINO TORRES niet meer dan omtrent 70,000 dalers (Pr.) overgebleven zijn; zeer groote sommen zijn hem ontstolen geworden.

Het klimaat van Arequipa zoude voor de bewoners van noordelijke streken zeer aangenaam zijn, doch voor de inboorlingen is het koud en onaangenaam droog. Ook hier is, gelijk op het hooggebergte, de regentijd in den zomer, vooral in de maanden December, Januarij en Februarij. In de maanden Junij, Julij en Augustus, in het midden van den winter alhier, komt het dikmaals tot eene strenge koude. Koud vooral zijn bij den helderen hemel de avonden, daar de zon, juist op den middag, gewoonlijk ongemeen steekt; hierin is ook vast de oorzaak te zoeken, waarom de inwoners van Arequipa het klimaat zoo buitengewoon vreezen, en, vooral de mannen, dag en nacht, dikwijls bij den sterksten zonneschijn, in groote mantels gehuld gaan. Verkoudheid is eene zeer gewone ziekte, inzonderheid bij de dames van Arequipa, dewijl deze, bloot uit ijdelheid, bestendig zonder mantels en blootshoofds gaan. Men zegt, dat hier vele menschen aan eene soort van kolijk sterven. De vreemdeling, welke

van Arica naar Arequipa gaat, doorreist volkomen veilig de gevreesde zandwoestijn, die de kust van het vruchtbare hoogland scheidt, maar, na een verblijf van 6 of van 10 maanden in de stad Arequipa, kan hij even zoo zeker zijn, dat hij, op zulk eene reis door de zandwoestijn, door de anderdaagsche koorts aangetast wordt. Toen wij van onze reis over de Cordillera te Arequipa aankwamen, en aldaar van de groote inspanningen uitrusten moesten, ondervonden wij verscheidene dagen lang eene buitengewone neiging tot slapen en een bestendig gevoel van duizeligheid. De ingezetenen hielden dit voor de werking der lucht, waaraan wij nog niet gewoon waren. Het is zeer moeijelijk dergelijke ondervindingen van het volk juist te schatten, wanneer men niet zelf lang genoeg op zulke plaatsen gewoond en het luchtsgestel naauwkeurig waargenomen heeft.

De huizen zijn alle van eenen vasten trachiet gebouwd, die een half uur van de stad af gehouwen wordt, alle wit geverfd en met platte daken voorzien, op welke men des avonds kan gaan wandelen; den ganschen dag brandt daar de zon zoo geweldig, dat het er des middags onverdragelijk heet is.

Behalve de 16 meer of minder groote en fraaije kerken, die de stad Arequipa bezit, is nog de fraaije brug te noemen, die over den Rio de Arequipa leidt, alsmede het Cassino, een groot en schoon gebouw van twee verdiepingen, waarin verscheidene kamers met biljarten en een klein tooneel gevonden worden. Een logement voor vreemdelingen heeft de stad Arequipa, met 30,000 inwoners, nog op heden niet, en de reiziger geraakt in de grootste verlegenheid, wanneer hij niet van goede aanbevelingsbrieven voorzien is. Alle overige huizen der stad, buiten die, welke rondom de plaça staan, zijn van ééne verdieping en gelijk aan die te Santiago. Op de hoeken der meeste straten vindt men kleine fonteinen, die als

pompen bekleed zijn en met eene klep geopend en gesloten kunnen worden; zij dienen tot groot gerijf der ingezetenen.

Arequipa is de zetel van den Prefect van het departement en de zetel van eenen Bisschop. Prefect was in het jaar 1831 de Generaal Don BLAS CERDENA, een zeer beschaafd en vriendelijk man, die met veel klem in dien tijd de orde wist te handhaven. Het gebeurde op zekeren tijd, dat de troepen van Arequipa, bij den juist losbrekenden krijg tegen de Bolivianen, niet marscheren wilden; de Generaal ging in de kazernen, liet de soldaten aantreden en sloeg met een' stok onder dezelve en onder de officieren, waarop zij dadelijk aan het bevel gehoorzaamden.

De Bisschop van Arequipa was een zeer fraai en jong man; overal, waar hij zich vertoonde, knielde het volk, en hij gaf het zijnen zegen. Wij hebben in het algemeen in Peru, zoowel hier als in Lima en op andere plaatsen, bespeurd, dat de geestelijkheid nog veel magt over het volk uitoefent, iets, dat in Chili reeds geheel anders is. Eenige weken vroeger, voordat wij naar Arequipa gingen, had men aldaar eene groote processie gedaan en den hemel om regen gesmeekt, daar deze bijna den ganschen zomertijd weggebleven was; reeds twee dagen na de processie viel de gewenschte regen.

Te Arequipa is een geleerd gezelschap gevestigd, hetwelk den naam van *Academia Lauretana de las artes y sciences* voert, en een Lyceum aldaar bezit den naam van *San August - Universiteit*.

Over het gezellige leven der bewoners van Arequipa kunnen wij maar weinig mededeelen; de afwezigheid van den koopman, wien wij aanbevolen waren, maakte, dat wij nergens toegang tot familiekringen vonden. De inwoners van Arequipa hebben wijd en zijd den naam van vriendelijk en gastvrij te wezen; de vrouwen munten uit in schoonheid en uitstekend blanke tint,

waarin zij naauwelijks voor de vrouwen van Santiago onderdoen, die zij daarentegen in praalzucht nog overtreffen. Niettegenstaande de slechts weinig warme lucht, gaan zij nogtans bestendig blootshoofds, of bedekken hetzelve alleen met groote, zijden doeken, welke zij zoowel op straat als te huis dragen.

Ons langer verblijf te Arequipa, door de latere aankomst der *Prinses Louize*, was ons zeer naar wensch; onze verzamelingen van planten en steenen waren zeer aanzienlijk toegenomen en wij hadden verscheidene dagen werk met dezelve in behoorlijke orde te brengen. Eenige kleine wandelingen in den omtrek der stad hadden geen' gewenschten uitslag, en zoo besloten wij, nog schielijk eene reis naar den vulkaan van Arequipa te doen; onzen leidsman moesten wij echter vooraf naar de haven van Islay terug zenden, dewijl ons onderhoud te Arequipa door de afwezigheid van den heer, wien wij aanbevolen waren, zeer bezwaarlijk werd.

Den 19 April, des voormiddags, vingen wij, vergezeld van een' enkelen arriero met een' muilezel en eenige paarden, dezen kleinen togt naar den vulkaan van Arequipa aan. Don BLAS CERDENA, de Prefect van Arequipa, gaf ons een' pas met eenen aanbevelingsbrief aan den overheidspersoon van het dorp Chiguaca, wien de hooge titel van Governador gegeven wordt; er was daarin uitgedrukt, dat men ons eenige Indianen tot wegwijzers medegeven moest en dat wij zelven alle kosten dragen zouden.

De stad Arequipa ligt in eene wijduitgestrekte vallei, die rondom door bergketenen ingesloten wordt. Ten oosten verheft zich de hooge keten der Cordillera; slechts weinige punten zijn op haar te zien, welke altijddurend met sneeuw bedekt zijn. Ten N. N. O. der stad verheft zich de groote vulkaan, welks kegel, tot meer dan 6000 voeten hoogte, geheel alleen boven den bergrug omhoog stijgt en slechts op zijnen top,

naar het Z. W. namelijk, met eenige sneeuw bedekt is. Westwaarts van den vulkaan strekken zich de Montes de Charcani, ook Nevados de Chanchari genoemd, uit; zij zijn zekerlijk 3000 voeten lager, dan de vulkaan van Arequipa, en evenwel zijn zij geheel altijd met sneeuw bedekt. De bergketenen, die het dal in het W. en Z. W. insluiten, zijn van minder belang; de Alto primero, in de laatste rigting, is nog de aanzienlijkste hoogte. De rivieren, welke door de vallei stroomen, zijn de Rio del Volcan, ook Rio Chila geheeten, waaraan de stad Arequipa is gelegen; dezelve komt van de hoogvlakte en vloeit om den voet van den vulkaan van Arequipa heen, waar dezelve tusschen dezen en de Montes de Charcani doorbreekt en de vlakte besproeit. De oevers zijn veelal zeer steil en, gelijk b. v. nabij de stad, met den weligsten plantengroei bekleed. Eerst 2 leguas van Arequipa verwijderd, regt in het Z. ten W., vloeit de Rio de Socovaya (of Juchocajo) met den Rio del Volcan te zamen, en vormt van dit punt af den Rio de Arequipa, die zich westwaarts begeeft en later met den Rio de Siguas vereenigt, nu den naam van Rio de Quilca bekomt. De vallei van Arequipa is gevormd door de roode zandsteen-formatie, die op groensteen en een sieniet-gesteente rust, zoo als dit zeer nabij de stad duidelijk te zien is. De hooge bergketenen, die zich uit den rooden zandsteen ten O. en N. verheffen, zijn van trachiet, en ook geweldig groote streken der vallei van Arequipa zijn met dergelijke trachiet-steenen en met de nieuwe uitwerpselen van den vulkaan overdekt. De witte trachiet, die hier tot eene buitengewone dikte voorkomt, is dezelfde kwartsrijke trachiet, welke de bergvlakte van de westelijke Cordilleras-keten bedekt, behalve dat hij als ware het een verbroken gesteente is. Deszelfs geringe vastheid maakt dezen trachiet gemakkelijk te bewerken, en daarom wordt hij in de gansche stad Arequipa tot

bouwen en tot de menigvuldigste beeldhouwwerken gebruikt; het drooge klimaat alhier is daarvoor gunstig.

Bij al de vruchtbaarheid der vallei van Arequipa is dezelve ongemeen eenvormig; slechts zeer gering is het aantal boomen, die de groote vlakte bedekken, en de hellingen der bergen zijn slechts karig met planten voorzien. Van de hoogte der Cordillera, uit de omstreek van den vulkaan van Pichu-pichu, komen de driften van llamas, ezels en muilezels af en brengen het kreupelhout dier vlakten, in kleine bundels, als brandhout, op de markt van Arequipa te koop; dikwijls zitten nog de bloemen daaraan, en zij zouden bij de Kruidkundigen van Europa een' beteren prijs gelden, dan thans in dit land.

De omstreek van Arequipa is rijk aan minerale bronnen; wij noemen hier de baden van Tingo, van Jezus en van Savandya, die slechts 2 leguas van de stad gelegen zijn; gewigtiger zijn echter die van Yura, wier sterkte en heilzame werking wijd en zijd geroemd worden. Er zijn aldaar staalbronnen en zwavel-waterstof-houdende waters van buitengewone kracht; de bewoners dier streken zijn wegens deze bronnen te benijden. Daarbij is er echter, zelfs te Arequipa, zoo zeer gebrek aan bekwame artsen, welke in staat zijn, om deze, wegens hare kracht, zoo gevaarlijke bronnen in de passende ziekten aan te raden, dat men zeer dikwijls van de schadelijke, zelfs doodelijke werking van derzelver aanwending hoort. Dr. HAENKE, onze landsman en togtgenoot van MALASPINA, die gelegenheid had, zich langen tijd aldaar op te houden, beval de staalbronnen van Yura vooral tegen scorbutieke ongemakken, ambeijen en verstoppingen in gevorderden ouderdom, en, in den vorm van baden, tegen verlamming, Engelsche ziekte en verslapping van enkele ledematen aan. De zwavelbaden zijn daarentegen vooral werkzaam tegen alle ingewor-

telde, zinkingachtige, jichtachtige en andere kwalen, doch met bijzondere inachtneming van den toestand des lijders.

Onze reis naar den vulkaan van Arequipa bragt ons weder voorbij Cangallo, de eerste poststation, alwaar ons een rijke oogst van planten te deel viel (*); doch aan vogelen en insekten was het land zoo arm, dat wij bijna niets te zien kregen.

Niet ver van de pleisterplaats Cangallo begint het dorp Chiguaca, welks woningen zich wijd in een zeer bekoorlijk dal uitbreiden, waarvan de hellingen met groene korenvelden bedekt waren; de gezonde lucht van dit oord is beroemd; het is hetzelfde Chiguaca, van hetwelk ALEXANDER VON HUMBOLDT een buitengewoon voorbeeld van hoogen ouderdom verhaalt. Even vóór zonsondergang bereikten wij het huis van van den Governador van Chiguaca, aan wien wij den aanbevelingsbrief van den Prefect van Arequipa hadden. De man was een gewone boer, die weinig acht sloeg op de aanbeveling en niet begrijpen konde, wat ons naar dien berg voerde; hij dreef in het groot de bereiding van Chicha, dien drank, welke anders ook wel Vinapu en Sora genoemd wordt, en bij de bewoners van het oude Peru, even als bij die van het nieuwe, de plaats van bier en wijn bekleedt.

De Chicha is een gegiste drank, die uit de zaden der maïsplant bereid wordt, dan eens eenen zoetachtig-zuren smaak heeft, gelijk aan dien van cider, dan eens meer geestrijk en dronkenmakend is. Ten tijde der Incas was, gelijk verscheidene Schrijvers melden, de bereiding van geestrijke dranken uit maïs

---

(*) *Tropaeolum mucronatum n. sp.*, *Andropogon bicornis*, *Wilsonia glaberrima* HOOK., *Adesmia spinosissima n. sp.*, *Lycium distichum*, *Cladonia fimbriata* FR., *Sticta pilosa* ACH., *Cynerium Neesii*, enz.

verboden; doch het is zeer waarschijnlijk, dat dit verbod even zoo overtreden geworden is, als het met het verbod van het opium-gebruik in China het geval is. Men heeft zelfs in den nieuwen tijd geheele kruiken vol van dezen drank gevonden, die bij de lijken in de grafkelders (huacas) heengezet geworden, en in eene tijdruimte van ten minste 300 jaren buitengewoon goed bewaard gebleven, maar ook bijna geheel in wijngeest veranderd was. Het gebruik van gegiste dranken uit maïs is in gansch Amerika inheemsch, overal waar dit Amerikaansche koren verbouwd wordt. In zuidelijk Chili, in Braziliё, in Quito, gelijk mede in het hedendaagsche Columbia, in Peru en Mexico, alom hebben de reizigers hetzelve aangetroffen en daarvan verhaald; zelfs de benaming is op verscheidene plaatsen gelijk, of toch zeer overeenkomend. Wij kunnen van dit onderwerp niet afstappen, zonder nog iets tot toelichting van de vraag over het vaderland van den maïs hier bij te voegen. Met het grootste regt zeide VON HUMBOLDT (*) reeds in 1812: „Het is thans onder de Kruidkundigen uitgemaakt, dat de maïs of de Turksche tarwe waarlijk een Amerikaansch gewas is en dat het nieuwe vaste land hetzelve aan het oude geschonken heeft." Des te meer moet men zich verwonderen, dat in den nieuwen tijd weder het tegendeel beweerd wordt, zoo als door SPIX (†), die zeer kort, zonder ergens gronden daarvoor bij te brengen, meldde, dat de maïs, even als de mandiocca, van Afrika naar Braziliё overgevoerd is, en derhalve de maïs een graangewas der oude wereld is. In den jongsten tijd is deze stelling ook door andere

---

(*) *Versuch über den politischen Zustand von Neu-Spanien*, III, S. 32.

(†) *Brasilien in seiner Entwickelung seit der Entdeckung bis auf die neueste Zeit*, 1821.

geleerden geopperd, wien echter de vele stellige bewijzen onbekend gebleven waren, die tegen deze hunne meening zich opdoen. Toen de Spanjaarden in Amerika kwamen, troffen zij overal den maïs, ja zelfs in Mexico als het hoofdvoedsel aan! Men leze slechts de oude Schrijvers van dien tijd, vooral de geschiedenis der Incas, en men zal deze daadzaak zeer uitvoerig aangetoond vinden. De gezanten van ATAHUALPA bragten Chicha mede onder de geschenken, die voor PIÇARRO bestemd waren; en HERRERA verhaalt, dat de Peruvianen gewoonlijk den maïs gekookt en geroost gegeten hebben. Het is eene andere vraag, geheel afgescheiden van de eerste, hoe de maïs aan den bijnaam van Turksche tarwe gekomen zij; het schijnt alsof dezelve uit Spanje, alwaar deze plant, volgens OVIEDO, in het jaar 1525 in den omtrek van Madrid verbouwd werd, naar Italië, van daar naar Turkije en van hier door Hongarije naar Duitschland gekomen is. In verscheidene streken van zuidelijk Duitschland noemt men zelfs de maïs-planten *Turken* (*).

Bij onzen Governador van Chiguaca zagen wij, in de opene lucht, groote velden met maïs-korrels bezaaid, die met wâter begoten en zoo tot ontkieming gebragt worden; honden en muilezels liepen daarover heen en weder en verontreinigden het zaad.

Nog op den avond van den dag bekwamen wij eenen Indiaan tot gids, en omstreeks 8 uur zetteden wij de reis verder voort; een Spanjaard uit het dorp, welke te huis juist niets te doen had, steeg ook te

---

(*) Aanm. Op de Westindische eilanden vond men den naam maïs (maiz) voor dit heerlijke graan, in Peru heette het Çara, Tlaolli in Mexico, en zoo heeft iedere taal van de inboorlingen in Amerika haren eigenen naam voor dit voedingsmiddel. In de Reisbeschrijving van den Prins VON NEUWIED treft men alleen den naam daarvoor in 5 verschillende talen aan.

paard en vergezelde ons op deze reis. De helder schijnende maan verlichtte onzen weg, die uiterst bezwaarlijk, maar belangwekkend, bestendig door diepe kloven en over steile hoogten tot aan den voet van den vulkaan opwaarts leidde. Een klein dorp, Caxamarca geheeten, ligt nog eene legua ver van Chiguaca, en van nu aan verdwijnen voor deze streek de menschelijke woningen. Het was om middernacht, toen wij den voet van den vulkaan bereikten, alwaar de pas de los Huesos over den kam van het gebergte naar Apo en Puno leidt, en werwaarts wij reeds op de terugreis van Puno gekomen waren. De verbazende hoop van lava-asch, waarin de paarden waadden, maakte het aanhoudend stijgen ongemeen bezwaarlijk; daarbij ging eindelijk de maan onder, en het werd donker en zoo koud, dat wij niet langer de reis konden voortzetten. In eene kleine kloof, die zich midden in deze velden van lava-asch gevormd had, sloegen wij ons nachtleger op en sliepen aldaar, bijna geheel in de asch bedolven, zeer goed.

Reeds vóór zonne-opgang vervolgden wij den volgenden morgen onzen togt; want de koude wekte ons vroeg. Wij kwamen weldra bij den grooten hoop beenderen, die hier opgeworpen is, en waarvan de pas, over dit gedeelte van het gebergte, den naam bekomen heeft. De Alto de los huesos (Knekelberg) is meer dan 13,300 Eng. v. boven het vlak der zee verheven; dezelve vormt te gelijk de grensscheiding tusschen de departementen Puno en Arequipa. Hier liggen de beenderen van ettelijke honderden muilezels begraven, die, zwaar beladen, van Arequipa opstijgende, op dezen moeijelijken bergpas van vermoeidheid liggen bleven; de zon heeft ze gebleekt en waarschijnlijk zullen zij een gedenkteeken van eeuwen worden. Boven deze met asch bedekte vlakte verheft zich de kegel van den vulkaan in eene bijna regelmatige piramidale gedaante, insgelijks geheel met asch en puim-

steen bedekt; slechts hier en daar breken zuilenvormig geplaatste trachieten door. In vroegeren tijd was de spits van den kegel zeer stomp, zoo als eene teekening daarvan bewijst, die naar een oud Spaansch handschrift zonder jaartal gemaakt is; de heer VON HUMBOLDT heeft de goedheid gehad, dezelve ons mede te deelen.

Slechts aan de zuidwestelijke zijde kan de kegel beklommen worden; aldaar is de steilte niet zoo aanzienlijk en wordt nog daarenboven hare bestijging door rijen van trachiet-zuilen gemakkelijker gemaakt. De berg der beenderen ligt op de oostelijke zijde van den vulkaan, en wij vervolgden daarom den togt, om tót de zuidwestelijke zijde te komen; slechts weinige plantjes staken uit de asch uit; zij behoorden echter tot de fraaiste vormen, die wij op de gansche reis gevonden hebben. Eene prachtige *Sida* onderscheidde zich boven allen; hare bladen, geheel met zilverwitte haren bedekt, zijn in den vorm van kleine rozen bijeengeplaatst, die geheel afgezonderd in de zwarte asch groeijen. Hier en daar traden uit deze kleine behaarde hoopjes bladen enkele bloemen te voorschijn, die wit en donker violet gestreept waren, doch de laatste kleur is zoo donker, dat men dezelve in het eerst voor zwart houden moet, weshalve deze bloempjes, daar zij de Pruissische nationale kleur vertoonden, eene des te grootere bekoorlijkheid voor ons hadden en wij ook aan deze soort den naam van *Sida borussica* gegeven hebben. Daarop kwamen de *Zamengestelden* voor den dag, wier houding geheel vreemd was, daar zij den vorm der *Phylantussen* en *Spartium's* nabootsten, onder andere verscheidene *Baccharis*-soorten, enz.

Onafgebroken stegen wij, tot na 8 uur des morgens, over de aschvelden en over zeer verbrokene hoopen van porfier-conglomeraat verder, en hadden nagenoeg de streek bereikt, van waar het bestijgen

van den kegel mogelijk werd; wij hielden hier halt, om ons ontbijt te bereiden en genoten daarbij een grootsch uitzigt. De geheele hoogvlakte, tot boven Apo heen, lag voor onze oogen uitgebreid, en tot op eenen verren afstand konden wij de passen vervolgen, welke daaroverheen naar Lima, Cusco en Puno leiden; bedrukt zagen wij naar den middelsten weg, gaarne hadden wij dien gevolgd, ware ons genoegzame tijd daartoe vergund geweest. Wij hadden zoo doende over Cusco naar Lima kunnen komen, een weg, die gewis rijk aan bezienswaardige voorwerpen is. De groote vulkaan van Ubinas was in het oosten te zien en rondom de hoogvlakte met nevados omringd. Van den voet des vulkaans af, loopt westwaarts de bergketen, welker nevados onder den naam der Nevados de Charcani bekend zijn; zij reiken tot boven de eeuwige sneeuwlinie, terwijl zij nog wel 3000 voeten lager dan de vulkaan zelf zijn. Tusschen hen en den voet des vulkaans baande zich de snelstroomende Rio del Volcan eenen weg, die, uit de landstreek van Apo komende, eindelijk voorbij de stad Arequipa vloeit. De plaats van ons verblijf was, even als de pampas in de landstreek van het Titicaca-meer, met grasplanten bedekt, wier bladeren sterke stekels aan de spitsen hadden; wij verzamelden hier de *Festuca procera* HUMB. *et* KUNTH, van 2 tot 3 voeten hoogte, *Stipa pungens n. sp.* en *Piptatherum obtusum n. sp.*

Te 8½ uur vonden wij de warmte der lucht nog op 5,4° R., ofschoon de hemel geheel klaar was en de zon reeds lang scheen; spoedig daarop begaven wij ons weder en wel te voet op weg. Het klimmen was reeds tot dus ver zoo moeijelijk geweest, dat al onze paarden ten uiterste vermoeid waren en niet verder gaan konden; de arriero meende, dat zij van de sorocho overvallen waren en niet verder voort konden, zoo als wij — helaas! te laat bespeurden. Wij lieten daarom aan dit oord de paarden achter en begonnen,

slechts met de allernoodigste zaken beladen, den moeijelijken togt te voet naar den top van den vulkaan; nog moesten wij omtrent 1000 voeten klimmen, om tot de planten-grens te geraken, tot waar men zeer wel den weg te paard had kunnen afleggen, doch reeds voor wij dit punt bereikten, overweldigde ons eene onbeschrijfelijke afmatting en eene zoo belemmerde ademhaling, dat wij reeds op zeer kleine afstanden uitrusten moesten. Boven de grens van den plantengroei is de kegel van den vulkaan buitengewoon steil en geheel met zwarte lava-asch en met ontzaggelijke hoopen van uitgeworpene stoffen bedekt, die even zoo veelvuldig in kleuren, als in derzelver toestand van zamenhang verschillen. Van den bekendsten puimsteen, die in overvloed op den Rio de Arequipa en Rio de Quilca drijft, tot het digtste gesteente, hetwelk den obsidiaan en klinksteen nabij komt, liggen deze losse steenen nevens elkander, dikmaals wit, geel, rood-geel, bont en geheel zwart gekleurd, zoo als zij in onderscheidene tijden uitgeworpen zijn. Het zijn dezelfde steenen, die in het dal van Arequipa verspreid liggen en tot eenen afstand van 9 tot 10 leguas ver daarheen geworpen zijn; bandvormige strepen lava zijn uit den krater van dezen vulkaan nooit gevloeid, maar dezelve heeft asch en steenen uitgeworpen, die in groote menigte in eenige streken van het groote dal liggen. Men vindt aan den voet des bergs, naar de zijde van Arequipa, enkele zeer diepe kloven, welke de bergstroomen langzamerhand uitgespoeld hebben; hier kan men uit de ligging der lagen van die uitgeworpene stoffen de werkzaamheid van den vulkaan berekenen. Wij hebben op enkele plaatsen 7, 8, ja zelfs 14 zulke, in verschillende tijden uitgeworpene lagen van puimsteen en asch geteld. De oude geschiedschrijvers en de reizigers van de verloopene eeuw, hebben de groote uitbarstingen opgeteld, die geheele dorpen vernielden

en de bewoners dier omstreek verdreven; men pleegt thans den vulkaan van Arequipa als genoegzaam uitgebrand te beschouwen, doch men mag hem niet vertrouwen. In Augustus des vorigen jaars (1830) begon hij op nieuw eene rookzuil uit te stooten en eenige steenen en asch uit te werpen, die tot aan Cangallo nedervielen; ook eenige aardbevingen hebben sinds dien tijd plaats gehad, en in zijn' krater, waarschijnlijk tot niet ver van de opening, is ook heden nog vuur voorhanden. Wij zagen den helderen weerschijn van dit vuur aan eene wolken-laag, die zich eenige honderd voeten hoog boven den top des kegels geplaatst had, en wel drie nachten later, nadat wij hem bestegen hadden, namelijk, toen wij op reis naar de haven de groote pampa doortrokken. — Tusschen de steenen verhief zich uit de ligte asch van den kegel het hoofdje van eenen merkwaardigen paddestoel, naar ons *Tulostoma Meyenii* genoemd; deze paddestoel was het eenig bewerktuigd wezen, dat wij op den aschkegel van den vulkaan aantroffen.

Wij zullen den Lezer niet lastig vallen met eene uitvoerige beschrijving van den moeijelijken togt, dien wij tot aan den top met de grootste inspanning poogden voort te zetten. Slechts over de drie trachietlagen, die zich aan de helling van den kegel 20 tot 30 voeten hoog uit den aschhoop verhieven, was het voortgaan mogelijk; van steen tot steen moesten wij klauteren en ten laatste telkens na 30, 20 en zelfs 10 schreden gaans, stilstaan en uitrusten. Zoo ging het ook een' onzer leidslieden, terwijl een ander nog steeds vlug naar boven steeg; de door ons medegenomene zaken werden te zwaar om te dragen, en zoo werd het eene stuk na het andere op den weg achtergelaten, opdat wij maar den top bereiken mogten. Wij werden door den brandendsten, met geen' drank te lesschen dorst gekweld; een stuk watermeloen, dat wij medegenomen hadden, was nog het eenige, hetwelk wij

gebruiken konden, terwijl het volk knoflook at en brandewijn dronk, en beweerde, dat dit de beste middelen tegen de bezwaren bij het bestijgen van bergen waren. Tot 2 uur des namiddags vaarden wij met het klimmen voort; reeds waren wij nabij de kleine graat, die zich van den top des bergs naar het W. Z. W. uitstrekt, en op den top zelven konden wij de kleine steenen ontdekken, toen ons de krachten geheel verlieten en wij door de booze ziekte, de Sorocho, overvallen werden. Steeds meer en meer waren de verschijnselen van eene zenuwachtige koortsigheid toegenomen, wäaraan wij blijkbaar, gedurende den ganschen tijd dat wij stegen, leden. Het ademhalen werd hoe langer hoe moeijelijker, er kwamen van lieverlede duizeligheid, misselijkheid, braking en zelfs neusbloeding en flaauwte bij, en in dezen toestand bleven wij aldaar eenen geruimen tijd liggen, tot dat dezelve door rust weder bedaarde en wij weder langzaam nederstijgen konden.

Deze eigenaardige ziekte, waardoor wij hier overvallen werden, is wel eenige nadere beschouwing waardig; ieder reiziger hoort van dezelve verhalen, zoodra hij de kust dezer landen betreedt en de bergen bestijgen wil. In Peru geeft men aan deze ongesteldheid den naam Sorocho (Sorodscho volgens de uitspraak); hooger op, zoo als in Quito, noemt men haar Mareo de Puno, ook wel Poena. Zij komt onder velerlei vormen voor, en het is daarom noodzakelijk, deze afzonderlijk te beschrijven. Ieder, die snel uit de diepere streken de hoogten der Cordilleras bestijgt, ondervindt een gevoel van moeijelijke ademhaling, bij de geringste inspanning, waaraan hij zich blootstelt. Wanneer men te paard zit en langzaam rijdt, zoo als men aldaar gewoonlijk slechts reizen kan, bespeurt men hiervan niets; wel ontwaart elkeen, de een meer, de ander minder, een' opgewondenen, koortsachtigen toestand, die zich door eene brandende hitte in het

geheele ligchaam, door hoofdpijn en drooge tong, met eenen brandenden dorst, zonder trek evenwel tot drinken, openbaart. De polsslag wordt menigvuldiger, gewoonlijk 100 tot 110 slagen in eene minuut, bij de geringste beweging. Daarbij wordt het aangezigt rood en opgezet, de huid springt op verschillende plaatsen open, zoodat het bloed er uitloopt, terwijl er zich bovendien nog eene algemeene afmatting bijvoegt. Deze toestand is de gewone, die alras begint, wanneer men gindsche streken beklimt; dezelve komt zoowel in Quito, als in Peru en Chili voor, even zoo als in de bergen van Azië en zelfs op de lagere van Europa; en zal aan allen bekend zijn, die langen tijd op de bergen van Zwitserland, in de eeuwige sneeuwstreken rondgezworven hebben. Deze koortsachtige toestand wordt vermeerderd door elke inspanning en ook zoo door de hevige, koude en uitdroogende winden, die zoo menigmaal in de hooggelegene streken der Cordilleras waaijen. Aan deze alleen schrijven de verlichte bewoners dier streken de oorzaak dezer ziekte toe, en ook wij schatteden ons op onze reis over de bergvlakte gelukkig, wanneer wij tegen den wind, hoe weinig dan ook, beschut waren. Het is bekend uit HERRERA's verhaal, dat de Adelantado Don DIEGO DE ALMAGRO, op zijnen veroveringstogt naar Chili, waarbij hij, gelijk het zeer waarschijnlijk wordt, over de bergvlakte van Tacora geleid werd, meer dan 10,000 Indianen, 150 Spanjaarden en eene menigte paarden verloor, die allen van honger, dorst en aan deze ziekte bezweken. De soldaten bouwden zich, op dien gedenkwaardigen marsch, muren van de lijken hunner gevallene makkers, alleen om zich tegen den uitdroogenden wind te beschutten. Niet weinig draagt tot vermeerdering der onpasselijkheid bij de brandende werking der zonnestralen, zoo als dezelve op dit hoogland des daags wordt gevoeld; men noemt haar sol de puna en vreest haar

even zeer, als des nachts den maneschijn gedurende den slaap. Ook ons scheen het, alsof de zonneschijn op deze hooglanden hoofdpijn veroorzaakte en den koortsachtigen toestand vermeerderde.

Het ontbreekt niet aan lieden, welke de oorzaak dezer ziekte aan de vermeende uitwasemingen toeschrijven, waaraan de vele ertsaderen en de aanzienlijke zwavellagen, die op de hoogte der Cordilleras voorkomen zouden, onderhevig zouden zijn. Ulloa hield het, in het jaar 1772, nog noodig, zoodanige, geheel van grond ontbloote meening des volks te wederleggen, en des te meer moet men zich verwonderen, dat, zelfs in de nieuwste schriften over dit land, dergelijke meeningen op nieuw geopperd worden.

Men heeft de Sorocho met de zeeziekte vergeleken, ja beide voor eene en dezelfde ongesteldheid verklaard, zoodat lieden, die ligt zeeziek worden, ook ligt door de Sorocho aangetast zouden worden, en omgekeerd, dat diegene, welke nooit zeeziek worden, ook nimmer aan de Sorocho lijden. Dit gevoelen wenschten wij wel zeer bepaald te zien; want zeker is het dus niet met de zaak gelegen. De koortsachtige toestand, dien wij beschreven hebben, is de grondslag dezer ziekte en, terwijl deze toeneemt, komen er eigenaardige verschijnselen voor den dag, welke tot eene de overhand hebbende aandoening der hersenen, der ademhalings- of der spijsverterings-werktuigen betrekking hebben. Een dezer drie organen is voornamelijk aangetast, en daarnaar wijzigt zich de vorm der ziekte. Lijdt de borst meer, zoo voegt zich benaauwde ademhaling bij de algemeene koorts; er ontstaat een gevoel van drukking op de borst, de borstkas verheft zich, en het hart klopt sneller; er komen steken in de longen bij, toevallen van stikking en zelfs bloedspuwing, dat evenwel zeldzaam gebeurt. Ulloa beschrijft dezen toestand bij de paarden en muilezels: „Wanneer zij," zegt hij, „uit de vlakte naar de hooge ber-

gen of punas, van de bewoonde streken tot aan die, welke deze omgeven, stijgen, wordt hun de ademhaling zoo moeijelijk, dat, niettegenstaande zij veelmalen stilstaan, om weder lucht te scheppen, zij dikwijls plotseling nederstorten en dood liggen blijven." Dezen dood houden wij voor stikking; want wij ondervonden zelve, bij het bestijgen van den vulkaan van Arequipa, zulk eene moeijelijke ademhaling, dat dezelve ten laatste, reeds bij 10 schreden, onmogelijk en alleen door volkomene rust weder gemakkelijker werd. De arme dieren, die niet kunnen stilstaan, wanneer zij willen, gaan zoo lang, totdat zij omvallen. In andere gevallen openbaart zich de aandoening der spijsverterings-werktuigen; er ontstaat misselijkheid, met duizeligheid gepaard, voorts groote slapheid en zelfs braking, waardoor het algemeene lijden wat verligt wordt. Het gevaarlijkste zijn echter de aandoeningen van het hoofd; zij kenmerken zich door duizeligheid, flaauwten, door eenen met dronkenschap overeenkomenden toestand en zelfs door razernij. Men wil geheele reisgezelschappen in zoodanigen ongelukkigen staat aangetroffen hebben, waardoor hier vele menschen omkomen.

Te algemeen heeft men geloofd, dat het hart op groote hoogten sneller klopt; men wilde dit verklaren, door hiermede de versnelde ademhaling, bij eene veel fijnere lucht, in verband te brengen. Doch noch de ademhaling, noch de slag van het hart is op groote hoogten versneld, wanneer men zich daar volkomen stil houdt; meermalen hebben wij op de bergvlakte van Tacora, dadelijk na volbragten slaap, niet meer dan 70 en 72 polsslagen in eene minuut geteld, terwijl dezelve, reeds eenige uren later, bij het rijden tot 100 en 110 klommen.

Nadat wij het verder stijgen naar den top van den kegel opgeven moesten, bleven wij lang op de asch liggen, om van onzen hoogst uitgeputten toestand

eenigermate te bekomen. Het zoude gemakkelijk geweest zijn, van den berg af te stijgen, waren wij gezond geweest; want zeer geschikt konden wij met de asch naar beneden glijden en groote sprongen doen; maar wij waren zoo verzwakt, dat wij bijna even zoo langzaam den togt bergaf voortzetten moesten, als vroeger bij het opstijgen. Eindelijk moesten wij liggen blijven, een Indiaan moest een' muilezel halen, en met behulp hiervan kwamen wij weder bij de oude rustplaats aan, alwaar onze dieren en zaken achtergebleven waren; nu duurde het ook niet lang, of wij gevoelden ons weder tamelijk wel, tot op den algemeenen koortsigen toestand na, die nog tot den volgenden morgen aanhield.

Rijk beladen met de verschillende uitwerpselen van den vulkaan en met deszelfs trachieten, gelijk ook met eenige zeldzame en zeer fraaije planten, aanvaardden wij de terugreis naar Arequipa.

Toen wij weder van het hooggebergte afstegen, om ons naar Cangallo te begeven, kwamen ons eenige bataljons Peruaansch voetvolk tegen, die naar het meer van Titicaca op marsch waren, om zich bij het groote leger te voegen, hetwelk toen Bolivië binnenrukken zoude. De troepen waren des morgens uit Arequipa vertrokken en zouden des nachts een bivouac, nabij den Alto de huesos, betrekken. Groote benden van vrouwen, meisjes en kinderen van allerlei kleur trokken eene legua ver voor den troep soldaten aan; eenigen zaten op muilezels, anderen op ezels en de overigen gingen te voet, dikwijls half gekleed in de oude uniformen van hare beminden, in het kort, het was een optogt, zoo als men zich niet voorstellen kan, zonder denzelven gezien te hebben; toen de Franschen uit Rusland kwamen en door Tilsit, onze geboortestad, terug trokken, zagen zij er gewis niet veel ellendiger uit. Eindelijk kwamen ook de soldaten; langzaam stegen zij bergop, zwaar beladen met

hunne pakkaadje en met weêrzin tegen dezen marsch, die hen ten onregtvaardigen strijde tegen hunne medebroeders zoude voeren. Een groot aantal achterblijvers kwam, op meer of minder groote tusschenruimten, achter de bataljons aan; een onder-officier liep er nevens met den stok in de hand, en poogde hunnen tred op deze wijze te verhaasten. Wat ware van dit leger te verwachten geweest, indien hetzelve werkelijk in het gevecht gekomen ware? Gelukkig waren de Bolivianen wat langmoedig, en zoo is dan nog de twist bijgelegd geworden.

Des nachts bleven wij te Cangallo en den anderen dag bereikten wij weder Arequipa. Hier bragten wij nog onze laatstelijk bijgekomene verzamelingen in orde en aanvaardden den volgenden dag (22 April) onze terugreis naar de haven van Islay, alwaar de *Prinses Louize* binnengeloopen was en ons wachtte. Wij verlieten de fraaije stad Arequipa insgelijks in eene onaangename stemming; want ons verblijf aldaar was zeer onbelangrijk geweest, en slechts weinig of niet waren wij er met beschaafde lieden in aanraking gekomen. Alle reizigers spreken met verrukking van het aangename leven, dat zij te Arequipa geleid hebben; zij kunnen niet genoeg de vriendelijke en voorkomende manieren der bewoners prijzen.

Er was een bijzonder verlof van de policie en van de tolbeambten noodig, om ons uit de stad te durven verwijderen. Dadelijk buiten de poort troffen wij een reisgezelschap van vrouwen aan, en voegden ons daarbij; zij reden met bedekt gelaat; want zelfs in de vlakte van Arequipa springt de huid van het aangezigt bij een lang verblijf in de vrije lucht open. Het is hier ook gebruikelijk, dat de meer beschaafde dames op eenen stoelzadel rijden en wel zoo, dat zij ter regter zijde van het paard zitten. De vrouwen van lageren stand dragen wijde, lange broeken van wit doek en zitten te paard even als de heeren, terwijl de

gewone vrouwen van het land op den rug der paarden knielen, waarbij zij haren rok, die tusschen de beenen doorgehaald is, als zadel gebruiken; zij stijgen te paard, door in deszelfs staart eenen knoop te slaan en zoo van achteren op te klimmen. De vrouwen van ons gezelschap wisten de dieren goed te besturen, en snel ging het in eenen vluggen draf door de woeste vlakte heen; een dienstmeisje van het gevolg had eenen grooten doek om den hals gebonden, waarin zich de fijne en bovenmate groote schildpadden kammen van onze dames bevonden, die zij voor haren tooi naar Arequipa medegenomen hadden. Even als het in Chili gebruikelijk is, om niet dan te rennen, zoodra men de straten der stad verlaten heeft, zoo is men hier in den omtrek van Arequipa alleen gewoon goede dravers te berijden, en men moet het inderdaad toestemmen, dat deze wijze van rijden wel niet zoo snel gaat, maar ook voor groote afstanden des te gemakkelijker is; de hier geheel eigenaardige draf der paarden is bij ons nagenoeg geheel onbekend, en het moet ook zeer moeijelijk zijn, dien aan de dieren te leeren.

Onze weg was aanvankelijk zeer woest; overal waren de velden met lava-asch bedekt, en hier en daar vertoonden zich porfier-conglomeraten; eerst eene legua van de stad komt een roodachtige trachiet te voorschijn, die onmiddellijk op het porfier gestapeld ligt. Hier in de pampa nueva, waar men dezen rooden trachiet tot bouwen gebruikt heeft, vindt men eenige huizen met jong plantsoen omgeven. Een uur verder trokken wij over den Rio de Arequipa, nadat hij zich met den Rio Socovaya vereenigd heeft; zijn bed was zeer breed en met fraaije planten bekleed; bies- en grassoorten omzoomden overal den rand van den stroom, welks regter oever zeer steile en zware lagen van dien rooden trachiet had. Ook de linker oever der rivier was zeer steil en leidde al dadelijk naar eene

bergketen, Primero alto geheten, die zich tot 1000 voeten hoog boven de vlakte van Arequipa verheft. De hoogten zijn zeer steil en rondom is bijna niets dan kale rotsen te zien; van allen plantengroei ontbloot, worden deze rotsen nog slechts door enkele prachtige Cactussen verlevendigd, die als spoken van de half zwarte hellingen omhoog steken. De menigte van Cactussen, die zoowel hier, als in het algemeen in de Cordilleras van de zuidelijke Provinciën van Peru voorkomen, is buitengewoon groot en slechts zeer weinige daarvan kent men in onze oranjerijen; ook zal het zeer bezwaarlijk gaan, dezelve tot ons over te voeren, daar de togt om Kaap Hoorn wel velen den dood zoude aanbrengen. De *Kandelaarvormige Cactus*, dien wij het eerst in de Cordillera van Tacna vonden, komt ook hier enkel voor, en zijne verbreiding schijnt zeer bepaaldelijk tusschen 7- en 9000 voeten hoogte begrensd te zijn. Maar daarnevens komt nog een *Cereus* voor, die hem in sierlijkheid overtreft; dezelve is achtkantig en bereikt de hoogte van 20 tot 25 voeten; aan deszelfs kanten zitten op eenen regelmatigen afstand behaarde knobbels, uit welke de bosjes van stekels en de lange witte bloemen te voorschijn treden. Er is geen schooner vorm in deze merkwaardige plantenfamilie, dan deze *Cereus arequipensis*.

Voort achter den Primero alto komt eene tweede bergketen te voorschijn, over welke insgelijks de weg naar de kust loopt; zij wordt met den naam van Segundo alto bestempeld en bestaat uit hetzelfde dioriet- en sieniet-gesteente. Later wisselt dit gesteente af met eenen fijnkorreligen zandsteen; deze gebergten zijn hier somtijds op derzelver oppervlakte tot een wit en zeer fijn stof vergaan, hetwelk de glooijingen en de kloven der bergruggen dikmaals als met sneeuw bedekt, zoo als het ons ook van verre toescheen. De weg loopt bestendig door het gebergte, welks rotsblokken van al wat plant is ontbloot zijn, en men

kan zich dan ook naauwelijks iets meer eentoonigs voorstellen, dan deze landstreek; geen grasscheutje, geen insekt en geen vogel laat zich zien, niets dan de riffen der gevallene muilezels trekt de opmerkzaamheid van den reiziger tot zich. De cuesta Hedrachilar, ook uit dit gesteente gevormd, is de laatste bergketen, welke hier het hooggebergte ten westen bepaalt; van haar daalt men 3 uren lang af, steeds eene quebrada volgende, tot dat men te Tambo komt, alwaar eene poststation en eene zeer goede herberg is, welke ten minste beter, dan die te Arequipa voorzien is. Men mag zich dan ook niet over de duurte aldaar verwonderen, schoon men voor het uur meer dan één' piaster betalen moet; want deze Tambo ligt 2842 E. v., volgens PENTLAND, boven de zee verheven, in eene streek, die door zandwoestijnen en door bergketenen van alle hulpmiddelen afgesneden is en waar men niet dan, door het besteden van aanzienlijke onkosten, hetgeen er uitgaat, weder aanvullen kan. Eene kleine bron, digt achter het woonhuis, is de oorzaak, dat hier deze herberg aangelegd is; zij besproeit eenige kleine velden, die met lucerne en meloenen beplant zijn, en niet ver van de bron zijn goudgroeven, die somtijds zeer veel, naar men zegt, opleveren. Het woonhuis is geheel van riet gebouwd; men heeft hetzelve in een aantal kamers afgedeeld, die afzonderlijk door de verschillende reizigers kunnen betrokken worden. Wij kwamen om middernacht hier aan en kregen weldra een zeer goed avondmaal; zoo iets was ons tot dusver, noch in Chili, noch in Peru, te beurt gevallen. Wij gunden hier onze paarden en ons zelven drie uren rust, braken toen weder op, om nog in de koelte het verreweg grootste gedeelte der pampa te doorreizen.

De pampa grande, welke de voorbergen der Cordilleras van de bergketen scheidt en langs de kust loopt, is eene volkomen gelijkmatig hooge zandwoes-

tijn, die zich van het Z. ten O. naar het N. ten W. uitstrekt en noch rotsen, noch eenig levend wezen vertoont. Hoe eentoonig ook deze woestijn zich voordoen mogt, zoo hebben wij evenwel op de gansche reis slechts weinige streken bezocht, die voor ons van meer gewigt waren. Toen wij in de vlakte neergedaald waren, welker hoogte wel 2000 voeten boven de zee bedragen mag, lag de gansche keten der Cordilleras, wier hoogste toppen in dunne wolken gehuld waren, in het oosten voor ons. Later werden de afzonderlijke toppen door de opgaande zon verlicht, zoodat derzelver eeuwigdurend sneeuwkleed ons met rozenkleurig licht te gemoet blonk, terwijl wij zelven nog in de dikste duisternis voortreden. Toen de zon hooger klom, bescheen zij den westelijken zoom der groote pampa, waarin wij reden; er verschenen wolken van dampen, naar de zee gelijkende, waarvoor wij dezelve ook hielden, en daaruit staken hooge bergketenen met steile toppen omhoog. Dit verschijnsel was zoo eigenaardig, dat wij gelooven moesten de zee genaderd te zijn, en te gelijk eene afspiegeling van de Cordilleras-keten te zien, die ten oosten van ons lag. Maar hoe hooger de zon boven den horizon der Cordilleras gestegen was, des te meer klommen ook die lagen van damp; nu kwamen de voetstukken dier bergketenen voor den dag, hare hoogten verdwenen en ten laatste verschenen er onafgebrokene schakels van bergen, die zich langs de kust uitstrekten en de groote pampa ten westen begrensden.

Maar nog merkwaardiger, en gewis eenig in hare soort, is de oppervlakte dezer zandwoestijn gesteld; overal is hier het zand in groote, volkomen halvemaanswijze gevormde hoopen te zamengewaaid, die op meer of minder groote afstanden van elkander staan en alle met hunne holle zijde naar het N. ten W. gerigt zijn. De wijdte van dezen sikkelvormigen boog

is van 20 tot 70 schreden en de hoogte dezer zandbergjes van 7 tot 15 voeten. Aan derzelver uitwendige bolle zijde is de helling zeer gering, daarentegen bedraagt dezelve aan de inwendige holle zijde 75° tot 80°. De oppervlakte aan de buitenzijde is eenigzins golvende. Somtijds staan 2, ook 3 dezer sikkelvormige zandhoopen aan elkander, zoodat zij met hunne toppen onderling verbonden zijn. Duizenden en duizenden dezer heuveltjes bedekken de vlakte, zoo wijd het oog ze volgen kan, en, hetgeen hoogst verwonderlijk is, nergens ziet men een' kleinen heuvel, waarmede de vorming van zoodanigen hoop eenen aanvang neemt; allen hebben hunne rigting naar het N. ten W., alleen in het midden der pampa ziet men eene streek van 100 tot 200 schreden lengte, waar deze kringen langzamerhand zich omwenden en eindelijk geheel naar het W. openstaan; vervolgens nemen zij weder volkomen hunne oude rigting aan. Het is aan geen' twijfel onderworpen, dat slechts aanhoudend heerschende winden, die steeds in eene en dezelfde rigting waaiden, dit merkwaardig verschijnsel hebben doen geboren worden; de rigting van dezen wind werd door den vorm der vlakte en hare gelijkmatige insluiting aan beide zijden bepaald, en de vorming van nieuwe hoopen hield op, zoodra als het losse zand der oppervlakte bijeengewaaid was. Dat zand, hetwelk nu nog de vlakte overdekt, is veel grover en niet zoo bewegelijk, doch in alle geval verdient het verschijnsel, dat er tegenwoordig geene nieuwe zandhoopen meer gevormd worden, bijzondere opmerking. Is het klimaat veranderd of waait de wind niet meer, die eens deze hoopen deed ontstaan? Wij gelooven dit niet, maar het ware wel wenschelijk, dat wij iets nader wisten van den heerschenden wind in deze pampa. Wij doorreisden haar in den nacht en in den vroegen morgen, om den nadeeligen invloed der terugkaatsende zonnestralen te ontwijken; op dien tijd was

er geen de minste wind, doch het kan wel zijn, dat er des namiddags, wanneer de vlakte in eenen hoogen graad verhit is geworden en de koude lucht van de hooge Cordilleras afstroomt, een zeer hevige wind waait. Wanneer zijn deze zandhoopen gevormd? Deze vraag kan ook niet beantwoord worden; waarschijnlijk zijn het gedenkteekenen van eeuwen. Daarbij is het vreemd, dat al de oude Spaansche Schrijvers over dit land daarvan zwijgen; Generaal MILLER is de eenige, die in zijne Gedenkschriften over Peru daarvan een zeer kort berigt geeft. Hij zegt, dat, hoe verschillend ook steeds de grootte dezer zandhoopen zij, dezelve toch altijd eene en dezelfde gedaante hebben, totdat zij de bergen naderen, waar zij wat onregelmatiger worden en op korte afstanden eindigen. Ook tusschen Payta en Piura ligt eene zandwoestijn, die insgelijks met zulke heuveltjes opgevuld is. Belangrijk vooral is hetgene MILLER nog aanvoert, dat er zich op den weg tusschen Arequipa en Yaramba stofwolken van 100 voeten hoogte verheffen; overal, waarheen men ziet, vertoonen zich eenige dezer wolken, die steeds in bepaalde rigtingen rondtrekken; somtijds bereiken zij den reiziger, doch, daar zij slechts eenige minuten lang voorbijtrekken, zoo is het zeer gemakkelijk, dezelve te ontwijken, door in den galop om dezelve heen te rijden.

Zoodra men de bergketen bereikt heeft, welke de pampa ten westen insluit en evenwijdig met de kust loopt, leidt de weg bestendig snel dalende naar de kust. De gansche keten is ongeveer 4 leguas breed en bestaat aanvankelijk uit eenen graniet, die op zijne oppervlakte zoo zeer vergaan is, dat hij dikmaals een' voet hoog met eene fijne witte kleiaarde bedekt is. In de quebrada heeft zich deze vergane steengrond zoo opeengehoopt, dat de weg buitengewoon bezwaarlijk is, en alle planten, alle kleine heesters, die deze

bergen bedekken, geheel wit daarmede bestoven zijn. Hier zagen wij weder eene ontzaggelijke menigte van *Kandelabervormige Cactussen*, wier oppervlakte dikwijls geheel en al met eene fraaije, geelroode soort van korstmos bedekt was, en vonden nog de *Salvia scrobiculata*, *Helianthus rugosus* en twee fraaije *Tillandsia's*. Wij kwamen aan een landhuisje, hetwelk, omgeven met een olijvenbosch, in dit woest gebergte gelegen en nog 1½ legua van den oever der zee verwijderd is. Zeer verwonderde het ons, nabij dit huis de *Aloë perfoliata* aan te treffen, die hier ter bereiding van de in de geneeskunde gebruikelijke aloë gekweekt werd. Niet ver van het landhuis verheft zich eene cuesta van zeer aanzienlijke hoogte, van welker top wij weder het uitzigt op de groote Stille zee hadden; eene onbeschrijfelijke vreugde wekte dit bij ons; want wij konden de plaats zien, waar ons schip, thans ons tweede vaderland, voor anker lag. Deze cuesta met de gansche bergketen tot aan de kust bestaat nog steeds uit den graniet, die ook de kust bij Islay vormt, en is op sommige plaatsen zeer rijk aan glimmer, zoodat er het volk met houweelen gaten in geslagen heeft, geloovende, dat de glimmer zilver of goud bevatte. De zeldzaamheid van den glimmer in deze provinciën van Peru heeft de lieden zeker daartoe verleid.

Den 23 April, des namiddags te 3 uur, kwamen wij eindelijk te Islay aan, de nieuwe haven der provincie Arequipa, en vonden tot onze blijdschap de geheele manschap der *Prinses Louize* in den besten welstand. Deze haven werd eerst in het jaar 1829 geopend, vroeger was Quilca daarvoor gebruikt geworden; de Regering had tot dat einde, zelfs met groote kosten, de verhuizing diergenen op zich genomen, welke Quilca verlaten wilden, en zoo verrees zeer snel aan dit nieuw en geheel onvruchtbaar oord eene

kleine stad, waar de huizen meest van riet gevlochten zijn. Het getal inwoners van Islay zal omtrent 1000 tot 1200 bedragen, waarvan wel $\frac{4}{5}$ van het vrouwelijke geslacht zijn en grootendeels uit Zambitas bestaan. Deze onevenredigheid in het aantal mannen en vrouwen, zoo mede nog meer andere oorzaken, welke wij later ontwikkelen zullen, hebben aan het gezellige leven te dezer plaatse eene geheel oorspronkelijke rigting gegeven, hoedanige wel nergens in de beschaafde wereld meer te vinden is.

De haven van Islay is zeer goed en vrij ruim; dezelve is door hooge oevers als eene kom omgeven, welke 5 tot 6 kleine inhammen heeft, waarin de golven met geweld breken, doch eenige derzelve kunnen door de bewoners der plaats tot zeebaden gebruikt worden, welk gebruik hier zeer algemeen is. Meer dan 200 voeten hoog rijzen de klippen van den oever, bijna volkomen loodregt boven het zeestrand, en alleen aan ééne plaats is eene opening doorgehouwen, alwaar de booten landen. De landing geschiedt hier door een vlot, en deze inrigting wordt hier zeer goed bevonden, waar door de ebbe en vloed, alsmede door de branding, ieder ander middel onvoldoende zoude zijn. Eene verbazende menigte van wieren, die alle tot de *Laminaria's* behooren en hier Porra genoemd worden, bedekt alle klippen en den geheelen oever van deze haven, gelijk in het algemeen de gansche kust van Peru. — De haven wordt door 6 zesponders gedekt, die boven op den rand der klippen geheel ongedekt staan.

Welk eenen indruk zoude de haven van Islay op den Europeschen reiziger maken, wanneer hij hier het eerst landde? Hier is niets van dat goudland te zien, alwaar de welgemaakte Indianen, het hoofd met vederen getooid, trotsch daarhenen gaan; hier is niets van die palmen en bonte vlinders te zien, die wij ons in deze streek voorgesteld hadden. Men ziet

slechts kale rotsen zonder water en ontbloot van allen plantengroei; groote hagedissen loopen, snel als de bliksem, daarover heen, of warmen zich in de brandende zonnestralen, doch van planten en insekten hebben wij, behalve die kleine, zwarte springkevers, welke in geene woning van dit land zullen ontbreken, geen spoor zelfs gevonden. De vogelen, welke dit eenzame oord verlevendigen, zijn de Aasgieren, zoowel de *Aura* (*Vultur Aura* L.), als de *Urubu* (*V. Jota* CH.); beiden leven hier nevens elkander en worden Gallinaster genoemd; overal, waar maar eenige afval weggeworpen wordt, zijn zij ook dadelijk in menigte er bij, laten zich echter niet gemakkelijk van nabij naderen, om ze wel te kunnen raken, daar op den gewonen afstand van een schot alle hagel op hunne vederen wordt afgekaatst.

In zulk eene onbebouwde streek zijn dan ook alle levensmiddelen, die op de markt van Islay verkocht worden, ongemeen duur; zij worden van Quilca en zelfs van Camana aangebragt; want in den omtrek van Islay kan niets verbouwd worden.

Ook aardbevingen behooren tot de bestendige plagen van dit oord; zelfs in de dagen van ons verblijf hadden er verscheidene plaats; men loopt hier echter niet meer de huizen uit; want deze zijn van riet zamengevoegd en kunnen niet instorten. Het is opmerkelijk, dat Islay zoo menigvuldig door aardbevingen bezocht wordt, terwijl dezelve te Arequipa toch slechts zelden voorkomen. In geheel Islay zijn slechts twee steenen gebouwen en deze van twee verdiepingen; het eene is de Aduana en het andere het gebouw van den Administrator, waaronder hier de opperste tolbeambte te verstaan is. De rieten hutten dezer stad zijn zoo eenvoudig gemaakt, dat men overal door de muren kan heenzien, hetwelk zelfs voor de daarin wonende vrouwen verder niet storend is.

Het verblijf te Islay schijnt zeer ongezond te zijn;

wij zagen er veel meer zieken, dan in de andere havens der westkust. De anderdaagsche koorts heerschte er zeer veel en uiterst hardnekkig; zelfs zagen wij er ware jicht en ook een geval van waterkanker bij een kind.

Den 26 April verlieten wij de haven van Islay, eene plaats, die merkwaardiger dan schoon is; de *Prinses Louize* nam haren koers naar de haven van Lima.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Overvaart van Islay naar Callao, de haven van Lima, en verblijf aldaar.

De wind was zeer zwak, toen wij de haven verlieten, en bragt ons slechts langzaam in de ruime zee, zoodat wij nog den geheelen volgenden dag de kust in het gezigt hadden. De zeevaarders in deze streek zeggen, dat men steeds zoo ver mogelijk van het land sturen moet, om frisschen wind te ontmoeten. Den 28 April hadden wij de kust uit het gezigt verloren, en eene stevige koelte bespoedigde onze vaart; het woei bestendig uit het Z. O., zoodat wij met alle leizeilen konden varen. Op de gansche vaart, van de westkust van Zuid-Amerika, was ons de tijd der zeereis een tijd van verademing; wanneer de ankers geligt werden, dan legden wij ons te bed en rustten uit.

Zoodra wij de kust eenigzins verlaten hadden, troffen wij ook hier hetzelfde betrokken weder, als ons bijna bestendig op de togten van Valparaiso naar Copiapo en van daar naar Arica vergezeld had. De lucht was steeds als met eenen nevel bedekt en slechts op den middag kwam de zon gedurende eenigen tijd te voorschijn. Zoowel hierdoor, als door den sterken zuidewind en den zuidwestelijken stroom van koud water, waarover wij dadelijk uitvoeriger zullen spreken, is de temperatuur in deze streek, in ver-

houding tot hare breedte, zeer opmerkelijk gering en hoogst aangenaam. Wij vonden namelijk op den 28 April, toen wij ons op 16° Z. B. bevonden, des morgens te 8 uur, de warmte der lucht op 17,7° R., dezelve klom op den middag, 2 uur, tot 18,4° R., en daalde des avonds, 6 uur, wederom tot 17,4° R., terwijl het water op diezelfde uren de warmte van 16,5°, 16,2° en 15,3° R. had. Deze laatste waarneming, welke de zoo lage temperatuur van het water te kennen gaf, was vooral opmerkelijk; want, naar de gewone vermindering voor dezen tijd, had zij ten minste 16° R. bedragen moeten; evenwel bij alle verdere warmte-metingen van het zeewater, die wij van hier tot aan de haven van Callao deden, ging deszelfs temperatuur nooit die van 15,3° R. te boven, zelfs niet binnen de haven, bij de grootste middaghitte en eene heldere lucht. Met dezen veranderden warmtegraad der zee zonk ook die der lucht eenigzins, in plaats van met de afnemende breedte iets te klimmen.

Dit zeer in het oog loopend verschijnsel van eene zoo lage temperatuur, op zulk eene breedte, werd het eerst door VON HUMBOLDT waargenomen; hij bemerkte, dat het een stroom van koud water was, die, van het zuiden komende, langs de kust van Peru opwaarts liep. Reeds in October 1802 vond hij de warmte van de oppervlakte der Stille zee, aan de kusten van Truxillo, op 15,8° C., en in de haven van Callao zelfs slechts op 15,5° in de maand November, terwijl de temperatuur van het water op dezelfde breedte, maar buiten den stroom, zeer veel hooger was. Eerst in het jaar 1825 zijn er daaromtrent waarnemingen herhaald geworden, en wel door den heer Baron DIRCKINK VON HOLMFELDT, wiens handschriften ons door de goedheid van den heer VON HUMBOLDT ten gebruike zijn medegedeeld geworden. De opmerkelijkste uitkomst van deze waarnemingen is de plotselijke

vermindering in den warmtegraad van het water op 16 en 15° R., eene waarneming, welke onze in het jaar 1831 aldaar gedane metingen zeer naauwkeurig bevestigen. Volgens de voormelde opgaven toch zal men zien, dat wij den 28sten, na sedert 48 uren de haven van Islay verlaten te hebben, in de streek van dezen koelen waterstroom vielen, waar de temperatuur, in plaats van toe te nemen, binnen den tijd van 4 uren 0,9° R. verminderde.

Dit verschijnsel heeft thans, door de bemoeijingen van den Admiraal DUPERREY, zijne verklaring gevonden; op aanzoek van VON HUMBOLDT, heeft deze uitstekende zeevaarder zijne aandacht gevestigd op de stroomingen aan de westkust van Zuid-Amerika, en wel met een' buitengewonen uitslag. Men had namelijk tot dusver algemeen aangenomen, dat de strooming langs de gansche kust dezer landen eene noordwaartsche is, dat dezelve de wateren van Kaap Hoorn naar boven drijft en eene der voornaamste oorzaken van de lage temperatuur dezer streken zoude zijn. Op onze reis met de *Prinses Louize* werd door onzen vriend, Kapitein WENDT, en door ons hierop naauwkeurig gelet, en het bleek, dat deze strooming of geheel niet daar was, of slechts aan de zuidelijke kusten van Chili 2, 3 tot 3½ minuten in 24 uren bedroeg. Hoe verder wij onze reis noordwaarts vervolgden, des te meer werden wij dagelijks overtuigd, dat men zich in de opgaaf van de strooming op Lord ANSON's reis zeer vergist heeft; men wilde in die streken dagelijks eene noordelijke strooming van 10 tot 12 Eng. mijlen waargenomen hebben, doch zoowel hier, als nog op andere plaatsen, heeft men de strooming te hoog geschat, hetgeen tot een slecht loggen doet besluiten. Verder noordelijk, namelijk boven Lima, is de opgaaf van ANSON zeker volkomen juist. De Admiraal DUPERREY heeft het thans bewezen, dat zoodanige algemeene noordelijke strooming van het

water aan de westkust van Zuid-Amerika niet plaats vindt, maar dat er een stroom uit het Z. W. aanwezig is, die, van 135° W. van Parijs tot aan 165° O. van dezen meridiaan, de koude wateren der zuidpool opwaarts stuwt en ze in eene noordooostelijke rigting naar de westkust van Zuid-Amerika voert. Volgens zijne moeijelijke nasporingen zoude deze stroom, reeds in de breedte van Coquimbo, tegen het land stuiten en alsdan eene noordelijke rigting langs de kust nemen. Wanneer het toekomstig mogt bevestigd worden, dat deze koude stroom uit het Z. W. reeds in de breedte van Coquimbo de kust nadert, zoo moet dezelve toch, ten minste 5 tot 6 lengtegraden daarvan nog verwijderd, naar het noorden schieten; want op de vaart der *Prinses Louize* is van dezen stroom niets bespeurd geworden; eerst de metingen met den thermometer van het water, op de breedte van Quilca, wezen denzelven ons aan, zoo als dit ook volkomen overeenstemmend door den heer DIRCKINCK VON HOLMFELDT waargenomen is. Misschien heeft het jaargetijde eenen zoo grooten invloed op dezen stroom. Zoo is thans de ontdekking van den kouden stroom, die VON HUMBOLDT reeds in 1802 deed, bijna in haren geheelen omvang aangetoond en heeft tot geheel nieuwe inzigten over dezen stroom, in de zuidelijke helft der Stille zee, aanleiding gegeven. Mogt deze stroom voortaan den naam van zijnen grooten ontdekker dragen! Op den nieuws uitgegevenen Planiglobus van den overledenen GRIMM is dezelve reeds geteekend. In volgende eeuwen zal nog de Humboldts-stroom den bewoners der kuststreken, onder den invloed van dit natuurverschijnsel gelegen, het aandenken van dezen man helpen vernieuwen, die het eerst ons nader met deze landen bekend gemaakt heeft.

Ten gevolge van den Humboldts-stroom is de temperatuur van het water in de haven van Callao zoo gering. VON HUMBOLDT vond haar in November 15,5°;

VON DIRCKINK in Augustus 15,7°; in Junij 18,1°; in Maart 19,5°; in Januarij en Februarij van 22° tot 24,6°; terwijl zij in Maart en April, buiten den stroom, 26,4° en 29,7° CELS. waargenomen werd. Wij zelve vonden haar in de maand Mei van 14,4° tot hoogstens 15° R. (gedurende de zonnehitte op den middag). Men bedenke, dat deze zoo lage temperatuur bij 12° Z. B., alzoo op 180 mijlen afstand van den aequator, voorkomt!

Onze overvaart naar Callao was zeer aangenaam; reeds op den avond van den vierden dag naderden wij het St. Lorenzo-eiland. De wind was goed en de maneschijn zoo helder, dat de Kapitein nog des nachts de haven binnenliep, waar te 4 uur des morgens de ankers vielen. Met het aanbreken van den dag snelden wij op het dek, om het lang gewenschte gezigt van deze schoone haven te genieten. Wij zijn niet in staat, de heerlijkheden der natuur te schilderen, die zich op dit oogenblik aan ons oog vertoonden; de ruime haven was met eene nevellaag bedekt, die juist daalde en waaruit de heuvelen der verwijderde kusten slechts ten deele omhoog rezen. Een woud van masten verborg de stad met hare prachtige kasteelen, die in de nieuwste geschiedenis van dit land van zulk een groot gewigt waren. Niets evenaarde de helderheid van het water en de kalmte van deszelfs oppervlakte, waarin zich de prachtige schepen spiegelden, die hier verzameld waren; slechts het roeijen van kleine vaartuigen, die met versche levensmiddelen naar de vreemde schepen ijlden, stoorde de bewonderenswaardige rust der natuur, wier luister in dit oogenblik waarlijk tropisch was. Maar aan de afgelegene einden der haven, rondom het geheele eiland St. Lorenzo, alsmede aan de tegenovergestelde zijden, was de hemel verdonkerd; mijlen lange vlugten van millioenen en millioenen vogelen hadden zich van hunne nachtelijke rustplaatsen verheven en zwier-

ven boven den spiegel der zee; een heer van meeuwen, cormorans en pellikanen vormen deze opmerkenswaardige scharen van vogelen, wier aantal zich niet bepalen laat. Pinguins, in kleine scharen, vertoonden zich nabij het schip en verdwenen weder pijlsnel; tusschen deze soms de *Spheniscus Homboldti*, eene nieuwe, door ons afgebeelde soort. Weldra klonken de kanonschoten der talrijke oorlogsschepen, de vlaggen werden geheschen en hoog wapperden zij op het kasteel de la Independencia, terwijl de ruischende muzijk van de oorlogsschepen der Noord-Amerikanen tot ons overklonk; er hadden zich daarop vreemdelingen van hoogen rang ingescheept, die zoo even in den herhaalden kampstrijd der partijen het onderspit moesten delven en aldaar hunne vrijheid zochten.

De lucht was zeer aangenaam in de haven van Callao, maar bestendig sterk met waterdampen vervuld. Op den 3 Mei stond de eene thermometer van den psychrometer, des morgens ruim 7 uur, op 14,4°, klom op den middag 12 uur tot 16,8° en daalde tot 15,2° des avonds 10 uur, terwijl de andere bevochtigde thermometer gelijktijdig 13,4°, 14,8° en 13,8° R. aanwees.

Den volgenden dag was het in den vroegen ochtend zeer nevelachtig, maar tegen 9 uur viel de nevel in een' fijnen regen neder en de lucht klaarde zich toen tamelijk op. De tijd van ons verblijf te Callao was aan het einde van den herfst, waarin de nevelen, die onder den naam van Garuas bekend zijn, buitengewoon menigvuldig beginnen te worden, en zoo ging er ook geen dag voorbij, waarop de lucht niet, althans voor eenigen tijd, betrokken was. Deze Garuas, die in middel- en noorder-Peru meer dan het halve jaar door den dampkring van het kustenland benevelen, zijn nog steeds niet voldoende verklaard. In de opene zee, langs de geheele westkust van Zuid-Amerika, heerschen het gansche jaar meer of minder

nevelen, wier vorming door de aldaar heerschende Z.- en Z. O. - winden verklaard wordt. Aan de kust van zuider-Peru is deze passaatwind niet meer koud genoeg, om de waterdampen tot eenen nevel te doen nederslaan, en van daar dat schoone, heldere weder, hetwelk het geheele jaar door in die streken heerscht. In de overige kustlanden van Peru zijn de oorzaken veelvuldig, welke aldaar eene, in verhouding tot de breedte, zeer lage temperatuur kunnen te weeg brengen; onder de oorzaken echter, waarvan het ontstaan der Garuas afhangt, zouden wij voornamelijk die koude luchtlagen willen tellen, welke door den Humboldtsstroom van koud water aangevoerd worden. De maanden Januarij, Februarij en Maart onderscheiden zich door het fraaije weder en door den bijna altijd helderen hemel, dien men te Lima en in geheel Peru waarneemt; het schijnt echter ook, alsof in dezen tijd die groote stroom van koud water uit het Z. W. eene andere rigting neemt, en minder de Peruaansche kusten beroert; want VON DIRCKINCK vond in Januarij en in Februarij het water in de haven van Callao tot 22° en 24,6° CELS. verwarmd, een warmtegraad, dien deze wateren gewoonlijk slechts buiten den stroom bereiken.

Het stadje Callao bestaat uit eenige honderd huizen, die meest een zeer armoedig voorkomen hebben; er is slechts ééne straat, welke digt langs de zee loopt en uit meest zeer goede huizen van twee verdiepingen bestaat. Hier is de verzamelplaats van alle vreemdelingen, en er wordt steeds eene ontzaggelijke menigte van nietsdoende Mulatten en Negers gevonden; ieder huis heeft zijnen koopmanswinkel en zijn magazijn; de kooplieden zelve zijn echter bijna alle vreemden, uit alle volken van Europa. Callao is alleen de haven voor Lima, en als zoodanig wonen er slechts de zaakwaarnemers der groote handelhuizen van Lima; door den grooten handel, die uit deze haven gedreven wordt,

door het groot aantal van koopvaardij- en de vele oorlogsschepen, die van wege de groote zeemogendheden hier hunne vaste ligplaats hebben, is deze kleine havenstad buitengewoon levendig en eene plaats van de grootste verkwisting. De zeeman, wiens leven eene bestendige afwisseling tusschen ontberingen, een hard lot en de uiterste verspilling is, raakt hier spoedig zijn zuur gewonnen geld kwijt.

De vischvangst houdt aan de kust dezer streek een groot aantal menschen bezig; Callao voorziet de groote stad Lima met verschen zeevisch en heeft daarin een' rijken tak van gewin. De menigte visch, die somtijds de haven van Callao vervult, is geheel ongeloofelijk; het gebeurde op eenen namiddag van ons verblijf aldaar, dat eensklaps de haven met kleine visschen overdekt werd en er een belangwekkend tooneel zich opdeed. Het waren Anchovas, of ook Anchovetas genoemd, dezelfde soort, die wij reeds in de haven van Valparaiso en Arica gezien hadden. De scharen van cormorans en meeuwen verlieten hare gewone verblijfplaatsen en verspreidden zich over de geheele haven, terwijl zij bestendig de kleine visschen vervolgden. De groote pellikanen der westkust gingen in het water en hapten met hunne groote snavels, zeer op hun gemak, geheele hoopen visch op. Maar aan de kust werden honderdduizenden met iedere golf op het land geworpen en vervolgens door het volk opgezameld; op eenige plaatsen vischtten de lieden met groote netten, die gewoonlijk zoo vol waren, dat het moeijelijk viel dezelve op te trekken. Te midden van deze bezigheid en het voortsnellen van millioenen en millioenen dieren, voeren de booten met de officieren der vreemde krijgsschepen rond en maakten jagt op de groote vogels; ons stond echter geene boot ter beschikking.

Zoodra mogelijk verlieten wij Callao en begaven ons naar Lima, in de hoop, om van daar nog eene

reis naar de Cordilleras te kunnen doen. Van Callao naar Lima rekent men 2 leguas; een zeer breede, maar slecht onderhouden weg leidt vrij regt derwaarts. Men onderhoudt thans op deze station verscheidene postwagens, die, zoowel te Lima, als te Callao, tweemaal daags, op gezette uren afvaren. De wagens zijn zeer groot, gelijk gewone Engelsche postwagens, en worden door 4 tot 5 paarden getrokken. Zoodra men het stadje Callao verlaat, komt men in eene uitgestrekte, onafzienbare vlakte, die echter nu, in den herfst, geheel kaal en van allen plantengroei beroofd was, zoodat zij een hoogst treurig gezigt opleverde. Dan volgen er vele landhuizen, die aan den weg staan, maar door derzelver bewoners verlaten waren. De gevolgen der omwenteling hebben hier alles verwoest; want toen Callao, na den slag van Ayacucho, nog door de Spanjaarden bezet was, lagen hier gewoonlijk de troepen der patriotten, en bij de veelvuldige uitvallen, die de Spanjaarden uit het kasteel van Callao deden, waren deze streken de bestendige tooneelen van kleine schermutselingen

Verder vangen bebouwde velden aan; men ziet plantaadjen van suikerriet en onafzienlijke vlakten, die met lucerne bedekt zijn, en aan hare randen vertoont zich somtijds de prachtige *Gynerium parviflorum* N. V. ES., ook door den Prins WIED in Brazilië gevonden. Een klooster en halverwege eene herberg, Lalegua genoemd, staan hier digt aan den landweg. De groote hoofdstad ligt bestendig in het gezigt; hare torens en koepels verheffen zich allersierlijkst en geven aan de stad, van verre, een oostersch aanzien. Digt achter de stad verheffen zich bergketenen, die al hooger en hooger stijgen en zich in de hooge en met sneeuw bedekte Cordilleras verliezen. Achter het kleine dorp Mirones wordt de groote weg beter en is aan de zijden met populieren omzoomd, die zich tot aan de poort van Lima uitstrekken. Deze geheel lijn-

regte laan is zeer fraai en wordt door de inwoners van Lima tot eene wandeldreef gebruikt; er zijn steenen banken aan de kanten geplaatst en de voetpaden worden goed onderhouden. Bezijden dezen weg zijn verscheidene groote haciendas en aangename landwoningen, in welker tuinen oneindig vele groote oranjeboomen staan. Wij hebben over het algemeen nergens weder zoo groote oranjeboomen gezien, als juist in de omstreek van Lima; zij groeijen hier, even als bij ons de appelboomen, zonder dat men er eenige zorg aan besteedt, en desniettemin zijn zij geheel met vruchten beladen, die wel is waar ook niet zoo smakelijk zijn, als in Indië en China.

Ofschoon door de nabijheid der volkrijke stad Lima en door den grooten handel, die langs dezen weg gedreven wordt, de gemeenschap zoo buitengewoon levendig is, is men echter nergens minder tegen aanvallen van roovers beveiligd, dan juist hier, en het zoude zeer onvoorzigtig zijn, wilde men na zonsondergang en alleen dezen zoo druk bezochten weg gaan. Om dezen tijd is de herberg van Lalegua geheel omringd van kleurlingen, die in woeste dronkenschap hunne volksdansen aldaar uitvoeren. Maar zelfs bij dag wordt men dikmaals op dezen weg aangerand, en de bandieten dezer landstreek hebben den naam, dat zij ten minste menschelijk te werk gaan, en zich zelfs somtijds slechts een deel der bezitting van den reiziger toeëigenen. Vóór onze aankomst was hier een aanzienlijk transport aan geld opgeligt, en bij deze gelegenheid een groot bedrog ontdekt geworden. De geleiders van het geld reden namelijk naar Lima, bekwamen spoedig eenig paardenvolk tot hulp en wilden daarmede de roovers vervolgen; deze hadden echter, dadelijk na hunnen roof, de geldkisten geopend en, tot hun leedwezen, geen geld, maar pina (ongemunt zilver) gevonden, dat, zoo als bekend is, in het geheel niet mag uitgevoerd worden. Daar het verkoo-

pen van dit zilver tot de ontdekking van den roof had kunnen leiden, zoo lieten de roovers hetzelve op het open veld liggen, waar de soldaten hetzelve vonden en het bedrog aangaven.

In vroegere tijden moet de weg van Callao naar Lima met oranjeboomen bezet en met fraaije bloemen versierd geweest zijn, gelijk ULLOA dit nog van het midden der vorige eeuw berigt, en zoo als de nieuwste Duitsche Tijdschriften dit nog herhaald hebben. Tegenwoordig vindt men zelfs geen spoor noch overlevering, welke dit berigt zoude kunnen bevestigen. In het algemeen mag men wel met regt aannemen, dat ULLOA overal zoowel de vruchtbaarheid van den bodem, als de schoonheden der Amerikaansche steden wat overdrijft, en wel alleen, om den Spaanschen glans in de overzeesche landen daardoor te vermeerderen.

Te Lima aankomende, moesten wij onzen intrek in eene Fransche herberg nemen; ons verblijf aldaar duurde, om zeer verschillende redenen, langer, dan wij gewenscht hadden; eene reis naar de Cordilleras te ondernemen, was ons echter niet vergund. De strijd tusschen de partijen, welke zich kort vóór onze aankomst te Lima hervat had, maakte eenerzijds, en het onverwacht spoedige vertrek der *Prinses Louize* anderzijds, de reis niet meer raadzaam; zoodat wij den tijd hier slechts tot kleine uitstappen in de omstreek, tot de voltooijing van ons dagboek en tot schrijven naar huis besteden konden.

In het jaar 1535 stichtte de veroveraar van Peru de schoone stad Lima; het was op drie-Koningendag, toen de eerste steen daartoe gelegd werd, en zij ontving den naam Ciudad de los Reijes, dien zij ook, in de eerste eeuw na hare stichting, bijna uitsluitend gedragen heeft. De oude veroveraars wierpen toen reeds de vraag op, of het raadzamer zoude zijn, smalle straten en hooge huizen, of kleine huizen en

breede straten aan te leggen. Zij gaven de gronden voor de eene zoowel als voor de andere meening op, besloten echter gelukkig tot breede straten en lage huizen. Zij wisten nog niet, welk eene ongelukkige plaats zij voor deze stad gekozen hadden; zij vermoedden nog niet het groote ongeluk, hetwelk eens aardbevingen haar toebrengen zouden. Zeer spoedig besloot PIÇARRO, de Koningsstad tot de hoofdstad van Peru te maken, daar de vruchtbaarheid van het dal, gelijk mede het aangename luchtsgestel aldaar hiertoe uitlokten.

Over de lengte van Lima verschillen de opgaven nog steeds eenigzins. Op de tot nog toe uitgekomene zeekaarten is de ligging zeer onnaauwkeurig, ja zelfs in de nieuwste praktische Handboeken voor de zeevaartkunde is dezelve zelfs op 76,° 50′ W. van Greenwich aangegeven. VON HUMBOLDT bepaalt haar op 77° 7′ 5″, en OLTMANNS, volgens de nieuwere berekeningen van de waarnemingen van MALASPINA, op 77° 6′ 45″. Wij hebben met den heer SCHOLTZ, onzen reeds vroeger (D. I, bl. 44) met roem vermelden landgenoot, door waarneming van de verduistering van den tweeden trawant van Jupiter, in den nacht van den 19 tot den 20 Mei, de lengte van Lima op 77° 8′ 30″ bevonden. De breedte had de heer SCHOLTZ kort te voren op 12° 3′ 24″ waargenomen. Hier is echter bij op te merken, dat de hemel niet geheel helder was, maar hier en daar kleine nevelplekken vertoonde, waaruit ons gering verschil te verklaren is.

Men heeft Lima zoo dikmaals als eene buitengewoon fraaije stad geprezen. Het is waar, haar vreemd voorkomen, zoowel als haar tropisch karakter, maakt eenen bijzonderen indruk op den Europeschen vreemdeling; doch de bouwwijze der afzonderlijke huizen laat gewoonlijk veel te wenschen over, en gebouwen, als de groote prachtgebouwen te Santiago, zijn hier

niet. Smaakvol is de voorgevel der Kathedrale kerk, en menige toren is in eenen edelen stijl gebouwd, doch de daartoe gebruikte bouwstoffen zijn slechts voor het oogenblik berekend en geven later aan deze gebouwen een armoedig aanzien. Verdwenen is meestal de groote rijkdom uit de kerken en kloosters; het goud en de edele gesteenten hebben tot de bevrijding dienen moeten, en slechts nog eenig zilver, zijde en fluweel ziet men in de kerken. De Santa Rosalia is de patrones van Lima, hare kerk is nog de rijkst versierde, zoo als het ons toescheen, en haar beeld wordt veel in groote processiën door de straten der stad rondgevoerd. Men schat Lima op 70,000 inwoners, wettige tellingen bestaan er daaromtrent niet. Volgens echte berigten, bestond het getal der wereldlijke geestelijken te Lima in het jaar 1831 uit 256 personen; het aantal der kloostergeestelijken bleef ons onbekend; hoe groot hetzelve waarschijnlijk ook zij, zoo zijn evenwel zulke opgaven, waarnaar hetzelve wel 2500 bedragen zoude, zekerlijk zeer overdreven. De stad Arequipa heeft, bij 157 wereldlijke geestelijken, slechts 292 kloostergeestelijken, en Ayacucho, bij 50 van de eersten, zelfs slechts hetzelfde getal der laatsten. In het jaar 1831 beliep het aantal kerken en kloosters te Lima 56, welke men op het fraaije plan der stad geteekend vindt, hetwelk in 1830 te Hamburg bij SPECKTER en Comp. uitgekomen is. Naar dit plan verwijzen wij voorts ieder, die zich met de gedaante dezer stad nader bekend wil maken. Ook laten wij ons in geene verdere beschrijving daarvan in, daar zij op verschillende tijden door anderen wijdloopig beschreven is (*).

(*) Als door ULLOA, in *Mercurio peruano*, in ALCEDO's *Diccionario de America* en in alle nieuwere Engelsche Reisbeschrijvingen over dit land. Eene verzameling van deze

Te Lima bevindt zich de San Marcus-Universiteit, die in het jaar 1831 wel 55 leeraars telde; dezelve staat op de vroegere plaça de la Inquisicion, thans plaça de la Independencia. In het Universiteitsgebouw is de vergaderzaal der afgevaardigden; hare buitengewone pracht is een overblijfsel van den voormaligen luister en rijkdom, die te Lima heerchte. De zaal is groot en fraai versierd; al de zitplaatsen zijn van fijn hout vervaardigd, hetwelk met zeer veel smaak uitgesneden is en verbazend groote sommen gekost moet hebben. De kamer was juist vergaderd, toen wij te Lima waren; bij de grootere hitte in dit land waren ook de heeren afgevaardigden nog meer tot slapen geneigd, dan wel elders. Onder de wetenschappelijke inrigtingen der Universiteit noemen wij de Bibliotheek, die eenige zeer lofwaardige instellingen bezit; haar tegenwoordig inkomen is 1314 piasters, waarvan tevens de Bibliothecaris, Don Dr. JOAQUIN PAREDES, twee custodes en een portier bezoldigd worden. Bij de boekerij behoort eene prachtige leeszaal, welke met een groot aantal kaarten en afbeeldingen van de voornaamste gebouwen van Europa versierd is; de boekverzameling bevat weinige, maar toch zeer fraaije werken. Wij stonden niet weinig verwonderd, de meeste Reisbeschrijvingen, die in de Duitsche, Engelsche en Fransche talen uitgegeven zijn, hier in het Spaansch overgezet te zien. Onder de meer zeldzame werken voor de vakken van Natuurlijke Historie waren hier verscheidene handschriften van Ontdekkings-reizen, die op bevel van de Onderkoningen gedaan zijn. Wij zagen hier de *Fiestas del Cuzco* en het groote

---

afzonderlijke berigten heeft FRÖBEL (*Beschreibung von Ober- und Nieder-Peru*, Weimar 1831, S. 174) gegeven, die echter nog vele dwalingen bevat, welke uit de afzonderlijke berigten der reizigers daarin geslopen zijn.

werk van BANIER, *Ceremonias y Costumbres religiosas de la puebla del India*, Amsterdam 1735, V Vol. Ongelukkig heeft ook deze inrigting in de omwenteling veel geleden; dezelve was lang zonder hoofd en zonder bedienden, en men zegt, dat vooral vreemdelingen moeite gedaan hebben, om de zeldzame werken daaruit te nemen en naar Engeland te zenden.

De Plantentuin bestaat nog slechts in naam, en ware dezelve niet zoo naauwkeurig op het plan der stad, hetwelk nog ten tijde der Spanjaarden ontworpen is, geteekend geweest, zoo zouden wij denzelven niet wedergevonden hebben. De ingang is door het Hospital de San Andrés, maar reeds sinds lang is de tuin verkocht en in eenen gewonen tuin herschapen. Wij zagen daarin niets, dan groote plantsoenen van Bananen, groote Oranjeboomen en Cheremoya's. Slechts twee zeldzame boomen waren er uit dien tijd overig; men hield ze voor vergiftig en zij behoorden tot de Asclepiadeeën.

Het Museum van Natuurlijke Historie en Oudheidkunde, thans Museo national y latino genoemd, bevindt zich in het gebouw van het General Tribunal de la Mineria. Don FRANC. BARRERA is Director van het Museum en heeft nog eenen Colector nevens zich; de eerste is bekend door eenige kleine geschriften over Peruviaansche oudheden, enz. Het inkomen van dit Museum zeide men dat voor het jaar 1831 2760 piasters was; ons kwam het echter voor, alsof er niets, behalve de bezoldiging der beide ambtenaren, voor hetzelve geschiedde. De meeste voorwerpen van deze verzameling waren vroeger de eigendom van den heer RIVERO, die eens Directeur-Generaal van de Bergwerken in Peru was; staatkundige woelingen verbanden hem uit Lima, en de Regering nam zijne verzamelingen in beslag, met de belofte van dezelve te zullen betalen; de verbanning is opgeheven, doch

de heer RIVERO bekomt noch zijne verzamelingen terug, noch worden ze hem betaald. Het ergste hierbij is echter, dat de voorwerpen thans bederven, daar er niet de minste zorg ter bewaring van deze groote zeldzaamheden genomen wordt.

Vier Peruviaansche mumiën versieren de hoeken van het Museum; zij zijn van dezelfde soort, als waarvan wij twee voorwerpen medegenomen hebben, die thans in het ontleedkundig Museum te Berlijn geplaatst zijn; zij behooren tot de grootste zeldzaamheden van Peru en worden zeer duur betaald. De verzameling van afgodsbeelden der Peruviaansche Indianen, zoowel in goud als in koper, is voortreffelijk. Deze beelden zijn zeer merkwaardig; want zij zijn niet gegoten, maar met den hamer geslagen. Buitengewoon merkwaardige vormen doen zich op in de groote verzameling van Peruaansche vazen, die in de graven der oude Peruanen gevonden zijn; ook bevinden er zich eenige beeldhouwwerken van harden steen, die echter nog zeer ruw zijn. De oude wapenen zijn van koper en sommige zeer fijn bewerkt. Eenen grooten schat heeft echter het kabinet in eene uitstekend rijke verzameling van versteeningen, uit eene nieuwe formatie van Pasco, die vele merkwaardigheden bevat; ook zijn er zeer goed bewaard geblevene afdrukselen van visschen. Eene verzameling der zilverertsen van Pasco, de voornaamste vogelen van het land en nog vele andere voorwerpen zijn hier door elkander ten toon gesteld.

De munt te Lima is in eenen grootschen stijl gebouwd; zij heeft eertijds reeds op éénen dag meer dan 20,000 piasters geleverd; op het einde der vorige eeuw leverde zij jaarlijks omtrent 2,000,000 piasters, eene som, die in de laatste jaren na de omwenteling zeer aanzienlijk vermeerderd is.

Het bedrag der sommen van gewonnen zilver, waarvoor, volgens de Douanen-registers, van het jaar

1786 tot 1820 in geheel Peru impost betaald is geworden, is, voor de onderscheidene plaatsen, als volgt:

Lima	leverde	. . .	2,557,914	marken.
Trujillo	„	. . .	2,039,787	„
Pasco	„	. . .	8,052,039	„
Huamanga	„	. . .	458,792	„
Arequipa	„	. . .	779,546	„
Tacna	„	. . .	604,715	„
Puno	„	. . .	739,886	„

Alzoo in 't geheel in 35 jaren 15,232,679 marken = 137,094,111 piasters.

Rekent men de gansche hoeveelheid zilver, die door den sluikhandel uitgevoerd of tot huisraad verbruikt en waarvan geene belasting betaald is, op $\frac{1}{8}$ van de bovenstaande som, hetwelk ook wel niet te hoog zal zijn, zoo zal de volle som van gewonnen zilver, in den tijd van 35 jaren, de verbazende hoeveelheid van meer dan 154,000,000 piasters bedragen.

Het volksleven te Lima vertoont veel oorspronkelijks, en het zoude belangrijk genoeg zijn, dat hetzelve door de hand van eenen onpartijdigen waarnemer beschreven werd; ons zoude dit onderwerp de grenzen van dit werk doen overschrijden, en ook zoude het oordeel van ons, bewoners van het koude noorden, zeer hard uitvallen, al waarom wij al datgene voorbijgaan, wat hierop betrekking heeft. In plaats hiervan, deelen wij eenige berigten mede, die wij uit echte bronnen geput hebben en die bij ons nog onbekend zijn.

Het staande leger van Peru bestaat tegenwoordig (1831) uit 7000 man; in de staatsboeken worden 8000 opgegeven. Het is verdeeld in 8 Bataljons Infanterie, ieder van 650 man, alzoo te zamen 5200

man. De Kavallerie bestaat uit 4 Regementen van 350 man; de Artillerie uit 400 man met ongeveer 16 vierponders. Het gansche leger is in 4 Afdeelingen verdeeld; iedere Afdeeling bestaat te velde uit 2 Bataljons Infanterie en een Regement Kavallerie; de Afdeelings-Kommandanten voeren den titel van *Commandantes jenerales del ejercito.*

In de Peruaansche armee is ook een Militair-Geneeskundig bestuur ingevoerd. In vredestijd worden alle zieken in de aanwezige hospitalen der steden verzorgd. Er zijn thans 5 Opper-artsen, 7 Artsen der 1ste klasse, 5 Chirurgijns der 2de klasse en een Onder-Inspecteur der hospitalen. De eerste plaats van Inspecteur-Generaal van het gansche Militair geneeskundig beheer is op heden niet bezet. Ieder Bataljon en ieder Regement heeft eenen Arts van de 1ste klasse of eenen Opper-Arts. De Chirurgijns der 2de klasse zijn bij de hospitalen. De Staat koopt de geneesmiddelen aan, en de Artsen moeten dezelve bereiden en den zieken toedienen. De Chirurgijns dragen steeds uniform, zijn echter ook zeer eenvoudige personen.

Wij bezochten het Militaire hospitaal de San Andres te Lima; het was eene groote kerk met 250 zieken; de bedden had men in de lengte in 4 rijen geplaatst, en de voetstukken der kribben waren gemetseld. Bij geen een ziekbed stonden geneesmiddelen, maar er waren in alle hoeken der zaal altaren opgerigt en met vele brandende kaarsen bezet; aan eene orde, zoo als wij die in onze hospitalen gewoon zijn te zien, was niet te denken.

De Peruaansche vloot bestond in 1831 uit 5 oorlogsschepen, namelijk 1 fregat, 2 korvetten en 2 goeletten; en 64 handelschepen, als 3 fregatten, d. i. driemasters, 1 korvet, 20 brigantijnen, 16 goeletten en 24 andere kleine vaartuigen.

Welligt is het van eenig aanbelang, wanneer wij

eene kleine schets van den tegenwoordigen toestand der geldelijke aangelegenheden van deze nieuwe Republiek geven, daar tot dus ver niets voldoende hierover bekend geworden is.

Gedurende ons verblijf te Lima waren de Afgevaardigden van het Rijk vergaderd, en de toenmalige Minister van Financiën, Don JOSÉ MARIA DE PANDO, gaf der Kamer een klein geschrift over, waarin hij haar den hoogst treurigen toestand der geldmiddelen van het Rijk op eene zeer duidelijke en naauwkeurige wijze openlegde. Tevens beval hij dringend der Kamer aan, om zich ernstig denzelven aan te trekken en zoo spoedig mogelijk te verbeteren. In zeer naauwkeurige Tabellen is daarbij de gezamenlijke ontvangst en uitgaaf aangewezen, waaruit blijkt, dat er jaarlijks 1½ millioen piasters te kort komen, zoo als uit het volgende beknopt overzigt blijkt.

Uitgaven der Republiek Peru in 1831:

I.	Wetgevende magt	191,697 Piasters.
II.	Regerings bestuur	62,048 P.
III.	Departementale Juntas . . .	112,613 P. 2 Real.
IV.	Ministerie van Binnen- en Buitenlandsche Zaken . . .	254,511 P. 2 R.
V.	Geregtshoven	326,560 P.
VI.	Departement van Oorlog .	2,579,164 P.
	(waarvan de Armee alleen	2,349,432 P.)
VII.	Marine	387,083 P. 6 R.
VIII.	Ministerie van Financiën . .	793,900 P.
IX.	Onvoorziene uitgaven . . .	300,000 P.

Alzoo bedraagt de geheele uitgaaf van den Staat . . . . 4,937,550 P. (*).

(*) Bij natelling bekomt men eene iets grootere som.
Vert.

De Inkomsten zouden voor dat jaar ongeveer bedragen:

De opbrengst der inboorlingen en andere klassen, zoowel belastingen op personen als op hanteringen, goederen en huizen, en patenten	1,200,000 P.
Gezamenlijke tollen	1,400,000 P.
Tienden en andere kleine opkomsten .	100,000 P.
Zegel-papier	60,000 P.
Opbrengst der Munt en belasting der smelters en tienden van verwerkt zilver	125,000 P.
Uitvoer van geld	70,000 P.
Impost op zout, ijs en sneeuw; verpachting van landerijen, enz. enz.	20,000 P.
Impost op tabak	40,000 P.
Titels, passen, Regts-vonnissen . .	6,000 P.
Koren-lasten	70,000 P.
Belasting op Bergwerken	18,000 P.
Betaling der schulden van het vorige jaar	200,000 P.
In 't geheel	3,309,000 P.
Te kort	1,664,550 P.

Bij dit Deficit komt nog de vreemde Staats-schuld, welke op het einde van 1830 beliep 11,553,750 piasters.

Onder de uitstapjes, die wij van Lima in de omstreek der stad deden, was ook een op den 19 Mei naar den Monte San Cristoval, die aan het noordereind der stad is gelegen. Deze berg is het einde eener keten, die, van de Cordilleras komende, regt

naar het westen loopt. Wij kwamen nog vóór 12 uur op den top des bergs aan, en vonden de hitte aldaar buitengewoon groot, doch kort na onze aankomst verhief zich op den berg een hevige wind en nu zonk snel de temperatuur. Het water kookte er in een' koperen ketel bij 76° R.

Op zich zelf is de San Cristoval zeer kaal, vooral in het drooge saizoen, waarin wij hem bezochten; daarentegen was er een overvloed van Korstmossen, *Parmelia's* en *Evernia's*, die aldaar, dikmaals als groote uitgebreide zoden, geheele rotsen en blokken overdekken.

Ongemeen fraai is het uitzigt van de spits des San Cristoval's; de groote stad met hare menigte van kerken en koepels strekt zich digt langs deszelfs voet uit; met genoegen volgt het oog de schoone allée, die langs den weg naar Callao W. 15° Z. loopt, en de kasteelen van Callao begrenzen het uitzigt, vóór dat hetzelve zich in de eindelooze Zuidzee verliest. Ten oosten van San Cristoval ligt het breede en vruchtbare dal, waardoor de Rio Rimac, meermalen zich verdeelende, slingert. De menigte van palmboomen, de prachtige lanen, welke de wandelplaatsen der stad versieren, de groote circus, waarin de stiergevechten plaats hebben, en het geraas op de straten, dat herwaarts klinkt — dit alles maakt eenen aangenamen indruk. Naar het zuiden, bijna aan den oever der zee, ligt het fraaije dorp Miraflores, schier geheel uit landhuizen van de rijke bewoners der hoofdstad bestaande, die hier in de lente zich ophouden. De heerlijkste tuinen vindt men aldaar, met bloemen en vruchten van alle Keerkringsstreken getooid. Buitengewoon vruchtbaar is de gansche vlakte, door welke de weg heen leidt; eens was zij de zetel van eene aanzienlijke Indiaansche bevolking, welke thans geheel uit die oorden verdwenen is; alleen de ruïnen van derzelver merkwaardige gebouwen staan daar nog,

en zullen, bij het zachte klimaat, nog lang der vernieling weerstaan.

De liefelijke groene weiden, welke de omstreek van Lima versieren, zijn buitengewoon rijk aan uitmuntende grassoorten, die aldaar deels wild groeijen, deels door aanbouw uit andere streken derwaarts gebragt zijn.

Blijkens de weerkundige waarnemingen, die wij gedurende ons verblijf te Lima hebben in het werk gesteld, was de hoogste stand van den thermometer op den 9 Mei, om $2\frac{1}{2}$ uur des namiddags, 19,7°, en in de zon 23°; de laagste stand op den 18 Mei, om middernacht, 12° R.

VIERDE BOEK.

OVERVAART VAN DE WESTKUST VAN ZUID-AMERIKA NAAR CHINA.

TIENDE HOOFDSTUK.

Vaart door de Zuidzee naar de Sandwich-eilanden.

Wij verlieten de westkust van Zuid-Amerika, om den Stillen Oceaan te doorstevenen en de oostelijke grenzen der oude wereld op te zoeken. Eene reeks van de aangenaamste dagen onzes levens, ofschoon ook dikwijls van de grootste moeijelijkheden vergezeld, hadden wij in Chili en Peru beleefd, en de herinnering daaraan, die ons het geheele leven bijblijven zal, was nog zoo versch, dat ons de langwijlige vaart door den Stillen Oceaan zeer snel en aangenaam verkort werd. Drie eeuwen zijn er naauwelijks vervlogen, sedert de geschiedenis dier landen een nieuw leven ontvangen heeft, en reeds kan dezelve van vele groote, eeuwig gedenkwaardige gebeurtenissen getuigen.

De haven van Callao munt uit door hare ligging en grootte; men kan er bij iederen wind in- en uit-

loopen en ook is er het grootste deel van den dag en nacht genoegzame wind daartoe aanwezig. Reeds was de zon ondergegaan, wanneer de haven-beambten het schip verlieten en de ankers geligt konden worden; toen werden wij nog bezocht door iemand van een Noord-Amerikaansch fregat; het was de heer MILLER, de bevelvoerende Generaal in het Peruviaansche leger, bekend zoowel door zijne wapenfeiten, als door zijne Gedenkschriften over Peru. Generaal MILLER verliet, ten gevolge van de laatst tot stand gekomene omwenteling tegen de Regering van den Vice-President LA FUENTE te Lima, het land en kwam bij ons, om zich met de *Prinses Louize* naar de Sandwich-eilanden te begeven; hij was, sedert die omwenteling, aan boord van het Noord-Amerikaansch oorlogsschip gevlugt, en had zich al den tijd, tot aan onze afreis, hier opgehouden. Aan de buitengewone vastheid van karakter zoowel, als aan de onwrikbare regtschapenheid van dezen man was het toe te schrijven, dat hij geen het minste deel in dezen laatsten, zoo zonderlingen militairen opstand nam, die, gelijk het algemeen bekend was, door de vrouw van den toenmaligen President GAMARA geleid werd. Er waren MILLER, die over de troepen van Lima en Callao het bevel voerde, nog soldaten genoeg getrouw gebleven, met welke hij de opstandelingen had kunnen aangrijpen, doch hij wilde niet de oorzaak van eenen burgerkrijg zijn en verwijderde zich liever van de openbare schouwplaats. De Kamer der Afgevaardigden, die juist vergaderd was, gaf hem een verlof van 6 maanden. Op deze wijze hadden wij het geluk, om nader met dezen man bekend te worden, aan wien wij omtrent vele punten, aangaande de kennis dezer landen, opheldering te danken hebben. Naauwelijks had de *Prinses Louize* de zeilen opgehaald, toen wij ook reeds, voortgestuwd door den heerlijksten wind, met de grootste snelheid de haven verlieten en ons

van de kust verwijderden, die wij den volgenden morgen niet meer zagen. Wij namen koers regt op de Sandwich-eilanden aan, werwaarts ons de Z. O.-passaat met den meesten spoed voerde.

Nog eer wij de kust van Zuid-Amerika vaarwel zeggen, moeten wij een verschijnsel gedenken, dat in den nieuwsten tijd meermalen, vooral door den heer HALL, is overwogen geworden. Het is bekend, dat aan de kust van noord-Chili, als ook van geheel Peru, zeer dikwijls eene golvende beweging der zee plaats vindt, zonder dat men de reden dezer onrust zoo dadelijk kan inzien; wij zelve hebben des nachts, en wel bij volmaakte stilte, in de haven van Copiapo gelegen, terwijl het schip zoo vreesselijk van de eene naar de andere zijde slingerde, dat wij allen die beweging geheel onverdragelijk vonden. Op andere plaatsen, gelijk bijv. in de haven van Islay, of ook ten zuiden van Arica, hebben wij, insgelijks bij volkomene stilte, brandingen gezien, waarbij het water 30 tot 40 voeten hoog spatte. Het is bekend, dat aan de westkust van Zuid-Amerika de ebbe en vloed buitengewoon gering en dikwijls reeds op eenen kleinen afstand van het land geheel onmerkbaar zijn, zoodat, zelfs bij volle maan, dit verschijnsel van het rollen der zee, zoo als het de zeelieden in die streken noemen, geenszins daaraan toegeschreven kan worden. Men heeft het verschijnsel geheel aan de werking van de maan toegeschreven en beweerd, dat hetzelve juist ten tijde van volle maan plaats grijpt. Wij kunnen daartegen aanvoeren, dat dit rollen, en wel met groote hevigheid, als bijv. in de haven van Copiapo, bij het laatste kwartier plaats vond, waarnaar men wel reeds besluiten kan, dat de volle maan zeker niet de oorzaak van het verschijnsel is; maar wij zijn in 't algemeen van oordeel, dat de groote stroom van koud water, die uit het Z. W. naar boven komt en in de breedte van Arequipa de kust van Peru beroert,

als de oorzaak van deze rollende beweging der zee aan te merken is.

Den 21 Mei, juist op Pinksterdag, verlieten wij het vaste land van Callao, die plaats, welke door den voorbeeldeloozen ondergang, ten gevolge van de groote aardbeving en den hoogen springvloed, zoo berucht geworden is, en begaven ons aan boord der *Prinses*, die weldra, terstond na zonsondergang, de ankers ligtte en de haven verliet, welke ook door Lord COCHRANE's schitterendst wapenfeit, door de verovering van het Spaansche fregat *Esmeralda*, zoo beroemd is geworden.

De bestemming der *Prinses* was naar Canton te zeilen, vooraf echter de Sandwich-eilanden aan en zekere zaken af te doen, waarvan later uitvoerig zal gesproken worden.

Het zal evenwel niet overbodig zijn, wanneer wij nog eerst, vóór dat wij ons reisverhaal vervolgen, een beknopt overzigt van de groote handelwegen in de Zuidzee geven, even zoo, als wij in het eerste Deel van dit werk (bl. 32), over de wegen van den wereldhandel in den Atlantischen Oceaan gedaan hebben. Daar echter de wegen, welke de schepen bij hun handelsverkeer met vreemde volken gebruiken, eenig en alleen de rigting der winden volgen, zoo is het noodig, dat wij een kort overzigt der heerschende winden, alsmede der van dezen afhangende stroomen vooraf laten gaan. Het is natuurlijk, dat zulk een overzigt hier zeer beknopt moet zijn en zich slechts bij de voornaamste daadzaken bepalen kan, zonder in eene nadere verklaring hiervan te treden. Een omvattend, naauwkeurig werk, als dat van RENNEL, over den Atlantischen Oceaan, zal er over de winden en stroomen der Zuidzee nog in langen tijd niet verschijnen kunnen.

De gewigtigste en uitgebreidste winden in de Stille zee zijn ook de passaten; er waait in het noordelijk

halfrond een N. O.- en in het zuidelijke een Z. O.-passaat, even zoo, als in den Atlantischen Oceaan. Deze regelmatige winden strijken eerst langs de westelijke kusten des lands, waar zij voorbij waaijen, en hoe nader zij bij de linie komen, des te meer worden zij oostewinden; een verschijnsel, dat in de Atlantische zee ook reeds zeer lang bekend is. De Z. O.-passaat begint aan de kust van Chili, gewoonlijk tusschen 26 en 27° Z. B., verder westelijk, in de opene zee, vonden hem verscheidene zeereizigers eerst bij 23°; hij waait hierop aan de westkust van Zuid-Amerika, alwaar hij aanvankelijk meer zuidelijk is, door de gedaante misschien van het hooge land, tot dat hij later, bij 10° Z. B., O. Z. O., en nog hooger op, zelfs oostewind wordt. Des zomers waait hij gemeenlijk tot den 2° Z. B., in den winter daarentegen, wanneer de verwisseling der temperaturen voor het zuidelijke halfrond veel heviger is, dan waait deze passaat tot over den evenaar, en gaat onafgebroken zelfs tot aan den 4° N. B. Deze Z. O.-passaat is, vooral in den herfst, nabij den aequator niet zoo regelmatig als de overige passaten.

Ook hier, aan de zuider grenzen van den Z. O.-passaat in de Stille zee, kan men dat verschijnsel opmerken, hetwelk de N. O.-passaat in den Atlantischen Oceaan somtijds oplevert. Gelijk hier dikwijls in den winter een hevige N. O.-wind waait, die tot over 50 en 60° N. B. gaat en zich dikmaals tot over de gewone grenzen van den N. O.-passaat uitstrekt, welken wind men dan als een vooruitspringen van den passaat beschouwen kan; zoo bespeurt men somtijds ook, inzonderheid in den wintertijd, aan de kusten van Zuid-Chili, eenen zeer hevigen Z. Z. O.-wind, welke dan, bestendig langs de kust gaande, zich onmiddellijk tot in den Z. O.-passaat uitbreidt. Ook dezen wind kan men als een vooruitspringen van den Z. O.-passaat beschouwen, veroorzaakt door de

vereffening der lagere temperatuur in het zuiden des winters, met de hoogere in de noordelijke streken. Waait deze wind aan de kusten van Chili, dan gaat de scheepvaart, van Kaap Hoorn af, zeer spoedig, langzaam echter bij de gewone winden voort, vooral daar ook de strooming noordwaarts zoo gering, namelijk soms hoogstens 3 tot 4 minuten in 24 uren is, dat zij haar weinig bevordert. Doorgaans waaijen hier westewinden, of W. Z. W., of W. ten N.

De uitbreiding van den N. O.-passaat in de Stille zee is minder bekend; hij waait heviger dan de Z. O.-passaat, hetwelk met dien in den Atlantischen Oceaan naauwkeurig overeenstemt. Verschillende zeevaarders hebben de noorder grens van den N. O.-passaat op 28 tot 29° gevonden; het schijnt echter, dat deze passaat nooit zoo ver zuidelijk gaat, dan de Z. O.-passaat noordwaarts stijgt.

Zoo waait dan jaar uit jaar in de N. O.-passaat ten noorden en de Z. O.-passaat ten zuiden van den aequator door de Keerkringsgewesten der Stille zee, tusschen zich eene ruimte latende, die, naar de jaargetijden, zich meer of minder naar het N. of het Z. uitstrekt, zich meer of minder uitbreidt en met onbestendige winden, met windstilten, onweêrs- en regenwolken het gansche jaar door aangevuld wordt.

De westelijke grens dezer beide passaat-winden is niet zoo naauwkeurig bepaald; ook zij rigt zich naar de jaargetijden; in den winter reikt zij verder, in den zomer houdt zij vroeger op, of de winden worden in deze streken zwak en beginnen onbestendig te worden. Des zomers althans waaijen deze passaten naauwelijks tot aan den meridiaan der Dieven-eilanden, alwaar zich reeds menigmaal de invloed van een ander windstelsel openbaart. Eigenaardiger vertoonen zich deze passaatwinden aan derzelver oostelijke grenslinie, namelijk aan de kusten van Amerika, waar zij begin-

nen; de N. O.-passaat, die voorbij de kusten van Californië waait, gaat geenszins nevens de westkust van Mexico, die zich hier naar het Z. O. uitstrekt, maar blijft op eenen afstand van eenige honderd mijlen van de kust, zoodat tusschen beide eene ruimte overblijft, waarin andere winden spelen, welker naauwkeurige kennis wij aan VON HUMBOLDT te danken hebben. Hier in dezen hoek, dien als het ware de beide bogen der passaten met de kust van Mexico en het tegenwoordige Columbia maken, en waar binnen ook nog de Galapagos behooren, wisselen of aanhoudende windstilten met vreesselijke winden af, die onder den naam van Papagallos bekend zijn, of de passaten strekken zich, vooral in den winter en bij goed weder, tot nabij de kusten uit en waaijen aldaar zeer zacht, of ook worden zij door hevige stormen afgewisseld, die onophoudelijk waaijen, tegen de aldaar heerschende passaten in. Het ontstaan van deze driehoekige ruimte, waarin de passaten niet meer waaijen, is alleen aan de eigenaardige gedaante van het vaste land van Amerika toe te schrijven, en het is er even zoo mede gelegen, als in de bogt van Guinee, waar insgelijks aanhoudende windstilten en gevaarlijke stormen den zeeman tot vertwijfeling kunnen brengen.

De heerschende winden aan de oostzijde van Azië, zoowel bij Japan, als bij de kust van China, bij de Philippijnsche eilanden, Borneo, gelijk mede door de geheele Chinesche zee, zijn halfjarige winden, monzoons of moussons; zij waaijen in den zomer van het Z. W. naar het N. O., en in den winter van het N. O. naar het Z. W. Bij de Molukken, in de Javazee, bij Timor en Nieuw-Guinee is zelfs een monzoon, welke uit het N. W. naar het Z. O. en uit het Z. O. naar het N. W. waait, zoodat dan ook in deze streken, alwaar deze afzonderlijke winden van verschillende stelsels aan elkander grenzen, deze zoo

onregelmatig en de daaruit voortvloeijende stroomen zoo onbepaald zijn, dat de scheepvaart aldaar niet meer zoo voorspoedig gaat.

De monzoons waaijen met ongemeene hevigheid, dikmaals veel sterker, dan de passaten, zoodat bijv. in de Chinesche zee slechts de beste zeilers soms in staat zijn, tegen dezen N. O.-wind in te laveren; de schepen gaan gewoonlijk om dezen tijd door de straat van Macassar of door de straat der Molukken, of, wanneer zij eerst beproefd hebben tegen den wind in naar China te kruisen, door de straat St. Bernardino, en trachten eerst in den meridiaan der Marianen den monzoon af te snijden. Men noemt deze vaart de oostelijke vaart; de omweg, die hierbij gemaakt wordt, bedraagt omtrent 800 of 1000 Duitsche mijlen, en nogtans is deze voordeeliger, dan tegen den monzoon in te werken.

De winden, welke somtijds, binnen het bereik der monzoons, uit eene tegenovergestelde rigting waaijen, zijn wegens hunne vreesselijkheid berucht; deze zijn de gevaarlijke stormen, die, in verschillende wereldstreken, met zeer verschillende namen aangeduid worden en in China, gelijk in het algemeen binnen den ganschen omvang van den N. O.-monzoon, typhoons genoemd worden. Deze orkanen zijn steeds heviger dan die, welke soms in de streek der passaten voorkomen.

Zoowel ten noorden als ten zuiden van de hier opgegevene passaatwinden en moussons der Stille zee heerschen westewinden, die in het noorder halfrond meest W. N. W.-winden, en in het zuider halfrond W. Z. W.-winden zijn; naar de berigten van vele zeereizigers schijnen zij, zoowel ten noorden als ten zuiden der linie, tot in hooge breedten te reiken. Deze westewinden zijn onder den naam van westelijke passaten den zeelieden bekend, en deze rekenen op hunne komst op 28 tot 30° B. bijna even zoo zeker,

als zij digt daaronder op de komst van den oostelijken passaat bouwen mogen. In de noorder helft der Zuidzee zijn ons geene voldoende waarnemingen bekend, die over de uitgebreidheid van dezen wind aldaar opheldering geven.

Daar nu de zeestroomen onmiddellijk en bijna geheel alleen door aanhoudende winden veroorzaakt worden, zoo ontstaat ook hier, in de hoogere breedten van het zuidelijk halfrond, eene zeer uitgebreide strooming, die het water van het Z. naar het N. O. drijft en zoo het koude water tot nabij den aequator voert. Het is deze stroom, welken wij in het voorgaand hoofdstuk (bl. 53) met den naam van Humboldts-stroom betiteld hebben en waaromtrent wij derwaarts verwijzen.

In den meridiaan van Nieuw-Holland is deze stroom, van het Z. komende, meer regt noordelijk; het water stoot tegen Nieuw-Holland en loopt oost- en westwaarts af; vervolgens gaat er een stroom noordwestwaarts boven Nieuw-Zeeland heen, die dikwijls tot aan Nieuw-Guinee en de Carolinen reikt, doch waarschijnlijk in onderscheidene tijden des jaars, al naardat de verschillende monzoons daar heerschen, zeer verschillende grenzen heeft.

Den loop der oostelijke groote passaten volgen de groote linie-stroomen, een in het noorder- en een in het zuider halfrond, even zoo, als ook in den Atlantischen Oceaan het geval is, waar deze noordelijke stroom, wegens den korten weg en de eigenaardige gestalte van het omgevende land, in eenen waren rondgaanden stroom overgaat, in welks midden de Sargasso-zee zich uitbreidt. Even als wij den loop der passaten opgegeven hebben, zoo stelle men zich ook de rigting der linie-stroomen voor. De verschillende en hoogst onregelmatige strooming, die in den hoek van Panama tot aan de Galapagos heerscht, moet men in het algemeen als de werking van het afloo-

pende water beschouwen, welke door de beide groote, naar het westen gerigte stroomen veroorzaakt wordt, die uit tegenovergestelde rigtingen halverwege op elkander stooten, te weten de noordelijke uit het N. O. en de zuidelijke passaat-stroom uit het Z. O.

Naar ons inzien, is het stelsel van den liniestroom in den Atlantischen Oceaan en in de Stille zee één, en de kleine afwijkingen, die hier en daar plaats hebben, laten zich gemakkelijk verklaren. Volgens BEECHEY (*), zouden de wetten van den stroom in deze beide zeeën zeer verschillende zijn; hij meent, dat de liniestroom in den Atlantischen Oceaan, met de lengte, ook in kracht toeneemt, terwijl dezelve in de Zuidzee, met de lengte, in snelheid afnemen zoude. In den Atlantischen Oceaan is deze stroom het sterkst in de golf van Mexico, in de Stille zee daarentegen, zoo als BEECHEY zeer verkeerd aanneemt, reeds bij de Galapagos. Wij hebben hiervoor getracht te bewijzen, dat de hevige stroom bij de Schildpadden-eilanden in geenen deele tot den aequator-stroom behoort, maar slechts van dien afhankelijk is. Reeds in de breedte van Guatimala is de oostelijke grens van den N. O.-passaat meer dan 200 mijlen van de kust verwijderd, en onder den evenaar bedraagt deze verwijdering nog meer. De linie-stroomen nemen ook in de Stille zee, met de lengte, in sterkte toe, en de baan van deze stroomen is langer, dan in den Atlantischen Oceaan. De passaat in de Stille zee, nadat hij dubbel zoo ver, als in den Atlantischen Oceaan, gewaaid heeft, wordt langzamerhand zwak en houdt geheel op, dikwijls reeds in den meridiaan der Marianen, midden in de wijde zee. Hetzelfde heeft dan ook met den stroom plaats, die nog iets verder westelijk loopt, en dáár, door het aanwezen van andere stroomstelsels, van lieverlede

(*) *Voyage to the Pacific, etc.*, II, p. 676.

verdwijnt, nadat dezelve eenen weg van meer dan anderhalf duizend Duitsche mijlen afgelegd heeft. In de meridianen van 135 tot 150° W. L. blaast de passaat met al zijne hevigheid en, zoo als het ons toescheen, heviger, dan in den Atlantischen Oceaan; hier zijn ook de stroomen zeer sterk, en, ofschoon er niet vele waarnemingen bestaan, aan die in den Atlantischen Oceaan niet veel onderdoende. De *Prinses Louize* zeilde in de Stille zee dagelijks meer dan 50 ja 60 Duitsche mijlen af, eenen afstand, dien zij in 24 uren, door elkander gerekend, nimmer weder afgelegd heeft.

Tusschen deze beide linie-stroomen door loopt, opmerkelijk genoeg, een smalle tegenstroom naar het O. en O. N. O.; deze stroom is het eerst ontdekt geworden door FREYCINET (1819), en vervolgens door onzen vriend, Kapitein WENDT, bij zijne reis om de aarde, met het Koninklijk Pruissische Zeehandel-schip *Mentor*, zonder dat men iets van FREYCINET's vroegere waarneming wist, die toen ook nog niet openbaar was gemaakt. Eene bijzondere omstandigheid gaf op dien togt van den *Mentor* aanleiding tot deze ontdekking; het was in den nacht, toen het schip, met alle zeilen, zijnen koers naar de Sandwich-eilanden nam; eensklaps klonk het van den voorsteven, dat er branding in 't verschiet te zien was, en dadelijk geraakte de geheele manschap van het schip in beweging. Te naauwernood was er nog zoo veel tijd overig, dat de rigting van het schip konde veranderd worden, om de vermeende branding te ontwijken: het duurde echter niet lang, of het schip bevond zich midden in het schuimende en helder lichtende water, dat men thans niet meer voor branding hield, maar als de werking van eenen hevigen tegenstroom aanzag, zoo als het dan ook door vergelijking van de waarneming aan den hemel met de gehoudene scheepsberekening bleek. Een dergelijk voorval beleefden wij

zelve in de nabijheid der Baschee's; hier was de grenslijn tusschen den westelijken liniestroom en den noordoostelijken stroom, ten gevolge van den Z. W.-monzoon, waarvan aan het slot van dit Boek nader melding zal gemaakt worden. In het jaar 1828, bij de tweede reis om de aarde van den Kapitein WENDT, met de *Prinses Louize*, en vooral op deze derde reis, in 1831, die wij zelve mede deden, werden nadere waarnemingen gedaan, die dezen stroom duidelijk doen kennen, waarover ook zeer onlangs de reizigers BEECHEY en DUPERREY de hunne hebben bekend gemaakt.

Maar wat is nu wel de oorzaak van dezen stroom? Wij gelooven geene andere, dan eene opstuwing van het met geweld naar het westen gedreven water, hetwelk naar alle zijden zich verdeelt, en zoo bijv. hier tusschen de beide groote stroomen weder terug vloeijen moet.

De stroomen op de oostzijde van Azië rigten zich weder geheel naar de rigting der winden, zij zijn daarom noordoostelijk, wanneer de Z. W.-monzoon waait, en zuidwestelijk, wanneer de N. O.-monzoon waait. Ook de snelheid dezer stroomen is zeer aanmerkelijk, en dikwijls houden dezelve nog lang hunne aangenomene rigting, wanneer reeds de tegenovergestelde monzoon sedert meer dan 8 dagen waait. Wij hebben zelve zulk een geval beleefd, hetwelk op het lot van ons schip en op de voortzetting van onze reis den grootsten invloed had. Toen wij namelijk aan de kust van Manilla tegen den reeds sedert meer dan 8 dagen begonnen N. O.-monzoon inlaveerden, waartoe van den landwind des nachts gebruik gemaakt werd, moesten wij eenen typhoon doorstaan, die 3 dagen en 4 nachten lang aanhield. De storm kwam uit het N. en liep om tot het N. O. en O.; gedurende dezen geheelen storm konde geene waarneming aan boord gedaan worden, en

daar ook, behalve een klein stormzeil, niets meer gevoerd konde worden, zoo waren wij al den tijd aan den stroom prijs gegeven. Hoe groot was nu onze vreugde, toen, op den vierden dezer verschrikkelijkste dagen van ons leven, des middags, de waarnemingen eene geheele onverwachte standplaats te kennen gaven! Wij hadden bijna dezelfde breedte behouden en waren slechts eenige lengtegraden westelijk van Manilla afgedreven; aan de, nog steeds aanhoudende, strooming naar het N. O. hadden wij dit geluk te danken, anders waren wij misschien tot beneden naar Palawan gedreven geworden en hadden, op het gelukkigst, de oostelijke vaart ondernemen moeten, om nog in hetzelfde jaar naar Canton te komen.

In de noordelijkste wateren der Stille zee zijn de stroomen nog niet zoo bepaald bekend.

Volgens deze hier kort voorgedragene opmerkingen, over de rigting der heerschende winden en stroomen, zal het gemakkelijker zijn, om zich de rigting voor te stellen, welke de koopvaardijschepen op hunne togten in dezen grooten en onmetelijken Oceaan nemen moeten. De wegen van verbinding, tusschen Zuid-Amerika en het zuidelijkste gedeelte der oostkust van Azië, is tweederlei, en men slaat dezen of genen in, naar gelang het doel of andere omstandigheden zulks vorderen. Schepen, welke van Chili regtstreeks naar China moeten, zeilen gewoonlijk regtuit naar de Marquesas-eilanden, even zoowel als de schepen, die van Callao en Guayaquil uitloopen. Zij varen hier met den Z. O.-passaat, gaan ten zuiden de Gilberts-eilanden en stevenen ten O. de Pelew-eilanden voorbij, en nemen dan, naar gelang de monzoon in de Chinesche zee noordelijk of zuidelijk waait, eene verschillende rigting. Zij gaan of door de straat St. Bernardino, en trekken dan partij van den voortreffelijken Z. W.-monzoon, of zij gaan, ten noorden

der Philippijnsche eilanden, door de Baschee's en snijden hier den N. O.-monzoon af. Nemen de schepen, bij deze laatste vaart, niet zeer naauwkeurig de behoorlijke breedte in acht, en komen zij, al is het ook slechts éénen graad, te ver zuidwaarts naar de Chinesche kust, zoo kan hunne vaart, vooral indien zij geene zeer goede zeilers zijn, nog vele weken langer duren.

Andere schepen, die op deze groote vaart, eene der langste, maar ook aangenaamste, versch water of proviand innemen moeten, gaan liever naar de Sandwich-eilanden, en maken op deze wijze zoodra mogelijk gebruik van den N. O.-passaat, die veel sterker en over het algemeen veel regelmatiger blaast, dan de Z. O.-passaat, zoodat daardoor de vaart, ondanks eenen langeren weg, nogtans bespoedigd wordt. Ook ontgaan de schepen hier de vele windstilten, die in het zuidelijk halfrond, nabij de vele groepen eilanden, voorkomen en den duur der reis dikmaals zeer verlengen. Op de vaart in den N. O.-passaat, welke de schepen steeds in eene regte rigting doen kunnen, gaan zij tot boven de Sandwich-eilanden, ja, tot ver over den meridiaan der Marianen heen, steeds met volle leizeilen varende. Van de Sandwich-eilanden houden de schepen zich liever op 12 tot 15° N. B., waar zij meer zeker zijn van eenen krachtigen passaat aan te treffen, dan in eene hoogere breedte, vooral boven 20°; eerst later, al naardat de monzoon juist waait, moeten zij meer of min noordelijk sturen, om de breedte van Macao te bereiken. Deze weg, dien wij hier afgeteekend hebben, is bijna dezelfde als die, welke voordezen het galjoen op deszelfs vaart van Acapulco naar Manilla insloeg; het voer ook, op deszelfs terugreis van Acapulco naar Manilla, tot op de breedte der Sandwich-eilanden, waar het dikmaals plagt aan te houden, en stevende dan naar de Marianen, waar het bij bij Guahan voor anker ging,

om de bevelen der Regering uit te voeren en verschen proviand in te nemen. Later rigtte het galjoen zijnen koers oostelijk van Manilla en landde bij Kaap Espiritu Santo, alwaar het eens, op dien beroemden togt van Lord ANSON, den tweeden ULYSSES, genomen werd.

Op de tegenovergestelde vaart, namelijk van Indië naar Zuid-Amerika, die gewoonlijk slechts bij den Z. W.-monzoon te doen is, zeilen de schepen tot over de noordelijke grenslinie van den N. O.-passaat, die doorgaans bij 28 en 29° aangetroffen wordt; hier zijn zij zeker, den zoogenaamden westelijken passaat te vinden, waarmede zij tot aan de kusten van Californië zeilen, om dáár te landen, wanneer zij niet gewis zijn van hunne lengte; is dit echter niet noodig, zoo rigten zij hunnen koers dadelijk naar de plaats hunner bestemming, door slechts met eenen scherpen hoek den passaat te snijden. Zelfs die schepen, welke naar Peru en Chili gaan, moeten gewoonlijk denzelfden weg nemen; komen zij dan zoover zuidwaarts, dat zij den Z. O.-passaat bereikt hebben, zoo moeten zij dezen ten westen snijden en de zuidwestewinden op 26 tot 28° B. opzoeken, met welke zij de kust bereiken en dan naar de plaats hunner bestemming zeilen.

Ten tijde van den N. O.-monzoon moeten de schepen, die van China komen, hunnen koers in het zuider halfrond nemen; de vaart is aldaar, wegens de vele eilanden en koraalbanken, die zij voorbij moeten, zeer gevaarlijk; hebben de schepen echter eerst Nieuw-Caledonië en den meridiaan van Nieuw-Zeeland bereikt, dan kunnen zij, wegens de heerschende westewinden, bestendig op eene snelle vaart hopen, en waarschijnlijk zal in het vervolg deze weg zeer algemeen gebruikt worden.

Onze vaart naar de Sandwich-eilanden ging buiten-

gewoon snel voort; naauwelijks hadden wij de kust van Zuid-Amerika verlaten, toen ook reeds de leizeilen van het schip opgehaald en bijna gedurende de gansche reis behouden werden. De stroom was eerst nog zeer gering, bijv. bij 12° B. en 84° L., slechts 3 tot 4 minuten westelijk, later echter, bijv. bij 6° Z. B. en 100° L., reeds 8 tot 10 minuten in 24 uren.

Het weder was sedert de afreis van de Peruviaansche kust tot aan de zone der afwisselende winden vrij gelijkmatig; in het algemeen was de lucht des morgens zeer betrokken, tegen den middag helderde zij iets op, zoodat ten minste de zon gewoonlijk van wolken bevrijd werd en daardoor de noodigste sterrekundige waarnemingen gedaan konden worden. Des avonds, vooral dadelijk na zonneondergang, werd de hemel weder met wolken bedekt, doch des nachts weder iets helderder, zoodat er zeer vele starren te voorschijn kwamen. Slechts zeer zelden kwam het, gedurende deze geheele vaart, tot regen, en deze was dan zeer gering; bijna dagelijks lieten zich eenige zeevogelen zien, waaronder vooral Keerkringsvogelen, zoowel met zwarte als met lange roode staartvederen, het schip bijbleven. Walvisschen hebben wij in deze wateren slechts zeer weinig gezien, en de Cachelot komt daarin bijna geheel niet meer voor.

Nabij den evenaar zag men groote scharen van Dolfijnen (*Delphinus globiceps* CUV.?), die 20 voeten lang waren, volkomen ronde koppen en eene groote, naar achter uitgegroefde rugvin hadden. Ook werden er in deze streek twee verschillende Bonieten met den harpoen gevangen, die ons, bij hun sterven, door de bestendige afwisseling van kleuren, een zeer belangwekkend schouwspel gaven, hetwelk onmogelijk is te beschrijven. Wanneer er bij den stervenden visch, en dikwijls reeds lang na zijnen dood, eene trillende beweging der spieren, welke in kramptrekkingen be-

stond, begon, dan schoten de veelvuldige kleuren van den regenboog en alle kleuren van de schoonste edelgesteenten bliksemsnel over de oppervlakte van het dier, dat in den gewonen toestand staalgraauw en zilverwit gekleurd was, heen, en men stond in twijfel omtrent de naaste oorzaak van dit zoo luisterrijk verschijnsel. Het vormende leven brengt kleuren voort, onafhankelijk van allen invloed des lichts; dit is eene daadzaak, bewezen door verscheidene waarnemingen; waarom zoude zich dan ook niet het wijkende leven in eene reeks van kleurvormingen openbaren? Men zegt, dat stervende kevers licht voortbrengen, en in welke innige verbinding staan licht en kleuren bij derzelver ontstaan?

Hier al de weerkundige waarnemingen, die wij op onzen togt van Callao naar de Sandwich-eilanden gedaan hebben, aan te voeren, zoude zeer vermoeijend zijn. De hoogste warmtegraad, dien wij waarnamen, was op den 3 Junij, des middags 12 uur, op 5°, 19′ B. en 110°, 52′ L., van 22° R.; de laagste, op den 23 Mei, te 6 uur, van 17° R. Even als in den Atlantischen Oceaan, zoo hebben wij ook hier, in den zone der passaatwinden, nooit onweders vernomen. In den zone der onbestendige winden kwamen dagelijks dikke regenwolken met onweders op, doch de laatste slechts zelden hoog boven den horizon, en ook de regenvlagen waren op verre na niet zoo hevig, als zij in den Atlantischen en Indischen Oceaan, in den zone der wisselvallige winden zijn.

Het was op den 22 Junij, des namiddags te 6 uur, toen wij weder land zagen; het was de Mowna Roa, de hooge vuurspuwende berg van Hawaii, die ons in het Z. 19° W. in het gezigt kwam en zich slechts weinig boven den algemeenen bergkam van het eiland verheft. De zijden van den afgeplatten kegel waren op verscheidene plaatsen met sneeuw bedekt, doch de kruin was daarvan bevrijd. Volgens waarne-

ming schatteden wij den afstand van het eiland op 90 tot 96 minuten. Alras na zonneondergang hulde zich de top van den vulkaan in wolken, en wij zagen niets meer van het eiland, dat wij ten noorden voorbij zeilden.

Den 23 Junij. Met zonneopgang zagen wij overal land; 4 eilanden lagen voor ons en vertoonden het fraaiste groen, dat zich onmiddellijk uit de zee scheen te verheffen. Wij hadden gisteren reeds Hawaii gezien, zoodat ons heden het gezigt der 4 eilanden, die wij voor ons hadden, lang wonderlijk voorkwam. Eindelijk verdween alle twijfel door KING's berigten van COOK's laatste ontdekkingsreis, en weldra konden wij ons zelven daarvan overtuigen; het eiland Mowée (Maui) gaf namelijk aanleiding tot dit gezigtsbedrog, daar hetzelve, van verre gezien, gelijk twee eilanden zich voordeed, welke door bergachtige verhevenheden, aan ieder eind van het eiland, daargesteld en in derzelver midden door eene vlakke strook verbonden worden. Het derde eiland lag ver in den achtergrond en was Ranai, terwijl Morotai nog ten westen van ons lag.

Onder de passagiers op deze overvaart van Callao naar de Sandwich-eilanden bevond zich, aan boord der *Prinses*, eene vrouw van het eiland Oahu; zij was met eenen Peruaanschen scheeps-kapitein gehuwd, had echter sedert eenigen tijd het heimwee gekregen en keerde met ons naar haar geliefd Vaderland terug. Niemand kan zijne vreugde bij den terugkeer in zijn Vaderland sterker uitdrukken, dan deze vrouw deed; zij weende van blijdschap en wees bestendig naar het eiland Oahu, zoodra wij maar land ontdekten en zij haren schoonen geboortegrond wederzag, om welken deze volken waarlijk te benijden zijn.

Wij naderden langzamerhand meer en meer het eiland Morotai aan deszelfs oostzijde, waar wij een klein, maar hoog uit het water stekend eiland aan de noord-

oostelijke punt bemerkten, waarnevens nog eene afzonderlijke, maar ook hoog uitstekende klip te zien was. Zoowel dit kleine eiland, als ook de alleen staande klip zijn op KRUSENSTERN's kaart der Sandwich-eilanden van 1826 niet aanwezig, en zij zijn van belang, daar zij bij eene vaart tusschen de eilanden Morotai en Mowée door zeer gevaarlijk worden kunnen.

Wij voeren zoo nabij het eiland Morotai langs, dat wij duidelijk de steile hellingen der bergen zien konden, die digt met weligen plantengroei bedekt waren; in eene kloof hadden zich ettelijke eilanders verzameld, die de *Prinses* voorbijzeilen zagen, en wat westelijker aanschouwden wij ook een klein dorp, welks ligging zeer fraai was. Het geheele westelijk gedeelte van dit eiland is vlak en bijna geheel met zand bedekt; daarentegen loopen in de bergachtige deelen van het eiland vele dalen noordwaarts op.

Den ganschen dag waaide de zeewind (N. O.-passaat) met tamelijke koelte, doch des namiddags, met den ondergang der zon, juist toen wij ons tusschen Morotai en Oahu bevonden, waar wij ten Z. W. binnenliepen, legde zich plotseling de wind, en wij moesten bijhouden en weder koers naar het zuiden nemen. Het groote eiland Oahu lag voor ons; hetzelve was grootendeels in wolken gehuld, en slechts enkele bergen staken afgezonderd daarboven uit, toen achter hetzelve in het westen de zon in zee daalde en het geheel hoogst liefelijk verlichtte. Op de zee heerschte bijna eene volkomene windstilte, maar het water was geheel helder, en noch weekdieren, noch wieren lieten zich zien.

Den 24 Junij. Wij hadden den ganschen nacht heen en weder gekruist en ons maar weinig van de kust van Oahu verwijderd, zoodat wij heden reeds vroeg langs de noordoostkust van het eiland zeilen en dit zeer naauwkeurig opnemen konden. De noordoostelijke

punt van het eiland wordt door een' ouden vulkaan gevormd, met name Makapu, hetwelk zooveel als Kokosberg beteekent; achter dezen verheffen zich de bergen van het eiland, en zijn, schoon niet sterk, toch overal met laag struikgewas bekleed. Verder westelijk van Makapu is een ander vulkaan, Beiahi of Diamantheuvel genoemd, die in grootte en gedaante volkomen den berg Makapu evenaart; de kraters dezer beide bergen openen zich naar het Z. O. Tusschen deze beide uitgebrande vuurbergen strekt zich eene vlakke landtong wat verder in zee uit, die den naam Kokospunt draagt; de afstand tusschen den Diamantheuvel en den Kokosberg bedraagt niet meer dan twee minuten, weshalve ook dit gedeelte van de kaart van KRUSENSTERN's Atlas niet juist is.

Zoodra wij den Diamantheuvel omgevaren waren, zagen wij groote wouden van Kokospalmen en een aantal van sierlijk gebouwde huizen, die meest onder de karige lommer der Kokospalmen stonden, en eene groote streek der kust innamen; dit was het dorp Waititi, welks reede ook op de nieuwste kaarten verkeerd opgegeven is. Wij voeren, op eenen geringen afstand der kust, langs het koraalrif, hetwelk hier het eiland omgeeft en door eene hooge branding aangeduid wordt. Eene menigte canoos zagen wij van den oever afsteken, deels om te visschen, deels om de kunst van snel roeijen en van scherp zeilen te toonen; pijlsnel schoten zij door de branding aan het koraalrif, in hetzelfde oogenblik, waarop de golf was gerezen, en vóór dat dezelve weder nedersloeg, waren de canoos er reeds lang doorheen gekomen. Vliegende visschen van buitengewone grootte vertoonden zich in menigte, en ook hier konden wij duidelijk zien, dat deze dieren bij het vliegen hunne vliezen bewegen kunnen.

Wij moeten hier, vóór het eindigen van dit Hoofdstuk, als eene zeer opmerkelijke daadzaak, de vermeer-

dering van warmte des waters gedenken, die bij de nadering der Sandwich-eilanden te bespeuren was, in plaats dat, volgens zoo vele andere waarnemingen, die zoowel vroegere reizigers, als ook wij zelven, in verschillende andere streken der aarde gedaan hebben, de temperatuur van het water verminderde. In het vervolg onzer reis hebben wij zulks nog tweemaal waargenomen, zoodat wij thans wel wagen durven aan te merken, dat het gebruik van den thermometer, zoowel om zandbanken als nabijzijnde klippen en land te ontdekken, steeds zeer omzigtig moet geschieden, en dat de algemeen als waar aangenomene stelling, dat de temperatuur van het water in de nabijheid van eilanden, klippen en ondiepten afneemt, zeer beperkt moet worden.

ELFDE HOOFDSTUK.

Verblijf op het eiland O-a-hu, en opmerkingen over den Staatkundigen toestand der Sandwich-eilanden.

Naauwelijks hadden wij op de reede van Honoruru, de Hoofd- en Residentie-stad der Sandwich-eilanden, de ankers laten vallen, toen dadelijk verscheidene kooplieden aan boord der *Prinses* kwamen en ons, als oude kennissen, begroeteden, daar het schip reeds eenmaal deze schoone eilanden bezocht had. Weldra ontvingen wij een bezoek van KUAKANI, den tegenwoordigen Gouverneur van het eiland Oahu, die onder den naam van JOHN ADAM's bekend is; hij kwam in eene groote zeilsloep aanvaren, en sprak uit nieuwsgierigheid ons aan. Hij was dezelfde man, dien wij reeds uit HOFFMANN's berigt over VON KOTSEBUE's tweede reis kenden; toenmaals bevond hij zich als Gouverneur op Ha-wai-i. De reusachtige grootte en de wanstaltige gedaante van dezen man wekte bij ons in het eerst de hoogste verbazing; zijn ligchaam is zoo groot en zoo lomp, dat hij niet eene minuut lang vrij staan kan, maar dadelijk moet gaan zitten, of ten minste tegen iets aanleunen. KUAKANI konde niet aan boord stijgen, maar moest met eene groote lijn, die men hem om het lijf wond, opgetrokken

worden. Zoodra KUAKANI vasten voet op het schip had, zag hij met de grootste onverschilligheid rond en sprak bijna niets; het ongemeen groot en sterk-sprekend gelaat, met de donkerroode grove huid, de dikke opgetrokkene lippen, de vreesselijk dikke neus en de groote roode oogen gaven den man een verschrikkelijk voorkomen.

Kapitein WENDT gaf den Gouverneur te kennen, dat Zijne Majesteit de Koning van Pruissen een groot aantal geschenken aan den Regent der Sandwich-eilanden gezonden had, welke de *Prinses Louize* aan boord had en die hier gekomen was, om dezelve af te leveren. KUAKANI antwoordde hierop weinig, zette echter een zeer nadenkend gezigt en verzonk in diep gepeins, beval zich vervolgens aan en verliet het schip, nadat hij eenige glazen wijn gedronken had.

Reeds meer dan een uur lang lagen wij voor anker; reeds hadden de bezoekende kooplieden ons verlaten en de Gouverneur was weder naar den wal terug gekeerd, maar noch canoos, noch zwemmende nymphen verschenen, welke eens in menigte om de vreemde schepen dartelden. Een enkel vaartuig, bestuurd door twee Indianen, vertoonde zich eindelijk, naderde echter niet eerder ons schip, dan na herhaald geroepen te zijn. De beide Indianen bragten kokosnoten en watermeloenen mede, die zij aan boord van ons schip uitstalden en te koop aanboden; zij waren geheel naakt tot op den marro, dat smalle stuk doek namelijk, waarmede zij de heupen omwonden hadden; des te meer verwonderde het ons, toen zij voor 3 watermeloenen en 7 kokosnoten de hooge som van 2 Spaansche dalers (3 Pr. dal.) eischten en dezelve ons ook onder 9 real da plata (1 dal. 24 sgr. Pr.) niet lieten. Nog hadden wij den bodem der Sandwich-eilanden niet betreden; nog wisten wij slechts weinig van de leef- en handelwijze der zendelingen, die op dezen tijd deze gezegende eilanden verdrukten; maar reeds uit deze on-

gehoorde duurte der levensmiddelen trokken wij het besluit, dat op de Sandwich-eilanden de tijden vreesselijk veranderd moesten wezen. Er werd niet meer gesproken van te koopen voor spijkers of voor andere stukken ijzer, niet meer van te ruilen voor oude kleederen; slechts geld, en wel Spaansch zilvergeld was het, hetwelk deze arme menschen moesten trachten te bekomen.

Onderwijlen de Indianen hunne vruchten verkochten, was het vaartuig, dat zij aan het schip bevestigd hadden, losgegaan; dadelijk sprong de eene Indiaan over boord en haalde hetzelve terug; hij zwom bij die gelegenheid, terwijl hij de bewegingen der kikvorschen nabootste, geheel op dezelfde wijze, als het zwemmen thans in noordelijk Europa geleerd wordt.

Omtrent 1½ uur nadat KUAKANI het schip verlaten had, werd de vlag der Sandwich-eilanden op het fort van Honoruru opgehaald, en nu salueerde de *Prinses Louize* met 17 schoten, terwijl de Koninklijke standaard op den grooten mast geheschen werd. Terstond daarop antwoordde het kasteel van Honoruru ook met 17 schoten.

Des namiddags begaven wij ons, Kapitein WENDT en ik, aan wal, om den brief van Zijne Majesteit den Koning van Pruissen aan den Regent der Sandwich-eilanden dadelijk te overhandigen.

Wij weten reeds uit de kaart in VON KRUSENSTERN's Atlas, gelijk mede door HOFFMANN's berigten, dat de gansche haven van Honoruru door koraalriffen gevormd wordt, die slechts eene zeer smalle invaart overlaten, welke, althans bij vloed, zelfs voor grootere schepen nog altijd water genoeg bevat. Het is zeer jammer, dat bij die kaart der haven niet tevens eene voorstelling der reede gevoegd is, daar ten minste alle grootere vaartuigen op deze eerst moeten liggen blijven.

Aan de Sandwich-eilanden bereikt de vloed gemid-

deld de hoogte van 2 voeten en stijgt slechts bij zeer hoog water tot 3 voeten. Doch er gaan weken voorbij, dat de vloed geheel niet merkbaar is, hetwelk dan geheel van de hevigheid en de rigting van den passaatwind afgeleid wordt. Grootere schepen kunnen alleen bij hoog water de haven van Honoruru binnenvallen; de haven zelve is echter voortreffelijk en de schepen liggen er volkomen veilig. Ter zijde van de invaart der haven heeft men tegenwoordig drie witte vaantjes op groote vlotten bevestigd, opdat de vaartuigen den weg niet missen kunnen; verlaat men echter ook slechts weinig de rigting dezer merken, zoo geraakt men dadelijk op de koraalriffen, waartegen zelfs de ligtste booten stooten en beschadigd worden.

Het eiland Oahu is rondom, zoo ver wij hetzelve hebben kunnen zien, met dit groote koraalrif omgeven; op sommige plaatsen, zoo als juist voor Honoruru, vormt hetzelve hooge en wijduitgebreide vlakten, die, bij ebbe, geheel droog komen te liggen en zich ver in zee uitstrekken. Hier arbeiden dan de tuchtelingen en houwen steenen, die tot de openbare gebouwen gebruikt worden. Deze steenen worden gewoonlijk uit de koraalklip ter lengte van 1½ voet, ter breedte van 8 tot 9 duimen en even zoo dik gehouwen, en vervolgens, hetzij bij enkelen, door de Indianen op het hoofd weggedragen, of twee aan twee zamengebonden, en aan eenen stok bevestigd, naar den wal gedragen (*). Even als bij andere eilanden der Zuidzee, zoo ook bij Oahu, vormt het koraalrif

(*) Aanm. Het gebeurde vroeger zeer veel, dat de matrozen van vreemde schepen, die bij de Sandwich-eilanden aanlegden, wegliepen, om daar achter te blijven. Thans is het geen' vreemdeling, zonder verlof der Regering, vergund, aldaar zich neder te zetten, en de matrozen, die zulks doen, worden tot straf tot het steenhouwen op dit koraalrif veroordeeld.

een' rand, die op eenen zekeren afstand van de kust plotselijk zeer steil afneemt. Hier aan dezen rand is het, waar de zee bestendig, zelfs bij de geringste beweging, eene hevige branding vertoont, en hierdoor, dikwijls nog te regten tijd, aan den met deze streek onbekenden zeevaarder het gevaar doet inzien. De koralen, welke het rif van Oahu vormen, zijn meestal slechts Madreporen en Caryophijllen; wij hebben dezelve nooit levende en nog met polijpen bezet aangetroffen, waaraan echter alleen de korte tijd van ons verblijf op Oahu en de vele werkzaamheden, die ons hier te doen stonden, de oorzaken zijn. Gewoonlijk staan de koraalriffen aan de Sandwich-eilanden, bij eb, nog 2-3 voeten diep onder water; bij derzelver steile randen dalen zij echter in de diepte neder, en nog op 15 vademen, zelfs op eenen afstand van eene halve mijl van het land, hebben wij de voortzetting van dezelve ontdekt, zoodat wij wel mogen aannemen, schoon ook eenige nieuwere reizigers daartegen opgekomen zijn, dat deze koraalbewoners dikmaals uit eene buitengewone diepte omhoog bouwen en reeds gebouwd hebben. Eilanden bouwen zij wel is waar niet, zoo als reeds VON CHAMISSO en anderen aangetoond hebben; zij overdekken echter, als met meer of minder dikke korsten, de afhellende kanten der eilanden, zoover die onder water staan, en de diepte van dezelve te willen bepalen, zoude steeds eene zeer onzekere uitkomst geven. De meeste kleine en verstrooid liggende eilanden der Zuidzee zijn de toppen der bergen, doorgaans oorspronkelijk vulkanen, welke zich uit de diepte der zee verheffen; er is geen twijfel aan, dat vele van deze eilanden, door het bouwen der koralen, tot op de hoogte van de oppervlakte der zee vergroot worden, en dat deze vergrooting met toenemende eeuwen ook te bespeuren zal zijn.

Na een half uur varens, landden wij nabij het kasteel en werden door duizende Indianen begroet, die hun

„Arocha! Arocha!" (Goeden dag! Goeden dag!) van alle kanten deden hooren. Het nieuws van de geschenken, die wij voor den Koning der Sandwich-eilanden medegenomen hadden, was door den Gouverneur dadelijk door geheel Honoruru verbreid geworden, en men had het volk verzameld, om ons op het plegtigst te ontvangen. Overal, werwaarts wij zagen, was de oever met Indianen bedekt, die, bont door elkander, jong en oud, mannen en vrouwen, ons hier opwachtten en om ons toe drongen. Alles, wat wij hier aanschouwden, was nieuw, alles vreemd voor ons; wij betraden thans dat land, hetwelk, sedert wij het eerst COOK's reizen lazen, onze verbeelding met de levendigste beelden vervuld had, en zagen onze wenschen nu bevredigd. De geheele volkshoop vergezelde ons onder luid vreugdegejuich en een vreesselijk gedrang tot aan het huis, alwaar wij afstegen; de trein werd al gaande weg hoe langer hoe grooter; want van alle zijden stroomde de volksmenigte naar ons toe: dan eens liepen snappende kinderen voor onze voeten, dan eens reikten vriendelijke grijsaards ons de hand en groetten jonge meisjes en vrouwen ons van verre. Maar welk een tooneel leverde de bonte hoop op! Onder de gansche menigte van Indianen waren geen twee te vinden, die gelijk gekleed waren; de meesten waren bijkans geheel naakt, een marro was om de lenden gewikkeld en eene tapa, d. i. een grooter stuk doek, om de schouders geslagen en reikte tot aan de beenen. De vrouwen droegen meest een eenvoudig, ruim gewaad, dat aan den hals toegebonden en onder den naam van zendelingshemden bekend is.

Dan deze vriendelijke ontvangst, die ons hier te deel viel, was niet meer de uitboezeming van die onschuldige nieuwsgierigheid, of over het algemeen van die vrije aandrift, waarmede wel vroegere reizigers verwelkomd werden; maar deze oploop was op bevel van den Gouverneur geschied, en het arme volk moest

blijde wezen, dewijl het hun bij deze gelegenheid weder eens veroorloofd was.

Al spoedig na onze aankomst ontvingen wij een bezoek van den Gouverneur KUAKINI, terwijl een groot aantal nieuwsgierige eilanders bestendig onze woning omringde en deze zelfs in het vertrek kwamen, dat wij bewoonden, en ons steeds aanzagen. De Gouverneur verwittigde ons, dat KAUIKE-AOULI, de jonge Koning der Sandwich-eilanden, niet te huis was, maar zich reeds sedert verscheidene dagen op een landgoed, 3 mijlen van Honoruru verwijderd, ophield; er was echter dadelijk een bode naar hem afgezonden, en men hoopte, dat hij nog heden naar de residentie zoude terugkeeren.

Des namiddags maakten wij ons den tijd ten nutte, om de stad Honoruru te bezigtigen, en lieten ons door eenen Spaanschen koopman, die aldaar woonde, bij den beroemden Zendeling BINGHAM brengen, aan wien wij brieven uit Europa moesten afgeven. Op den weg naar de woning van den heer BINGHAM trof onze oogen een zeer bedroevend schouwspel, hetwelk onzen eerbied jegens de Zendelingen al aanstonds van den beginne af zeer verminderde; wij zagen namelijk, hoe twee vrouwen van Zendelingen, op een' kleinen wagen gezeten, door verscheidene Indianen zich lieten trekken en op deze wijze een toertje deden.

Welligt mag het vele lezers onvoegzaam voorkomen, dat wij hier verder in dit Hoofdstuk een aantal berigten mededeelen, die alleen tot het bijzonder leven der Zendelingen betrekking hebben; het scheen ons echter noodig, alle dergelijke daadzaken te verzamelen, opdat het ons gemakkelijker mogt vallen, de handelwijze van deze mannen kennen te leeren, zonder zelve daarvan ooggetuige geweest te zijn. De Zendelingen der Zuidzee-eilanden zijn niet meer bijzondere personen; zij hebben de aandacht van de geheele beschaafde wereld tot zich getrokken, en ieder verlangt rekenschap

van hunne daden. De Zendelingen der Sandwich-eilanden zijn Noord-Amerikanen, en zij alleen zijn het, die van alle kanten hevig beschuldigd worden. Zij hebben de welvaart van het land ondermijnd, in plaats van die boven alles te bevorderen; zij hebben de gastvrijheid, eene der schoonste eigenschappen der natuur-menschen, en de vrolijkheid van deze gelukkige eilanders verbannen, en daarentegen eene godsdienst ingevoerd, om welke te begrijpen de Indianen geen verstand bezitten. Er zijn mannen opgestaan, merkwaardig genoeg juist in landen, die het verst van het tooneel dier daden gelegen zijn — mannen, die het minst bekend waren met hetgene tot dusver over dit onderwerp geschreven was, en desniettemin met den grootsten ijver de daden der Zendelingen op de Sandwich-eilanden verdedigen wilden; ja zij bedienden zich somwijlen hierbij van middelen, welke deels ongeoorloofd, deels belagchelijk waren. Wij zouden meer in bijzonderheden daaromtrent treden, indien de man nog onder ons leefde, die het ijverigst deze Zendelingen onder zijne bescherming nam, maar hij is dood en kan zich niet meer verdedigen; hij vatte met de meeste warmte dezen strijd op, dewijl hij geloofde, dat men algemeen tegen het edel doel van het Zendelingschap kampen wilde, en konde niet begrijpen, dat enkele leden van dit groote gezelschap door verkeerde maatregelen hun doel geheel en al missen.

Wij kwamen bij den heer BINGHAM en vonden in hem den hoogmoedigen geestelijke, die zich bewust is van het gevoel, om de wereldlijke zoowel als de geestelijke heerschappij tevens uit te oefenen, en die, zich zelven hierdoor aan het hoofd plaatsende, de gewone pligtplegingen, welke de wellevendheid in den omgang vordert, niet in acht neemt. De heer BINGHAM bood ons zijn huis zoo dikmaals te bezoeken aan, als wij daartoe lust mogten hebben, en de Arts van het Zendelingsgesticht bood zich dadelijk aan, om ons op

onze toekomstige togten naar de binnendeelen van het eiland te vergezellen, al hetwelk wij evenwel van de hand wezen, deels om geene verpligtingen aan deze heeren te hebben, dat maar tijd zoude gekost hebben, en deels om ons volkomen vrij en zonder geleide, van de zijde der Zendelingen, over den toestand van het eiland te kunnen onderrigten.

KAUIKE-AOULI, de jonge Regent, kwam nog des avonds in de residentie terug en begaf zich dadelijk naar den heer BINGHAM, om hem bij deze gelegenheid om raad te vragen. Generaal MILLER had de *Prinses* reeds vóór ons verlaten en den namiddag tot een' rid besteed; hij had KAUIKE-AOULI op zijne terugreis naar Honoruru ontmoet en zich dadelijk aan hem voorstellen laten. KAUIKE-AOULI vroeg aanstonds naar de geschenken, die de *Prinses* voor hem medebragt; hij vroeg den heer MILLER, of er ook een degen bij was, en was geheel buiten zich zelven van vreugde, toen hem de vraag bevestigend beantwoord werd. Zoodra KAUIKE-AOULI van den heer BINGHAM teruggekomen was, zond hij een' bediende tot ons en liet ons weten, dat hij den brief van Zijne Majesteit den Koning van Pruissen verlangde te ontvangen. Wij begaven ons toen, Kapitein WENDT en ik, onder geleide van een' Noord-Amerikaanschen koopman, die ons tot tolk dienen zoude, naar de woning van KAUIKE-AOULI.

Het was een schoone Keerkrings-nacht; de maan scheen helder en de donkerblaauwe hemel schitterde van sterren, toen de jonge Koning ons het eerste gehoor verleende. Op een groot open plein, hetwelk vóór de Koninklijke woning gelegen is, stonden zijdwaarts twee kleine, sierlijke Indianen-hutten, die aan de Koningin moeder, KAAHUMANA, de laatste nog levende vrouw van TAMEHAMEA I, toebehooren, en vóór dezelve waren ettelijke honderden Indianen der regerende familie gelegerd. Vóór de deur van eene

dezer kleine hutten stond KAUIKE-AOULI, en vóór hem lagen, op fijne matten, de oude Koningin moeder en de vier nog levende weduwen van den te Londen overledenen RIHO-RIHO, den broeder van den tegenwoordigen Regent. KAUIKE-AOULI, die, onder den naam van TAMEHAMEA III, als Koning der Sandwich-eilanden gekroond is geworden, was 17 jaren oud en niet bijzonder groot en forsch. Zijn gelaat is vreesselijk door de pokken geschonden en, waarschijnlijk door het vroege en menigvuldige gebruik van sterke, met specerijen aangezette en geestrijke dranken, zoo buitengewoon opgezwollen en koperkleurig geworden, dat men bij ons niet ligt eenen leelijker man vinden kan, dan hij is. Zijn blik, zijne spraak en zijn geheel gedrag, ten tijde van ons verblijf te Oahu, verrieden niets van datgene, waardoor eens zijn Vader eene zoo groote heerschappij verworven heeft. KAUIKE-AOULI was gekleed in een wit hemd, eene witte, lange broek, een bont vest en eenen witten strooijen hoed; hij nam den hoed af, toen hij ons ontving, en legde den brief, welken Kapitein WENDT de eer had van wege Zijne Majesteit den Koning van Pruissen hem te overhandigen, in denzelven, bleef echter, gedurende den ganschen tijd der audiëntie, op eene en dezelfde plaats staan. Ofschoon KAUIKE-AOULI een weinig Engelsch sprak, zoo liet hij zich toch het gesprek vertolken, en deed terstond onderzoek naar de geschenken. Toen hij hoorde, dat wij ook geschenken voor zijne vrouw medegenomen hadden, bij aldien hij mogt gehuwd zijn, zoo liet hij zich aanstonds tot de naastbij staanden uit, dat hij nu zeer spoedig moest huwen, daar zelfs zijn vriend, de Koning van Pruissen, zulks wenschte. Hij verzocht ons echter tevens, om van deze geschenken niet te spreken, dewijl zij den nijd van de vrouwen zijner maagschap zouden opwekken.

Onder dit onderhoud werd ik door een' der be-

dienden, die aan de voeten van den Koning zaten, verzocht, hem mijnen grooten Peruaanschen hoed van vicuna-wol, dien ik juist in de hand hield, te laten zien; dadelijk zette deze zich den hoed op, waarover de hem omringende Indianen regt hartelijk lachten en schertsten. In de hut, voor welker deur de jonge Regent stond, bevonden zich verscheidene reusachtige vrouwen, zoo lang zij waren, op zachte matten uitgestrekt, en die groote begeerte toonden, om ons te zien.

Wij werden hierop aan de Koningin moeder KAAHUMANA voorgesteld, die in eene knielende houding geheel alleen op eene mat zat en in eene bonte Chinesche deken gehuld was, welke zij slechts zoo veel opende, dat er nu en dan iets van haar gelaat te zien kwam; een witte band dekte haar voorhoofd. Deze ontzaggelijke gestalte van KAAHUMANA, knielende, onder eene bonte deken, bij helder maneschijn te aanschouwen, verraste ons zoo zeer, dat wij in het eerst geheel niet wisten, wat wij daarvan maken moesten; zij geleek meer een afgodsbeeld, totdat zij ons vriendelijk de hand reikte en daarbij meermalen zeide: „My Queen! My Queen!" terwijl zij bestendig met de hand op zich zelve wees. Te regt wilde KAAHUMANA daarmede te kennen geven, dat zij de Koningin en ware Heerscheres der Sandwich-eilanden was en niet haar stiefzoon, KAUIKE-AOULI, die slechts dat in naam was, zoo lang zij nog leefde.

Hiermede eindigde het eerste gehoor; er was besloten geworden, dat de geschenken den volgenden dag openlijk in de woning van KAUIKE-AOULI overreikt zouden worden, en wij zelve hadden te gelijk verlof bekomen, om het geheele eiland te mogen bezoeken, zoo lang het ons gelieven mogt.

Den 25 Junij. De morgen van dezen dag werd nog tot een bezoek van de markt besteed, en verscheidene streken van de stad Honoruru werden bij deze gelegenheid naauwkeurig bezigtigd, waarover wij ook

later een zamenhangend berigt geven zullen. Eerst omstreeks 9½ uur werden de geschenken aan wal gebragt en op kleine, tweewielige wagens naar de woning van KAUIKE-AOULI vervoerd, waar hij zijn hofgezin verzameld had, om ons in tegenwoordigheid van hetzelve te begroeten en de geschenken van Zijne Majesteit den Koning van Pruissen te ontvangen.

Toen wij het hofplein der Koninklijke woning binnentraden, presenteerde de wacht het geweer; deze was in eene Engelsche zeemans-uniform gekleed, daar anders de Sandwich-soldaten geheel naakt zijn en, behalve den marro, slechts een stuk linnen doek, hetwelk van de schouders afhangt, dragen. In het huis des Konings vonden wij de Grooten van het Rijk verzameld; zij stonden in de rondte, tegen de muren van de zaal als standbeelden leunende. KAUIKE-AOULI en JOHN ADAMS, de Gouverneur, zaten op eene bank en noodigden ons, om op de tegenoverstaande plaats te nemen. Ook de meeste vreemde kooplieden van Oahu woonden deze plegtigheid bij; de jonge Koning reikte bij het binnentreden iedereen' de hand, en dikmaals konde men hier hooren: „Good morrow King! Good morrow King!" (Goeden morgen, Koning!) KAUIKE-AOULI was gekleed in eene witte broek, eenen zwarten japon, met snoeren bezet, bonten halsdoek en een bont vest, maar de verschrikkelijke gestalte van den Gouverneur stak in eenen blaauwen rok, met ankerknoopen bezet, welks panden tot aan den grond reikten.

De woning van den Koning is naar de wijze der Indiaansche hutten gebouwd, maar door hare grootte, in verhouding tot deze, een waar paleis, doch ziet er, in vergelijking met die huizen, welke te Honoruru door eenige kooplieden, en vooral door de Zendelingen gesticht geworden zijn, als eene schuur uit. Het gebouw is ongeveer 140 voeten lang, waarvan de eerste 120 voeten eene enkele zaal vormen, in welker mid-

den, ter geheele lengte van het huis, de pilaren staan, waarop het spandwerk van het dak rust. De pilaren in het midden van het huis, alsmede die, welke de muren vormen, zijn ronde stammen van den kokospalm; zij zijn met lange rietstaken bekleed, die met grasplanten en hoofdzakelijk met de bladstelen van verscheidene fijne varens doorvlochten zijn. Aan het eind van het huis is eene ruimte door bonte voorhangsels afgescheiden, die weder naar iedere zijde twee kleine kamers en in het midden een grooter vertrek heeft. De kleine kamers dienen tot slaap- en kleedvertrekken; daarin liggen groote hoopen fijne matten, 15 tot 20 stuks op elkander gelegd, en wel zoo, dat de bovenliggende steeds fijner is, dan de ondergelegene. Men slaapt ongemeen goed op deze matten. Twee schilderijen, ongeveer 3 voeten hoog en in groote vergulde lijsten gevat, de eene den tegenwoordigen Koning en de andere de in Londen overledene Koningin verbeeldende, alsmede eene derde, de bijeenkomst van het Congres in Washington voorstellende, versierden de ruimte tusschen de kleine kamers. De groote zaal, waarin het hof gehouden werd, bezat geene versiering; de vloer was met fijne matten belegd en de meubels bestonden in eene groote langwerpig ronde tafel van goed gepolijst hout, in twee verlakte banken met leuningen, eene tafel, die ter zijde stond en met water voorzien was, en in eenige houten stoelen.

Terstond na onze aankomst verschenen de dames van de regerende familie. KAAHUMANA, de oude Koningin moeder, ging met afgemetene schreden vooraan; op haar volgden de dames KINAU, KEKAU-RUOHI en KEKAU-ONOHI, alle schoonzusters van KAUIKE-AOULI en nagelatene vrouwen van den te Londen overledenen RIHO-RIHO. Voorts waren in het gevolg eene nicht van wijlen den eersten Staatsdienaar KARAIMOKU, die onder den naam van WILLIAM PITT zoo bekend geworden is, en mevrouw BOKI, de vrouw van den

verongelukten Gouverneur van Oahu, die met den Koning RIHO-RIHO te Londen geweest was. Binnen tredende, reikten ons de dames de hand, en KAAHUMANA gedroeg zich, niettegenstaande haren hoogen ouderdom, zeer wellevend. De dames waren alle gehuld in zeer ruime zijden kleederen, zoogenoemde zendelingshemden, die met een snoer aan den hals toegehaald waren; zij droegen zwarte zijden kousen en schoenen, en heure haren waren met zeer veel smaak met de fraaije bloemen der *Edwarsia chrysophylla*, die van Otaheiti ingevoerd is, getooid. KAAHUMANA droeg een' stroohoed, die met bloemen en vederen versierd was en door zijnen ouderdom en vorm er zeer merkwaardig uitzag. Nadat de vrouwen deels op stoelen, deels op den grond plaats genomen hadden, verlangde KAUIKE-AOULI, dat de geschenken voorgebragt werden, terwijl de bedienden van het gevolg der vrouwen op den achtergrond der zaal op de matten zich nederzetteden.

Thans werden de kisten met de geschenken in de zaal gebragt en in tegenwoordigheid der verzamelde personen geopend; Kapitein WENDT en ik zochten de stukken in eene zekere orde te rangschikken, om daardoor meer uitwerking te doen. De vergadering toonde hare groote verbazing over de groote menigte geschenken, doch KAUIKE-AOULI, die op de bank zat, gedroeg zich eerst zoo afgemeten terughoudend, dat men zijn gedrag weldra voor gekunsteld houden moest. De uit ijzer gegotene standbeelden, waaronder zich die van FREDERIK II, ALEXANDER I, van NAPOLEON, BLÜCHER, enz. bevonden, wekten de levendigste vreugde; meer dan allen werd dat van FREDERIK II bewonderd; de Koning liet zich hetzelve naar zijne zitplaats brengen, om het naauwkeuriger te beschouwen. De versierselen van eene militaire uniform, de hoed met den vederbos en vooral de fraaije degen schenen ongemeen te bevallen. Een rijk zadeltuig

werd dadelijk op eenen schimmel gelegd en gaf veel genoegen; maar bovenal gevielen de prachtige afbeeldingen van Zijne Majesteit den Koning van Pruissen en die van Vorst BLÜCHER, welke KAUIKE-AOULI gewenscht had eens te zien. De afbeeldingen van de verschillende wapenen der Koninklijke Pruissische armee, die zich ook onder de geschenken bevonden, gingen bestendig in de vergadering rond en werden, onder de luidruchtigste aanmerkingen, veelvuldig bewonderd. Onder de geschenken, die voor de mogelijke gemalin van KAUIKE-AOULI bestemd waren, was een zeer fijne dameshoed, met kunstbloemen getooid; dezelve maakte inzonderheid de nieuwsgierigheid van de jonge Koningin KINAU gaande, die, ongeacht hare buitengewone reusachtige gestalte, nog eenige zeer uitstekende bekoorlijkheden bezit. KINAU deed zich den hoed opzetten en werd daarin algemeen bewonderd. Ook de kleinoodjen gevielen aan deze dame ongemeen, en zij wenschte, dat dezelve haar omgedaan werden, waarbij wij zelven in de grootste verlegenheid geraakten, daar de armbanden en de halsketen, ofschoon buitengewoon groot gemaakt, evenwel niet passen wilden. Slechts met de grootste moeite gelukte het ons, de halsketen te sluiten, daar wij den hals der dame sterk te zamen snoeren moesten, en nogtans is zij, vergeleken met de overige, volstrekt niet forsch, maar veeleer fijn en teeder gebouwd.

KAUIKE-AOULI werd verzocht de uniform aan te trekken, hetgene hij ook oogenblikkelijk, met behulp van zijnen Secretaris HALILEI, in de zijkamer deed; doch toen het plotseling klonk: „de Zendelingen komen!" legde hij dezelve snel weder af. Toen hij met de aangetrokkene uniform in de zaal terug kwam en zijne schoonzuster zoo opgetooid zag, beval hij haar terstond de sieraden af te leggen; want zij waren geheel niet voor haar bestemd, en zij zoude er ook niets van ontvangen. De schoonzuster gehoorzaamde

oogenblikkelijk en deed het ook, zonder daarbij een boos gezigt te zetten. Het fijne lijnwaad, de zijden stoffen, de goederen voor opschik en kleeding en vele anderen meer wekten de afgunst der aanwezige dames; want KAUIKE-AOULI behield alles voor zich.

Gedurende al den tijd, dat de geschenken overgegeven werden, zat KAAHUMANA, de Koningin moeder, stil en zag treurig voor zich heen; zij konde haren nijd naauwelijks verbergen en hield zich liever ongesteld; twee bedienden stonden bij haar en moesten haar bestendig frissche lucht toewaaijen. Een stok met eene mondharmonika, dien wij aan JOHN ADAMS, den Gouverneur, geschonken hadden, geviel der oude vrouw zoo ongemeen, dat zij dien in beslag nam en dadelijk, midden in de aanzienlijke vergadering, hare muzikale talenten daarop beproefde.

Nadat onze bezigheden afgeloopen waren, namen wij weder afscheid van het verzamelde Hof. Het was een zeer warme dag, waarop wij de geschenken afleverden, en daar wij ongeveer vier uren onafgebroken daarmede bezig geweest waren, leden wij zeer veel dorst. Eenige vreemde kooplieden, die aldaar woonden, gaven den jongen Koning te verstaan, dat hij ons wat te drinken moest geven, doch hij antwoordde, dat de Zendelingen hem dit verboden hadden.

De onderscheidene geschenken verwekten bij KAUIKE-AOULI en alle Grooten van het rijk eenen sterken indruk; alhoewel de eerste zich steeds zeer afgemeten en gekunsteld, blijkbaar op aanraden van de Zendelingen, gedroeg, zoo heeft hij toch aan de Engelsche kooplieden gezegd, dat hij geheel beschaamd was, omdat hij aan Zijne Majesteit den Koning van Pruissen slechts een' vedermantel, zulk eene kleinigheid, geschonken had en nu zoo buitengewoon veel ontving, hetwelk hij niet wist te vergelden. Het is inderdaad waar, dat, zoo dikmaals ook de Engelschen geschenken naar de Sandwich-eilanden gezonden hebben, deze

nooit de waarde van diegene overtroffen, welke wij de eer hadden te overhandigen.

De aanleiding tot deze geschenken, die Zijne Majesteit, onze Koning, aan den Koning der Sandwich-eilanden zond, dagteekent zich van het eerste verblijf van het Koninklijk Pruissische Zeehandelschip *Prinses Louize* te Honoruru. KAUIKE-AOULI, destijds nog veel jonger, had veel gehoord van de daden der Pruissen in den grooten bevrijdingsoorlog tegen NAPOLEON, en dat aan hunne inspanning alleen grootendeels de gelukkige uitslag toegeschreven moest worden. Men had hem veel van onzen toenmaligen Veldmaarschalk, Vorst BLÜCHER, verhaald, en eene zekere bewondering van de groote daden van dezen held maakte zich van hem meester, waarbij hij dikwijls den wensch geuit heeft, om ten minste de beeldtenis van dezen dapperen man te zien. In zijne bewondering jegens Pruissen zond hij aan Zijne Majesteit den Koning van Pruissen eenen bonten vedermantel, vergezeld van eenen brief, waarin hij de groote waarde van dit geschenk ontvouwde, daar TAMEHAMEA I eens dezen mantel in de gevechten gedragen had, welke de onderwerping aller Sandwicheilanden onder zijne regering ten gevolge hadden. Zoowel deze vedermantel, als ook de nevensgaande brief zijn in het Koninklijke Kunstkabinet te Berlijn ter bewaring nedergelegd geworden.

Ten gevolge van dit geschenk, had Zijne Majesteit de Koning de goedheid, om met de eerste gelegenheid, die zich bij de andermaal ondernomene reis der *Prinses Louize* aanbood, de beeldtenis van Vorst BLÜCHER, vergezeld van al de vele andere geschenken, aan KAUIKE-AOULI te zenden.

Daar het vooruit te zien was, dat de tijd van ons verblijf te Oahu zeer kort zoude zijn, zoo lieten wij verder geenen tijd verloren gaan; eenige uren, nadat de plegtigheid met de overhandiging der geschenken

geëindigd was, rustten wij ons uit tot eene reis in het gebergte, die wij ook reeds om 5 uren des namiddags aanvingen. De heer Dr. RUCK, een hoogst beminnenswaardig Engelschman, die praktizerend geneesheer te Honoruru is, had de vriendelijkheid, ons op deze, zoowel als op alle volgende togten, te vergezellen. KAUIKE-AOULI had ons zijne bedienden tot geleide aangeboden, die wij dan ook tot het dragen van de pakkaadje, de werktuigen, snaphanen en levensmiddelen in groot aantal noodig hadden; zij gingen, tot op den marro na, meest geheel naakt en waren geene groote vrienden van veel dragen; slechts eenige Mestizen, die ook onder de gehuwde bedienden van den Koning zich bevonden, droegen vrij volledige kleederen en matigden zich ook het bevel over de eenvoudige Indianen aan. Het duurde ook niet lang, of wij bespeurden, dat het reizen op de Sandwich-eilanden veel onaangenamer, dan in de Cordilleras van Chili is; lastdieren ontbreken hier, en al de pakkaadje moet op den rug van menschen vervoerd worden. Bovendien zijn de gewone levensmiddelen in dit land van dien aard, dat zij veel ruimte innemen en evenwel weinig voedsel opleveren; zoo komt het dan bijna daarop neêr, dat een man bijkans even zooveel over dag opeet, als hij medegenomen heeft, en neemt men niet alles mede, zoo zoude het kunnen gebeuren, dat men in verscheidene dagen binnen het eiland niets te eten bekwam. Het was op zaturdag, toen wij uit Honoruru vertrokken, en daar er op dezen dag geene Godsdienst des avonds gehouden wordt, zoo wordt dezelve door de inwoners der stad tot vermaak besteed. Ten hoogste verwonderd waren wij, toen wij plotseling in alle straten van Honoruru vrouwen zagen rijden, die, als Amazonen te paard zittende, in snellen ren daarheen joegen. Het was een wezenlijk belagchelijk gezigt, deze dames, vooral die reusachtige gestalten van de gezagvoerende familie, te

paard te zien; zij zitten als de mannen op den zadel en hebben alleen de beenen met wat tapa omwikkeld. Zonder hoed, een bloemenkrans in het haar en de karwats in de hand, gaat het bestendig in gestrekten galop voort, gewoonlijk alleen, soms ook in gezelschap van meerdere mannen en vrouwen.

Wij moesten nog heden verscheidene mijlen ver de bergen bestijgen, om tot eene woning te komen, waar wij een goed nachtverblijf vinden konden, en vertoefden daarom niet lang in de omstreek der stad, maar aanvaardden schielijk onze wandeling. Pas verlieten wij de tuinen van de huizen der stad, die gewoonlijk met fraaije bloemen (*) versierd waren, of wij kwamen in uitgebreide plantaadjen van *Arum macrorrhizon*, die hier onder den naam van Tarrovelden bekend zijn. Welk een gezigt voor ons, zulke groote velden van deze kostelijke voedingsplant te aanschouwen! De Tarro wordt onder water gekweekt, ten welken einde men de groote vierkante velden 2 tot 3 voeten diep uitgegraven heeft en er water inlaat. De randen van deze kommen, die tevens het land der verschillende eigenaars van elkander scheiden en doorgaans ook, althans in rijk bebouwde streken, tot voetpaden gebruikt moeten worden, zijn digt met Pisangen beplant, welke in dezen weligen bodem, nabij het water, eene reusachtige grootte bereiken. Daarnevens liggen velden met suikerriet beplant, hetwelk hier alleen om te eten gebruikt wordt, en welks blaauwachtig groen loof bij het helder groen der jonge Musa-bladen en het fluweelachtige van de bladen der Tarroplant bijzonder fraai afsteekt. Hoe veel schooner is het gezigt van deze tropische gewassen in hun vaderland! Slechts als misgroeide planten leeren wij dezelve in onze planten-

---

(*) *Hibiscus tiliaceus*, *Cordia Sebestena*, *Canna flava*, *Edwarsia chrysophylla*, enz.

kassen kennen. Overal aan den weg vonden wij de *Lythrum maritimum* KUNTH, *Hydrocotyle interrupta* DC., *Jussiaea angustifolia*, enz. en in de waterkommen der Tarro-velden, vooral in dezulke, die onbebouwd lagen, groeide eene groote menigte van *Potamogeton's* en *Chara's*, die met tallooze kleine slakhorentjes bedekt waren. Meermalen ging onze weg door ondiepe en breede slooten, in welke de Indiaansche vrouwen zich baadden en braaf met water om zich wierpen, wanneer iemand haar daarbij stoorde.

Het dal van Honoruru, waarin wij thans noordoostwaarts voortgingen, loopt langs de geheele zuidkust van Oahu en is verder niets, dan het vervolg van de vlakke kust, die ten noorden overal door het hooge gebergte begrensd wordt. Bij Honoruru is dit dal breeder dan gewoonlijk, ja de afstand van het gebergte tot aan de kust bedraagt hier op eenige plaatsen wel een uur en nog meer; op alle waterrijke plaatsen, gelijk bijv. digt achter de stad, zijn de velden van dit dal goed bebouwd, verder oostwaarts echter is de vlakte arm aan water en wordt tot weide gebruikt. Het gebergte, hetwelk het eiland Oahu van het Z. O. naar het N. W. doorloopt en welks afzonderlijke afgeplatte kegels meer dan 3000 voeten omhoog stijgen, vertoont een aantal dwarsdalen, die zich, bijna in eene regte rigting, naar het zuiden openen en tot aan de graat van den kam oploopen. Drie dergelijke dwarsdalen openen zich bij Honoruru; wij hebben ze in hunne lengte doorwandeld; het westelijkste van deze dalen is het beroemdste en wordt Kuaroa-dal genoemd. Hier leverde TAMEHAMEA I dien vermaarden slag, welke hem tot Alleenheerscher der Sandwich-eilanden maakte; hij dreef de vijandelijke Indianen in de engte dezer vallei, en vele honderden vonden hier den dood op hunne snelle vlugt.

Het uitzigt, hetwelk men uit dit dal op de vlakte van Honoruru en op de haven met de reede geniet,

behoort inderdaad tot de liefelijksten, die ons voorgekomen zijn; des te meer moet men zich verwonderen, dat de voorstelling dezer streek, welke bij de Londensche uitgave van STEWART's *Journal of a residence in the Sandwich islands* als titelplaat gevoegd is, eene der slechtste afbeeldingen is, waarmede nieuwe reisbeschrijvingen versierd zijn geworden. Het Kuarora-dal verheft zich zeer langzaam en deszelfs rigting is N. 15° O., bij 10° oostelijke declinatie. Bij schier iedere schrede boeide het een of ander onze blikken, en de smalle weg tusschen de Tarrovelden vorderde evenwel onze oplettendheid, wilden wij niet in het diepe slijk vallen. Overal was er eene groote menigte van kleine waterplanten te zien, doch wij hadden, tot onzen spijt, geen' tijd, om ze van nabij te beschouwen; want anders waren wij niet ver gekomen, en hadden ook nog slechts weinige natuurvoortbrengselen medegenomen. Midden in het dal vloeit, van het gebergte komende, een kleine stroom, welks water overal, regts en links, voor de Tarrovelden opgevangen wordt. Men heeft de Tarrovelden in dit land op dezelfde wijze, als de rijstvelden in China aangelegd, zoodat namelijk het water, van boven komende, door dezelve vloeijen en alzoo van de eene kom in de andere geleid worden kan. Het was heden avond zeer levendig in de landstreek en alom zagen wij veel werkzaamheid; druk bezig liepen de Indianen ons voorbij, maar vergaten nooit hunnen groet: „Arrocha!" Zij droegen water in fraaije kalebassen, die zeer bont gekleurd waren, op hunne schouderen; zij halen hetzelve verder in het dat op en verkoopen het aan de voornamen in Honoruru, dewijl het water nabij de stad niet zoo goed is, ja zelfs bedorven smaakt. Andere Indianen droegen hout, dat zij in de wouden van het gebergte gekapt hadden; anderen den bast van die beroemde nuttige planten, uit welke de fijne doeken (tapas), als-

mede netten en touwen gemaakt worden. Nog anderen droegen Tarro in groote bundels naar huis, om er nog van op dezen avond voor den volgenden dag, den algemeenen sabbat, te bereiden. Door middel van de bladen binden zij de groote knollen van deze Arumsoort, bij 10 en 12 stuks, in een' bundel te zamen, hangen aan ieder eind van eenen korten stok zoodanigen bundel en dragen de bundels dan weg. Deze wijze van dragen is over het geheel zeer algemeen op de Sandwich-eilanden in gebruik; het mag eene partij eetwaren, hout, water of iets anders zijn, zoo draagt men dit, aan de einden van eenen kleinen stok hangende, over de bloote schouders. Al deze Indianen, die van den arbeid terug keerden, waren, behalve den marro, volkomen naakt; zij groetten ons vriendelijk, en hunne spraakzaamheid konde niet nalaten met de lieden van ons gevolg een gesprek aan te knoopen. Onze leidslieden waren insgelijks zeer spraakzaam en buitengewoon vrolijk; het was voor hen nieuw, maar zeer verblijdend, iemand te vergezellen, die er op uitgegaan was, om steenen, planten, insekten en andere dergelijke voorwerpen te verzamelen, waarvan zij het doel niet kenden en daarom des te meer reden hadden, om zich daarover vrolijk te maken. De Indianen stapten goed op, konden echter geen oogenblik zwijgen. Al voortgaande zongen zij eentoonige liederen, tot dat er iemand, dikmaals over de geringste zaak, eene aardigheid zeide, waarom dan ter dege gelagchen werd.

Nadat de zon ondergegaan was, werd de warmte der lucht hoogst aangenaam, vooral nadat wij eenige honderd voeten hoog boven de vlakte van Honoruru gestegen waren; jammer dat de bergtoppen zich met dikke wolken bedekten en ons met regen bedreigden.

Zoodra wij op de hoogte kwamen, waar dit dwarsdal, in hetwelk wij gingen, van beide zijden met sponsachtigen basaltsteen ingesloten is, bleef de rijzing

niet meer zoo zacht, maar steeg dikmaals zeer snel. De rotszoom aan beide zijden der vallei werd dikwijls uit loodregte wanden gevormd, waaraan men alsdan de afscheiding in platen en de laagswijze ligging van het gesteente zeer duidelijk ontdekken kan; dikmaals is deze basalt, op deze vlakten, die geheel van allen plantengroei ontbloot zijn, zeer zonderling gevormd, gelijk aan vele zonderlinge versteeningen in onze streken. Meestal is echter de helling dezer rotswanden niet zoo steil, en dan zijn zij geheel bedekt met den weligsten plantengroei, die aan deze Keerkringsstreken eigen is. In het dal zelf, hetwelk ongeveer eene halve mijl breed is, liggen hier en daar basaltblokken, die van de bergen afgevallen zijn; meest worden zij door het indringen der planten daarvan afgebroken. Nog op denzelfden avond, toen reeds de nacht ingevallen was en wij ons nabij het doel onzer wandeling bevonden, had er op de westzijde van het dal zoodanige val van een groot stuk rots plaats. De vallende steen veroorzaakte zulk een onzettend gedruisch, dat wij gedurende eenigen tijd omtrent de oorzaak van dit geraas in twijfel stonden; het had veel van het doffe gebrul eens vulkaans, zoo als men dit in Chili niet zelden gelegenheid heeft te hooren.

Van nu aan rees het dal van Honoruru steeds sneller, en terwijl van lieverlede de ontginning van het land met toenemende hoogte al minder wordt, komen de planten der wildernis des te meer te voorschijn. De velden der Tarroplant, die onder water gezet worden, verheffen zich in dit dal tot de hoogte van 800 voeten, en geven aan hetzelve, van boven gezien, een zeer belangwekkend aanzien. Deze velden zijn gewoonlijk vierkante stukken lands van 40 tot 50 voeten breedte en lengte; dewijl het dal afhelt, legt men men dezelve terraswijze aan, opdat, zoo als reeds aangemerkt is, het water van de eene kom in de andere afvloeijen kan, wanneer het in de eerste de

noodige hoogte bereikt heeft. De bladen van deze kostelijke plant steken slechts weinig boven de kom uit, en de afzonderlijke knollen zijn verder van elkander gepoot, dan de aardappelen bij ons, ongeveer zoo als de koolplanten, maar ook in volkomen regte rijen. Even als bij ons zulke gewassen, die ter ontwikkeling van den wortel vooral gekweekt worden, slechts zelden bloemen en vruchten dragen, zoo is het ook met de Tarroplant of *Arum macrorrhizon* gelegen; wij hebben slechts drie planten hiervan in den bloei aangetroffen, en deze stonden in eene kleine beek, nevens de groote velden, en waren aldaar in het wild opgeschoten; maar onmiddellijk daar naast stond ook een bloeijende *Caladium esculentum*, welk gewas hier op Oahu waarschijnlijk ook gekweekt wordt. Op de hoogte van 800 voeten begint de teelt van de zoogenoemde drooge Tarro; deze plant is dezelfde Aronskelk, die beneden in de vlakte onder water verbouwd wordt. Men neemt tot hare teelt mede eenen zeer goeden grond, intusschen verkrijgt de knol evenwel noch de grootte, noch den goeden smaak, als de andere verscheidenheid oplevert, die in het water gekweekt wordt; ook gebruikt men denzelven niet tot bereiding der poë, die geliefkoosde spijs van het volk der Sandwich-eilanden, waarover later zal gesproken worden.

Met de teelt van de natte Tarro houdt ook die van den Pisang op, dien wij, boven de hoogte van 800 voeten, op Oahu niet meer gekweekt aangetroffen hebben; doch in het wild, binnen in de bosschen, hebben wij denzelven nog 4 tot 500 voeten hooger ontmoet, en deze wordt hier, gelijk de *Musa textilis* op Manilla, tot verschillende weverijen gebruikt.

De Camote of Patattas (*Convolvulus Batatas*) is almede een in dit dal veel verbouwd wordend gewas, waaraan men echter weinig zorg besteedt, zoodat hetzelve ook zeer slecht en met de Peruaansche niet

te vergelijken is. Ons scheen het, alsof over het algemeen de Camote in vochtige landen der Keerkringen niet zeer smakelijk wordt; dezelve is in Braziliё, in China, aan de kusten van Manilla, even als op de Sandwich-eilanden, een weeke, waterige knol, boven welken de gewone aardappel den voorrang verdient; de Camote echter, die op de hoogvlakten van Zuid-Peru, gelijk bijv. in het dal van Arequipa, verbouwd wordt, is boven alle andere moesgewassen te schatten.

Uit het aantal planten, die wij op dezen weg verzamelden, maken wij van eenige melding, die voor de bewoners dier streken bij uitstek van gewigt zijn. Op eenige meer drooge plaatsen groeide de *Tephrosia piscatoria* PERS. (dezelfde als de *T. toxicaria* GAUDICH.) zeer menigvuldig; zij is eene der zeldzame planten uit de familie der peulgewassen, die een scherp slaapverwekkend beginsel bevatten, waarom de inwoners der Sandwich-eilanden zich daarvan bij de vischvangst bedienen, even zoo, als wij daartoe de kokkelzaden gebruiken. Onder het groot aantal van Winden, die de zijden van onzen weg bedekten, vond men de *Ipomaea Bona Nox* en *I. Cataracta* END., welker wortelen door de inboorlingen als een zeer hevig buikzuiverend middel gebruikt worden; het ware te wenschen, dat de aldaar wonende geneesheeren hunne bijzondere opmerkzaamheid op deze plant vestigden. Buitengewoon veel waren de landen met eene Gembersoort beplant, welker wortel den Oostindischen gember zeer nabij komt, maar eenen bitteren smaak heeft; de plant wordt hier nog niet verbouwd, wast echter in groote menigte in het wild, en de inboorlingen verzamelen de wortelen van dezelve, zouten ze in en eten ze dan. Eene andere specerijachtige plant, de *Curcuma longa*, is hier eveneens in menigte inlandsch; haren wortel gebruikt men, in plaats der Kurkuma, tot het beroemde Oostindische geregt Tumeric, het-

welk de Engelschen zoo gaarne eten en ook dagelijks op hunne tafel hebben. Ook eene kleine Nachtschade met zwarte bessen, zeer gelijk aan ons *Solanum nigrum*, groeit hier geheel niet zeldzaam en wordt veel gegeten, smakende de bessen dezer plant ook zeer goed.

De kleine stroom, die van het gebergte afkomt en in de lengte door het dal vloeit, heeft verder opwaarts zeer hooge oevers, die hier en daar, door eenen weligen plantengroei en vooral door de fraaije vereeniging van de verschillendste planten, eenen hoogst vrolijken indruk verwekken. De stammen der *Musa's*, die ongeplant op zulke plaatsen groeijen, bereiken dikwijls de hoogte van 20 voeten en meer, terwijl zij ook evenredig dik zijn. Van de takken der hooge boomen daalt de *Ipomaea Bona Nox* met hare groote witte bloemen en groote, hartvormige, glanzige bladen, gelijk de lianen in de oude bosschen van Brazilië, neder, terwijl de loofrijke kroonen van andere boomen met *I. palmata* VAHL. digt bedekt zijn; ook de prachtige *Jambosa malaccensis* DC., met de heerlijke Rozenappelen, welke de Indianen Ohia noemen, behoort tot de grootste sieraden van dezen plantentuin. Zoo lang de vruchten van dezen fraaijen Mirteboom nog onrijp zijn, hangen zij gelijk eijeren van de takken af en zijn van eene zeer blinkend witte kleur; rijpende, worden zij rood en van lieverlede geheel zoo rood als kersen, en zijn dan zeer aangenaam zuurachtig van smaak; zij lesschen bij uitnemendheid den dorst en zijn, zelfs bij groote hoeveelheden gegeten, zeer ligt te verteren. Op de markt van Honoruru ontmoet men deze vrucht zeer veel, en dezelve wordt ook in de hutten der Indianen veel gegeten.

Hoe hooger wij stegen, des te rijker en verschillender werd het plantenrijk; een aantal van zeer belangrijke bies- en grassoorten vormde de weilanden, en deze verrijkten onze verzameling. Al de kleine heester-

gewassen, die hier voorkomen, zijn geheel en al met de verschillendste soorten van Winden overtogen, en een heirleger van andere slingerplanten, vooral van *Cardiospermum Halicaçabum* L., maakt het kreupelbosch nog ondoordringbaarder.

Reeds lang wandelden wij in het donker, en de aanhoudende regen, die spoedig na zonneondergang begonnen was, werd ons hoogst onaangenaam, toen wij eindelijk het groote gebouw bereikten, dat ons tot nachtverblijf dienen moest. Het huis behoorde mevrouw BOKI toe, die hetzelve tot ons gebruik voor dezen nacht afgestaan had; het wordt zoowel door mevrouw BOKI, als door de Koninklijke familie tot een winterpaleis gebruikt, werwaarts zij zich begeven kunnen, wanneer het beneden in de vlakte te heet is. Het was hier zeer aangenaam warm, ofschoon de woning slechts 6 tot 700 voeten boven den spiegel der zee mag staan. Wij maten de temperatuur der lucht, gedurende ons oponthoud aldaar, nooit boven 17° R. Van dit huis heeft men een buitengewoon belangrijk uitzigt; het geheele dal, aan welks opening de stad Honoruru ligt en hetwelk met den weligsten plantentooi en het levendigste groen bekleed is, daalt van hier gezien langzamerhand tot in de zee af, welker oever met kokosbosschen aan de eene zijde, en de vele honderde hutten en huizen der stad, als ook met ommuringen der Koninklijke vischvijvers aan de andere zijde versierd is. Aan beide zijden van het dal verheffen zich hooge en steile rotswanden, van dikwijls meer dan 800 en 1000 voeten hoogte, insgelijks met fraaije planten bekleed en zelfs kleine watervallen vertoonende.

Het huis, waarin wij bleven, was zeer ruim en volkomen zoo als andere hutten der Indianen gebouwd; een beschot van matten scheidde het slaapvertrek van de woonkamer. Behalve eenige matten, om er op te slapen, was er verder niets in dit ruime gebouw, dan

eene lamp; want het is de gewoonte op de Sandwich-eilanden, den ganschen nacht licht te branden, waartoe men de notendoppen en de olie van *Aleurites triloba*, die hier overal in de bosschen overvloedig voorkomt, gebruikt. Voorts vonden wij in het huis eenen zeer dikken houten schotel van 6 voeten lengte en 2½ voeten breedte, die ter bereiding der poë, den brij van den Tarrowortel, dient; een zoodanige schotel, kleiner of grooter, al naar dat de toestand van het huisgezin het vordert, ontbreekt hier gewis in geene huishouding. Eene vlakke kalebas, om zich te wasschen, was eindelijk nog het laatste huisraad, dat hier in het groote huis te vinden was.

Mevrouw BOKI had de bewoners der kleine hutten, die nabij dit groote landhuis stonden, doen gelasten, dat zij onze lieden goed onthalen moesten. Ten gevolge van dit bevel, werd er nog des avonds, weldra na onze aankomst, eene zeer groote kalebas met poë gebragt, die door het volk met eenen verbazenden eetlust verslonden werd. De toebereiding der Tarro, dit hoofdvoedsel der Sandwich-eilanders, geschiedt op velerlei wijze; de wortelen zijn gewoonlijk zoo groot als twee vuisten tot een kinderhoofd toe, men bakt ze in den grond en eet ze dan met of zonder zout, even als brood. Ook snijdt men de knollen in plakken en braadt deze met vet, of, dat het gebruikelijkst is, men kookt ze eerst af, kneedt ze dan in groote troggen van hout, waarvan wij er tot 10 voeten lengte en 2½ voeten breedte gezien hebben, door ze met groote steenen te verbrijzelen en er eenig water bij te gieten. Aldus wordt de drooge Tarro bereid en gegeten; bij den brij van de natte Tarro daarentegen giet men nog meer water en laat dit sop in gisting overgaan, hetwelk gemeenlijk reeds in 24 uren tijds geschiedt. Deze half vloeibare brij, poë genoemd, is de geliefkoosde spijs der Sandwich-eilanders, en het is dikmaals ongeloofelijk, welk eene verbazende hoeveel-

heden zij daarvan verslinden kunnen. Daar het gebruik van lepels hier te lande nog niet ingevoerd is, zoo moeten de Indianen dezen brij met de vingeren eten, hetwelk wat onoogelijk zich vertoont. Het geheele gezelschap plaatst zich gewoonlijk rondom een' bak met dezen kostelijken brij, daarop steekt een ieder de beide eerste vingeren in denzelven, strijkt daarmede eenige malen op en neder, opdat er zeer veel aan hangen blijve, en brengt nu de vingers, terwijl daarmede eene zeer kunstige beweging gemaakt wordt, aan den mond; waarbij te gelijk de halve hand in denzelven gestoken en met den tong afgeslikt wordt.

Nadat mijne lieden hunnen maaltijd, die hen bijzonder wel gesmaakt had, geëindigd hadden, strekten zij zich naar alle rigtingen op de matten uit, snapten echter onophoudelijk, zoodat wij ten laatste genoodzaakt waren, hen te gelasten, om of te zwijgen, of het huis te verlaten, waarop zij dan ook allen stil waren, en geen woord meer gedurende den ganschen nacht spraken, dat hun echter gewis zeer zwaar viel.

De tuin, in welks midden onze woning stond, was met eene haag van Theti (*Dracaena terminalis* JACQ.) omgeven, die dan eens met groene, dan eens met bloedroode bladen zich vertoont, ja zoo, dat men dikwijls aan dezelfde plant beide kleuren aantreft. Binnen deze omheining stonden eenige boomen der *Acacia heterophylla* WILD., die in meer dan een opzigt alle opmerkzaamheid verdient; haren naam heeft zij ontvangen van den verschillenden vorm der bladen, die gewoonlijk enkelvoudig en sabelvormig zijn, aan menigen tak echter gevederd en zelfs dubbel gevederd voorkomen, hetwelk zich dan, op een' en denzelfden boom, zeer zonderling voordoet, waarbij nog de heldere groene kleur komt, welke de kleine gevederde bladen in tegenoverstelling van de groote sabelvormige hebben. Wijders is deze boom, welks hoogte en dikte dikmaals buitengewoon aanzienlijk is, als den vertegen-

woordiger van de groote familie der *Acacia's* in de hoogere noorder breedten te beschouwen, want hooger op stijgt er geene soort van *Acacia*, welker vaderland eigenlijk Nieuw - Holland is.

Een hevige regen, welke des anderen daags morgens viel, maakte ons zoo doornat, dat wij alras in onze woning weder beschutting zoeken moesten. Wij verlangden een warm ontbijt, want de temperatuur (16,8° R.) was zeer koel, stonden echter niet weinig verbaasd, toen het volk verklaarde, dat het heden zondag en alzoo op het gebruik van alle warme spijzen *tabú* gelegd was, waaraan de Zendelingen ook met alle magt de hand hielden. Iets belagchelijkers konde ons hier, in deze bekoorlijk schoone streek der natuur, niet voorkomen; ik greep dadelijk het hout, zette mij zelven een vuur aan en kookte mijne koffij. Zoodra de Indianen het vuur branden zagen, juichten zij luide, haalden hout aan en dachten nu niet meer aan het tabú, uitten echter gedurig smaadwoorden tegen de Zendelingen, vooral daarom, wijl zij heden slechts drooge Tarro te eten kregen, die hun niet zoo goed, als hunne poë smaken wilde.

De viering van den zondag, zoo als dezelve door de Zendelingen op de Sandwich - eilanden ingevoerd is geworden, ware zeer voor strafgevangenen in openbare verbeterhuizen aan te bevelen, maar niet voor zoo goedaardige en arme menschen, als de bewoners dier eilanden. Tot aan zonneondergang zijn op dezen dag hun alle vermaken verboden, en het volk moet voor- en namiddags ter kerke gaan; zelfs wandelen of rijden is verboden, en men heeft dit verbod in nieuwere tijden ook met de grootste gestrengheid op de vreemdelingen toegepast, hun de paarden op zulke dagen afgenomen en hen zelfs tot eene boete van 100 piasters veroordeeld. Onze vriend, de Kapitein WENDT, wilde ons het genoegen doen, ons heden te paard naar ons verblijf te volgen, om dan, in ons

gezelschap, den togt verder te vervolgen. De heer WENDT begaf zich tot den Gouverneur en vroeg verlof, heden een paard te mogen gebruiken, iets dat hij hem als vreemdeling zeer wel had kunnen toestaan; nogtans werd het verzoek geweigerd. Het gebruik van warme spijzen, gelijk in het algemeen het stoken, is gedurende den zondag geheel verboden, en deze wet is voor den armen Indiaan, die slechts zeer weinig keur van voedsel heeft, het drukkendst; de rijken kunnen het wel uithouden bij hunne koude spijzen, dewijl deze dan gewoonlijk des te uitgezochter zijn. Hoe gewigtig overigens het genot van spijs ook dezen geestelijke mannen, den Zendelingen, op de heilige dagen is, zal men het best gewaar worden, wanneer men het Dagboek van den beroemden Zendeling STEWART doorbladert. In dit geschrift mist het voorzeker zelden, dat de Schrijver op vrijdag of zaturdag van de vele bezigheden en beslommeringen spreekt, welke de vrouwen der Zendelingen op zich genomen hadden, om voor den volgenden dag, den heiligen zondag, de noodige hoeveelheid spijzen gereed te maken.

Te 7 uren 's morgens hield het op met regenen, en terstond begaven wij ons op eenen strooptogt in den omtrek onzer woning. Vergezeld van eenige mijner lieden gingen wij in het boschaadje en trachtten tot den steilen rotswand, den westelijken rand van het dal, te komen. Wij waren echter slechts weinige schreden van het huis verwijderd, toen het naauwelijks meer mogelijk was verder te komen; de oneindige menigte van hooge heesterachtige Varens, van Pandanen en Scitamineën is door ontelbare Winden zoo digt in één gevlochten, dat men eerst al de slingerplanten vernielen moet, om zich eenen weg te banen. Verder, waar de plantengroei meer boomachtig wordt, komen de Pandanen en Bromeliaceën in groot aantal voor; eenigen daarvan klimmen in de boomen en om-

geven dezen, dikwijls met honderden takken, zoodat hun loof ondoordringbaar wordt; hier sprongen 3 tot 4 Indianen vooruit en, terwijl zij zich gezamenlijk op het 7 en 8 voeten hooge plantenkleed wierpen, drukten zij hetzelve zoo ver naar beneden, dat men des noods daarop gaan konde, daar het volstrekt onmogelijk was, er door te hakken en den weg te banen. Zoo gebeurde het dan ook in deze streek, dat wij geheel ongemerkt op een gewelf van slingerplanten rondwandelden, dikwijls 10 voeten hoog boven den grond. Moesten wij dan ergens, bij eene kloof, van dezen plantenberg weder afstappen, om op den naastvolgenden te geraken, zoo konden wij des te meer de geweldige menigte van planten overzien, die hier op slechts kleine streken lands voorhanden is. Zeer spoedig vertoonde er zich ook in het getal der boomen eene aanzienlijke vermeerdering en eene zeer groote verscheidenheid in de soorten en geslachten, waartoe zij behoorden. De boomen dezer bosschen bereiken niet die ontzaggelijke hoogte en dien indrukmakenden omvang, waardoor de wouden van Brazilië en Indië zich zoo schilderachtig voordoen. Daarentegen is het ontwijfelbaar, dat de bosschen der Sandwich-eilanden op verre na meer onderhout bezitten en aan kruidachtige planten ook veel rijker zijn. Hier vonden wij de plant Mamaku, uit welke de Indianen hunne gewone Tapa maken; zij behoort tot de Netelplanten en is de *Neraudia melastomaefolia* GAUD.; eene nieuwe soort van dit geslacht (*N. glabra*) groeide hier zeer veel en wordt ook tot vervaardiging van die stof gebruikt. De *Böhmeria albida* HOOK. is eigenlijk die plant, van welke de fijnste tapas vervaardigd worden, en ook zij groeide hier algemeen in de bosschen en wordt in andere oorden van het eiland veel gekweekt; men noemt ze Kuku. De bereiding van dit doek uit de vezelen van de jonge schors dezer plant is door vroegere reizigers toereikend bekend ge-

worden, en wij verwijzen daarom naar COOK's *Reizen*. De hooge en schoone boomen der *Aleurites triloba* werden ons vooral door de Indianen gewezen; zij dragen den naam Kukai en zijn zeer nuttig; de schillen en de olie der vruchten gebruikt men tot branden en de schors verwerkt men tot het looijen van leder. De stammen dezer plant zijn veel met groote korstmossen bedekt, van welke de Leka (*Parmelia perforata* ACH.) door de arme lieden gegeten wordt. Buitendien verzamelden wij meerdere van deze en andere Korstmossen, Jungermannia's en Loofmossen. Kleine Jungermannia's wassen hier op het loof der Korstmossen. Ook de jonge spruiten der talrijke struikachtige Varens, die hier voorkomen, worden almede door de arme volksklasse gegeten, zoowel raauw als gekookt, en vele van dezelven smaken zeer goed en bevatten zeer veel zetmeel, dat bij eenige soorten in zoo groote korrels binnen in de cellen voorkomt, als wij dit nog bij geene andere plant, zelfs niet bij de Cycadeën, waargenomen hebben. Intusschen versmaden de goede Kannaka's, zoo als de Sandwich-eilanders zich noemen, in 't algemeen slechts weinige planten; het was op onze togten zeer gewoon, dat ons het volk ergens eene plant toonde en daarbij kau-kau riepen, hetgene beteekende, dat die plant eetbaar was.

Hoe verder wij naar den rotswand beproefden door te dringen, des te zwaarder werd de plantengroei, en kleine hellingen, die ons op dezen zijdewaartschen uitstap in den weg kwamen, waren, wegens het digte plantenkleed, slechts met de grootste moeite en gevaar te overschrijden. Van tijd tot tijd stonden wij stil, om de grootsche voorstellingen, welke ons hier het welige plantenrijk aanbood, op te nemen en ze in het geheugen te prenten. Dikke boomstammen, die rondom met Dracaena's, Pandanen, Winden, enz. omgeven en met bonte Korstmossen versierd waren, ver-

toonden met de prachtigste Varens, die op hen groepen vormden, het schoonste gezigt, dat reizende Kruidkundigen zich maar wenschen kunnen. Ontzaggelijke Asplenium's, namelijk de grootste verscheidenheid van *A. Nidus*, welks bladen 2 tot 3 voeten lang en evenredig breed zijn, daarnevens kleine Pterissoorten met lijn-lancetvormige bladen, Pepersoorten in menigte, fraaije Jungermannia's, Loofmossen, enz. — en dit alles op éénen boom — welk een schouwspel! De vreemd gevormde *Charpentiera obovata* GAUD. laat achteloos hare bloempluimen over de Lobeliaceën nederhangen. Buiten de nieuws door GAUDICHAUX bekend gemaakte *Cyrtandra cordifolia*, *C. grandiflora*, *C. Lessoniana*, vonden wij hier nog eene nieuwe soort van dit geslacht (*C. Ruckiana*). In welk eene ongeloofelijke menigte groeiden hier de heesterachtige Varens, daarnevens de vele Prasium's, enz. Alleen Standelkruiden en Schermbloemen misten wij. De zware plantengroei zette eindelijk onzen voortgang paal en perk, en wij kwamen niet tot de rotswanden, waar wij zekerlijk veel belangrijks zouden aangetroffen hebben. Veel vonden wij in dit kreupelbosch eene groote spin, die blinkend groen gekleurd was en haren eijerzak midden in de web zitten had. Onze vangst aan insekten was hier, gelijk over het algemeen op Oahu, zeer gering; slechts onder de groote steenen ontdekten wij eenige kleine Kevers, maar onder de schors der boomen zagen wij alleen Duizendbeenen en eenige Spinnen. Het geheele getal insekten, die wij van Oahu medegenomen hebben, bedroeg slechts 13; zoo schaarsch zijn deze aldaar.

De menigte van planten, die wij hier binnen den tijd van eenige uren verzameld hadden, was ongemeen groot; de Indianen waren ons bij het inleggen van dezelve al spoedig behulpzaam, alsof zij dit werk reeds zeer dikwijls gezien hadden. Zoodanige hulp viel ons van het volk, noch op de reizen in Peru,

noch in Chili, ten deel; daar zaten de lieden gewoonlijk om ons heen, en vermaakten zich, dat wij ons met zulke zaken bemoeijen moesten; om echter daarbij te helpen, daartoe ontbrak het hun aan alle geschiktheid.

Zoodra onze verzamelde schatten ingepakt waren, vingen wij den togt op nieuw aan; wij volgden het dal in deszelfs lengte, om tot den kam van het gebergte te komen. Overal vergezelde ons de prachtige en schoone plantengroei, nevens welken eenige kleine, maar zeer aardige Indianen-hutten onze aandacht tot zich trokken. Slechts zeer kleine stukken lands waren nabij deze hutten bebouwd; al het overige, hetwelk voor duizende en duizende menschen vrucht dragen konde, is nog geheel woest, en de digte plantengroei verhindert het indringen ganschelijk. De *Metrosideros polymorpha* GAUD., eene der schoonste bloemen, welker blinkend scharlakenroode kleur het oog bekoort, treedt nu langzamerhand te voorschijn. Ook de Indiaansche vrouwen houden zeer veel van deze bloem; zij maken dikke kransen uit de bloesems van dezen boom, die zij op het hoofd dragen, en overreikten ook ons dezulken, op dezen dag, als een teeken van bijzonder eerbewijs. Een vogeltje, de *Nectarina flava*, leeft voornamelijk van het stuifmeel dezer bloesems en is steeds nabij zulke boomen te vinden. De kleine kinderen, dikwijls slechts 3 jaren oud, vangen dit fraai geel vogeltje, dat nog veel kleiner dan ons winterkoningje is, door eene soort van vogellijm op de takken der bloemtwijgen te smeren. De arme diertjes worden dan, nadat hen een strik aan een' poot gebonden is, aan den marro, het stuk doek, dat zij om de heupen gewikkeld hebben, gehecht; zoo loopen nu de kinderen rond en hebben dikmaals verscheidene van die kleine vogels aan hunne zijden hangen, die zich ook zeer stil houden en geheel niet daartegen verzetten.

Overal bij de kleine hutten was de *Dracaena ter-*

minalis in groot aantal tot hekken gebezigd; de wortel dezer plant is zeer rijk aan suiker en men heeft beproefd, daaruit eene soort van rum-brandewijn te stoken, die ook zeer wel uitgevallen is; evenwel is deze nieuwe tak van nijverheid in het groot, gelijk het aanleggen van fabrijken en plantaadjen, geheel verboden. Heeft men den knolachtigen wortel van deze plant afgeslagen, zoo steekt men den stam weder in den grond en de wortel spruit van nieuws uit. Op Otahaiti zoude men, volgens SOLANDER (hands.), zes verscheidenheden van deze plant verbouwen, waarvan drie rood en drie wit zijn. Toen wij de hoogte van 1200 voeten bereikt hadden, veranderde het plantenrijk zeer van gelaat; de *Musa*, gelijk mede alle specerijachtige gewassen, waarvan nog de *Canna Indica var. flava* ons het hoogst bijbleef, verdwenen en kleine heesters, alsmede een groot aantal *Peperomia's* kwamen voor den dag; hier wies ook *Plantago Quelcana*, *Oxalis repens* THUNB. en eene nieuwe *Atriplex* (*oahuensis*). Onze weg verhief zich zeer steil; hij ging dan eens bergop, dan eens bergaf, en overal lagen blokken sponsachtigen steen in den weg. Het dal zelf was nog steeds aan beide zijden met rotswanden omgeven, die zich bijna regtstandig verhieven en met boomen en struiken bedekt waren. Eindelijk bereikten wij den kam van het gebergte en stonden verbaasd, toen wij ons plotseling aan den rand van eene geweldige steilte bevonden, die tot aan de oppervlakte der zee daalde. Wij genoten hier een der heerlijkste uitzigten naar het noorden en zuiden; het laatste zoude nog schooner zijn, wanneer het dal, waarin wij opgestegen waren, in deszelfs laatste vierde gedeelte zich niet omboog en daardoor het uitzigt op het dal van Honoruru bedekt werd. De helling van het gansche gebergte, gelijk ook van al deszelfs afgeplatte kegels, is gewoonlijk zeer plotseling; dikmaals zijn hier de wanden van dezelve geheele einden ver kaal en

van alle plantgewas ontbloot. Dit gebergte wordt Pele genoemd; hetzelve heeft aan zijne helling den vorm van een hoefijzer, welks westelijke punt, Kuaroa geheeten, in het N. 10° W. ligt. Daarnevens, namelijk N. 8° W., ligt het kleine rots-eiland Makoli, waarachter eene kleine ankerplaats is, die zuidoostwaarts door eene landtong ingesloten wordt; het is dezelfde baai, welke de Engelsche ontdekkingsschepen, na COOK's dood, onder CLERKE en KING, voorbijzeilden en, wegens het stormachtige weder, niet waagden binnen te loopen. De punt Mokapu, met een klein dorp aan het strand, ligt N. 15° O., en het vlakke water der zee, rondom dit dorp, is met muren van het koralenrif omzoomd, even als de Koninklijke vischvijvers bij Honoruru. Deze kommen dienen hoofdzakelijk voor het vangen der haaijen, die door kleine openingen wel daarin, maar niet weder daaruit kunnen komen; de soort, die hier gevangen wordt, wil men, dat omtrent 3 voeten lang is en zeer graag gegeten wordt. De oostelijkste punt der noordelijke kust, die wij van onze standplaats aan de helling van het gebergte zien konden, lag N. 14° O. In de laagte van het Kolau-dal, onmiddellijk aan onze voeten, bespeurden wij de overblijfsels van den rand van een' ouden krater; de rand heeft slechts eene zoo geringe hoogte, dat dezelve niet eens een' eigen' naam in de Kannaka-taal draagt. Reeds van boven merkte men op, dat de plantengroei in dit dal niet meer zoo welig is, als in het dal aan de zuidzijde van het eiland; als oorzaak hiervan geeft men op, dat het aldaar slechts zeer zelden regent, hetwelk ook zeker zeer juist zijn zal. Op de noordzijde van het eiland waait de passaat voorbij, die op de zuidzijde, door den invloed van het land, dagelijks en ieder uur verandering ondergaat; daar nu in die streken, waar de passaten krachtig waaijen, noch onweders voorkomen, noch te regenen pleegt, zoo schijnt de noord-

kust van het eiland Oahu hetzelfde klimaat met die streken gemeen te hebben. Hoogst vreemd kwam ons de buitengewoon hevige wind voor, die boven, op den kam van het gebergte, waaide; dezelve was zoo hevig, als wij dien nergens op onze reis, zelfs niet eens op de bergvlakte van Tacora, aangetroffen hebben, en desniettegenstaande was de oppervlakte der zee, onmiddellijk aan de noorderkust, volkomen bedaard, terwijl zij in dezen tijd aan de zuidzijde der kust door eenen sterken zeewind bewogen werd. Zoodra wij van de hoogte afstegen, hield alle wind op, en beneden heerschte het bedaardste, schoonste weder; het schijnt derhalve, alsof de N. O.-passaat op eenigen afstand van de noordelijke kust de oppervlakte van de zee verlaat en nu schuins opwaarts naar den kam van het gebergte waait, om over denzelven heen verder voort te waaijen. VON HUMBOLDT maakt desgelijks op eenen zoo buitengewoon hevigen wind opmerkzaam, die gezegd wordt bestendig op de Piek van Teneriffe te waaijen, even zoo, als andere reizigers zoodanigen op de spits van de Etna bespeurd hebben; de verklaring van dit verschijnsel is, zoo als wij gelooven, niet ver te zoeken.

Wanneer men, van het zuiden komende, het eiland Oahu nadert, zoo bemerkt men in het hooge gebergte, op de linkerzijde van het dwarsdal, tot welks noordelijke steilte wij thans gekomen waren, eenen berg, die bijzonder hoog en plat van spits is. Van verre, door verrekijkers gezien, meenden wij hem voor een' vulkaan te moeten houden, thans echter, hem zeer nabij zijnde, ontdekten wij, dat hij loodregt, als een muur, ten noorden afgesneden is en slechts éénen wand vormt. De spits van dezen berg is geenszins de hoogste van het eiland, maar zulks is een afgeplatte kegel in het oostelijk gedeelte van het gebergte, die men zegt, dat nieuws ook door den Engelschen Sterrekundige DOUGLAS gemeten is. Vóór dat wij in het

noorderdal afstegen, maakten wij den barometer gereed, om de hoogte van den bergrug te meten; nergens vonden wij een middel, om boven op den berg het werktuig te bevestigen; wij moesten aan deszelfs noordelijke helling naar beneden stijgen, ongeveer 20 voeten beneden het hoogste punt, en het werktuig aan eenen wortel bevestigen, die uit eene rotsspleet stak. De hoogte van den bergrug was, volgens deze waarneming, 2821 Pr. voeten.

Nadat dit werk verrigt was, klommen wij langs de steile helling van het gebergte af. Deszelfs kam bestond uit een puimsteen-conglomeraat, en wat lager uit waren puimsteen met kleine en enkele groote gaatjes; hier zagen wij, hoe het vulkaansch gesteente in eene roode aarde verandert, die hier en daar eene meer of minder dikke laag vormt. Eene menigte Indianen uit de naburige hutten, mannen en vrouwen, alsmede kinderen, had zich verzameld en volgde ons vrolijk, om zich op deze wijze den tijd te korten. Eenen weg als dezen, dien wij zoo even tot op 1200 voeten diepte afklimmen moesten, hebben wij nimmer weder aangetroffen, noch in de bergen der oude, noch in die der nieuwe wereld; er waren slechts kleine vooruitstekende punten, waar langs men, aan de hellingen van dit harde en gladde vulkaansch gesteente, op en af klauteren moest. Op eene plaats, juist waar de weg langs ging, komen eenige regelmatige zuilen van zwart basalt voor. Het aantal Indianen, die met ons dezen weg afklommen, mannen, vrouwen, kinderen, allen bont door elkander, gaf aan de landstreek eene levendigheid, die de afbeelding door eenen bekwamen kunstenaar waardig geweest was. De Indianen waren allen, tot op den marro, of eene of andere kleine tapa, geheel naakt.

Uiterst moeijelijk en langzaam ging het afklimmen langs dezen kalen rotswand, die aan den invloed der

zonnestralen zoo geheel bloot stond. Ons allen kwelde een hevige dorst en men troostte ons met eene bron, die men zeide dat aan den voet des bergs, nabij onzen weg, lag; doch, toen wij bij dezelve gekomen waren, vonden wij haar verstopt; een ontzaggelijk rotsblok was van de steilte losgegaan en had haar voor altijd begraven. Eerst zeer laag in de vlakte kwamen wij aan eene bron, die ons het noodige water verschafte, ofschoon het zeer morsig was. Het water van deze kleine bron was met *Conferva's* en *Chara's* gevuld, waarvan wij twee belangrijke soorten vonden (*C. armata* en *oahuensis nob.*).

Het dal, waarin wij ons bevonden, is bijna geheel en al ingesloten en naar het westen schier onoverstijgbaar; van de vele plantaadjen en woningen, waarvan in KING's Reisbeschrijving gewaagd wordt, is hier thans geen spoor meer overig. Behalve het dorpje Mokapu, zijn hier geheel geene hutten of slechts zeer weinige, zoodat er zelfs aan eene voortzetting van onze reis door deze streek niet te denken viel, daar ons alle levensmiddelen ontbraken en wij van al onze pakkaadje en werktuigen gescheiden waren; want het was niet mogelijk, deze zaken langs de steile helling des bergs naar beneden te brengen. Zoo bleef ons verder niets overig, dan langs denzelfden weg, dien wij gekomen waren, terug te keeren.

Groote en prachtige boomen van den *Pandanus odoratissimus* (?), waarvan enkele hier en daar stonden, waren het hoofdsieraad van dit dal, waarin de hoogere, boomachtige plantengroei over het algemeen slechts in enkele partijen zich vertoont. De vruchten van dezen *Pandanus*, die de grootte van een klein hoofd bereiken, werden veel door de inboorlingen tot opschik gebruikt. Het onderste gedeelte van het steeltje dezer vrucht is regelmatig vierkant en geheel goudgeel gekleurd; de Indiaansche vrouwen scheiden dit

deel van het groengekleurde, rijgen hetzelve, in de lengte, in en dragen deze kransen of om den hals, of om de schouders.

De groote menigte van planten, die wij reeds weder bijeengebragt hadden, noodzaakte ons dezelve in te leggen; in eene laagte, onder de lommer van prachtige boomen der *Jambosa malaccensis*, welker schitterend witte appelen begonnen rood te worden, zetteden wij ons neder, en zelden hebben wij bij schooner gelegenheid de gegaarde schatten ingepakt.

Laat namiddags bereikten wij weder het landhuis van Mevrouw BOKI, waarin wij reeds een' nacht doorgebragt hadden. Wij waren niet weinig verwonderd, een in den grond gebraden varken aan te treffen, hetwelk men voorgaf, dat KAUIKE-AOULI voor ons tot een middagmaal had laten braden, doch waarvoor zijne bedienden zich meer lieten betalen, dan hetzelve waard was. De oude vriendelijkheid der eilanders jegens vreemdelingen is met de invoering van de Christelijke godsdienst en van de behoeften eener meer beschaafde wereld verdwenen; gedurende geheel ons verblijf op het eiland Oahu hebben wij nooit, noch van de regerende familie, noch van de Indianen, een of ander bewijs van die oude, hoogst lofwaardige eigenschap ondervonden. KAUIKE-AOULI zelf heeft ons nooit, niet eens zelfs op een glas water, onthaald.

Op alle nasporingen, die wij deden, om van onze tegenwoordige verblijfplaats over de bergwanden, welke het dal insloten, te geraken en de reis verder te kunnen vervolgen, kregen wij tot onze smart ten antwoord, dat dit voornemen niet uitvoerbaar was; wij zagen ons derhalve gedwongen, den terugweg naar Honoruru te nemen, alwaar wij ook 's avonds laat weder aankwamen.

Vatten wij hier ten slotte de afzonderlijke waarnemingen te zamen, zoo bestond het gebergte, dat wij op dezen togt overgestegen waren, aan deszelfs voet

uit een' sponsachtigen basalt, die, hoe hooger in het gebergte, des te holler wordt en of tot wezenlijken puimsteen, of tot puimsteen-conglomeraat overgaat; slechts hier en daar kwamen uit het algemeene gesteente kleine partijen van digten basalt of basalt-conglomeraat voor den dag. Deze zamenstelling van het gebergte is ook aan vele andere, zoogenoemde vulkaansche eilanden der Zuidzee-eilanden, gelijk ook aan het eiland St. Helena eigen.

Den 27 Junij. Om geenen tijd te verliezen, trokken wij heden weder op en rigtten onzen togt naar den berg Kakea, een' der hoogste toppen van het gebergte, dat oostelijk van het Honoruru-dal gelegen is.

Toen wij de straten van Honoruru doorgingen, bemerkten wij bijna op al de pleinen en nabij de huizen eene groote menigte van *Argemone mexicana*, die overal als onkruid groeide. Midden tusschen zulke planten zagen wij eene Indiaansche vrouw staan, die de bloemen, eene voor eene, vattede en iets daarbij verrigtte; wij traden nader en zagen, tot onze verbazing, dat de vrouw bezig was met het stuifmeel der bloemen kunstmatig op de stijltjes te strooijen. Op onze vraag, waarom zij dit deed, antwoordde zij, dat er daardoor meer zaadkorrels voortgebragt werden, die aldaar, als bij ons het mankopzaad, gegeten worden. Het ware van belang te weten, dat echter niet gemakkelijk uitvondig te maken was, of de bewoners der Sandwich-eilanden niet misschien reeds vroeger, dan de Europeanen, een denkbeeld gehad hebben van het geslachtsverschil bij de planten.

Later kwamen wij voorbij het huis van een' Engelschman, op welks voorplein 7 tot 8 groote land-schildpadden, die van de Galapagos (Schildpadden-eilanden) afkomstig waren, zich bevonden; op ons verzoek verkocht ons de Engelschman het grootste dezer dieren, hetwelk wij ook gelukkig mede naar Berlijn genomen hebben, en thans in de menagerie van Zijne

Majesteit den Koning op het Paauwen-eiland bij Potsdam zich bevindt. De Galapagos zijn, sinds zeereizigers derwaarts gekomen zijn, wegens hunne groote schildpadden vermaard; doch men geloofde tot dus ver, dat de schildpadden dezer eilanden zee-schildpadden waren, die slechts in den broeitijd dezelve bezochten, hetwelk echter niet zoo is. De door ons medegebragte schildpad is eene ware land-schildpad, en onder den naam van *Testudo nigra* QUOY en GAIM in FREYCINET's Reis het eerst beschreven en afgebeeld geworden. Men houdt deze schildpadden voor de smakelijkste in de geheele Zuidzee, en schat ze deswege zeer hoog; ook is de uitvoer dezer dieren van die eilanden zeer aanzienlijk, en alom, zoowel in Amerika, als in China, worden zij verkocht. De walvischvangers plegen in den nieuweren tijd veel de Galapagos aan te doen, om zich daar van water, hout en versche levensmiddelen, als schildpadden en visch, te voorzien; de schildpadden-vangst gelukt hun dikmaals zoo zeer, dat zij daarvan ladingen innemen, om ze naar Amerika, of de overige eilanden der Zuidzee te brengen. De dieren, die dikwijls tot twee centenaars zwaar zijn, worden alsdan in het ruim van het schip op elkander gepakt en krijgen gedurende den ganschen tijd der reis niets te eten.

Wij hebben deze schildpad bijna een geheel jaar aan boord van ons schip gehad, en dikmaals het taaije leven van dezelve bewonderen moeten. Daar het veelmalen gebeurde, dat het dier uit zijn vast verblijf kroop en het daardoor somwijlen den matrozen lastig maakte, zoo werd het, door eenigen van hen, ten uiterste gehaat, en zij zochten in ernst hetzelve te dooden. Men heeft deze schildpad eerst eenen grooten spijker in den kop geslagen, en een andermaal, zelfs met eenen grooten rong, een gat door het harde schild tot diep in de borst geboord, en evenwel is het dier niet gestorven, maar in 8 tot 9 maanden

weder hersteld. Daar het vaderland dezer schildpadden juist onmiddellijk onder den evenaar gelegen is, alwaar de middelbare warmtegraad ten minste tot 22° R. stijgt, zoo was het dier zeer gevoelig voor de koude, en heeft op onze terugreis, in het voorjaar van 1832, ongeveer 4 maanden in eene soort van winterslaap gelegen, zonder eenig voedsel tot zich te nemen, gedurende welken tijd het echter aanzienlijk, namelijk 40 ponden, aan gewigt verloren heeft. Op de Sandwich-eilanden woog de schildpad 125, en bij onze tehuiskomst te Berlijn slechts ruim 70 ponden; sedert zij echter in de Koninklijke diergaarde tamelijk warm gehouden wordt, is zij weder zeer aanmerkelijk in gewigt toegenomen; doch de vermeerdering van omvang binnen 2 jaren is zoo gering, dat, wanneer men daaruit een besluit mag trekken, dit dier zeer oud moet zijn.

De weg, dien wij ons heden voorgenomen hadden te gaan, liep voorbij den voet van den uitgebranden vulkaan, die aan het oostelijk einde der stad gelegen is en Puwaina genoemd wordt. Deze oude kegel rijst tot eene hoogte van 400 voeten en is volkomen rond; deszelfs rand is op de noordwestelijke zijde iets ingestort. Daar deze berg thans in eene vesting herschapen is, zoo is hij niet voor ieder' toegankelijk, schoon men zegt, dat het niet moeijelijk is, om daartoe verlof te bekomen. Snel verheft zich achter dezen krater de graat, die twee dalen van elkander scheidt, welke beide evenwijdig met het Honoruru-dal loopen, waarin wij onzen eersten uitstap gedaan hebben; alras konden wij van de hoogte, waarop wij ons bevonden, in de vesting zien, die op den top der Puwaina aangelegd is, en waarvan de sterkte bijna eenig en alleen bestaat in 10 tot 12 geplante stukken van groot, maar ongelijk kaliber, die wel de reede bestrijken, maar niet gerigt kunnen worden. Zoo vaak de tegenwoordige Koning het eiland Oahu verlaat en terug komt, wordt er met deze kanonnen gesalueerd.

Het vlakke dal van Honoruru, hetwelk wij op dezen togt doorwandelden, alsmede de geheele helling der Puwaina en de graat, die wij zoo even bestegen hadden, was tot op eene hoogte van 6—700 voeten geheel kaal, en slechts met lage kruiden en grassen bedekt, die in dit tegenwoordig saizoen bijna geheel verbrand waren. Overal lagen blokken van poreusen basalt in den weg, waarop vele kleine hagedissen in de zon zich koesterden, die echter zoo ongemeen rad waren, dat wij geen eene betrappen konden, ofschoon mijne Indianen ze ter dege nazaten. Behalve deze tweeslachtige dieren, eenige groote spinnen, die hare eijerzakken op den rug droegen, eenige waterjuffers en een' avond-vlinder (*Sphinx convolvuli*), vertoonde er zich weinig opmerkenswaardigs. De kleine kinderen, en dikwijls ook de volwassene Indianen, vangen dezen fraaijen vlinder, trekken hem den snuit ver uit, houden hem daaraan vast en laten hem dan rondfladderen, waarbij het dier steeds een gonzend geluid geeft. Deze dierplagerij is volkomen gelijk aan die, welke zich de kinderen in ons Vaderland met de meikevers veroorloven.

Van de berggraat hadden wij een heerlijk uitzigt op het fraaije dwarsdal, dat zijwaarts aan onze voeten lag en evenwijdig met het Honoruru-dal liep. Dit gansche dal is met de tarroplant, met pisangen en suikerriet bedekt, en eene menigte arbeiders was hier ijverig aan het werk. Vreemd stak, van verre, de donkerbruine huid van den naakten arbeidenden Indiaan bij het donkere fluweel-groen der tarrovelden af.

Op de helling van het gebergte, ongeveer op eene hoogte van 800 voeten boven de zee, en juist ter plaatse, waar eenige kleine huizen staan en de boomenstreek aanvangt, maten wij de hoeken naar de zuidelijk gelegene vulkanen. De Diamant-heuvel (Bejahi) lag Z. 28° O.; de Puwaina met het kasteel Z. 40° W.

en de Maunaroa, de derde vulkaan, dien wij later nader zullen leeren kennen, W. 10° N. (*). Deze drie genoemde vulkanen zijn alle uitgebrand en liggen bijna in eene regte lijn, alleen de middelste, de Puwaina namelijk, ligt wat meer zuidelijk. Over den Mokapu, die de noordoostelijke punt van het eiland Oahu vormt, en over den vijfden vulkaan, die op de noordzijde van het eiland staat, hebben wij reeds vroeger gesproken. Deze vijf kraters, die alle uitgebrand en ook zeer waarschijnlijk sedert het ontstaan van het eiland niet meer in werking geweest zijn, liggen bijna in eenen kring; zij toonen duidelijk, hoe vreesselijk de kracht geweest is, die eens het eiland met zijne gebergten, welker hoogste punten meer dan 3000 voeten opwaarts stijgen, uit de diepte der zee opgeheven heeft.

Bij eene der kleine hutten, die hier stonden, vonden wij nog een plantje van den *Piper methysticum*, hetwelk vroeger zoo algemeen tot de bereiding van de Ava-drank gebruikt werd, doch, tot geluk der Indianen, thans nagenoeg geheel niet meer gekweekt wordt.

Spoedig kwamen wij door heerlijke weiden, die meest uit Cypergrassen gevormd werden, uit welker verschillend gekleurd groen de goudgele bloesems van kleine Sida-soorten en de heerlijke bloemen van eenige Winden te voorschijn traden. Men mist in de Keerkringsgewesten meestal het heerlijke genot, dat het gezigt van zoo schoone weiden aanbiedt, hoedanige wij in de lage streken van onze noordelijke gewesten bezitten; dan weiden, als deze hier, zijn in staat dat gemis te vergoeden. De streek der Varens volgde op deze vlakten van Cyperoideën; eene grootere menigte en verscheidenheid van deze gewassen hebben wij nergens wedergezien, noch hebben andere reizigers daar-

---

(*) Zonder aftrek der declinatie, die toen 10° oostelijk bedroeg.

van melding gemaakt. De Varens dezer streek zijn alle boomachtig; zij schieten echter niet dien hoogen en gladden stam, als zoo vele Varens van Amerika en de oude wereld, dikwijls meer dan 20 voeten hoog, vormen, maar zij zijn meer stronkachtig en bereiken zelden de hoogte van 4 voeten; ook vallen aan den stam de bladen nooit zoo glad af, als van gindsche groote stammen, maar zij blijven zelfs daarna zeer oneffen. Ook hier vertoonde zich de Duidui-boom (*Aleurites triloba*), welks noten tot branden als lampen gebruikt worden, zeer menigvuldig. De takken van dezen boom, die zich dikmaals zeer wijd uitbreiden, worden door Winden (*Convolvulus Bona Nox*) aan den grond bevestigd en door duizende bloemen van den *Convolvulus palmatus* versierd. Ook is de *Acacia heterophylla* overvloedig in deze bosschen, en vormt somwijlen stammen van 7 tot 8 voeten middellijn, die gewoonlijk het hout voor de canoos opleveren. Dikmaals komen in deze bosschen geheele streken voor, waar alle hooghout ontbreekt en alles met die struikachtige Varens bedekt is, welker jonge uitspruitende bladen met eene zoo lange en fijne wol bedekt zijn, dat dezelve door de inboorlingen verzameld en aan de vreemdelingen, in plaats van vederen of haar, tot het vullen der matrassen verkocht wordt. Een buitengewoon groote overvloed van deze Varen-wol wordt reeds tegenwoordig op de Sandwich-eilanden gebruikt; wij zelven hebben bedden, met deze wol gevuld, zeer dikwijls gezien en zelfs er op geslapen; zij zijn ongemeen zacht, doch, onzes bedunkens, wat warmer, dan die van haar. De vreemdelingen, die van deze bedden en matrassen gebruik maakten, konden daarentegen niet genoeg derzelver koelte roemen. Deze kostelijke wol, die eene bruin-gele kleur heeft en zeer lang is, wordt van zeer verschillende Varens verzameld; de fijnste leveren de geslachten *Asplenium* (vooral *patens* K.), *Aspidium*, *Davallia*,

enz.; *Sadleria*, *Acrostichum*, *Pteris* en anderen leveren daarentegen eene veel grovere wol, die men gewoonlijk niet gebruikt.

Eindelijk nam het voetpad, hetwelk naar de hoogte leidde, een eind, en nu moesten wij ons met de grootste inspanning eenen weg banen. Nevens de vele stammen der *Böhmeria's* en *Neraudia's*, waarvan de Indianen hunne tapas maken, zagen wij den boom *Olana* (ook *Orana*), tot de netelachtige planten behoorende, welks schors tot het maken van netten en hengelsnoeren voornamelijk gebruikt wordt, en welks groote hartvormige bladen aan denzelven een fraai voorkomen geven; hij schiet somtijds uitloopsels, die 20 voeten en nog hooger worden en daarbij geheel regt zijn. Nergens op het eiland vonden wij meer van die zonderlinge *Lobeliacea's*, die GAUDICHAUD beschreven heeft, dan hier; behalve de reeds vroeger bekende, verzamelden wij nog eene nieuwe *Clermontia* (*Kakeana*) en *Anoda* (*ovata*), een nieuw geslacht uit de familie der *Rubiaceae*, hetwelk wij naar onzen geëerden vriend, den heer WIEGMANN j^{r}., *Wiegmannia glauca* benoemd hebben, en vele andere fraaije planten.

Op dezen weg zagen wij ook een stukje land, dat met de drooge tarro bedekt was; het was eene vochtige plaats, in welker nabijheid eene kleine bron ontsprong. Men had in de aarde, rondom de wortelen van iedere plant, eene kleine kuil gemaakt, zoodat de vochtigheid zich daarin verzamelen konde. Ook op de Vriendschaps-eilanden is de teelt van de drooge tarro in zwang; FORSTER heeft dezelve aldaar gezien.

De afgeplatte kegel van den Kakea, dien wij voort na den middag bereikten, is van elken boom ontbloot; het zijn heesters van 6 tot 7 voeten hoogte, die, door Dracaena's en Winden allerdigst verbonden, de geheele oppervlakte bedekken. Het laatste eind wegs, dat

naar den top voerde, was zoo digt met planten bezet, dat de weg er eerst doorgehouwen moest worden, en wij volkomen van alle uitzigt beroofd waren. Op den top gekomen, had het veel moeite in, om voor zoo velen ruimte te bekomen, daar wij alles, wat er groeide, rondom ons nederhouwen moesten, om een vrij uitzigt te bekomen en onzen barometer te plaatsen; de hoogte van dezen berg is, naar onze waarneming, 1596 Pr. voeten.

Bij helder weder moet het uitzigt van dezen berg uitnemend fraai zijn; men ziet van hier al de eilanden, die onder het gebied van KAUIKE-AOULI staan. Heden woei er een hevige zeewind en de gezigtseinder was zelfs met wolken bedekt, zoodat wij slechts het eiland Maui zien konden.

Weder van den top des bergs geklommen zijnde, legerden wij ons in de schaduw van prachtige bosschen, die wij zoo even doorgekomen waren; het was hoog tijd, om de menigte onzer verzamelde planten in te leggen en onzen buitengewonen eetlust te stillen. Mijne Indianen lieten het zich ongemeen goed smaken, en wij stonden verbaasd over de groote hoeveelheid, die zij op eens vermogten op te eten, waarvan voorzeker de geringe hoeveelheid aan wezenlijk voedsel in den tarrowortel, hunne gewone spijs, de oorzaak mag zijn. Ons bedunkens, is zelfs onze aardappel voedzamer, indien ook niet zoo smakelijk, dan de tarrowortel. Groote ontzaggelijke kalebassen met poë, dien geliefkoosden brij, werden heden door het volk reeds tot aan den middag opgegeten, en in het algemeen hadden zij nimmer eerder rust, dan vóór dat alles verteerd was, wat voor hen eenmaal voor den ganschen dag bestemd was. De maaltijd werd dan steeds door kwinkslagen en het trekken van scheeve gezigten gekruid, waarbij het gansche gezelschap al lagchende zijn' bijval betoonde.

Nadat wij deze rustplaats verlaten hadden, beproef-

den wij den terugtogt naar Honoruru langs eenen anderen weg te nemen; wij stegen af in het dal, dat aan de linkerzijde van de berggraat liep, langs welke wij tot aan den top van den Kakea gestegen waren. De helling van den berg bedroeg 65° en was meer dan 500 voeten hoog, maar desniettemin vermogten wij, met behulp van den boven alles weligen plantengroei, langs deze steilte af te dalen. Onze onderneming was zeer bezwaarlijk en op vele plaatsen bijna onuitvoerlijk, maar juist het genoegen, van deze onbeschrijfelijk groote hoopen van heesterachtige tropische planten van nabij te zien, beloonde genoegzaam onze koene onderneming. Verscheidenen van mijn volk beproefden op andere plaatsen eenen beteren weg op te sporen, werden echter geheelenal van ons afgesneden, daar het digte boschaadje en de hooge planten, die ons overal omgaven, hen aan onze oogen onttrokken; zij hebben later weder moeten omkeeren en zijn langs geheel andere wegen naar Honoruru terug gekeerd. Wij hebben nergens, noch op Oahu, noch in Brazilië, noch op Manilla, een zoo bekoorlijk tafereel der natuur gezien, hetwelk door de grootste weligheid van den lagchendsten plantengroei der Keerkringen daargesteld werd, en waarbij de schilderachtige gedaante der bergen ook het hare deed. Eene tallooze menigte van Musa's, deels met geringe moeite geplant, deels verwilderd en gedeeltelijk in het wild groeijende, bedekte de helling van het gebergte; daartusschen stonden de welriekende en aromatieke Scitamineën, waarvan reeds vroeger (bl. 117) gesproken is; voorts de lage en struikachtige Varens, doorstrengeld en overtogen met slingerplanten, welker bloemen met de heerlijkste kleuren geteekend waren, en daaronder het verschillend groen der Cypergrassen, die het laagste deel van het dwarsdal bekleedden; alsmede de heerlijkste plaatsing van de afzonderlijke groepen van heesters en boomen, zoowel op de helling van deze berggraat, als ook op de toppen der nabij-

gelegene bergen, — dit alles zamengenomen maakte eenen zoo grootschen en vriendelijken indruk, dat wij menigmaal niet in staat waren, om verder te gaan. Mogt het ons toch mogelijk geweest zijn, eene voorstelling van deze streek, al ware het ook slechts van een klein gedeelte van dezelve, door eenen bekwamen kunstenaar te doen afmalen!

Het is zeer vreemd, hoe de natuur in het voortbrengen van zekere vormen in het dieren- en plantenrijk zoo naauw aan plaatselijke omstandigheden gebonden is; waarop dit gegrond zij, hebben wij nog in het geheel geen denkbeeld. De wouden van Brazilië zijn opgevuld met afgrijsselijke tweeslachtige dieren en tallooze insekten; slechts zelden raakt men den tak van een' boom, of het blad eener plant aan, zonder kevers of andere insekten te ontdekken; hier echter, op het eiland Oahu, even als op de overige Zuidzee-eilanden, heeft het grootste gebrek aan insekten plaats. Vruchteloos beziet men de onderste vlakte der bladen, vergeefs schudt men den boom, er vallen geene insekten af, maar wel slakhorentjes, fraai van gedaante en dikmaals op het glansrijkst gekleurd, vele regelmatig gestreept en aan onze Boschslak (*Helix nemoralis*) herinnerende, ja sommige geheel grasgroen gekleurd, welke kleur echter met den dood verdwijnt en alleen door het vreten der groene bladen op het huisje moet zijn overgegaan. Deze tallooze landslakken zijn het, welke hier op de Sandwich-eilanden door de Natuur, in plaats van insekten, op de bladen der boomen geplaatst zijn, terwijl zij op de Indische eilanden het midden houdt; dáár, gelijk bijv. op Manilla, heeft zij gedeeltelijk landslakken, gedeeltelijk insekten aan het plantenrijk toegedeeld, maar beide dikmaals van eene reusachtige grootte en de schitterendste kleuren. Het verschil in grootte, kleur en vorm is onder de buitengewone menigte landslakken der Sandwich-eilanden ongemeen groot; vooral merk-

waardig echter is het, dat, gelijk het schijnt, juist het grootste aantal dezer slakken links gewonden is, terwijl bij ons en in alle overige landen deze afwijking van den gewonen vorm tot de grootste zeldzaamheden behoort; ja er zijn soorten van het geslacht *Achatina*, die op het eiland Oahu alleen met linksche omwindingen schijnen voor te komen. — Wij velden meermalen groote stammen van Musa's, om in derzelver bladscheeden naar insekten te zoeken, maar, behalve eenige oorwormen en eenen kakkerlak, die waarschijnlijk de *Blatta orientalis* was, hebben wij niets te zien gekregen.

Toen wij lager in de bekoorlijke vallei afdaalden, werd het stroompje, dat in dezelve vloeit, al grooter en grooter, en enkele Indianen hadden er zich met hunne hutten nedergezet en eenig land ontgonnen, om het tot voorbrengen van de tarroplant geschikt te maken. Het voetpad, waar langs wij door het dal wandelden, was voor Europeanen zeer moeijelijk te gaan; het liep dikwijls voorbij de steilten van kleine en groote hoogten, die met zeer kleine en groote biesplanten bedekt waren, en geenen vasten tred toelieten. Wanneer op dezen weg iemand onzer togtgenooten viel of slechts uitgleed, hetwelk zeer dikwijls het geval was, zoo werd er door den geheelen troep regt hartelijk gelagchen; er werd dan steeds door het volk eenige oogenblikken halt gehouden, die door geestige gezegden aangevuld werden. Vrolijk zijnde, omdat het weder huiswaarts ging, zongen de Indianen hunne eentoonige liederen, die even zoo klonken, alsof in onze lage volksscholen het A, B, A B gezongen werd. Nu en dan toonde een Indiaan zijne meerdere kunst in het zingen, of door het geven van eenen trillenden toon, of door het verlengen van eenen toon tot in de naastvolgende strophe van het gezang, iets waarom dan algemeen gelagchen werd.

Zoodra het dal breeder werd, verdween de heerlijke

plantengroei; de hellingen der bergen waren slechts nog met laag gras bedekt, de hutten der Indianen werden talrijker en hier en daar vertoonden zich weder rotsblokken. Het eind van eene lage berggraat, die in het midden van dit dwarsdal loopt, was door kunst van de planten en de laag teelaarde gezuiverd; het gesteente, dat hier bloot kwam, is een zeer fraai gekleurde basalt-conglomeraat. De Indianen waren juist bezig, vlakke stukken van dezen steen af te slagen, die zij tot het vangen der inktvisschen gebruiken wilden. Het gesteente daarentegen, dat ter zijden van het dal is gelegen, is de gewone sponsachtige basalt, die rondom Honoruru voorkomt; hier en daar doen zich holen in dit gesteente voor, waarvan ook eenige bewoond werden.

Onze wandeling vervolgende, zagen wij overal de bergen met grazend horenvee en paarden bedekt; men verwondert zich over de groote menigte van koeijen, die hier, zonder de minste oppassing, uitnemend gedijen; het is daarbij een uitmuntend ras, met groote horens, dat hier ingevoerd is. Het eiland Oahu bezit meer dan 2000 stuks horenvee, waarvan 1000 stuks aan den Spanjaard Don FRANCISCO MARINI toebehooren. Op het eiland Hawaii, waar VANCOUVER, zoo als bekend is, het horenvee invoerde, is het geheel verwilderd en houdt zich het liefst in de koudere streken, op de toppen der hooge vulkanen van dit eiland op. Het leeft aldaar in groote kudden, en men maakt behoorlijk jagt op de dieren. Deze groote kudden zouden somtijds, gelijk men ons verhaald heeft, van de bergen afdalen en in de dorpen der Indianen komen, die alsdan de vlugt nemen moeten. Ook het getal paarden is op deze eilanden zeer aanzienlijk, en reeds houdt ieder eenigzins welgezetene, zoowel man als vrouw, er een rijpaard op na. Intusschen, hoe verblijdend ook deze aangroei van de nuttigste huisdieren zij,

zoo zal evenwel de blijdschap daarover zeer spoedig ophouden, wanneer men ziet, dat deze vermeerdering, even als de uitbreiding der weiderij, in dezelfde mate toeneemt, waarin de ware akkerbouw verdwijnt. Overal hoort men klagen, dat er vroeger een veel aanzienlijker menigte van veldvruchten verbouwd werd dan thans, en deze klagt is juist, niettegenstaande de Zendelingen alle middelen pogen te baat te nemen, om zich in hunne schriften van dit groot verwijt te zuiveren. Vele en zeer uitgebreide velden, die wij zoo even doorgetrokken waren en die tegenwoordig tot weiden gebruikt worden, waren vroeger geheel met Camoten bedekt, van welker teelt men nog heden de overgeblevene sporen bespeurt. In TAMEHAMEA's tijd wil men, dat een groot deel van het Honoruru-dal met veldvruchten bedekt geweest is, en nu zijn het weiden, die hier liggen, en veel minder opbrengen dan vroeger.

Eindelijk kwamen wij in de vlakte van Honoruru en overzagen de zee, waar verscheidene schepen, met de vlag der Sandwich-eilanden voorzien, op de opene reede nevens onze *Prinses Louize* lagen. Verscheidene landgoederen en zomerverblijven der rijk gewordene vreemde kooplieden staan hier, en heerlijke vruchten worden van hunne akkers te koop aangeboden. De meloenen waren buitengewoon groot, bijna als onze groote kalebassen, en toch was derzelver geur en smaak hoogst aangenaam; zij zijn hier, even als in Chili, zoo zoet, dat men ze geheel zonder suiker eten kan.

Met zonneondergang kwamen wij weder te Honoruru aan; onze weg liep voorbij de woning van den Koning KAUIKE-AOULI, waar hij met zijne vrienden en gunstelingen juist den bal sloeg, een spel, dat te Oahu zeer in zwang is.

Den 28 Junij. Ingevolge de order, dien Kapitein WENDT had, werd KAUIKE-AOULI heden aan boord

der *Prinses Louize* ten disch genoodigd; hij verscheen, vergezeld van zijnen oom, den Gouverneur KUAKINI, den Gouverneur van Hawaii, KAIKI-OEVA genoemd, zijnen Secretaris HALILEI en eenige gunstelingen, waarbij nog Generaal MILLER en eenige andere vreemdelingen genoodigd waren. KAUIKE-AOULI scheepte zich in de boot der *Prinses* in en nam eenige bedienden met zich, die voor hem poë en tarro, de gewone spijzen der Sandwich-eilanners, nadroegen, om, wanneer hij na den maaltijd daaraan lust mogt krijgen, dezen dadelijk te kunnen bevredigen. De jonge Gebieder verscheen in dezelfde kleeding, welke hij tijdens de overhandiging der geschenken gedragen had; zijne bedienden droegen evenwel de uniform na, die wij onder de geschenken van zijne Majesteit den Koning van Pruissen overhandigd hadden. Even vóór den maaltijd verwisselde KAUIKE-AOULI zijne kleeding met de uniform, doch, zoo als wij bemerkten, ontbraken er de degen, de vederbos op den hoed en de sporen aan, die, gelijk hij ons zeide, door de bedienden vergeten waren, zonder echter dezen daarvoor een verwijt te doen. Dit gansche voorwendsel was echter verzonnen; want wij vernamen alras van HALILEI, zijnen Geheimschrijver, dat KAUIKE-AOULI deze dingen willens te huis gelaten had, dewijl de Zendelingen tot hem gezegd hadden, dat het dwaas en hoogst onwelvoegelijk zoude zijn, indien hij zulke zaken dragen wilde.

De maaltijd aan boord der *Prinses* werd op het dek onder eene tent gehouden; de gasten gedroegen zich aan tafel zeer wel, aten echter ontzettend veel. Dikmaals, zelfs wanneer zij de borden nog vol hadden, als zij maar bespeurden, dat een of ander schotel ledig zoude worden, lieten zij zich nog gaauw daarvan geven. In het drinken waren zij zeer matig, maar konden ook veel verdragen. KAUIKE-AOULI, die alleen

Madera-wijn dronk, stelde een toast in op de gezondheid van zijne Majesteit, onzen Koning, met de woorden: „The King of Prussia!" en onder het gebulder van het geschut werd door Pruissen nimmer een blijder vivat gedronken. Kort hierop werd door Kapitein WENDT den jongen Koning der Sandwich-eilanden, ook onder het bulderen der kanonnen, een dronk op zijne gezondheid toegebragt.

Onder het eten hieven de aanwezige gasten verscheidene grieven tegen de bestaande regering der Sandwich-eilanden aan; KAUIKE-AOULI, welke deze zeer wel kent, maar niet de magt heeft dezelve te veranderen, wendde zich geheel van dit gesprek af, dat hij zeer gaarne hoorde, en liet al de harde gezegden op den Gouverneur KUAKINI, den broeder van KAAHUMANA, vallen; in het geheim zeide hij echter, dat alles weder anders zoude worden, wanneer BOKI terug gekeerd zoude zijn. Intusschen koesterde KAUIKE-AOULI deze hoop vergeefs; want BOKI zal nimmer wederkeeren: het is thans zeker, dat hij schipbreuk geleden heeft.

BOKI was een broeder van den overledenen Minister KARAIMOKU, had met zijne vrouw den Koning RIHO-RIHO naar Londen vergezeld, en werd, na den dood van zijnen broeder, Gouverneur van Oahu. BOKI beschermde den jongen Koning tegen de magt van KAAHUMANA en de ERIE's, gelijk hij ook de Zendelingen nog binnen de palen hield. Voor ongeveer 14 maanden ging deze man met de brik *Tamehamea*, welke de Koning voor 40,000 Spaansche piasters gekocht en met sandelhout betaald had, naar de Hebriden. BOKI zoude, naar men voorgaf, sandelhout van daar halen, doch hij had 360 gewapende Indianen aan boord, en ging alzoo waarschijnlijk slechts op veroveringen uit. De brik *Tamehamea* is verloren gegaan, en het verlies, hetwelk de Sandwich-eilanden daardoor geleden hebben, is zeer groot. Het

gevolg van deze mislukte onderneming is geweest, dat KUAKINI, vroeger Gouverneur van Hawaii, naar Oahu gekomen is en zijne eigene soldaten van Hawaii mede genomen heeft, en, met behulp van zijne zuster, de oude Koningin KAAHUMANA, tegenwoordig de ware gezagvoerder der Sandwich-eilanden is.

Na geëindigden maaltijd kleedde zich KAUIKE-AOULI weder om en verliet de *Prinses Louize*, die hem met zeven schoten tot afscheid begroette.

Den 29 Junij. Vergezeld van den Generaal MILLER, Dr. RUCK en eenige Indianen, bezochten wij heden de oostelijke zijde van het eiland Oahu te paard. De weg bragt ons door de vlakte langs het strand, dat maar zeer karig met gras bewassen was. Eerst bij het dorp Waititi, alwaar stroomend en stilstaand water in overvloed voorhanden is, vangen de tarrovelden en de kostelijke plantaadjen van kokosboomen aan, die zich tot digt aan den oever der zee uitstrekken; onder de karige lommer dezer boomen staan de aardige hutten der Indianen. Wij lieten kokosnoten voor ons plukken, om met de zoo geroemde melk onzen dorst te lesschen; de Indianen liepen tegen de buitengewoon hooge boomen op, even als de apen bij het klauteren doen; zij zetten het voorste gedeelte van den voet tegen de ringen dezer palmen en, terwijl zij met de handen den boom ter zijde omvatten, gaan veel sneller naar boven, dan wij bij onze wijze van klimmen vermogen. Hierbij is ongetwijfeld in aanmerking te nemen, dat de stammen der kokosboomen bijzonder daarvoor geschikt zijn, en bovendien laat men dezelve niet volkomen regtstandig groeijen, maar tracht ze iets zijdewaarts te trekken, waardoor het beklimmen gemakkelijker gemaakt wordt. Daardoor natuurlijk, dat de Indianen altijd met bloote voeten gaan en zich in het klauteren op deze wijze oefenen, verkrijgen de teenen hunner voeten zulk eene bewegelijkheid in de

gewrichten, dat zij als vingers gebruikt kunnen worden. Zoodra de Indianen de noten naar beneden bragten, werd de eerste de beste steen genomen en hiermede het weeke hulsel der noot verbrijzeld, die, met behulp der tanden, er afgetrokken werd. De noot zelve werd vervolgens aan haar bovenste gedeelte met een' steen geopend en uitgedronken. Ons zelven kwam de kokosmelk, die zoo menigmaal geroemd is geworden, voor een zeer flaauwe drank te zijn; zij smaakte als zoete hui.

Nabij deze kokosboschjes bevonden zich kleine poelen, die met eene biesplant digt opgevuld waren, waaraan NEES VON ESENBECK onzen naam gegeven heeft (*Scirpus Meyenii*). Deze *Scirpus* is dezelfde plant, uit welke de fijne matten gemaakt worden, die bij ons zoo zeldzaam en reeds op de Zuidzee-eilanden zoo duur zijn. De heer NEES VON ESENBECK heeft zaad van deze plant, uit ons kruidboek genomen, gezaaid, en deze belangrijke nuttige plant wordt thans in den Plantentuin te Breslau gekweekt. Reeds in het eerste deel van dit werk (bl. 441) gewaagden wij van eene dergelijke plant, waarmede de oevers van het meer van Titicaca bedekt zijn, en zonder welke de volken dier gewesten zeer ongelukkig zouden zijn; hier op de Sandwich-eilanden dient gemelde bies tot de middelen om wel te leven. Alleen de matten van de tweede soort maakt men uit deze bies, grovere worden uit andere biessoorten, de grofste van de bladen der Pandanen en de fijnste uit eene andere zeer fijne biessoort vervaardigd. Ter bereiding der fijne matten worden de stengels eerst voorzigtig gedroogd, vervolgens wordt de hardere bast in smalle bandvormige strepen van het celleweefsel, dat het inwendige dezer stengels vult, gescheiden, en hierop iedere streep naauwkeurig glad gemaakt en geschaafd, zoodat dezelve blinkend wit wordt. Het werk is zoo moeijelijk, dat men zegt, dat ééne

vrouw, die handig daarin is, in den tijd van een vol jaar niet meer dan ééne mat van 18 voeten lengte en breedte in staat is te maken, en deze matten worden dan met 14 tot 15 piasters betaald. Kleinere matten, van 8 voeten vierkant, kosten 5 tot 7 piasters. Zeer zelden worden op Oahu bonte matten gemaakt, terwijl juist deze op de Vriendschaps-eilanden algemeen in gebruik zijn; in het algemeen gelooven wij, dat men dáár in deze kunst nog iets meer gevorderd is, althans zijn de prijzen van dit artikel, bij dezelfde deugdelijkheid, op de Sandwich-eilanden veel hooger, dan op de Vriendschaps-eilanden. Het gebruik van gevlochtene matten is op alle Zuidzee-eilanden buitengemeen aanzienlijk; men bezigt ze tot kleeden, waarmede de vloer in de hutten belegd wordt; zelfs in de woning van den armsten Indiaan zal men dit huisraad niet vergeefs zoeken. Men maakt verder van deze matten gebruik tot voorhangsels, om de huizen van binnen in verschillende vertrekken te verdeelen, ja zelfs maakt men somtijds de wanden der woning daaruit en bekomt men daardoor eene koele lucht in dezelve. Het meest worden deze matten om er op te slapen gebezigd; ten dien einde worden 7, 8 tot 12 stuks, en dikwijls nog meer, op elkander gelegd, de grofste onder, de fijnste boven, waarop men zich dan zonder verdere voorbereiding, meestal in zijne gewone kleederen en zonder dek, ter nederlegt. Alleen de meer voornamen hebben hoofdkussens, en deze zijn uit de fijne haren van eenige Varens gemaakt, waarover wij reeds vroeger (bl. 139) gesproken hebben.

Aan het einde van het dorp Waititi ziet men eenige nette hutten, die iets afgezonderd van de overige staan; dit is eene plaats van verbanning voor Honoruru.

De weg bragt ons van nu aan digt langs het strand, dat, gelijk bijna het geheele dal van Hono-

ruru, met koralenklippen bedekt is. Wij zagen eene menigte Indianen, zoowel mannen als vrouwen, in de brandingen dezer klippen spelen; zij naderden de branding zeer langzaam, zwemmende op eene plank, en wisten, door het waarnemen van het juiste oogenblik en door eene geschikte wending, zich plotselijk over dezelve heen te heffen, zonder door den naar beneden stortenden waterberg eenig leed te bekomen. Tegen de branding in zwommen de Indianen in hetzelfde oogenblik, waarop de golf zich verheft, en met bliksemsnelheid schoten zij dan door de hoog staande golf heen, nog vóór dezelve weder naar beneden stortte. Andere Indianen kortten hiermede, zittende in hunne canoo's, den tijd, en nog andere hielden zich in de nabijheid onledig met de vischvangst, of wedijverden onderling in het snelle roeijen.

Inmiddels kwamen wij aan den voet van den Diamant-heuvel, en werden zeer verblijd, toen wij dáár den ouden Marrai nog tamelijk ongeschonden te zien kregen. Deze Marrai, waar men tot aan de invoering der Christelijke Godsdienst geofferd en al de plegtigheden van de vroegere eeredienst op Oahu uitgeoefend heeft, is een plein van meer dan 200 voeten lengte en 100 voeten breedte, hetwelk met eenen muur van stukken basalt, van 7 voet hoogte, omgeven is. De vierde zijde van het plein, welke naar de zee is gekeerd, is met terrassen voorzien, maar insgelijks met den muur omsloten. Van binnen zagen wij hier en daar kleine hoopen steen liggen; beenderen waren er echter niet meer te vinden, ofschoon het buiten allen twijfel bewezen is, dat ook deze volken, vóór de kennismaking met de Europeanen, verschrikkelijke menschenoffers aan hunne godheden toegebragt hebben. Nog leeft de Hoogepriester uit die tijden, en wel op Oahu; rondborstig verhaalt hij van de plegtigheden zijner vroegere godsdienst. Niet zonder huivering verlieten wij dit oord,

hetwelk getuigt van de zonderlinge afdwalingen van den menschelijken geest, en reden verder naar het oosten, altijd langs het strand, hetwelk zeer arm aan uitwerpselen der zee was. Veel lagen aan het strand de schelpen van den grooten en fraaijen *Palinurus penicillatus* OLIV., die op het koralenrif zeer menigvuldig voorkomt, en bij zijne grootte een kostelijk voedsel oplevert. Deze kreeft is zeer onderscheiden van kleur, nu eens is hij blaauw, dan roodachtig, dan weder groenachtig en nog anders gekleurd, zoodat men geene twee volkomen gelijke voorwerpen te zien krijgt; ook gebeurt het zeer zelden, dat men dezen grooten *Palinurus*, zoowel hier als in andere streken, geheel gaaf bekomt; dan eens zijn aan denzelven de voelers afgebroken, dan eens ontbreken er de pooten aan. Behalve eenige schelpdieren, als: *Cypraea mauritiana*, *C. tigris*, *C. arabica*, *C. guttata*, *C. isabella*, *Bulla amplaustra*, *Buccinum maculatum*, verscheidene soorten van *Murex*, *Conus*, *Nerita*, *Patella* en *Turbo*, alsmede eenige zeer kleine Wierplanten, was hier schaars iets te vinden. Eene fraaije Winde (*Convolvulus ovalifolius* V.) breidt zich hier op de vlakte naar beneden uit, tot aan het strand, en verlevendigt door haren kruipenden stengel de zandige streek. Op de zuidzijde van den Diamant-heuvel ligt, onmiddellijk aan zee, eenige basalt bloot, die in lagen naar het Z. W. strijkt en zich onder het tras verliest, hetwelk geheel alleen de heuvelen dezer streek vormt. Wij beklommen den Diamant-heuvel, eenen uitgebranden vulkaan, welks kraterrand aan de zuidoostzijde wat ingevallen is; de berg zal meer dan 500 voeten hoog zijn; zijn krater is omtrent 100 voeten diep en had, ten tijde als wij dien bezochten, eene kleine verzameling van water in de diepte, die geheel met planten bedekt was. De berg bestaat uit bruinen basalt-tuf, die hier en daar in meer of

minder duidelijke en ongelijk dikke lagen gelegen is. De middellijn van den mond, welks rand zeer smal is, zouden wij op 1000 voeten schatten. Hier op dezen ouden vuurberg verzamelden wij zeer fraaije planten, waaronder vooral als nieuwe uitmunten *Gouania integrifolia* en *Euphorbia cordata*. Ten oosten van den Diamant-heuvel wordt het land vlak; de hooge bergketen uit het midden van het eiland Oahu houdt reeds bij denzelven op, en wordt dan zeer vlak, alleen naar de noordoostelijke zijde van het eiland eene graat afgevende, waarop de vroeger reeds vermelde Kokosheuvel, insgelijks een uitgebrande vulkaan, staat.

Iets verder naar het oosten troffen wij, nabij den oever der zee, eene bron aan; zij bevatte slechts weinig water, maar is mineraal. Talrijke kleine krabben liepen met de grootste snelheid over het zand, of om hunne holen op te zoeken, of om in de zee de vervolging te ontgaan. Het is zeer aardig te zien, hoe deze dieren, op de punten van hunne lange pooten loopende, zich zijdewaarts voortbewegen. Hier en daar zagen wij enkele Indianen-hutten staan, en daarnevens eenige Ricinus-stammen, of den Katoenboom; overal in deze hutten, waar wij afstegen, werden ons doorboorde schelpen, tapas (stukken doek, van boomschors gemaakt) en andere dingen van geene waarde te koop aangeboden. Men konde, wel is waar, overal binnen en zitten gaan, doch van de vroegere gastvrijheid, die bij deze Indianen zoo zeer geroemd werd, is zelfs geen spoor meer overig; zij verkochten ons hunne platanen (pizangen) en watermeloenen, aten er dan nog des te meer van, alsof zij nog hun eigendom waren. Wij zouden deze verandering bij de Kanakas geenszins aan eene ontaarding van hunne inborst willen toeschrijven, maar geheel alleen aan de drukkende armoede, waaronder deze Indianen thans gebukt gaan; de vreemden hebben hen

niet alleen met de artikelen van weelde der beschaafde wereld bekend gemaakt, maar zij hebben hun zelfs het dragen van kleederen, waarvoor zij zich het geld niet verschaffen kunnen, bevolen.

Toen de middaghitte te drukkend werd, reden wij weder naar Honoruru; overal in de kleine vlieten en poelen, welke wij door moesten, joegen wij Indiaansche vrouwen op, die zich tot vermaak in het water verkoelden.

Reeds onderweg werd er eene vreemde tijding medegedeeld, die bijna alle Indianen van het eiland in beweging zettede; er werd verhaald, dat BOKI, de voormalige Gouverneur van Oahu, met de brik *Tamehamea* onverwachts terug gekomen was. Een arme Indiaan uit de baai Whymoea bragt deze tijding naar Honoruru, en voegde er bij, dat hij BOKI zelf gezien had. Daar dit berigt hoogst gewigtig voor alle partijen op de Sandwich-eilanden was, zoo werd er dadelijk bode op bode naar de noordwestzijde van het eiland afgezonden, om de bevestiging daarvan te vernemen; mevrouw BOKI, de vrouw van den verwacht wordenden BOKI, steeg aanstonds te paard, om haren man te gemoet te rijden. Reeds tegen den avond kwamen de afgezondene boden terug, en verklaarden het geheele berigt van BOKI's terugkomst voor verzonnen; de arme Indiaan, die de tijding uitgestrooid had, werd nu aanstonds gevat en in het kasteel geworpen, eenige dagen daarop echter op eene verschrikkelijke wijze afgeklopt. Wij zelven hebben dezen armen man nog denzelfden dag gezien, waarop hij die tijding verspreidde; zijn stil gedrag en strakke blik bewezen ons voldoende, dat hij krankzinnig was en hetgene hij deed hem derhalve niet toegerekend konde worden; ook had hij er geen belang bij, hetwelk hem tot verspreiding van dit berigt van BOKI's terugkeer noopte; doch hij, die den overtreders

het straffende schrikbeeld voorgehouden had, moest door hen gestraft worden.

Het was op een' morgen dat aan dezen, in zijne verstandelijke vermogens gekrenkten man, op de straten van Honoruru, de straf voor die verzonnene logen uitgeoefend werd; met de armen en de borst aan eene kar gebonden, moest hij deze volgen. Op de kar zat een beambte, met een' rieten stok in de hand, en overal, waar de kar, die mede door Indianen getrokken werd, stil hield, werd door denzelven de misdaad van den schuldige den Indianen bekend gemaakt. Hierop bond men zijne voeten aan de raden van de kar, en gaf hem iedermaal een nieuw pak slagen; onze blikken wendden zich van dit jammertooneel af, toen wij den man zagen, wiens rug geheel en al met bloed bedekt was, en waarop juist op nieuw geslagen werd. Een oude blanke, met grijs haar en sneeuwwitten baard, *een geboren Engelschman*, nam het ambt van beul waar!! (*) Duizende Indianen, jong en oud, mannen en vrouwen, volgden dit ijsselijk schouwspel en gaven, gelijk de verdorvene kinderen, hunne blijdschap te kennen, wanneer de zieke man vreesselijk schreeuwde. Ter zijden van den optogt ging een aantal van die naakte soldaten van den Gouverneur, die doorgaans hunne vrouwen bij zich hebben, het geweer in de eene hand en een naakt kind

---

(*) Aanm. Nog op den laatsten dag, eenige uren vóór dat de *Prinses* weder in zee ging, hadden wij gelegenheid, dezen ouden Engelschman op zijn sterfbed liggen te zien. Hij had eene longontsteking bekomen en ons om hulp geroepen. Hier, in dezen treurigen toestand, waaruit hij wel niet weder gezond zal opgekomen zijn, bekende hij zelf, dat hij en nog een ander Engelschman, op wien hij wees, de grootste schurken waren, die op de Sandwich-eilanden leefden.

op den anderen arm dragende. Bij een zoo zachtzinnig volk, als de Kanakas zijn, die daarbij op eenen zoo lagen trap van beschaving staan, liggen de uitersten bestendig nevens elkander; voorheen lieten zij zich door hunne Priesters aan de goden opofferen, thans laten zij zich om eene verzonnene logen doodslagen. Mogten toch de logens minder wreed gestraft worden, die de heeren Zendelingen met opzet in de wereld verspreiden; diegenen echter, welke dezelve onwetende uitspreken, mogen dezelve volkomen vergeven en alleen hun toegerekend worden, die deze Zendelingen gezonden hebben en hunne keuze niet beter wisten te nemen!

Nog zeer laat op den avond legden wij, Kapitein WENDT en ik, een bezoek af bij den Gouverneur ADAMS, die het kasteel van Honoruru bewoont. Wij vonden hem op een' stoel zitten, in het hofplein voor het huis, omringd van meer dan honderd bedienden en soldaten, die door luid spreken en geestige gezegden den heer Gouverneur den tijd moesten verdrijven. Het was een prachtige avond; de maan scheen zoo helder en de lucht was zoo zacht, dat wij zeer dikwijls den bewoners van deze eilanden hunne woonplaats benijd hebben. Deze wijze van avondonderhoud, zoo als JOHN ADAMS nu genoot, is bij de voorname bewoners der Sandwich-eilanden algemeen in zwang. Alras na den avondmaaltijd verzamelen zich de lieden om hunnen heer; zij legeren zich in een' kring rondom hem, en nu tracht men door praten den langen avond te korten. Gezang en dans, even als alle luidruchtige uitboezemingen van vreugde, zijn uit de hutten dezer lieden verdwenen, sedert de heidenbekeerders door de zwakheid eener oude Koningin het gebied op deze eilanden voeren. Het duurde niet lang, of wij bemerkten eenen grooten gedaanteloozen klomp, die op eene mat ter aarde lag, en zich langzaam oprigtte; het

was de vrouw van JOHN ADAMS, indien wij ons niet vergissen, een waar monster van omvang en leelijkheid, die insgelijks van de Koninklijke familie afstamt; zij sprak niets, ja zij konde naauwelijks stamelen, en de deken, waarin zij gehuld was, terug slaan, om ons de hand te reiken.

Den 30 Junij. Dezen dag besteedden wij tot eenen togt naar de Parel-rivier, die zich, ongeveer 3 Duitsche mijlen van Honoruru verwijderd, in een dal, aan de zuidwestelijke punt van het eiland, in de zee stort. Den weg derwaarts kan men of te water in eene boot doen, wanneer men alsdan ver opwaarts langs de rivier vaart, of ook, om ons zoo uit te drukken, half te water en half te lande op een paard. Dezen laatsten weg sloegen wij, vergezeld van den beminnenswaardigen Dr. RUCK, in; dezelve liep meer dan ééne Engelsche mijl ver door de vischmeren van den Koning, die bij eb wel te doorwaden zijn en daarenboven den weg zeer bekorten, doch de paarden gingen daarbij tot aan den buik steeds door het water. Deze vischvijvers zijn groote waterkommen, die nabij den oever der zee aangelegd, door muren van koralenklippen omgeven en daardoor van de zee afgesloten zijn. Verscheidene kleine openingen, diep in dezen muur, laten de zeevisschen naar welgevallen binnen de vijvers komen, doch het terug gaan wordt hun vervolgens belet. In Lord BYRON's reis (*) bevindt zich eene afbeelding van deze Koninklijke vischvijvers. Bij vloed moet men eenen weg hooger op nemen, waarop men wel niet zoo veel water, maar des te diepere grachten en zelfs zeer diepe riviertjes, die men door moet, aantreft.

Zoodra deze slechte waterweg afgelegd is, komt

(*) *Voyage to the Sandwich-Islands in the jears* 1824—1825. Lond. 1826.

men in vruchtbare en goed bebouwde dalen, die langs eene beek gelegen zijn, welke hier in het meer vloeit. Wij stegen bij eene hut af, waarin twee canoo's met mondbehoeften voor eene verre reis voorzien werden; de vrouw van deze armoedige hut lag in het midden van dezelve, op eene mat, lang uitgestrekt; eene andere vrouw, die juist op reis wilde gaan, ging tot haar en boog zich voorover, om nog tot afscheid elkanders neuzen te drukken. Alles geschiedde zonder een woord daarbij te spreken; de reisvaardige stond op en stak de pijp aan; dadelijk ving de gastvrouw aan geweldig te huilen en te schreijen, zonder een' traan daarbij te storten.

Wij reden eenigen tijd langs de beek, die met fraaije planten omzoomd was; verscheidene Indianen kwamen tot ons en boden paarlen te koop aan; zij eischten voor 4 tot 5 stuks een real (6 silbergr.), doch de paarlen waren klein en slecht. Binnen een half uur kwamen wij in eene breede vallei, die met eenen buitengewonen overvloed van voedselplanten bedekt was; rijke tarrovelden bedekten de vlakte en tallooze kokospalmen, in welker schaduw eenige hutten stonden, verfraaiden de landstreek. Wij stegen bij eenige vriendelijke Indianen af, en een watermeloen, waaraan wij steeds boven de kokosmelk de voorkeur gaven, leschte onzen dorst. In de hutten van deze rijke landstreek zagen wij nog eenige varkens en kleine honden, die gemest werden; de eersten zijn hier, op de Sandwich-eilanden, zeer zuivere diertjes, en men ziet dikwijls, dat de vrouwen ze op de schoot of in den arm nemen en ze uit de hand voederen; althans valt hier dit bewijs van vriendschap aan de kleine varkens even zoo vaak als den honden ten deel.

Van deze laatste hutten ging het steil opwaarts naar den Mauna-roa, eenen ouden uitgebranden vulkaan, welks hoogte omtrent 300 voeten bedraagt; de oos-

telijke hoogte van denzelven bestaat geheel uit lagen tras van eene graauw-bruine kleur, die naar het N. W. is gerigt, en op andere plaatsen uit den blaauw-graauwen basalt, vol blazen, die het geheele gebergte van het eiland vormt. Op de hoogte was eene kratervormige verdieping, waarin zout water verzameld was, dat in de drooge jaargetijden met eene zoutkorst bedekt moet zijn. Aan de noordwestzijde liggen twee bergen, welke de overblijfsels van den rand eens voormaligen kraters zijn; de noordelijke is hooger gelegen en bestaat uit basalt vol blazen, in dunne lagen, die ongeveer 18° naar het N. O. vallen; de lagen van den anderen meer zuidelijken berg loopen volkomen evenwijdig en waterpas. Deze beide heuvels geven aan den berg den naam Mauna-roa, dat zooveel als Twee-bergen beteekent; wij gelooven, dat de voormalige krater van dezen vulkaan westelijk van de beide heuvelen gelegen was, en daarom de kom van het meer geenszins de vroegere krater was. De weg, die over den Mauna-roa voert, is zeer eentoonig en overal met blokken bedekt; verder op, waar het gesteente tot stof vergaan is, is ook de plantengroei rijker. Het gesteente van den Mauna-roa is over het algemeen het minst van al de vier vulkanen, die wij op Oahu gezien hebben, verweerd; welligt is hij ook de laatste aan uitbarsting onderhevig geweest.

Van dezen berg konden wij snel onze reis voortzetten, alhoewel er aan geen gebaand pad te denken was; wij zagen eenige plantaadjen van *Böhmeria albida* HOOK., die plant, welke grootendeels tot de fijne tapa's gebruikt wordt. Deze plantaadjen bevonden zich in eenen zeer slordigen toestand, en men konde, wegens het onkruid, dikwijls de jonge stekken niet zien. Men laat deze boompjes niet groot worden, maar gebruikt liever de jonge twijgen, wanneer zij 2 of 3 jaren oud zijn. Wij kwamen

weldra in het dal, waarin de Parel-rivier stroomt; de breedte van dezelve is, aan den mond, meer dan 3 leguas, en zij loopt van het Z. O. ten Z. naar het N. W. ten N. Op de eerste 2 leguas, nabij de kust, is het gansche dal zeer laag, langzamerhand rijst hetzelve meer en meer, en loopt tot aan het noordwestelijk eind van het eiland heen. Op de westzijde van het dal verheft zich een afzonderlijk gebergte, hetwelk met het heerlijkste groen bedekt is, maar niet de hoogte van het oostelijk gebergte bereikt, dat het gansche eiland in de lengte doorloopt. Ons kort verblijf te Oahu veroorloofde niet, dat wij deze westelijke bergketen bezoeken konden; zij is, gelijk wij gelooven, nog in het geheel niet door natuuronderzoekers bezocht geworden, en op het eiland Oahu de eenige plaats, waar men nog eenig sandelhout aantreft. Aan den mond der Parel-rivier is de bodem zoo weinig verhoogd, dat het zeewater bij vloed hoog op in de rivier binnendringt, en zoodoende kleine meren helpt vormen, die zoo diep zijn, dat de sloepen uit zee ver binnenwaarts komen kunnen. Rondom deze waterkommen is het land buitengewoon laag, maar ook boven alle mate vruchtbaar, en nergens op het geheele eiland Oahu is wederom zooveel land aanéén ontgonnen. De tarrovelden, de bananen-boschjes en de plantaadjen van suikerriet zijn onoverzienbaar; nabij de woningen, die het dorp Mannoneo vormen, staan Kokospalmen, en de Broodboom beschaduwt dezelve met zijn prachtig loof. Hier zijn ook de rijke bezittingen van Don FRANCISCO DE PAULO MARINI, een man van gewone beschaving, maar edele denkwijze, wiens naam in de geschiedenis van de ontginning der Sandwich-eilanden steeds boven aan zal staan, zelfs wanneer de namen der Zendelingen reeds lang vergeten zullen zijn. MARINI heeft de nuttige planten van alle werelddeelen naar de Sandwich-eilanden overge-

bragt, welker verbouw derzelver inwoners eenmaal zoo groote welvaart aanbrengen kan. De Guatimala-cacao, die MARINI verbouwt, is van de eerste hoedanigheid en misschien met die van Manilla gelijk te stellen, welke, om den hoogen prijs, bij ons geheel niet in den handel voorkomt. De Koffijboonen, Limoenen, Oranjeboomen, de Wijnstok met goede druiven, eene heerlijke Papaije, van de Marquesas ingevoerd, de Tamarinde, de Katoenboom, de schoonste Ananassen en nog veel andere vruchten zijn op de landgoederen van dezen Spanjaard te vinden, die eens de raadsman van den Koning TAMEHAMEA I was. De Indigo is door den heer SERRIERE van Batavia medegenomen, en wordt op Oahu buitengewoon deugdzaam, mag echter insgelijks niet in het groot verbouwd worden, evenmin als het Suikerriet en de Koffij, hetgene aan duizenden ledigloopende Indianen werk en goed onderhoud verschaffen zoude. Een suikermolen, die hier reeds vroeger opgerigt was, heeft weder moeten stilstaan. Alleen de onwetendheid der Zendelingen, alleen het gebrek aan algemeene beschaving en eenige menschenkennis bij deze lieden konden zulk eene dwaze manier van landhuishouding doen ontstaan.

De landerijen van MARINI zijn ongemeen wel in orde, en zouden over het gansche eiland tot modellen van landhuishoudkunde kunnen dienen; vele omheiningen zijn van de *Cactus ficus indica* gemaakt, en doen zich, geheel met bloemen bedekt, uitnemend fraai voor.

Wij moeten hier nog eene zaak gedenken, die den vreemden Europeaan, als hij de Keerkrings-gewesten bezoekt, zeer bevreemdt. Reeds VON HUMBOLDT merkte op, dat de inwoners van Mexico, Peru en Nieuw-Granada, even zoo als de Spanjaarden in hun moederland, de weldaad van lommergevende boomen niet achten. Deze afkeeer van de schaduw der boo-

men, nabij de woningen, is echter niet slechts den volken van Spaansche afkomst eigen, maar op de Sandwich-eilanden bijna even zoo te vinden. De Indianen op Oahu hebben somwijlen, nabij hunne hutten, eenige boomen geplant, doch deze zijn van dien aard, dat zij geene schaduw geven, zoo als b. v. de *Ricinus*-boomen, de Katoen-plant en de *Cactus ficus indica*, terwijl op de naburige bergen, reeds in eene hoogte van 200 tot 300 voeten, de grootste overvloed van lommerrijke boomen voorhanden is. In zeer vochtige Keerkrings-streken, waar een groot aantal van insekten is, doet men allezins verkeerd, wanneer men groote boomen nabij de woningen zet; niet slechts insekten, slangen en andere hatelijke dieren worden daardoor gelokt, maar ook de luchtstroom wordt verminderd en de woning alsdan zeer spoedig bedompt. Op de Sandwich-eilanden ontbreken deze redenen tegen het planten van schaduwrijke boomen; het gebrek aan insekten op deze eilanden is zeer verwonderenswaardig, zelfs geene mosquitos, de gewone plaag in de Keerkrings-landen, zijn hier aanwezig; zij zijn wel door de gemeenschap met Amerika ingevoerd, hebben zich echter weinig verbreid, zoodat men er nog tamelijk ongestoord slapen kan. Volgens BLIGH waren ook op Otahaite, vóór de aankomst der Europeanen, geene mosquitos; zij werden eerst door dezen aangebragt (*).

Wij moesten lang omdolen, totdat wij een huis vonden, om onder dak te komen; wij werden zeer

---

(*) Aanm. Even zoo in het oogloopend is het geringe aantal vogelen, die op de Sandwich-eilanden waargenomen zijn. Wij kregen op Oahu slechts 3 landvogelen te zien, namelijk *Nectarina flava*, *Fulica chloropus* en een' witten Uil; zeer volledig is wel de opgave der vogelen in BYRON's reis.

gastvrij in de woning van een' Engelschman, die als matroos hier aangekomen en zich nedergezet had, geherbergd; de arme inboorlingen kunnen het niet meer doen, zij zijn te armoedig en hebben bijna niets meer in voorraad. Dadelijk na onze aankomst werd er een varken geslagt, aan het vuur afgebrand en met behulp van scherpe basaltsteenen ter dege gereinigd. Hierop werd er een gat in den grond door middel van heete steenen heet gemaakt, het varken in pisangbladen gewikkeld en op de steenen gelegd, nadat men deszelfs buik met de bladen der tarro-plant, die men als kool eet, opgevuld had. De ruimte rondom het varken werd nog met tarro-wortelen opgevuld, en vervolgens alles toegedekt en aarde er op geworpen. Bij deze manier van braden, die reeds in COOK's reizen uitvoerig beschreven is, worden de spijzen ongemeen smakelijk; goed water, in kokos-schalen, en poë, in groote kalebassen toegediend, vermeerderden nog het getal der geregten bij dit belangrijk middagmaal, hetwelk op den grond, op groote pisangbladen, gehouden werd.

Wij konden niet ophouden de groote vruchtbaarheid en den rijkdom dezer streek aan voedzame planten te bewonderen, en bejammerden het zeer, dat de korte tijd, die ons vergund was, een langer verblijf aldaar niet gedoogde. Bedroefd sloegen wij nog eenen blik op de bosschen van de westelijk gelegene bergketen, die waarschijnlijk nog geen plantkundige doorzocht had, en keerden ten spoedigste terug, om nog vóór het opkomen van het hoogste water te Honoruru te zijn. Wij moesten nu reeds verscheidene waterkommen doorrijden, waar de paarden tot aan den zadel in het water gingen; zelfs in de stad Honoruru, aan haar westelijk eind, is zoodanige kom, die omtrent 30 schreden breed is en steeds door de inboorlingen doorwaad moet worden; deze trekken daarbij

de weinige kleederen uit, die zij aanhebben, om dezelve vooral niet nat te maken.

Nog des avonds van dezen dag legden wij, Kapitein WENDT en ik, een bezoek af bij KAUIKE-AOULI, om van hem het schriftelijk antwoord te ontvangen, dat hij aan Zijne Majesteit onzen Koning medegeven wilde. KAUIKE-AOULI lag in zijn groot huis op eene bank, en twee tot drie zijner vrienden zaten bij hem aan tafel, terwijl de bedienden, op matten nedergezeten, in eenen kring hem omgaven en met vertellingen onderhielden. KAUIKE-AOULI zeide den brief geschreven te hebben, maar niet te weten, waar dezelve was; eerst twee dagen later bekwam Kapitein WENDT den brief en konde toen eerst het eiland verlaten.

Verdere aanmerkingen over den toestand der Sandwich-eilanden, vooral met opzigt tot het eiland Oahu.

Hoeveel reeds over de Sandwich-eilanden geschreven en steeds op nieuw herhaald geworden is, zoo houden wij ons evenwel om verschillende redenen verpligt, de berigten omtrent die eilanden met eenige waarnemingen en beschouwingen te vermeerderen, om eensdeels ten minste de groote dwalingen te wederleggen, die in eenige nieuwere aardrijkskundige werken geslopen zijn, anderdeels ook, om het grootste deel van onze lezers in de slechte gedachte te versterken, die zij, reeds uit vroegere Reisbeschrijvingen over de Sandwich-eilanden, omtrent het lakenswaardig gedrag der aanwezige Zendelingen opgevat mogen hebben.

De bevolking der Sandwich-eilanden is sedert COOK's

tijden altijd te groot opgegeven geworden, en wel op zulk eene wijze, dat men in nieuwere tijden alle mogelijke onderstellingen heeft moeten uitdenken, om de voorgewende groote ontvolking te kunnen verklaren, die deze eilanden zouden geleden hebben; iets, dat evenwel niemand, ook zelfs niet met den minsten schijn van waarheid, getracht heeft te bewijzen, en hetgene wij ook voor volkomen ongegrond houden. Nog in het jaar 1825 gaf de heer HASSEL (*) aan de Sandwich-eilanden eene bevolking van 399,600 zielen, die hij ook, naar zijne meening, zeer overeenkomstig met den inhoud van de oppervlakte der Sandwich-eilanden vond. Weldra verscheen hierop van den heer STEWART de eerste opgave over de bevolking dezer eilanden, die eenigermate meer der waarheid nabijkomt, en hier en daar op ware tellingen der huisgezinnen gegrond is. Waarschijnlijk is echter ook deze opgave, die voor de gezamenlijke groep eilanden eene bevolking van 140,000 bewoners bedraagt, nog veel te hoog; zoo b. v. geeft STEWART voor het eiland Oahu, dat 44 Eng. mijlen lang en 23 breed is, eene bevolking van 20,000 menschen op, terwijl hetzelve eerst in het jaar 1831, wanneer men reeds tot vrij naauwkeurige uitkomsten, vooral door de heffing der directe belastingen, gekomen was, eene bevolking van slechts 17 tot 18,000 bevatte. Passen wij zulk een' afslag op de bevolking van alle eilanden toe, zoo mag dezelve voor de gezamenlijke eilanden-groep hoogstens 130,000 inwoners voor het jaar 1831 beloopen.

De Indianen der Sandwich-eilanden, die zich Kanakas noemen, behooren tot het groote menschenras, hetwelk BORY DE ST. VINCENT zeer gelukkig met

---

(*) *Erdbeschreibung von Australien.* Weimar 1825, S. 831.

den naam van Oceaan-bewoners betiteld heeft, en hetwelk van de Maleijers zeer in het oog loopend verschilt. Het is een en dezelfde stam van menschen, welke de Sandwich-eilanden, de Marianen, de Carolinen en de Vriendschaps-eilanden bewoont, en waartoe ook de Tagalers der Philippijnen behooren, zoo als wij dit elders (D. III van onze Reisbeschrijving, bl. 171) breeder getracht hebben te bewijzen.

Van de gemeene Kanakas in vele opzigten afwijkende, vertoont zich de *familie der Erie's*, die in velerlei opzigt buitengewoon merkwaardig is. Alle Reisbeschrijvingen spreken van de vrouwen der Sandwich-eilanden, als zoo buitengewoon groot en sterk; iets, dat echter geenszins juist is; want dit heeft slechts betrekking op de vrouwen dier Erie's, van de regerende familie, welker reuzengestalte, zoowel wat grootte als lijvigheid betreft, ook den mannen eigen is. Bij alle onze togten door het eiland Oahu hebben wij nooit eenen Kanaka, noch man, noch vrouw, aangetroffen, die eene in het oog loopende zwaarlijvigheid vertoonde. De buitengewone zwaarlijvigheid van de vrouwen der Koninklijke familie bestaat geenszins in eene ophooping van vet, gelijk zulks bij zoo vele andere volken dikwijls in de hoogste mate voorkomt, maar de grootte, alsmede de zwaarte, ligt reeds in den bouw van haar beengestel en is alzoo haar aangeboren. Deze gestalten hebben steeds eene lengte van 6 voeten en 2 duimen tot 6 v. en 5 d., en nog veel grooter, bij eenen met deze grootte overeenstemmenden omvang, iets, dat doorgaans bij de reuzen in onze landen niet het geval is. Deze vrouwen, die bij hare meer of minder koperkleurige gelaatskleur en hare vreesselijke gestalte dikmaals zeer bekoorlijk zijn, vooral zeer levendige zwarte oogen bezitten, hebben handen en voeten, welke die der grootste Duitsche matrozen in grootte ver

overtreffen. De voeten zijn bij deze personen in den omtrek der enkelen zoo ongemeen dik, dat zij geheel onnatuurlijk zich vertoonen. Ook de vorm van het gelaat bij deze Erie's-familie scheen ons toe zeer aanzienlijk van die der gemeene Kanaka's af te wijken, en maakte het waarschijnlijk, dat deze gansche familie van een reuzengeslacht afstamt, hetwelk welligt zelfs uit eene andere landstreek van de Stille zee herwaarts gekomen is en door hare kracht het volk ten onder gebragt heeft. Daar de Koning en de Erie's meest onder elkanderen huwelijken, zoo kan zich dat reuzengeslacht nog lang staande houden, doch, zoo als wij aangestipt hebben, maken de vrouwen daarin verre weg het grootste getal uit.

Vreemd is het, dat TAMEHAMEA I, die al de eilanden dezer groep onder zijne heerschappij bragt, niet tot deze Erie's-familie behoort; de vorm van zijn gelaat toont eene vreemde vermenging aan en wel, gelijk het ons toeschijnt, eene Aziatische. Wij zouden deze omstandigheid wel met eene volksvertelling in verband willen brengen, die op deze eilanden bewaard is gebleven, dat, namelijk, eenigen tijd vóór dat COOK dezelve weder ontdekte, een groot schip, volgens de beschrijving, met Spanjaarden bemand, zich lang hier opgehouden, en later ook een Chineesch vaartuig, zonder mast, aan deze eilanden schipbreuk geleden heeft. De Chinezen zouden zich op de oostzijde van Maui gevestigd hebben, en hun invloed op de bewoners van die streek zoude zeer in het oogloopend zijn. In het algemeen is het aan geen' twijfel meer onderhevig, dat de Sandwich-eilanden, reeds lang vóór COOK's reizen, den Spaansche zeelieden bekend waren, gelijk zulks door MARCHAND (*) en VON HUMBOLDT (†) zeer uitvoerig

(*) *Voyage de* MARCHAND, I, p. 416.
(†) *Neu-Spanien*, IV, S. 340.

aangetoond geworden is, waarbij nog de daadzaken geteld moeten worden, die Kapitein KING in het berigt bij COOK's derde Reize dienaangaande opgeteekend heeft. De Spanjaarden hadden zekerlijk de gewigtigste redenen, alle hunne ontdekkingen in de Stille zee geheim te houden, daar de schade, die hun jaarlijks door Engelsche kapers en vrijbuiters aangedaan werd, onmetelijk was; toen echter eindelijk de tijd aanbrak, waarin alle geheimhouding op dit punt nutteloos was en de Spanjaarden genoopt werden, hunne archieven te openen, was de glans der Spaansche natie uitgedoofd. Thans beschuldigt men haar deswege, doch voorzeker zonder grond; want, de Engelsche natie uitgenomen, heeft nog geene andere zoo verbazend groote sommen voor wetenschappelijke ontdekkingsreizen uitgegeven, als juist de Spanjaarden. Dat de vruchten dezer reizen zoo spaarzaam aan het licht gekomen zijn, daaraan hebben niet de Spanjaarden, maar slechts die natiën schuld, welke Spanje bestendig in oorlog gewikkeld en zoo doende ook den afval van Amerika bewerkt hebben.

TAMEHAMEA I mag wel een afstammeling uit de familie der Erie's en dier Chinezen zijn, van welke zoo even gesproken is; de afbeelding van zijn gelaat, die wij bij KOTZEBUE (*) vinden, gelijkt buitengewoon op die van den nog levenden KAIKE-OEVA, den tegenwoordigen Gouverneur van Hawaii, die bij de verovering van de eilandengroep TAMEHAMEA I als vriend ter zijde stond en, gelijk hij zelf ons zeide, de BLÜCHER van zijn leger was. Het is mogelijk, dat eene gelijke afkomst deze beide mannen, die zich boven het gemeene volk verheven gevoelden, innig aan elkander verbonden hebbe. KAIKE-OEVA is

(*) *Entdeckungs-Reise in die Süd-See.* Weimar, B. II, S. 15.

mede veel kleiner, dan de overige leden der gezagvoerende familie; zijne gelaatskleur is helderder, zijn voorhoofd breeder, de neus meer plat, zijne oogen kleiner en even als bij de Chinezen geplaatst. KAUIKE-AOULI, zoowel als zijne zuster, de Prinses NAHI-ENAENA, die in Lord BYRON's Reis zoo overdreven schilderachtig schoon afgebeeld is, zijn insgelijks klein, en behooren niet meer zuiver tot de Koninklijke familie; zij zijn de kinderen der oude Koningin KEOPUOLANI (1823 overleden), bij haren gunsteling, eenen gewonen Kanaka, HOAPIRI met name, verwekt. De vrouwen der Erie's hadden vroeger het regt van meer dan één' man te bezitten, even zoo als de mannen verscheidene vrouwen hadden; zoo behield dan ook KEOPUOLANI haren HOAPIRI, nadat zij door TAMEHAMEA I na hare gevangenneming gehuwd was geworden.

Het is bekend, om welke redenen TAMEHAMEA I het eiland Hawaii verliet en zijn verblijf op Oahu vestigde. Honoruru, de residentie op Oahu, is thans de hoofdstad van al de Sandwich-eilanden; zij telde in het jaar 1831 omtrent 7000 inwoners en bestond uit 750 tot 800 woningen van Indianen, tusschen welke zich eenige 30 stuks nette huizen, meestal van twee verdiepingen, verheffen, die naar den Europeschen trant gebouwd zijn. Men staat niet weinig verwonderd, wanneer men ziet, hoe de woningen der hier gezetene vreemde kooplieden fraaijer en netter zijn, dan de huizen der kooplieden in de havens van Peru en noordelijk Chili. De huizen der Zendelingen staan aan het oostelijk eind der stad en zijn zeer fraai; men was juist bezig nog een zeer groot steenen huis te bouwen, hetwelk buitengewoon smaakvol en duurzaam opgetrokken werd. De woningen der Zendelingen staan tot die der Indianen, als bij ons de paleizen tot de gewone verblijven der armste klasse van menschen; het spreekt van zelf, dat de paleizen

op Oahu er iets anders uitzien, dan paleizen in Berlijn, Londen of Petersburg. Zelfs de woningen der regerende familie zijn hoogst armoedig, vergeleken met de deftige en zeer smaakvol ingerigte huizen der Zendelingen, welke thans hemelsbreed van de kleine hutten verschillen, die eens de heer STEWART bewoonde en in zijn Dagboek als zoo jammerlijk beschreven heeft. Heden ziet men in de woningen der Zendelingen verniste vloeren, en de fijnste meubelen, fraaije piano's en prachtige schilderijen in olijverf versieren de muren en kamers. Wie heeft den Zendelingen, die als geheel arme menschen naar de Sandwich-eilanden gezonden werden, het geld voor deze weelde bezorgd? Willen wij ook niet van de sommen gelds spreken, die men zegt, dat enkele dezer dwingelanden verzameld en in Noord-Amerika geborgen hebben, zoo meenen wij toch te mogen vermoeden, dat dit geld aan het land en het volk ontnomen is, tot welks beschaving de Zendelingen naar de Sandwich-eilanden gezonden werden. Honoruru is tevens de hoofdzetel der Zendelingen dier eilanden en heeft eene kerk, die gemakkelijk meer dan 4000 personen bevatten kan.

Het is bekend, dat de Regering der Sandwich-eilanden zich onder de bescherming van Groot-Brittanje begeven heeft, en alzoo voor allen aanval van buiten beveiligd is; maar desniettemin heeft de Regering der eilanden vestingen en kasteelen gebouwd en ze met eene menigte zwaar geschut bezet, hetwelk het land eene verbazende som gelds kost en tot niets nut is. Het kasteel van Honoruru is digt aan de landingsplaats der haven aangelegd; het is met muren van het koralen-rif, en smalle aarden wallen daarachter, omgeven, die zoo zwak zijn, dat zij geen' kanonskogel weërstaan kunnen. De schietgaten der muren zijn met kanonnen van ongelijk kaliber, ongeveer 24 in getal, bezet. Nog kort vóór ons

verblijf te Honororu, had men een zeer oud groot Fransch stuk gekocht, den *Maréchal de Humières* van 1680, hetwelk 5240 ponden weegt en door een' koopman medegenomen geworden was; men wilde juist het stuk planten, toen men het op een' morgen vernageld vond.

Mr. ADAMS, van wien reeds in het begin van dit hoofdstuk zoo menigmaal sprake was, heeft, als Gouverneur van Oahu, zijnen zetel midden in dat kasteel, en regeert van hier naar welgevallen. Hij was vroeger Gouverneur van Hawaii, en toen hij, na BOKI's afreis, te Oahu kwam, bragt hij tevens zijne eigene soldaten mede, die tegenwoordig eene plaag voor Oahu zijn. Met de grootste onbeschoftheid veroorloven zich deze menschen, dikmaals op de openbare straten, de grofste willekeurige handelwijze; menigmaal nemen zij den arme weêrlooze Indianen hunne levensmiddelen en andere goederen af, zonder dat deze daartegen bescherming vorderen kunnen. In Honoruru heeft men eene militaire politie ingevoerd, die dag en nacht in de straten der stad rondgaat; men ziet dan des Gouverneurs soldaten, gewoonlijk twee aan twee, rondsluipen, en moet over hen lagchen; want behalve den marro en een stuk wit doek, dat zij over de schouders dragen, zijn deze soldaten geheel naakt en dragen de patroontasch en het geweer op het bloote ligchaam.

Na 8 uur des avonds mogen de Kanaka's zich niet meer in de straten der stad zien laten, zij worden bij overtreding hiervan door de voorbijgaande soldaten aangehouden en, indien zij dezen geen geld geven, stellig in het kasteel gebragt. Het gansche volk mort tegen deze overdrevene maatregelen, welke door de valsche rigting, welke de vroomheid der Zendelingen genomen heeft, ingevoerd geworden zijn, doch hetzelve is te zachtzinnig, van alle wapenen beroofd en door ledigheid in het aanhooren der pala-

pala zoo ingesluimerd, dat het voor hetzelve niet mogelijk is, zich daartegen eerder te verzetten, dan totdat de hoogste nood het daartoe dwingen zal.

Er zijn lieden, welke onvoorwaardelijk ten voordeele van de Zendelingen (wij spreken niet van het Zendelingschap) op de Sandwich-eilanden het woord voeren, en de goedkoopheid der levensmiddelen, even als van alle benoodigdheden aldaar, buitengewoon prijzen; deze heeren mogen zekerlijk slechts met de dure prijzen van de markt te Londen bekend zijn; want zij schijnen niet te weten, dat bij die volkeren, welker nijverheid en wetenschappelijke vorming op eenen lageren trap van ontwikkeling staan, ook de prijzen van alle levensbenoodigdheden veel lager staan moeten, dan in dat zoo hoogst beschaafd land. Het eiland Oahu, alsmede de geheele groep der Sandwich-eilanden leveren een paradijs op; al de vruchten der Keerkringen groeijen hier bijzonder welig en al de ingevoerde dieren hebben zich op eene verbazende wijze vermenigvuldigd. Eene wijze regering, die niet den raad van Noord-Amerikaansche Zendelingen behoefde in te roepen, zoude weldra in staat zijn, om van dit land, hetwelk zoo uitnemend gunstig gelegen is, eenen rijken en gelukkigen Staat te maken. Doch goede raadgevers zijn op de Sandwich-eilanden schaarsch, en het paar mannen van uitstekende waarde, welke deze eilanden reeds sedert langen tijd bezitten, zijn in de nieuwere tijden miskend en door de Zendelingen in een zwart daglicht geplaatst geworden. Zelfs de heer STEWART heeft zich hieraan in zijn Dagboek jegens Don FRANCISCO MARINI schuldig gemaakt. Het is waar, dat MARINI zich eenen grooten rijkdom op de Sandwich-eilanden verworven heeft, maar hij heeft dit gedaan op eene wijze, die nog aan het nakroost van het tegenwoordig geslacht voordeel aanbrengen zal; daarbij wil MARINI op de Sandwich-eilanden sterven en al zijne

goederen aldaar zijne kinderen nalaten, die de ontginning van het land vervolgen zullen. Bijna al de kostbare planten, die den nationalen rijkdom van groote volkeren gegrondvest hebben, heeft MARINI naar de Sandwich-eilanden gebragt. Men had reeds begonnen, de suikerplantaadjen uit te breiden, en reeds was er een suikermolen aan den gang; doch, in plaats van den landbouw, de moeder van alle welvaart, op te beuren, heeft het stelsel der Zendelingen dien onderdrukt, om niet de Indianen, door het arbeiden in de plantaadjen en fabrijken, van de godsdienstoefening en het onderrigt in lezen en schrijven af te leiden. Welk een vertier aan suiker en koffij zouden de kooplieden der Sandwich-eilanden op de markten van Californië en Chili mogen verwachten, alwaar men menigmaal het pond ruwe suiker met 12 Pruiss. silbergr. (2 real de plata) betaalt. Uitnemend tiert hier de Katoenboom, die ook vroeger veel verbouwd is, en hadden de Zendelingen in den beginne de bewerking daarvan algemeen geleerd en weefstoelen, in plaats van boekdrukkerijen, medegenomen, dan zoude thans het volk der Sandwich-eilanden rijk zijn en het katoen zoude voor hetzelve de kleederen opleveren, die het nu des te duurder van vreemde kooplieden moet koopen, of die slechts onvolkomen door bewerkte boomschors vervangen worden.

Geld en edele metalen, deze plaatsbekleedende teekenen van den handel, hebben de bewoners der Sandwich-eilanden niet; hun volksrijkdom bestond in sandelhout, hetwelk deze eilanden vroeger in groote hoeveelheid opleverden, maar door eene hoogst onverstandige handelwijze bijna geheel verdwenen is. Door dit hout en tegenwoordig door de versche levensmiddelen, waarbij zich eenig en alleen de hedendaagsche handel bepaalt, is eene groote hoeveelheid van Spaansch zilvergeld in het land gekomen, hetwelk evenwel van dag tot dag steeds schaarscher wordt,

sedert de handel in sandelhout schier geheel opgehouden heeft. De Chinezen, die dit hout voor hunne reukballetjes in eene zoo verbazende hoeveelheid gebruiken, hebben daarvan eensklaps van zeer verschillende streken der Zuidzee-eilanden en van eenige Indische eilanden eenen zoo grooten toevoer verkregen, dat de prijzen van die soort van hout uitermate gedaald zijn, en dat reeds in het jaar 1831 geheel geen sandelhout meer van de Sandwich-eilanden verlangd werd, alwaarom ook de geringe voorraad liggen bleef, dien men nog op Oahu bijeengebragt had. De prijs van het sandelhout van Malabar was in China in December 1831 voor het pikol (133½ pond) 11 piasters, van dat der Sandwich-eilanden daarentegen slechts 1,50 piaster; en zoo is deze handel voor deze eilanden als geëindigd te beschouwen.

De matten, welker bewerking en gebruik op de Sandwich-eilanden zoo buitengewoon groot is, zijn, zoo als wij dit reeds aangevoerd hebben (bl. 150), ongemeen fraai, doch derzelver prijs is, met die te Manilla vergeleken, zoo hoog, dat zij geheel niet tot een voorwerp van handel kunnen dienen.

De bewoners der Sandwich-eilanden zijn alzoo heden eenig en alleen bij den uitvoer van hunne versche levensmiddelen bepaald, die zij aan de schepen overdoen, welke deels aldaar aanhouden om versch water in te nemen, deels om aldaar te overwinteren, iets, dat bijzonder van diegene geldt, die zich aan de kust van Japan met de Cachelotten-vangst bezig houden en in den winter de hevige stormen in die streek ontwijken willen.

Men staat verbaasd over de verscheidenheid der vruchten en in het algemeen der levensmiddelen, die men op de markt van Honoruru aantreft; maar even zoo moet men zich over den prijs verwonderen, tot welken dezelve hier door een volk te koop geboden worden, hetwelk nog voor het grootste deel

ongekleed gaat. Wij zagen op de markt de schoonste meloenen en watermeloenen, zoo als wij ze nergens beter aangetroffen hebben; voorts aardappelen, camoten, sjalotten, uijen, gewone kalebassen, maïs, verscheidene soorten van kool, die hier op de Sandwich-eilanden geen zaad geven, pizangen, kokosnoten, ananassen, de vruchten van *Eugenia malaccensis*, limoenen, boonen, vijgen, granaten, komkommers (zeer goede), Spaansche peper, den tarro-wortel, suikerriet, welke deels raauw, deels gekookt gegeten wordt, enz. Daarbij worden geiten, hoenders, welker beenderen meest met een zwart beenvlies omgeven zijn, kalkoenen, eenden (*Anas brasiliensis*), ganzen en duiven verkocht; hier vindt men rundvleesch en dáár jonge varkens en schapen, hier weder eijeren en krabben, groote en kleine, en visschen en schelpdieren zijn overal te koop. De visschen, die wij hier gezien hebben, zijn forellen en baarzen, die door de Indianen zoo maar raauw weg, en wel met eenig zeewater, waarin zij den visch doopen, gegeten worden; de menigte van visch, die hier dagelijks verbruikt wordt, is buitengewoon groot, en derzelver vangst houdt een groot aantal menschen bezig, die bestendig in hunne canoo's, boven het koralenrif en nog verder, in de opene zee te zien zijn. De Indianen visschen met zeer lange netten, die zij met kalebassen (de gedroogde schillen der *Auguria's*) aan de oppervlakte van het water houden; bij het zamenhalen van het net werpen zich vele Indianen in de zee, en jagen de visschen door een hevig alarm, dat zij door beroering van het water maken, bijeen. Bij eb, wanneer het koralen-rif gedeeltelijk geheel bloot komt te liggen, ziet men eene menigte vrouwen op hetzelve rondloopen, om er de schelpdieren en krabben op te zoeken.

Op het plein, waar markt gehouden wordt, bevindt zich een' ambtenaar met een' stok in de hand,

die bij den verkoop der levensmiddelen dadelijk de belasting voor de regerende familie beurt, waarbij, gelijk men zegt, veel willekeur heerschen zoude. Wij geven ten slotte hieronder nog de prijzen op van eenige levensmiddelen, zoo als dezelve, ten behoeve van ons schip in het jaar 1831, betaald moesten worden (*).

De oorzaken, die eene zoo groote duurte der levensmiddelen veroorzaakt hebben, zijn zeer veelvuldig; zij liggen het naast in de geringe ontginning van het land, die in de nieuwere tijden wegens andere bezigheden, welke den landlieden door de Zendelingen zijn opgelegd, nog meer is verwaarloosd geworden; hoofdzakelijk echter in de hooge belastingen en de groote duurte van die benoodigdheden, welke naar dit land door vreemden zijn aangevoerd geworden, waartoe voornamelijk de behoefte aan Europesche kleedingstukken behoort. Reeds hebben wij van de groote uitgaven gesproken, welke de regering voor den aanleg van vestingwerken en het onderhoud van een

---

(*) 100 watermeloenen kostten 4 Spaansche piasters (ongeveer $1\frac{4}{5}$ S. gr. het stuk).

10 pond rundvleesch 1 piaster (alzoo $4\frac{1}{2}$ S. gr. het pond).

15 tot 20 maïs-aren $\frac{1}{4}$ piaster, alzoo ieder aar meer dan een $\frac{1}{2}$ S. gr.

Ananassen het stuk 3 tot 4 realen da plata.

2 arrobas aardappelen 6 piasters.

2 arrobas camoten 4 piasters.

8 bos bananen 1 piaster, en bij één bos dikwijls 2 realen.

100 eijeren $2\frac{1}{2}$ piaster, alzoo één ei meer dan een S. gr.

46 komkommers 2 piasters.

Een kalkoen 1—$1\frac{1}{2}$ piaster.

25 hoender en eenden 6 piasters en 2 realen.

30 pond gras 6 realen, enz.

groot getal soldaten, die het land tot niets nut zijn, noodig heeft. De leden der regerende familie en de Koning zelf hebben zich aan de artikelen van weelde uit de beschaafde wereld gewend, en willen daarin ook geenszins bij de vreemde kooplieden en de Zendelingen ten achterstaan; zij drinken onze dure wijnen, die aldaar ontzettend veel kosten, bijv. 1½ piaster de flesch gewone roode wijn, in het logement te Honoruru. Door den grooten handel in sandelhout, waarover zich vroeger de Sandwich-eilanden mogten verheugen, ontvingen de hooge Erie's en de Koning groote sommen, die echter thans opgehouden hebben, zonder dat de vroegere ontvangers van dezelve van hunne eenmaal aangenomene kostbare levenswijze afstand doen willen. Wij hebben slechts naar de daadzaken te verwijzen, die de heer BEECHEY (*) zoo wel aangeduid heeft, om de bovenmatige weelde van eene regerende familie voor te stellen, die over een land met naakte inwoners regeert. Duizende piasters hebben zij voor hoogst nuttelooze zaken verkwist.

Ten tijde van ons verblijf heeft de Gouverneur ADAMS jaarlijks meer dan 3000 piasters in baar geld en eene buitengewone hoeveelheid van levensmiddelen voor zich en zijne soldaten gebeurd; men moet hem naar de grootte der grondbezitting betalen. De Koning der Sandwich-eilanden heft een algemeen hoofdgeld, zoodra hij geld noodig heeft; hetzelve is 1 piaster voor ieder' Indiaan, ½ p. voor iedere vrouw en ¼ p. voor ieder kind. Gewoonlijk wordt deze belasting slechts eenmaal des jaars geheven, doch somtijds ook meermalen, en, die geen geld betalen kan, vergoedt het *in natura*. Behalve deze belasting doet zich de Koning op één' dag in het jaar door

(*) *Voyage to the Pacific*, T. II, p. 417.

zijne onderdanen begroeten, en dan moet ieder hem een geschenk geven. De vreemde kooplieden betalen dan 20, 30, zelfs 40 tot 60 piasters, al naar dat zij bezitten. Buiten deze reeds zeer hooge belastingen voor een zoo arm volk, moet hetzelve nog de landen der Erie's en des Konings bebouwen; tot dit einde laat de Koning door eenen uitroeper bevelen, dat het volk uit een of ander distrikt van het land of de stad, den anderen morgen en volgende dagen zich naar het een of ander bepaald werk hebbe te begeven. Op dat gedeelte der stad, waaruit de Indianen met vrouw en kinderen tot zoodanige froondienst uittrekken, wordt alsdan de tabú gelegd, opdat niemand in deze huizen gaan en stelen mag. Gedurende ons verblijf te Honoruru werd er een groote muur van het koralen-rif, van de stad af naar het kasteel op den berg Puwaina, opgetrokken; duizende menschen waren daarmede bezig, en bijna in de geheele stad, zelfs op de markt, was tabú uitgeroepen, en wij konden zelfs niet de noodige versche levensmiddelen voor ons vaartuig bekomen.

Wanneer men de groote vlakte van Honoruru bezoekt en het aantal van fraai bebouwde landen in de dwarsdalen ziet, die in de vlakte van Honoruru uitloopen, en even zoo de ontzettende hoëveelheid van voedselplanten aanschouwt, die in het dal der Paarl-rivier verbouwd worden, zoo konde men ligt in verzoeking komen te gelooven, dat hier een groote overvloed van levensmiddelen heerscht, hetwelk evenwel niet het geval is. De tarro-plantaadjen beslaan eene verbazende ruimte en leveren veel minder voedselstof, dan onze aardappel- en korenvelden; ja, de duurte der versche levensmiddelen op de markt te Honoruru zouden wij juist wel mede aan het gebrek aan voldoenden akkerbouw willen toeschrijven.

Het getal schepen, die jaarlijks de Sandwich-eilan-

den bezoeken, neemt steeds toe, hoe meer de handel in de Stille zee aanwint. De ligging dezer eilanden in den sterkeren N. O.-passaat en op de breedte van Canton is zoo gelukkig, dat bijna alle schepen, die van Amerika, zoowel van Noord- als Zuid-Amerika, naar China zeilen, hunnen koers over de Sandwich-eilanden nemen en hier de haven van Honoruru aandoen, om versch water en eenige ververschingen, in vruchten en levend vee bestaande, in te nemen. Het groote getal van schepen voorts, die zich met vangen van walvisschen en cachelotten ophouden, pleegt thans den geheelen winter, namelijk October, November en December, wanneer aan de kust van Japan hevige stormen waaijen, in de haven van Honoruru uit te rusten en eene groote hoeveelheid van eetwaren voor gereed geld in te koopen. Tevens betaalt ieder schip, dat de haven van Honoruru binnenloopt, eene belasting van 80 piasters aan den Koning; die schepen echter, welke op de reede liggen blijven, betalen niets. Op deze wijze komt er nog eene menigte gereed geld naar de Sandwich-eilanden, welke dan ook de eenige bron is, waarin zij zich mogen verheugen. Nogtans gelooven wij, dat men zich zeer vergist, wanneer men het toenemend gewigt der Sandwich-eilanden, zoo als dit wel in den nieuwsten tijd geschied is, naar de toenemende verhouding der schepen beoordeelen wil, die jaarlijks aldaar aankomen; de handel, welken de schepen thans aldaar doen, is zeer gering, daar het den Indianen zoowel aan geld, als aan artikelen van uitvoer ontbreekt; alles bepaalt zich bij de ruiling der versche levensmiddelen.

In het jaar 1832 zijn te Honoruru aangekomen en hebben zich gedeeltelijk in de haven opgehouden: 23 Engelsche, 128 Amerikaansche en 8 schepen van andere natiën, die gezamenlijk 41,744 tonnen hielden,

ongeveer even zooveel, als eenmaal de Engelsch-Oostindische Compagnie van China naar Engeland alleen met thee belaadde.

Met betrekking tot het Zendelingschap gedenken wij hier nog eener omstandigheid, die van gewigt schijnt te zijn. Namelijk in het jaar 1827 kwamen, zoo als ook bij ons bekend is geworden, verscheidene Roomsch-Katholijke Zendelingen, handwerkslieden, fabrikanten en kolonisten uit Frankrijk naar de Sandwich-eilanden, om aldaar de R.-Katholijke eeredienst en de Europesche beschaving in te voeren, en zoodoende eene algemeene welvaart onder dit volk voór te bereiden. Het lot van deze grootsche onderneming is kortelings door den heer MORINEAU bekend gemaakt. KAUIKEAOULI gaf aan deze Zendelingen de vrijheid, op de Sandwich-eilanden te blijven en de Christelijke Godsdienst volgens hunne grondbeginselen te prediken; ook ontmoeteden deze mannen spoedig veel bijval, deels daardoor, dat hun persoonlijk karakter innemender, dan dat van de Noord-Amerikaansche Zendelingen was, maar deels ook daardoor, dat het uitwendige der R.-Katholijke Godsdienst meer den Indianen beviel en het gansche wezen van dezelve geschikter voor nieuw bekeerden is, dan dat der Evangelische Godsdienst. In de Evangelische kerken liggen de gemeene Indianen op den grond en vervelen zich verschrikkelijk. Thans hebben de Noord-Amerikaansche Zendelingen het eindelijk zoo ver gebragt, dat de Franschen de openlijke uitoefening van hunne Godsdienst verboden is geworden, en dat zij in hunne woningen als gevangenen behandeld en al hunne schreden bespied worden. Wij behoeven niet de gebreken aan te wijzen, waaraan de Noord-Amerikaansche Zendelingen zich bij deze gelegenheid schuldig gemaakt hebben. Hoe verre is het eindelijk na verloop van 300 jaren gekomen? De Evangelischen weigeren thans den R.-Katholijken de uitoefening van hunne Gods-

dienst, eene Godsdienst, welke de Indianen, die nog op eenen zoo lagen trap van beschaving staan, voorzeker veel gelukkiger zoude maken, dan onze Evangelische. Het ware zeer te onpas, wilden wij hier over de beginselen handelen, volgens welke het onderrigt in de Godsdienst bij zoo min beschaafde volkeren, als de Sandwich-eilanders zijn, gegeven moet worden; zeker is het echter, dat de Noord-Amerikaansche Zendelingen den verkeerden weg daarbij ingeslagen hebben. Mogten zij toch begrijpen, wat reeds BEECHEY hun gezegd heeft, te weten, dat de Indianen de zorg voor hunne wereldsche goederen in geen opzigt verwaarloozen mogen, om na hunnen dood aanspraak op den hemel te kunnen maken.

Daar eenige der Noord-Amerikaansche Zendelingen zeer verstandig zijn en wel weten, dat Pruissen in de nabijheid van Frankrijk ligt, zoo beproefden zij alles, om zich van hunne gevaarlijke tegenpartij, de R.-Katholijke Zendelingen, te ontdoen en hen met de *Prinses Louize* naar huis te zenden. De regering der Sandwich-eilanden wendde zich met dit doel schriftelijk tot den Kapitein WENDT, en verzocht zelfs eene vrije plaats voor de Zendelingen, hetwelk evenwel Kapitein WENDT ronduit afsloeg, vooral daarom, dewijl die Zendelingen verklaarden, zoo lang op de Sandwich-eilanden te willen blijven, totdat men hen met geweld verdrijven zoude.

Dit meenden wij over de Sandwich-eilanden in het algemeen en over den toestand van de Zendeling-inrigting aldaar te moeten mededeelen; de heeren Zendelingen, alsmede vooral diegene, welke blindelings die inrigting verdedigen, zullen spoedig daartegen hunne stemmen verheffen, en de heer STEWART zal, bij gelegenheid van het eerstvolgende Dagboek, hetwelk hij van zijne reizen als geestelijke pleegt uit te geven, alle middelen bij de hand nemen, om misschien eenige onzer berigten te logenstraffen. Dit is de wijze,

waarop zich tot nu toe de Zendelingen hebben laten verdedigen, en gelukt het dezen Schrijvers eens, een of ander punt onder de beschuldigingen ten minste als eene dwaling aan te toonen, zoo verheugen zij zich als kinderen en zegevieren, als hadden zij nu alles in het helderste licht gebragt. Men leze slechts den 58sten brief van den heer STEWART (*), alwaar dergelijke bewijsredenenen geheel tot in het belagchelijke gaan, terwijl inderdaad iedereen op het eiland Oahu daarvan spreekt, dat KAUIKE-AOULI zijne zuster, volgens de oude gewoonten van het land, heeft willen huwelijken. Hoe zeer nog dergelijke oude zeden, geheel zonder weten der Zendelingen, door het volk in acht genomen worden, daarvan zouden wij eenige belangrijke daadzaken kunnen aanvoeren. Wij leenen geenszins het oor aan de lasteringen van vreemde kooplieden en artsen, die ons te Honoruru geheel ongeloofelijke dingen verhaald hebben; want deze zijn gedeeltelijk uit alle werelddeelen hier aangekomen, en er zijn zelfs lieden onder, die de laatste handen van het lijfstraffelijke gerigt ontsprongen zijn; maar er bevinden zich ook brave en zeer arbeidzame mannen onder hen. Omtrent de ziekte van de zuster des Konings, die te Maui in het huis van eenen Zendeling woonde, waren zeer slechte geruchten in omloop; reeds sedert verscheidene maanden had geen vreemdeling haar gezien.

Hoe treurig ook het tafereel is, hetwelk wij in zoo menig opzigt van den toestand der Sandwich-eilanden hebben moeten ophangen, zoo verheugt het ons toch zeer, dat wij, nog aan het slot van dit Hoofdstuk, de groote omkeering aankondigen kunnen, die waarschijnlijk op dit oogenblik reeds op die eilanden

---

(*) *A Visit to the South Seas.* Lond. 1832, Vol. II, p. 190 etc.

gebeurd is. De staatkundige dagbladen hebben ons de tijding medegedeeld, dat KAAHUMANA, de oude Koningin-Regentes, in Junij 1832 overleden is, en dat KAUIKE-AOULI, de jonge Koning, als TAMEHAMEA III gekroond en, als zoodanig door de Engelschen erkend zijnde, de regering alleen op zich genomen heeft. KAUIKE-AOULI heeft veel van hetgene de oude KAAHUMANA omtrent zaken van weelde verboden had, weder opgeheven, en de dansen en geliefkoosde volksspelen, als het werpen met speren, enz. weder toegestaan. De Indianen, die verder de Christelijke Godsdienst bijwonen willen, mogen dit doen. Dwang echter wordt in 't vervolg niet meer geduld in deze zaak, in welke, even als in andere, de Regentes zich door de welgezinde, maar al te doordrijvende Zendelingen, zoo als beweerd wordt, te zeer heeft laten leiden.

Men mag hopen, dat thans de Sandwich-eilanden sneller de welvaart en het gewigt te gemoet zullen gaan, die dezelven, wegens hunne gelukkige ligging, zoo zeer is toe te wenschen.

Ten slotte melden wij hier, dat, volgens de waarnemingen, welke de heer REYNOLD, eigenaar van het Oahu-Hotel, op ons verzoek gedaan heeft, de thermometer te Honoruru in Julij, Augustus en September, des morgens 8 uur, gewoonlijk op 76—80° F. stond, des middags 12 uur op het hoogste tot 85° F. klom, en des avonds 6 uur weder tot de vorige hoogte daalde. Ons kort verblijf gedoogde niet, eene algemeene schildering van het klimaat dezer eilanden te geven, doch wij zullen bij gelegenheid, met behulp van de verstrooide waarnemingen van andere reizigers, het klimaat dezer eilanden met dat van zuidelijk China en Havanna vergelijkenderwijze beschouwen.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Vervolg der reis naar de kust van China, en verblijf in de haven van kaap Syng-mun.

Den 22 Junij, des namiddags te 5 uur, verlieten wij de Sandwich-eilanden en vielen dadelijk weder in den oost-passaat, die nog verscheidene dagen achtereen zeer regelmatig meer of minder krachtig, nog tot over 170° O. L. waaide. Het was juist zomer op onze vaart, en daarom reeds op zich zelf een' zwakkere passaat te verwachten, dan zulks in den winter aldaar het geval is; ja de zeelieden op het eiland Oahu voorspelden ons eene langdurige vaart en den Z. W.-monzoon in de Chinesche zee, ten tijde als wij daar aankomen zouden. Kapitein WENDT rigtte deswege den koers der *Prinses Louize* meer zuidelijk, dan anders wel gebruikelijk is, om daardoor, in gevalle wij reeds aan gene zijde der Ladronen eenen Z. W.-monzoon hebben moesten, denzelven dan toch met gemak te kunnen doorzeilen. De *Prinses* stevende tot aan den 16° N. B. en hield zich gestadig tusschen 16 en 17°.

Zeer spoedig werden wij op het groote verschil in het weder opmerkzaam, hetwelk in de Stille zee oostelijk en westelijk van de Sandwich-eilanden aanwezig is; hier wisselde bestendig betrokken weder af

met eenen helderen hemel, die weder plotseling veranderde en geweldige stortregens, met donder en bliksem vergezeld, deed nedervallen. De wind versprong menigmaal en deed alzoo zeer plotseling het weder veranderen, iets, dat in de Keerkrings-streken en zoo hoog in zee voorzeker niet zeldzaam is.

Hoe westelijker wij stevenden, des te meer ondervonden wij de toename der warmte, hetwelk wij eenig en alleen aan het gemis van den regelmatigen passaat en in het algemeen aan den zwakken wind moesten toeschrijven.

Ofschoon de wind nog lang na onze afreis van de Sandwich-eilanden zoo goed was, dat wij bijna bestendig met lei-zeilen stuurden, zoo moesten wij toch des nachts zeer dikwijls bijleggen of omwegen nemen, om het gevaar voor kleine eilanden te ontwijken, waardoor onze vaart mede langer duurde.

In deze streek der Stille zee is de scheepvaart niet meer zoo veilig, als ten oosten van de Sandwich-eilanden; de zee ten westen van de Sandwich-eilanden tot aan de Ladronen is met kleine eilanden bezaaid, die kortelings bij het bestendige kruisen der walvischvangers ontdekt zijn geworden. De Consul-Generaal van Groot-Brittanje te Honoruru heeft reeds vele dezer nieuw ontdekte eilanden, die hem door de zeelieden medegedeeld geworden zijn, op eene kaart gebragt, welke ten eerste wel het licht zal zien. Het aantal kleine eilanden, die wij op die kaart gezien hebben, is buitengewoon groot; wij hebben evenwel op onze geheele vaart naar China geen derzelve gezien, daar wij er bijna altijd des nachts voorbij zeilden. Kapitein WENDT had zelfs gezorgd, om diengenen eene dubbele soldij van eene maand te beloven, die van den mast land zoude ontdekken, hetwelk op onze kaart niet geteekend was; doch wij hebben van de Sandwich-eilanden tot aan de Bashees (Baeschies) niets gezien.

Den 16 Julij. Waarschijnlijk zijn wij heden namiddag digt voorbij de Bartholomaeus-eilanden gevaren, schoon wij ze niet bemerkt hebben. De warmte van het zeewater nam des namiddags 6 uur $\frac{1}{10}$° toe, in plaats dat dezelve, gelijk gewoonlijk om dezen tijd, had moeten afnemen. In den nacht woei de wind voor het eerst, sinds onze vaart naar Callao, wat westelijk, keerde echter spoedig weder naar het oosten, waarbij ook heden onder 164° O. L. de eerste oostelijke stroom merkbaar werd. Van nu aan wisselden gewoonlijk windvlagen met korte windstilten af, en de warmte steeg daarbij zoo, dat de hitte onverdragelijk scheen.

De wind werd van dag tot dag noordelijker, en wij namen nu eene zuidelijke rigting; reeds bevonden wij ons zuidelijker, dan de breedte van Guahan is, en wij wilden tusschen dit eiland en de klippen van St. Rose doorvaren, toen er zich in den nacht van den 23sten, te 3 uur, nadat reeds sedert 12 uur de barometer plotseling van 29,93 tot 29,83 d. gevallen was, een zoo hevige storm uit het Z. ten W. verhief, dat ons schip in het grootste gevaar kwam. Het voor-braamzeil scheurde, iets, dat der *Prinses* nog nooit was overgekomen; daarbij gingen de golven dadelijk zoo hoog, dat de vensters achter aan het schip niet schielijk genoeg gesloten konden worden en een uitmuntende psychrometer reeds eer weggerukt werd, vóór dat wij den tijd hadden, denzelven te bergen. De storm loeide allergeweldigst, even zoo als wij dat bij Kaap Hoorn ondervonden hadden, en ging van eene plotselijke verkoeling der lucht en eenigen regen vergezeld. Des nachts te $3\frac{1}{2}$ uur viel de thermometer weder op 20° R., nadat dezelve in de opene zee reeds sinds maanden nooit onder 21° gestaan had. Deze geringe verkoeling, die bij ons het gevoel van vorstkoude verwekte, was bij de geweldige slingeringen van het vaartuig hoogst

verkwikkend; intusschen veroorzaakte de smart over het verlies van mijn fraai werktuig, dat wij niet zoo goed weder zamenstellen konden, en de angst, dien de hevige storm mij baarde, eene geelzucht, die mij langen tijd op het ziekbed wierp en van alle werkzaamheid terug hield. Eerst om middernacht van den volgenden dag bedaarde het geweld van den storm; wij konden weder het schip wenden en aanstonds zuidelijk van de klippen van St. Rose de Ladronen omstevenen, van welke wij, onder dezen storm, niets hadden te zien gekregen.

Wij kregen heden een groot Engelsch schip, dat bij den wind zeilde, zeer ver van ons in het gezigt; wij vernamen naderhand, dat het een China-vaarder geweest was, die, om den Z. W.-monzoon te omvaren, den oostelijken weg ingeslagen had en tot aan den meridiaan der Ladronen gekomen was, vanwaar hij zijnen koers zuidwaarts nam.

Den 29 Julij. Sedert gisteren hebben wij stilte; de oppervlakte der zee is zoo effen en het schip ligt zoo rustig, als wij dit in de Stille zee nog niet aanschouwd hebben; daarbij is de stroom weder westelijk, zelfs 20 min. in 27 uren, hetwelk onze vaart nog wat bevorderde. Bij deze stilte werd de hitte op het schip zeer lastig, daar het nu volstrekt onmogelijk was, eenigen luchtstroom daar te stellen. De lucht was over dag vrij helder, des avonds echter trokken wolken aan den horizon op, en weerlichten verlichtten de streek van alle kanten.

In deze streek van den Stillen Oceaan is de kleur van het water bijna even zoo fraai blaauw, als dat van den golfstroom in den Atlantischen Oceaan; ook de schakeringen, welke door het verschillend invallen der lichtstralen geboren worden, waren in beiden gelijk.

Onze vaart ging thans bijna gestaâg onder bekommeringen voort; dan eens was het fraai weder en

scheen de zon, dan viel er veel regen, vergezeld van storm, dat de masten bogen en de zeilen scheurden, hetwelk ons schip anders nog niet overgekomen was; doch weldra was er weder stilte en de hitte onverdragelijk. Ook heden, den 1 Aug., hoorden wij den geheelen dag aanhoudend donderen, en hevige bliksemstralen schoten van alle zijden door het zwerk; de wind veranderde ieder uur, maar de O. Z. O.- en Z. Z. O.-wind had nog steeds de overhand. Ook de vochtigheid was in dit oord der zee zeer aanzienlijk; SAUSSURE's hygrometer stond bestendig op 90° en zelfs op 100°.

De geheele streek der Stille zee, ongeveer van 140 tot 129° O. L., die wij zoo even doorgezeild hadden, moet, onzes erachtens, voor eene streek van onbestendige winden aangemerkt worden, die hier tusschen de westelijke grenslijn der passaatwinden en de oostelijke grenslijn van den Z. W.-monzoon gelegen is, volkomen zóó, als de zone der onbestendige winden tusschen den noordelijken en zuidelijken passaat begrepen is.

Heden, op den 3 Augustus, den geboortedag van zijne Majesteit onzen Koning, werd de standaard aan den grooten mast der *Prinses Louize* geheschen, en te 12 uur des middags verkondigde het gebulder der kanonnen in deze woeste wateren het vrolijke feest der Pruissen.

Even vóór den middag, toen de zon bijna in het toppunt stond, vormde er zich een ring om dezelve, welks radius 21½° bedroeg; de kleur van den ring was niet zoo duidelijk, als die eens regenboogs; en in het midden van den ring bevonden zich wolken, die donkerder waren, dan die van de omgevende lucht, door welke wij de zon naauwelijks zien konden. Er was niemand aan boord van ons schip, welke zoodanigen zonnering, die eenige overeenkomst met den zoogenaamden hof om de maan had, gezien had.

— Ook werd er in deze dagen eene schemering bespeurd, die bijna een uur na zonne-ondergang aanhield, waaraan wel de lage declinatie der zon, namelijk juist 16°, het meeste deel had; deze schemering werd echter maar weinige dagen achtereen waargenomen.

In den nacht van den 7 Augustus naderden wij de Bashees-eilanden, welker lengte nog op alle kaarten, die wij aan boord der *Prinses* hadden, verschillend opgegeven was. Wij kozen de straat Balingtang tot doorvaart en hadden den volgenden morgen het eiland Babuyan links, en het eiland Balingtang regts van ons in het gezigt. De bergen van Babuyan mogen wel eenige duizend voeten hoog stijgen; hunne westelijke spits vormt eenen steilen bergkegel, die waarschijnlijk de vulkaan is, welke nog vóór kort de bewoners van het eiland op de vlugt gejaagd heeft. Het Balingtang-eiland heeft in deszelfs nabijheid zeer merkwaardig gevormde klippen, die op de oppervlakte met een groen kleed overdekt waren; vreemd was het echter, dat wij hier bij de nadering der Bashees-eilanden, en zelfs bij de vaart door dezelve, volstrekt geene verandering in de temperatuur van het zeewater waarnamen.

Even als de lengte der Bashees-eilanden op alle kaarten verschillend opgegeven is, zoo is ook de plaatsing der afzonderlijke eilanden onder elkander zeer onnaauwkeurig, zelfs op de kaart in den grooten Atlas van VON KRUSENSTERN. Het naauwkeurigste zijn nog de kaarten, die nieuwelings de Engelsche Oostindische Compagnie heeft laten uitgeven (*).

(*) In de straat Balingtang namen wij de volgende hoeken waar, die eene aanzienlijke verandering in de plaatsing der eilanden onderling vorderden; wij zagen:

's Namiddags te 2 uren, spoedig nadat wij de straat Balingtang verlaten hadden en met eenen zwakken wind westwaarts stuurden, vertoonde zich digt bij het eiland Babuyan eene waterhoos. Het zeewater werd door een' dwarrelwind in eene zeer dikke kolom al borrelende omhoog gezogen en viel, nadat het ongeveer 100 voeten gerezen was, als de straal van eene fontein, klokvormig neder. Spoedig daarop trokken eenige zeer donkere wolken bijeen en zonken diep; eindelijk schoten zij eenen straal water omlaag, die juist op het midden van de opgevoerde kolom water kwam te staan, waarin alstoen, langen tijd achtereen, het water der zee, schijnbaar als dampen, spiraalvormig oprees. Langzamerhand werd de onderste dikke en borrelende waterzuil verder voortgeschoven, en nu boog de bovenste zuil zich meer en meer, totdat dezelve eindelijk aan den voet afbrak, zich hierop zelve weder omhoog zoog en in de donkere wolken verdween.

Thans is het ontstaan van waterhoozen een gemakkelijk te verklaren verschijnsel; zij zijn op het water, wat de stofhoozen op het land zijn, waaraan niemand meer zal twijfelen. Anders echter is het nog gelegen met de verklaring van het ontstaan dier zonderlinge dwarrelwinden, welke dit merkwaardig verschijnsel voortbrengen. In de vlakten van Chili en Peru zagen wij meermalen zulke stofhoozen, door dwarrelwinden veroorzaakt; het was gewoonlijk des middags, wanneer de aarde op het hoogst verhit was en er eene volkomene windstilte heerschte. Zij begonnen zeer klein, dikmaals vormden zich verscheidene zulke

---

de noordelijke spits van Babuyan ten W. 40° Z;
„ westelijke „ „ „ „ N. 34° W;
„ oostelijke „ „ „ „ N. 30° W;
„ westelijke spits van Isl. aux Chévres ten N. 41° W. — en het eiland Batan au Grafton ten N. 21° W.

stofhoozen in eene kleine ruimte en, al grooter en grooter wordende, kronkelden zij verder voort; wij reden dikwijls in eene gloeijende vlakte nevens de stofwolk en volgden haar; slechts in eene kleine beperkte ruimte woei de wervelwind, en nabij dezelve bespeurde men er niets van. De waterhoozen zijn in de Tropische wateren, waar stilten heerschen, zeer gewone verschijnsels, en de zeevarenden vreezen ze niet te onregt, daar het eene daadzaak is, dat kleinere schepen buitengewoon veel schade door dezelve geleden hebben; ondertusschen is de kracht der waterhoozen even zoo verschillend als die der stofhoozen, welke doorgaans, zonder schade aan te rigten, voorbijgaan, maar somtijds ook huizen van hun dak berooven en boomen ontwortelen. Het schieten met kanonskogelen op de waterhoozen blijft steeds een zeer aanbevelingswaardig middel, waardoor men ten minste het gevaar voorkomt.

Den volgenden dag hadden wij ongelukkig weder geen' wind en leden eene ondragelijke hitte, zoodat zelfs het pek op het schip begon te smelten. In den vorigen nacht had het tot ons geluk zeer sterk geregend en daardoor was de warmte des morgens 8 uur tot op 22,4° R. gedaald, doch tegen den middag steeg zij weder, gelijk gewoonlijk, op 23,2° R. Het zeewater had daarbij des morgens 8 uur de warmte van 22,6° R. en te 2 uur 's middags ook 23,2° R. De eigendommelijke zwaarte van het zeewater, welke hier zoo ongemeen gering was, namelijk 1,022 bij 23,4° R., zullen wij aan het slot van het werk meer in zamenhang beschouwen.

Voor de eerste maal sinds onze reis van de westkust van Amerika, zagen wij wederom verscheidene bewerktuigde wezens in de opene zee ronddrijven. Eenige uren lang was het water als met een fijn wit kaf vermengd; het bleek bij onderzoek, dat het kleine *Conferva's* waren.

Gedurende de langwijlige windstilte vertoonde de oppervlakte der zee eene effenheid, welke die der kleinste landmeren in stille zomeravonden overtreft; het schip lag bedaard met slappe zeilen, en slechts de stroom, die 28 min. noordwaarts in 24 uren bedroeg, bragt ons iets verder. Eensklaps kwam de spiegel der zee — het was om $4\frac{1}{2}$ uur — in beweging, zonder dat er de minste wind te bespeuren was; het bewogene water vertoonde zelfs eenigen golfslag, waarbij de golven zeer snel op elkander volgden en een ongewoon geraas veroorzaakten. De geheele beweging van het water was de werking van twee elkander ontmoetende stroomen, waarvan er hier zeer verscheidene waren; zij onderscheidden zich, of door grootere beweging van hunne oppervlakte, of ook door eene meer heldere kleur, van het omringende water. Dan eens was de rigting dezer afzonderlijke stroomen kringvormig, dan eens evenwijdig en dan eens regtlijnig.

In den nacht van den 9 Augustus werd ons op eene zeer zonderlinge wijze een schrik aangejaagd. De nacht was donker en de gansche hemel zwaar betrokken, te 12 uur viel er geweldig veel regen en de wind ging daarop geheel liggen; de regen had ons allen van het dek gejaagd, en zoo werden wij in de kajuit van de drukkendste hitte geplaagd. Te 4 uur des morgens kwam er een stuurman in de kajuit, om den Kapitein te wekken; hij zeide, dat het boven doodstil was — eene uitdrukking, die voor den zeeman schrikkelijk luidt — en dat er van ter zijde eene hooggaande zee aankwam, die naar eene vuurzee geleek. Wij ijlden op het dek van het schip, dat met nederhangende zeilen alsnog geheel stil lag; weldra werd die stilte door een eigenaardig geraas afgebroken, hetwelk door het aanslagen van kleine golven veroorzaakt werd. Het was bijna volkomen donker, alleen de schuimende toppen der naderende golven lichtten

overschoon en gaven aan de wijde zee een eigen, huivering-wekkend aanzien; er was geen de minste wind en het schip was niet te besturen. Eerst geloofde Kapitein WENDT, dat het verschijnsel misschien een voorbode van eenen naderenden typhoon was, en dadelijk werden de zeilen ingehaald, de stormzeilen hoog gereefd en de geheele manschap op hare plaats besteld; doch de barometer, waarop wij terstond zagen, behield zijnen regelmatigen gang en stelde ons aanstonds gerust. De temperatuur der lucht was ten gevolge van den regen op 22° R. gedaald, en die des waters toonde 23° R. Binnen den tijd van 10 min. hield alle golfslag op en de zee werd weder even zoo kalm als voorheen; doch na een ¼ uur kwam er een nieuwe stroom op, die met den eersten in verschijnselen overeenkwam, maar eene andere rigting volgde.

Welligt zal de lezer zich verwonderen, dat wij ons door eene zoo geringe oorzaak in zoo groote vrees lieten brengen. Wij waren wel geene nieuwelingen meer in de verschrikkingen van het zeeleven; wij hadden alreeds weken lang de geduchtste stormen in de gevaarlijke wateren der Noordzee en van het Kanaal van Engeland doorgestaan; wij hadden Kaap Hoorn met tegenspoed omstevend, en daarbij zoo menigen boozen storm gedurende de 25 dagen dezer vaart verduurd; doch al deze gevaren zijn niet te vergelijken met zulk gevaar, als wij zoo even vermoedden en welks oorzaak wij in den beginne niet kenden. Weet men de oorzaak van een gevaar, zoo zal men trachten zich daartegen te beveiligen en zóó hetzelve als het ware te trotseren; maar wanneer in eene zee, welke wegens haar gevaar zoo berucht is, als de Chinesche zee, waarin eene sterke strooming en daarbij volkomene stilte heerschte — wanneer, herhalen wij, in zulk een water, en wel in eenen tijd, dat de maan het digst bij de aarde zich bevindt en de hevige, alles vernielende stormen te verwachten zijn, zich

dergelijke verschijnsels opdoen, welker oorzaak men in den duisteren nacht niet dadelijk kan inzien, dan zal het gewis den zeeman wel vergeeflijk zijn, wanneer ook hij van schrik bevangen wordt. Hetzelfde vindt plaats, wanneer zich de aarde onder de voeten eens wandelaars beweegt; er is niemand, die niet van angst overvallen wordt, al zijn het ook de kleinste aardbevingen, welke dikmaals door vreemdelingen niet bespeurd worden.

Den 12den 's namiddags naderden wij de Chinesche kust, hetwelk zoowel door de afnemende warmte des waters, als ook door de geringere diepte der zee — wij peilden op 58 vademen grond — te ontdekken was, en waarmede de berekende lengte aan boord van het schip ook naauwkeurig overeenstemde. Te middernacht moest het schip gewend en er eene tegenovergestelde rigting genomen worden, om eerst den anderen dag het land te bereiken en onze overvaart hiermede te eindigen.

Den 14 Augustus. De wind had des nachts zeer krachtig uit het N. O. gewaaid, zoodat Kapitein WENDT door de Lema-straat in de Tijger-rivier varen en den loop van het schip noordwaarts rigten moest, waartoe een noordoostelijke stroom van 38 min. in 24 uren zeer te stade kwam. Met het aanbreken van den dag aanschouwden wij de Chinesche kust en hadden de noordelijke punt van het Lema-eiland vóór ons. Duizenden en duizenden Chinesche visschersvaartuigen bedekten de zee, zoo ver wij zien konden, en leverden ons ruime stof tot onderhoud op; eenige kwamen bij ons en boden loodsen aan, die wij ook aannamen. Binnen eenige uren bevonden wij ons tusschen de eilanden, die in den mond der Tijger-rivier liggen; het groote Lema-eiland hadden wij digt vóór ons ten zuiden, en rigtten nu onzen koers naar de zuidwestelijke punt van Lantao, om vervolgens om dezelve heen te varen en de haven

van Kaap Syng-mun binnen te loopen, die op de noordelijke kust van het eiland Lantao ligt. Het gezigt der kleine en groote eilanden, die vóór ons lagen, was zeer eenvormig; voor ons was hetzelve echter zeer aantrekkelijk en wij waren den ganschen dag bezig, om ten minste door verrekijkers den plantengroei en het bedrijf der menschen aldaar te beschouwen, hetwelk ons helaas niet vergund was van nabij te doen. Deze eilanden, welke waarschijnlijk alle uit graniet bestaan, zijn zeer verschillende van lengte en hoogte, doch rijzen gemiddeld zelden hooger dan 1—2000 voeten. Sommige dezer eilanden hebben, op hunnen gelijkmatig loopenden kam, eenige uitstekende pieken, die meer dan 2000 voeten zich verheffen, en welker ruggen doorgaans groen zijn, doch slechts zelden lage struiken vertoonen, terwijl de oevers der eilanden met klippen bedekt zijn, waartusschen dikwijls liefelijke groepen van loofrijke boschjes uitsteken.

Zoo zeilden wij de rivier op, steeds tusschen deze eilanden door, op welke slechts weinige menschen hunne woningen gevestigd hebben; slechts hier en daar ziet men kleine dorpen en alleen staande huizen, welker bewoners geheel van de vischvangst leven. Overal zagen wij naast de ellendige hutten groote toestellen, die wij later beschrijven zullen, waardoor groote netten in de zee gelaten en met gemak weder opgehaald kunnen worden, zonder dat er vele menschen bij werkzaam zijn. Bij eenige dezer toestellen bemerkten wij eenige visschers, die in de zonderlingste kleeding van biezen gehuld waren. De lieden droegen eenen grooten mantel, die zeer dik en van bies gevlochten was, en met de los nederhangende biesbladen bijna tot aan de knien reikte; een groote breede hoed, ook met bies bekleed, beschutte hen tegen de brandende zonnestralen, en overigens waren zij schier geheel naakt. Naderhand werden wij gewaar, dat

dat deze biezen kleederen bij de visschers in den regentijd in zeer gewoon gebruik zijn.

Eerst wilden wij bij het eiland Lintin voor anker gaan, vernamen echter, dat al de vreemde schepen, welke den zomer aldaar gelegen hadden, voor ongeveer acht dagen van Lintin gevlugt en naar de haven van Kaap Syng-mun gezeild waren; zij waren bang geweest voor de zonsverduistering, die op den 7 Augustus in het zuidelijk halfrond zigtbaar geweest was. Overeenkomstig onze bestemming moesten wij de vreemde schepen opzoeken, en daarom ook de haven van Kaap Syng-mun binnenloopen, waar wij eerst met het vallen van den avond aankwamen en voor anker gingen. Wij vonden in deze haven eene vloot van 30 groote koopvaardijschepen bijeen, die meest aan Engelschen en Noord-Amerikanen toebehoorden, maar gedeeltelijk Country-schepen waren, dezulke, welke alleen in Indië varen en nooit naar Europa of Amerika gaan. Naauwelijks waren de ankers gevallen, of wij kregen van onderscheidene schepen bezoek en vernamen met vreugde geruststellende tijdingen uit ons Vaderland.

Het was de eerste heerlijke nacht, dien wij hier aan de kust van China beleefden; ontelbare starren flonkerden aan den helderen hemel, welks blaauw zeer donker van tint was, terwijl geen windje het water der haven bewoog en de warme landlucht ons aangenaam verkwikte, daar wij bijna op de geheele reis zeer ongesteld geweest waren. Eerst de late nacht noopte ons ter rust.

Wij verlaten hier den loop der reis en, in plaats van de beschrijving van ons verblijf in China te vervolgen, deelen wij in het naastvolgende Boek de

beschrijving van de reis naar het eiland Luçon mede, van waar wij nog eenmaal naar China terug keerden en toen met de *Prinses Louize* naar Canton opstevenden. Het zal vele lezers aangenaam zijn, indien wij de berigten over ons eerste en tweede verblijf aan de Chinesche kust in het Zesde Boek in zamenhang geven, en wij nemen de vrijheid daarheen te verwijzen. Volgens het beloop der reis moest alzoo het Eerste Hoofdstuk van het Zesde Boek te dezer plaats vóór de reis naar Manilla volgen.

VIJFDE BOEK.

REIS NAAR HET EILAND LUÇON.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Vertrek van Macao. — Vaart door de Chinesche zee en aankomst te Cavite. — Berigten over de hoofdstad Manilla. — Reis naar het hol San Matheo.

Nadat Kapitein WENDT zijne bezigheden in de haven van Kaap Syng-mun volbragt had, liet hij ons de afreis der *Prinses* naar Manilla weten, en wij begaven ons dadelijk naar onze nieuwe vrienden, om afscheid te nemen. De heer LINDSAY was zoo vriendelijk, ons tot de overvaart naar de *Prinses* de fraaije sloep aan te bieden, welke de heeren van de Engelsche Factorij aldaar gewoonlijk gebruiken, en waarin hij benevens meer andere heeren ons vergezelden. Om middernacht van den 2 September scheepten wij ons in, waarover de Chinesche tolbeambten, die bij deze gelegenheid geene belasting van onze goederen durfden vragen, zeer vertoornd waren.

Naauwelijks hadden wij ons ingescheept, of de

wind werd hoe langer hoe zwakker, en binnen eenige uren volkomen stil, zoodat wij met onze sloep niet van de plaats konden komen. Met het aanbreken van den dag bevonden wij ons nog steeds in het gezigt van Macao, en konden, bij volslagen gebrek aan wind, slechts met behulp der eb iets vorderen; in den vloedtijd waren wij echter genoodzaakt voor anker te gaan. Zoo moesten wij den ganschen dag en daarop volgenden nacht doorbrengen, hetwelk ons geduld ten hoogste spande; tot ons geluk was dit prachtig vaartuig zoo buitengewoon wel en gemakkelijk ingerigt, en de heeren Engelschen hadden tevens eenen kok medegenomen en voor alles zoo goed gezorgd, dat het ons, ten minste in dit opzigt, niet aan tijdverdrijf ontbrak. Het vaartuig, waarin wij voeren, is onder den naam van *Company-Culter* bekend, en om zijne fraaije inrigting, die alles van dien aard overtreft, wat wij op zoo kleine schepen gezien hebben, alsmede om zijn snel zeilen beroemd; toen wij echter later met hetzelve nabij de *Prinses Louize* kwamen, konde hetzelve dat schip, hetwelk nog sneller zeilde, niet meer volgen. Eerst op den 3 September verhief zich een zacht windje, en met hetzelve bereikten wij alras de *Prinses*, die reeds den vorigen avond onder zeil gegaan was en zich thans op de westelijke zijde van Lantao bevond. De wind was nog steeds zeer zwak en de vloed zóó sterk, dat wij nog meermalen voor anker moesten gaan, totdat wij den volgenden dag de hooge zee bereikten en des avonds het land uit het oog verloren, waarbij ons een zwakke wind uit het N. N. W. zeer te stade kwam.

De vaart van den mond der Tijger-rivier naar Manilla gaat bijna bestendig regt uit, zij wendt zich slechts zelden zijdewaarts, al naardat de wind meer of min van zijne heerschende rigting afwijkt. Het zijn, zoo als reeds meermalen aangemerkt is, half-

jarige winden (moussons), die in de Chinesche zee waaijen. De Z. W.-mousson begint aldaar in het midden van April en waait meest tot in het midden van October; 10 tot 14 dagen pleegt gewoonlijk de uiterste tijdruimte te zijn, waarin deze wind vroeger of later van den zoo even opgegeven' tijd begint of ophoudt. Daarbij is ook op te merken, dat de eene mousson aan het eene eind van deze zee kan begonnen zijn, terwijl dezelve aan het andere einde nog in eene tegenovergestelde rigting waait; in het algemeen zijn deze winden, zoowel bij den aanvang, als op het eind van hunnen halfjarigen duur, niet zoo regelmatig, als men het wel pleegt te gelooven.

Onze reis ging aanvankelijk zeer goed voort; de wind, die in de eerste twee dagen N. O. was, woei tamelijk hard en temperde daardoor de hitte der lucht, die hoe langer hoe drukkender werd, en in de dagen, waarop eene volkomene windstilte heerschte, tot den hoogsten graad klom, welken wij op onze gansche reis in de ruime zee hebben waargenomen; zelfs de warmte van het water steeg op den 9 September des namiddags te 6 uur tot 24,4° R., dat ons nimmer weder voorgekomen is en ook als uitzondering beschouwd mag worden.

Behalve de gewone zeevogelen, als de *Sterna stolida*, *Dysporus Sula*, enz. liet zich dagelijks eene menigte van verschillende kleine landvogelen zien, die, zoo als wij het weldra bespeurden, juist aan het trekken waren en zich op ons schip uitrustten. Wij vingen bij deze gelegenheid een' klauwier (*Lanius phoenicurus*), de huiszwaluw en den gelen kwikstaart, alle vogelen, die zich in de zomermaanden in zuidelijk Siberië ophouden en met den aanvang van den herfst naar het zuiden trekken. Gelijk het scheen, rigtten al deze vogelen hunnen togt naar de Molukken; de zwaluwen trokken in zulke menigte voorbij,

dat wij des avonds op eenmaal acht gevangen hebben.

Op zekeren dag dreef er eene kroon van een' palmboom ons schip voorbij, die echter zoo buitengewoon groot was, dat het onmogelijk werd dezelve op te halen. Groote vogelen rustten zich uit op dit drijvend eiland, en een heer van visschen zwom vóór hetzelve aan, terwijl ontelbare krabben daarop zaten en zich in de zon koesterden.

Opmerkelijk waren de hevige schuddingen, die wij op den morgen van den 10 September aan boord onzer *Prinses* ontwaarden; al de manschap werd daardoor ontsteld en men hield ze algemeen voor gevolgen van aardbeving, die men, zoo als wij dit in de haven van Valparaiso zelve ondervonden hadden, insgelijks op opene zee bespeurt. Het waren drie schokken, die kort op elkander volgden en waarvan de laatste zeer hevig was.

Den 13den naderden wij het land op de breedte van Manilla en zagen niet weinig vreemd op, toen reeds op eenen afstand van 10 Duitsche mijlen van de kust tallooze groote treksprinkhanen in de lucht rondvlogen, en even zoo talrijk op de oppervlakte der zee ronddreven; wij waren nog ver van land, maar de wind woei frisch, zoodat Kapitein WENDT besloot, nog heden de baai van Manilla binnen te loopen. Op eenigen afstand zeilde eene Spaansche brik vóór ons aan en wees ons als ware het den weg. Reeds bevonden wij ons in de invaart en nabij het groote eiland, hetwelk midden in het vaarwater ligt, toen de lucht van alle kanten betrok en verwijderd weerlichten den naderenden donder aankondigde; te 8 uur des avonds lichtte het van alle zijden en de geheele horizon was met donkere wolken bedekt. Ons binnenloopen in de haven van Rio de Janeiro, waarmede in het algemeen de baai van Manilla de groot-

ste gelijkheid heeft, had bijna onder dezelfde omstandigheden plaats, met dit onderscheid, dat aldaar de vele palmen ontbreken, die hier in zoo groote menigte aanwezig zijn.

Plotseling verhief zich een storm, die onder vreesselijke donderslagen en hevig weerlichten losborst; wij verloren het land uit het gezigt en moesten aan de Spaansche brik een sein geven, om ook een of ander teeken uit te steken. Weldra verscheen er een licht op het vreemde schip, en nu volgden wij het weder; het weerlichten werd alras zoo sterk, dat hetzelve het gansche land en het vooruitzeilende schip verlichtte. Het was een vreesselijk schoon schouwspel, hetwelk ons dit elektrieke vuur gaf, vooral wanneer het ons het vreemde schip in het helste licht vertoonde, terwijl dit in het naastvolgend oogenblik weder met de dikste duisternis bedekt werd. Ja, wij zagen zelfs, in zulk een oogenblik dat het weerlichtte, hoe het vooraanzeilend schip haastig de zeilen vallen liet, en alzoo bij hetzelve een hevige rukwind opgekomen was, van welken wij bij ons nog niets bemerkten. Dadelijk beval Kapitein WENDT hetzelfde te doen; het schip werd gewend, de hoofdzeilen werden ingehaald en wij begaven ons weder in de opene zee, waar wij met alle gerustheid den razenden storm en den schrikkelijken donder aanhooren konden; een zoo aanhoudend onweder, als dit hier, hadden wij welligt nog nooit gehoord.

Den volgenden dag was de wind wat sterker, doch niet meer zoo gunstig als gisteren; wij hadden ons in den nacht door aanhoudend kruisen zoo ver van de kust verwijderd, dat wij ook heden nog genoeg te doen hadden, om nog in de baai voor anker te kunnen komen. De invaart in de voortreffelijke baai van Manilla gaat daarenboven met eenige zwarigheden gepaard, zoodat men bij het binnenloopen zeer moet oppassen. Hoe meer wij heden de kust naderden,

des te grooter werd de menigte van sprinkhanen, die zich hier zien lieten, en wij ontdekten weldra, dat deze door den hevigen storm van den verloopenen nacht hunnen ondergang gevonden hadden. Spoedig na onze aankomst op het eiland vernamen wij ook, dat het land van deze dieren, die Locos en ook Langostas genoemd worden, thans zeer geplaagd werd, en dat de regering op de verdelging van dezelve, die thans den rijstoogst bedorven en in de provinciën zelfs hongersnood te weeg bragten, premiën uitgeloofd had. Reeds zouden er, naar men zeide, 50,000 piasters op deze wijze uitgegeven zijn, ofschoon de regering slechts $\frac{1}{8}$ piaster voor de arroba van deze sprinkhanen betaalde. Men vorme zich daaruit een denkbeeld van de menigte dezer dieren, welke alleen door dezen maatregel omgekomen was, en nogtans, zoo als wij zien zullen, was derzelver vermindering niet merkbaar. Het dier vormt eene nieuwe soort van het geslacht *Arcydium* LATR., en wij noemen het *A. manilense*.

Reeds bij het binnenloopen in de baai van Manilla trof ons de oneindige menigte van gewassen, die op het water ronddreven, als: palmbladen, bamboestakken, de *Pistia stratiotes*, vruchten, biezen, enz. van den rijken plantengroei getuigende, welke het eiland Luçon bekleedt; ook het aantal van zeeslangen was hier zeer groot, zij waren echter zoo vlug, dat zij noch te vangen, noch te schieten waren.

Des middags te 1$\frac{1}{2}$ uur kwamen wij eindelijk voorbij het groote Isla del Corregidor, alwaar wij voor het eerst de Koninklijke Spaansche vlag aanschouwden; een ambtenaar kwam in eene prachtige boot, met 14 roeijers en 3 karbonaden bemand, aan boord der *Prinses* en vroeg van waar wij kwamen. Weldra bemerkten wij, dat de telegraaf van Pulo-Cabello, een klein en zeer steil eiland, hetwelk digt daarbij ligt, onze aankomst naar Cavite meldde; dezelve staat nabij

eenige kleine huizen, die met tuinen en rondom met het heerlijkste groen omgeven zijn. De baai van Manilla heeft twee ingangen, eenen zuidelijker en eenen noordelijker; de eerste, dien wij kozen, is breeder en zekerder en ligt tusschen de zuidelijke kust en de eilanden Pulo-Cavallo en Sinalan; de laatste is smaller en ligt tusschen de noordelijke kust en Isla del Corregidor.

Het werd donker, vóór wij de haven van Cavite naderden, en spoedig na zonneondergang ging de wind bijna geheel liggen, zoodat wij niet van de plaats kwamen, terwijl eene dikke duisternis de gansche baai bedekte. Tot ons voordeel verhief zich in de rigting van Manilla eene groote vlam, welke ons nu tot een teeken dienen konde; later vernamen wij, dat het eene hut met veel ruwe suiker geweest was, welke op dezen avond afgebrand was. Eerst lang na middernacht gelukte het der *Prinses* de reede van Cavite te bereiken, waar wij vooreerst het anker lieten vallen.

Den 14 September. Met opgaande zon verlustigden wij ons in het gezigt op de groote haven; digt vóór ons lag de kleine vesting Cavite, die 6½ min. van Manilla verwijderd is; hare vestingwerken, in verband met die van Manilla, bestrijken de reede zeer goed en zouden bijna alle landing kunnen verhinderen. Het was een fraaije dag, en het water, waarin de kuststreken zich spiegelden, bedaard en helder. Visschersbooten doorkliefden deszelfs oppervlakte en op de zandbanken waren talrijke lieden bezig hunne netten op te halen. Ook de lucht was volmaakt helder, alleen de toppen der hoogste bergen van het eiland waren in wolken gehuld. Zoodra er een zacht koeltje opstak, ligtten wij andermaal de ankers en gingen, dieper in de haven, voor het stadje Cavite ten anker. In de haven van Cavite lagen 8 groote schepen onder Amerikaansche en Fransche vlag, en 10 onder Spaansche, waar-

onder eenige zeer schoone en groote. Geheel aan het eind der vestingwerken lag een Spaansch fregat, een der prachtigste schepen, die wij ooit gezien hebben, maar het was bijna geheel onttakeld, zoodat er niet één Spaansch schip aanwezig was, hetwelk des noods deze belangrijke koloniën zoude hebben kunnen beschermen.

Te 9 uur kwam er eene boot van het fregat tot ons, welke naar den naam en de plaats van afreis van ons schip vernam en ons tevens aanzeide, dat wij ons in geen verkeer met het land mogten inlaten, vóór dat de haven-beambten bij ons aan boord geweest waren. Te 10 uur kwamen de policie-beambten; een arts schouwde eerst de gansche manschap van het schip en deed onderzoek naar derzelver welstand; daarop kwamen de heeren aan boord, namelijk de haven-Kapitein met zijnen schrijver, de policie-Kapitein met zijnen schrijver en een Chirurgijn. De Kapitein en allen, die aan boord waren, werden zeer scherp onderzocht; men was niet tevreden te weten, van waar wij het laatst gekomen waren, maar de geheele koers onzer reis, van Hamburg af, werd naauwkeurig gevraagd en opgeschreven. De tijd van ons verblijf in iedere haven, alsmede de redenen daarvan werden ons stipt afgevraagd, ja wij moesten zelfs alles verhalen, wat wij in Peru of in Chili van staatkundig nieuws vernomen hadden. Ook alle brieven, zelfs de brieven van aanbeveling werden ons afgenomen. Dit onderzoek duurde ettelijke uren; de haven-Kapitein, schoon majoor bij de marine, gaf blijken van de grootste onwetendheid, hij konde niet zeggen, wat er te schrijven viel, evenmin als zijne leidslieden dit laatste vermogten, zoodat wij dikmaals in hun bijzijn lagchen moesten. Geen dezer ambtenaren sprak eene andere taal, dan de Spaansche, zoodat zij met onze passagiers, die daarentegen slechts Engelsch spraken, niet konden vorderen. Een onzer

passagiers, een Kapitein van een schip der Eng. Oostind. Compagnie, die wegens handelszaken van Macao naar Manilla reisde en zeer natuurlijk niet van een' pas voorzien was, dewijl in China daarvoor in het geheel geene autoriteit bestaat, werd zeer scherp onderzocht. De Spanjaarden konden zich intusschen naauwelijks voorstellen, hoe hij zonder pas reizen konde, zonder op zijn schip te zijn. Mij zelven had men, reeds in China, van de strenge policie der Spanjaarden te Manilla veel verhaald, en ik hield het daarom voor raadzaam, mij voor den scheeps-Chirurgijn aan te geven, die slechts verlof verlangde, om in de omstreek van Manilla planten te verzamelen; op deze wijze ontging ik voorloopig alle zwarigheden, die mij anders in den weg gelegd zouden geworden zijn.

Zoodra de policie ons verlaten had, kwamen de tolbedienden aan boord; het was een oud man, die dit ambt bekleedde, maar reeds vroeg in den morgen zeer dronken; zijn schrijver, met opzigt tot zijne onverschilligheid omtrent alles een zeer oorspronkeijk man, had mede het ongeluk niet best te kunnen schrijven, en zoo ging het onderzoek van deze ambtenaren nog veel langzamer voort, dan dat der policie-beambten. Bij het in de pen geven van het proces-verbaal ging het eenig in zijne soort toe; de eene spelde den ander' de woorden voor, totdat eindelijk de schrijver zeide, dat mijnheer hem niet beschaamd moest maken, daar hij het zelf niet beter wist. Een getal, dat in de honderdduizend beliep, konden beide ambtenaren niet eenmaal uitspreken en moesten hetzelve van het papier afschrijven. Er werd naauwkeurig gevraagd naar den voorraad van wapenen, zelfs van kruid en kogelen, dien wij aan boord hadden, en men stond verbaasd over al het kruid, hetwelk wij met ons voerden. Het was inderdaad treurig te zien, dat zulke nietswaardige personen in het bezit

van zoo gewigtige posten, als deze, waren; daar zij het eerst aan boord van ieder schip komen, moeten zij natuurlijk op den nieuws aangekomenen eenen zeer slechten indruk maken, welke dezen reeds met een zeker vooroordeel tegen de natie vervult. Ten slotte werd ons nog streng bevolen, om, zoodra wij te Manilla mogten komen, binnen 24 uren zoowel den Kapitein-Generaal, als den Teniente Real onze opwachting te maken.

Het is reeds in het voorgaande Hoofdstuk gemeld, dat wij in de haven van Kaap Syng-mun onze tijdrekening veranderen moesten, daar wij de Europeanen ontmoeteden, die van het W. naar het O. gezeild waren; wij hadden, van het O. naar het W. zeilende, eenen dag verloren; toen wij echter te Manilla kwamen, vonden wij nog de oude tijdrekening, dewijl de Spanjaarden vroeger altijd over Amerika naar de Philippijnen zeilden, waarom zich ook hunne tijdrekening naar het moederland rigtte.

Hoe schoon ook het weder des voormiddags was, zoo veranderde het toch zoo zeer, dat er met den avond een met regen gepaarde storm losbrak en ons alle gemeenschap met het land afsneed. De wind was zoo erg, dat eenige kleine schepen nabij ons begonnen te drijven. De Spaansche brik, die eergisteren reeds vóór ons uit de haven inzeilde, was des nachts zoo ver van het land verzeild, dat zij den volgenden dag de invaart niet meer bereikt had en eerst heden, even vóór het losbreken van den storm, de haven binnenliep. De baai van Manilla is ongemeen groot, ongeveer 30 vierkante mijlen, en overtreft daarin de baai van Rio de Janeiro, doch hare veiligheid verdient geenen bijzonderen lof; de beide punten bij Manilla en bij Cavite gebruikt men gewoonlijk tot ankerplaatsen. De haven van Cavite, die in het Z. W. door eene zandbank gedekt is, biedt meer beschutting tegen de hevige Z. W.-stormen, terwijl

de reede van Manilla veiliger tegen N. O. winden is, waarom men, naar gelang der heerschende winden, de eene of de andere haven kiest.

Den volgenden morgen reeds te 7 uur bezochten wij de markt te Cavite, die, om de zonnehitte bij dag, reeds vroeg gehouden wordt. Ter plaatse, waar wij landden, werden de oevers nabij de vestingwerken nieuws bemuurd; een aantal groote raden werd door de vesting-gevangenen in beweging gebragt, om het water uit de plaatsen, die gemetseld werden, uit te malen. Het was een hoogst bedroevend schouwspel te zien, hoe deze lieden, met lompen behangen, binnen in de waterraden aanhoudend, zonder een oogenblik rust, van den eenen trap op den anderen traden en het werktuig in beweging zetteden; zoo als wij later vernamen, waren bijna al deze menschen om staatkundige misdrijven veroordeeld. Anderen moesten steenen aanvoeren, welke uit den graauwen vulkanischen tufsteen bestonden, die hier overal voorkomt en waarvan zoowel te Cavite als te Manilla de meeste gebouwen, zelfs de vestingwerken gemaakt zijn. Nabij de landingsplaats is de markt, waar het zeer druk was; er stond een aantal winkels, van eenvoudige matten opgezet, waarin visch, schaaldieren, kreeften, levende dieren, de verschillendste vruchten, enz. te koop waren; wij zagen er twee groote zeeschildpadden, welker schalen het fijne schildpad opleveren, waarvoor echter 60 piasters gevraagd werden.

Wat later voeren wij naar de zandbank, die ten Z. W. van Cavite gelegen is en waar zich bestendig eene menigte van visschers ophoudt; het was hoogst belangrijk, het leven en bedrijf van deze menschen te aanschouwen, zoo gelijk hierin aan de Lazaroni van Napels; het scheen, alsof zij allen in gemeenschap van goederen leefden. Hunne kleeding was uiterst eenvoudig en bedekte naauwelijks de noodigste deelen, doch vrolijk leefden zij in hunne onschuld door elkan-

der heen. De vrouwen, meisjes en kinderen zitten aan land, totdat de netten opgehaald worden; dan loopen zij met hunne korven in het water en zoeken de visschen en kreeften op. Zoodra wij aan land traden, liep het volk naar ons toe en omringde ons; ieder had wat te verkoopen, de eene schaaldieren, de andere kreeften, een derde bragt visschen, inktvisschen en andere weekdieren; honderdmaal boden zij hunne waren aan, die zij dikwijls zoo even van den grond opgenomen hadden. Het aantal schaaldieren, die hier op deze kleine zandbank te vinden waren, was buitengegewoon groot, voornamelijk waren het kleine voorwerpen, die tot de geslachten *Cypraea*, *Oliva*, *Conus*, *Mitra*, *Columbella*, *Cerithium*, *Buccinum*, enz. behoorden, waarvan wij een zeer groot aantal medegebragt hebben. Aan visschen scheen de zee in deze streek niet rijk te zijn, doch groot was de menigte van kreeften, die bij ieder' nieuwen trek opgehaald werden; wij verkregen hier de prachtig gekleurde *Squilla maculata* FABR. en *Gelasimus Marionis* DESM., maar ongemeen menigvuldig was de *Squilla mantis*, volkomen hetzelfde dier, hetwelk in de Middellandsche zee voorkomt. — Verscheidene stuks *Cassis cornuta* en *Nautilus Pompilius* werden ons hier te koop aangeboden, en onze oogst was zoo aanzienlijk, dat wij er spoedig eene groote blikken kist mede vullen konden.

Des namiddags verlieten wij de *Prinses* en scheepten ons naar Manilla in, om van daar eenige togten door het binnenste van het eiland te doen; wij maakten gebruik van een groot vaartuig van Manilla, hetwelk *Velero* genoemd wordt en dagelijks, des voor- en namiddags, eene geregelde gemeenschap tusschen Cavite en Manilla onderhoudt. De overvaart wordt door den persoon met 2 realen ($\frac{1}{4}$ piaster) betaald, doch vreemdelingen worden geducht medegenomen. De *Velero* was een tamelijk groot vaartuig, op de hier

gewone wijze gebouwd, met ongeveer 200 passagiers, die bont door elkander lagen en zaten en een levendig gesprek voerden. Priesters lagen naast Indiaansche (Tagaalsche) vrouwen en Spanjaarden tusschen Mestizen, ieder volksstam in zijne kleeding. De vrouwen maakten elkander het haar op en bewezen elkander wederkeerig eene dienst met het hoofd te onderzoeken. De kleine kinderen, zelfs van vijf tot zes jaren, gingen geheel naakt en maakten het tooneel nog bonter. Schier allen, die op het schip waren, kaauwden den betel, eene gewoonte, die aldaar veel algemeener is, dan bij ons het tabakrooken.

De wind woei frisch op, en zoo hadden wij eene aangename en snelle vaart. De vaartuigen hier hebben groote zijstukken, die van bamboesriet vervaardigd zijn en dienen, om het schip regtop te houden, wanneer het door eenen zijdelijken wind al te veel over zijde gebragt wordt; de matrozen begeven zich dan op dit zijstuk en buigen het schip door dezen hefboom regt. In den avond kwamen wij te Manilla, welligt de fraaiste stad van al de Spaansche koloniën. Er werd daar veel gebouwd en verbeterd aan de beeren, welke den mond der rivier omgeven; de punt van den beer, op den linker oever der rivier, op welken de stad Manilla ligt, is van eene kleine batterij voorzien, en op de punt van dien op den regter oever staat een vuurtoren, die echter, hetwelk jammer is, niet altijd gebruikt wordt. Deze beeren zijn zeer fraai gebouwd, ook van den tufsteen, welke de omstreek van Manilla bedekt. Wij voeren de rivier, Rio de Pasig, waarin een groot aantal kleine schepen lag, op, en genoten het fraaije gezigt, hetwelk deze vriendelijke stad aanbiedt. Aan den waterkant staan vóór vele huizen lange rijen van den uitnemend schoonen Areca-palm (*Areca Catechu* L.), welke de beroemde betelnoten oplevert, die hier zoo veel gebruikt worden. De prachtige Pisangen, vele

van eene ontzaggelijke grootte, en tusschen dezelve zware boomen met fraaije bloesems, versierden de straten, welke wij voorbijvoeren; alleen het gezigt der bagger-werktuigen, waarvan de raden insgelijks door de vesting-gevangenen in beweging gebragt werden, zoo als wij zulks bij Cavite gezien hebben, stoorde den vrolijken indruk, welken al het nieuwe hier op ons maakte.

Wij kwamen voorbij het tolhuis, waar ons de beambten met de meeste wellevendheid uren lang plaagden; met de hoogste naauwkeurigheid werden al onze goederen geopend en opgeschreven; de geweren werden medegenomen en na een halfuur terug gebragt; het papier voor het inleggen der planten, de spiritus en al onze inrigtingen tot het verzamelen van naturalia werden zeer stipt onderzocht en men maakte daarover zeer vele aanmerkingen.

Wij stapten af in het logement van den heer HAMPELMANN, eenen Pruis, van Tecklenburg geboortig, die te Manilla het eenige logement bezit, en namen aldaar onzen intrek. Wij kwamen op een' donderdag te Manilla aan, terwijl het op ons schip, alwaar reeds bij ons verblijf in China de nieuwe tijdrekening ingevoerd was, reeds vrijdag was.

Den 17 September. Overeenkomstig den last maakte ik heden, vergezeld van den Kapitein WENDT, mijne opwachting bij den Luitenant-Generaal Don PASCUAL ENRILE, ALCEDO GUERSI Y HERRERA, den tegenwoordigen Gouverneur en Kapitein-Generaal der Philippijnen. Deze man, die wegens zijne strengheid door de Engelschen zoo buitengewoon gehaat wordt, is allerbeminnenswaardigst, en zelfs een groot vriend en beschermer der natuurkundige wetenschappen. Don PASCUAL sprak mij terstond aan met de woorden: „Usted botanico?" dat zoo veel wil zeggen als: Gij zijt natuuronderzoeker? Hij bood mij zelfs de vergunning aan, om in het binnenste van het eiland

te mogen reizen, waar het mij maar mogt gelieven. Ik bemerkte aanstonds, dat de tolbeambten hem berigt hadden, wat zij bij hun naauwkeurig onderzoek mijner goederen van gisteren avond gevonden hadden, waaruit de Gouverneur al aanstonds besloten had, dat ik met het voornemen, om natuurkundige nasporingen te doen, herwaarts gekomen was, ofschoon ik zelf niets daarvan gezegd had, opdat ik niet vruchteloos het verlof daartoe mogte verzoeken. Des te grooter was mijne vreugde, toen mij dit verlof door den Gouverneur zelven aangeboden werd, daar het bezoeken van de binnenlanden van het eiland bijna aan alle vreemdelingen verboden was. Den Engelsche en Noord-Amerikaansche kooplieden, die te Manilla wonen, werd het zelfs niet vergund, naar de Laguna de Bay te reizen, terwijl dat mij, als zijnde een' Pruis, toegestaan werd.

De Gouverneur deed nog onderscheidene vragen over de nieuwe Republieken van Zuid-Amerika, en vroeg inzonderheid naar den staat der Columbiaansche en Peruaansche vloten, welker bezoek men te Manilla, en wel niet zonder grond, zeer scheen te vreezen.

Het gebouw, waarin de Kapitein-Generaal woont, is van eene verbazende grootte; het beslaat de geheele zuidelijke zijde der Plaça major, is echter volstrekt zonder aanzien en hoogst morsig. Behalve de woning van den Gouverneur, zijn in dit gebouw bijna alle bureau's en archieven der regering, en in den voorgevel is de wacht der hellebaardiers, welke de Gouverneur tot zijne bescherming en zijn bestendig geleide heeft, wanneer hij het paleis verlaat. De geschiedenis der Philippijnen leert, dat deze wacht zeer noodig, maar ook steeds te zwak geweest is, wanneer het paleis aangevallen werd. De Gouverneur woont in den vleugel van het paleis, die naar de zeezijde uitgebouwd is, en heeft, digt voor zijn venster, den eersten telegraaf, die op de zuidoost-zijde der baai,

boven Cavite heen, met dien van Pulo Cavallo bij de invaart der baai in verbinding staat.

De Plaça major, waar het paleis staat, is meer dan 300 voeten breed; in het midden staat een standbeeld van KAREL IV van Bourbon, hetwelk in het jaar 1824 door Koning FERDINAND VII aan de stad Manilla ten geschenke gegeven is. Het standbeeld is in de oud-Spaansche dragt, van metaal gegoten en wat kolossaal. Het borduursel der sjerp is buitengewoon fijn bewerkt. Het voetstuk is van voortreffelijk bruinrood marmer gemaakt en met vier zwaar vergulde zuilen met vier leeuwenkoppen versierd; jammer, dat dit standbeeld, hoe fraai anders ook, voor dit groote plein te klein is.

Vóór dat wij Manilla verlaten en de reizen verhalen, die wij in het eiland Luçon gedaan hebben, willen wij nog een kort overzigt van deze stad en van de leefwijze harer bewoners geven.

De bewoners van Manilla, even als van al de Philippijnen, laten zich tot de volgende rassen en klassen van menschen brengen: 1) Spanjaarden, die van Europa naar de Philippijnen gekomen zijn; 2) Spanjaarden, die op de Philippijnen of in Amerika geboren zijn en hier, gelijk in Amerika, Kreolen genoemd worden; 3) Mestizen, die door vermenging der Spanjaarden met de Indianen (Tagalers) ontstaan zijn; 4) Indianen, die Tagalers heeten en eenen stam van de Oceaan-bewoners uitmaken; 5) Sangleyes of Chinezen, die meest Christenen geworden zijn en of onvermengd gebleven, of zich met Tagalers of Mestizen vermengd hebben; 6) Negritos, een menschenstam, die tot de Oceaansche Negers behoort en nog heden, als een vrij volk, de hooge bergen van Luçon, Mindanao en de andere Philippijnsche eilanden bewoont. Behalve deze opgenoemde klassen, is er nog eene groote menigte vreemdelingen, zoowel Europeanen als Noord-Amerikanen en ook een aantal

Negers, die insgelijks op de volgende geslachten invloed hebben.

De stad Manilla ligt aan den oever der baai, aan beide zijden van den Rio Pasig; het oudste gedeelte der stad ligt op den linker oever, is rondom bevestigd en om de vestingwerken gaat eene breede gracht, die haar water van de rivier ontvangt. De stad is zeer regelmatig gebouwd en heeft een fraaijer aanzien, dan alle andere steden in de Spaansche Koloniën, die wij gezien hebben; zij overtreft zelfs verre Lima en Santiago. Het ander, op den regter oever gelegen gedeelte der stad wordt grootendeels door kooplieden bewoond en is het levendigst; hetzelve verliest zich in de voorstad Binondo, die geheel door Tagalers en Chinezen bewoond wordt. De huizen van deze voorstad zijn uit het riet van de *Bambusa arundinacea* L., hier Cana genoemd, gebouwd; Kapitein WENDT heeft het model van zulk een huis laten vervaardigen en naar Berlijn verzonden, alwaar het zich thans in het Ethnograpisch museum bevindt. Deze woningen zijn zeer gelijk aan die van de Tagalers binnen in het eiland, doch men heeft in het een en ander huis meer voor gemak en tegen diefstal gezorgd, en ze naar den Spaanschen of Chineschen smaak veranderd. De huizen staan op zware staken van cana, die 6 tot 8 voeten hoog zijn, opdat zij aldus van den vochtigen grond verwijderd zijn en genot van den luchtstroom hebben, die daardoor veroorzaakt wordt. Voor het overige zijn deze huizen zeer eenvoudig; de vloer, de muren, het dak, de banken, keuken en vensters, alles is van cana gemaakt en ziet er zeer zindelijk uit. In de straten van deze voorstad is het ongemeen druk, even als in de steden van China. De Chinezen, welke hier wonen, leggen zich op handwerken en den handel toe, en hunne winkels staan digt aan elkander; zij leven met de Tagalers zamen in de innigste vriendschap en hebben zich meestal met hun

verbonden, hetwelk wel de nijverheid opwekt, maar ongelukkig ook de zedelijkheid der Tagalers zoo geheel vernietigt. Deze Chinezen zijn Christenen in naam, dewijl hun de uitoefening van hunne godsdienst verboden is en zij om voordeel alles doen; zij leven echter in het geheim naar hunne oude instellingen.

Aan het einde der voorstad Binondo ligt het rijke dorp Tondo, van hetwelk de Provincie haren naam ontvangen heeft; hier staat een deftig Convent, zoo als men hier de kerk met de woning van den Cura (Priester) noemt, en getuigt van de vroomheid der bewoners. Het dorp ligt onmiddellijk aan het strand, waar eene uitgestrekte zandbank de oorzaak is van eenen grooten overvloed aan visch. Men voorziet van hier bijna gansch Manilla en de omliggende dorpen van zeevisch, mosselen en krabben, ja zelfs tot boven Pasig wordt regelmatig alle dagen reeds des morgens vroeg de visch vervoerd.

De straten in de stad Manilla zijn alle in het midden met leem en kiezel belegd, even zoo als de wegen om de stad en de naburige dorpen, die men tot wandelplaatsen gebruikt. Lieden van rang bezoeken deze wandelplaatsen alleen met rijtuig of te paard; slechts het armoedigste volk gaat te voet. De rijtuigen, welke in Manilla gebruikt worden, noemt men carbachen; zij zijn klein en rusten op vier wielen, gelijk onze halve koetsen, en worden door twee paarden, welke de koetsier al rijdende bestuurt, getrokken. De cochero van dit voertuig is veelal meer dan half naakt, draagt echter eenen mantel met neêrhangenden kraag en een' hoed met goud geboord, ofschoon de lappen van den mantel er bij hangen. Men ziet de carbachen den ganschen dag op de straten; een Spanjaard, ja in het algemeen een bemiddeld ingezeten van Manilla kan geene schrede te voet doen, alles verrigt hij in zijn rijtuig en zoo moet ook een vreemdeling handelen, zoo hij geacht wil zijn. Met

den ondergang der zon zijn de wandeldreven om de stad, vooral de fraaije lanen nabij de poorten overal met rijtuigen en ruiters vervuld, en in dit opzigt overtreft Manilla alle rijkere steden van Zuid-Amerika, alwaar het bezoeken der Alameda geene dagelijksche gewoonte is. Te Manilla rijdt alles in neêrgeslagene carbachen, om genot te hebben van de koele avondlucht; men ziet alle standen door elkander rijden, zelfs tot de meer gegoede Indiaansche vrouwen toe. Dit vermaak echter, hetwelk ongelukkig zoo heerschend is geworden, is zeer kostbaar, en de menschen kunnen en willen het niet nalaten; velen hunner, die zich hier het welgesteldst vertoonen, hebben te huis niets te eten, maar gereden moet er worden. Men huurt zulk eene carbache voor 40 piasters in de maand, waarvoor het rijtuig den ganschen dag en den halven nacht ten dienste staat; deze som is evenwel voor Manilla zeer aanzienlijk, inzonderheid voor een huisgezin, hetwelk geen' handel drijft; voor de helft van dit geld kan hetzelve, althans in den middelstand, zich het noodige levensonderhoud verschaffen.

De wandelplaatsen van Manilla, nevens de vestingwerken en die naar het dorp San Fernando de Dilao, zelfs tot Santa Ana heen, zijn zeer bekoorlijk, en misschien bezit geene andere stad der wereld dergelijke. Rondom zijn de vruchtbaarste rijstvelden en de schoonste weiden gelegen, welker zoomen door het prachtige en bijzonder vreemd zich voordoende cana-riet overschaduwd worden; overal, waar menschen wonen, en de bevolking is hier ongemeen talrijk, aanschouwt men heerlijke plantsoenen van Bananen, en de slanke Areca-palm verheft zijne kruin statig boven de hutten; hier en daar staan Corypha's, Tamarinde- en Mango-boomen, en de schoonste bloemen der Edwarsia's, Ixora's en Caesalpinia's versieren de tuinen der huizen, die naast den weg zijn gelegen. In het dorp Santa Ana zijn de tuinheggen

van den Koffij-, Oranje-, Cacao- of Katoenboom geplant, en alom bespeurt men eenen buitengewonen welstand en tevredene menschen. Op den wandelweg naar het dorp San Fernando de Dilao ligt de begraafplaats van Manilla (cementario de Manila), omgeven door eene schoone vlakte, die op den achtergrond met hooge cana's pronkt. De geheele begraafplaats is met een' dikken, ruimen muur omgeven; vóór den ingang in het voorplein van dezelve ligt een fraai grasperk, hetwelk rondom met cana-riet beplant is. Van het voorplein leidt een breede weg door de geheele begraafplaats, aan welker einde de kapel zich bevindt. Aan weêrszijden van den weg zijn de gedenkteekenen voor de ontslapenen, maar alles is met de fraaiste bloemen en naar den besten smaak beplant, zoodat de gansche begraafplaats den schoonsten bloemtuin gelijkt. De muren om de begraafplaats zijn zeer dik en vol met kleine gewelven, die naast en boven elkander gebouwd zijn; in deze gewelven worden de doodkisten geplaatst en het gewelf wordt gesloten, zoodra het vol is. Dewijl de bodem overal in den omtrek zoo laag is, dat men dikwijls reeds op één' voet diepte water vindt, zoo was zoodanige inrigting zeer noodig. In deze gewelven blijven de lijken 7, 8 en meer jaren liggen, in welken tijd zij verrotten; alsdan neemt men de beenderen er uit en begraaft ze in een klein graf, waarop het gedenkteeken gezet wordt. Bij de begravenissen te Manilla zijn zeer te misprijzene gewoonten in zwang; wij zagen de lijken der armere lieden, en zelfs van den middelstand dikmaals en meestal geheel ongedekt naar de begraafplaats dragen. Ten tijde van ons hierzijn heerschte de kinderziekte te Manilla, en dagelijks werden er op deze wijze begraven, welke daaraan gestorven waren.

Tot de uitstekende werken van bouwkunst, welke Manilla bezit, behoort de steenen brug, die over den Rio Pasig leidt en de nieuwe Aduana. De brug is de

trots der Spanjaarden van Manilla, en alle geschiedschrijvers spreken van dezelve; zij werd in het jaar 1630 gebouwd, stortte echter in 1814 bij eene aardbeving in en werd daarop herbouwd. Indien wij ons niet vergissen, is ook deze brug van den vulkaanschen tufsteen gebouwd, die hier gehouwen wordt, en alzoo is er ook geene duurzaamheid van dezelve te verwachten. Reeds nu hebben wij gezien, dat bij het geboortefeest van den overleden' Koning van Spanje de toegang over deze brug gestremd moest worden, omdat men haar niet meer vertrouwde. De brug is thans 149 Var. Cast. lang en 8 Var. breed; hare bogen zijn zeer hoog opgetrokken en hebben weinig wijdte. Op het zuid-einde der brug is eene kleine redoute aangelegd, bezet door eene zeer sterke wacht. — De nieuwe Aduana is een ontzaggelijk groot en zeer schoon gebouw, hetwelk ontzettende sommen gekost moet hebben; jammer, dat deszelfs grootte in geene de minste verhouding staat tot hetgene daarin verhandeld wordt.

Kerken en kloosters zijn te Manilla in groot aantal, en de geestelijkheid is talrijker, dan het leger. De R.-Katholijke eeredienst staat te Manilla in ongemeen groot aanzien bij het volk, en den Aartsbisschop aldaar wordt meer eer bewezen, dan den Heiligen Vader te Rome. Reeds ten jare 1598 werd Manilla tot een Aartsbisdom verheven en, getuige de geschiedenis der Philippijnen, van dezen tijd af is het te Manilla zelden volkomen rustig geweest; de strijd van den Aartsbisschop tegen de wereldlijke magt werd althans slechts in die tijden afgebroken, in welke beide heerschappijen op één hoofd vereenigd waren.

Nergens wordt de tijd der Oracion zoo heilig gehouden, als te Manilla; wanneer men des avonds op de wandelplaats is en de klok tot het gebed luidt, staat alles stil; de rijtuigen houden op, de ruiters ontdekken zich, en landman en monnik, soldaat en

koopman, allen blijven naast elkander staan en doen hun gebed. In de huizen beginnen de vrouwen met hare kinderen luid op te bidden, zoodat men dit zelfs op een' verren afstand hooren kan; bij de Indianen te lande valt alles ter aarde, en de kinderen, kleinen en grooten, ja het geheele huisgezin wendt zich met het aangezigt naar de moeder, of in het algemeen naar het oudste lid des huizes, hetwelk voorbidt. Als het gebed geëindigd is, kussen de kinderen de moeder de hand en zeggen, de knie buigende, goede nacht!

Even zoo min verzuimt men iets, om den luister der Godsdienst te verhoogen; er gaat zelden een dag in de week voorbij, waarop niet eenige kerken van buiten op het schitterendst met lampions verlicht worden, inzonderheid op zaturdag avond; de verlichting vertoont zich zeer fraai, en men gelooft van verre een zee van vuur te zien; ook aan muzijk ontbreekt het zelden hierbij. Zoo zijn ook de processiën welligt nergens zoo veel meer in gebruik, als juist hier, en wij hebben, gedurende ons kort verblijf te Manilla, wel drie voorname gezien. Op den 15den October, den geboortedag van den overledenen Koning van Spanje, werd er eene zeer groote processie gehouden, die reeds te 3 uur 's namiddags begon; er waren hiertoe al de werklieden van de Koninklijke sigaren-fabrijk, ten getalle van 2000, alsmede al de ambtenaren bij dezelve gelast, daar er anders niemand uit de aanzienlijke familiën verscheen, om de processie te volgen. De mannen gingen aan de eene zijde en de meisjes en vrouwen aan de andere zijde van den optogt; allen waren in Tagaalsche dragt en zeer netjes gekleed. De meisjes en vrouwen droegen groote geborduurde doeken om den hals en om het hoofd, en flambouwen in de regter hand. Ettelijke bedienden der kerk droegen groote bundels fakkelen na, deelden dezelve aan ieder' uit, die zich aan de

processie wilde aansluiten. Aan het eind van den trein volgde de militaire muzijk en een officier voerde eenige colonnes granadiers aan; doch vooraan gingen muzijkkoren, die zeer gemengd waren, en midden in de colonnes bevonden zich de tot deze processie opgeroepene bedienden, die in het zwart gekleed waren en met ontdekten hoofde de flambouwen droegen. Onder de beelden van Heiligen, die rondgedragen werden, bevond zich ook een zwart Christus-beeld aan het kruis. Nadat de processie geëindigd was, hebben wij verscheidene ambtenaren gesproken, die dezelve hadden moeten bijwonen; zij lieten niet na, hun misnoegen daarover luide te kennen te geven. Des avonds was er groote verlichting in de stad, gelijk ook reeds den dag te voren, en buiten dezelve werd een vuurwerk afgestoken, hetwelk in zijne soort zeer oorspronkelijk was. Vooraf trokken eenige zoogenoemde Italiaansche maskers door de stad en vermaakten het volk niet weinig; zij gingen met muzijk de stad uit, en groote hoopen volks volgden hen tot aan de plaats, alwaar het vuurwerk zoude afgestoken worden; hier dansten zij in groote kringen, die de schildwachten vormden, en waar binnen ieder blanke komen mogt; maar wanneer de Tagalers, dikwijls alleen door het sterke gedrang, over de kring kwamen, dan sloegen de schildwachten met zweepen en geweren op die goedaardige lieden. Er had zich eene buitengewone menigte volks bij dit vermaak verzameld, en soldaten marscheerden in colonnes heen en weder, om orde te houden; alle rijtuigen moesten op eenen zeer grooten afstand stilhouden en, hetwelk voorzeker zeer prijzenswaardig was, de paarden moesten afgespannen worden. Bij het vuurwerk zag men verscheidene bewegelijke figuren, die kolossaal groote paarden, ossen of piramiden vertoonden en, aanstonds nadat zij aangestoken waren, in de digte hoopen volks liepen, waarmede de Tagalers zich zeer vermaakten,

ofschoon zij daarbij dikmaals zeer gehavend werden.

Het aantal Spaansche troepen te Manilla bedroeg ten tijde van ons daarzijn 7000 man, waaronder echter geene 700 Europeanen waren; zij zagen er zeer goed uit en gaven den Indianen bij iedere gelegenheid bewijzen van hunne krachten.

Ik ging dadelijk, den volgenden dag na mijne opwachting bij den Kapitein-Generaal, andermaal tot hem, om een' pas voor mijne reis door het eiland te vragen. Bij al de voorkomendheid, die Don PASCUAL ENRILE mij vroeger te dien aanzien bewezen had, was hij heden zeer gestreng; hij verlangde, dat ik den pas schriftelijk zoude verzoeken, er bijvoegende, dat hij mij in het algemeen slechts de vergunning konde geven, om naar eene bepaalde provincie van het land te reizen. De Kapitein-Generaal was zoo goed, mij verscheidene zeer belangrijke naturalia te toonen, en bij deze gelegenheid een' Quangkever te schenken, die in de provincie Bulacan voorkomen zoude. Deze meer dan $2\frac{1}{2}$ duim lange en den *Atlas* en *Caucasus* aanverwante fraaije kever (*Dynastes Hesperus* ERICHSON) leeft van het versche hout der Bambusa; wij zagen eenen levenden, in de kamer van den Kapitein-Generaal, met eenen sterken draad aan den wand hangen en met een stukje bamboesriet tusschen de pooten, hetwelk het dier reeds sedert vier maanden vasthield en at. De aardigheid van fraaije kevers in de kamer te hebben is bij de dames van Manilla schier even zoo algemeen, als bij ons het houden van zangvogeltjes; de fraaije groene *Cetonia luconica*, die ESCHSCHOLZ het eerst van Manilla medegebragt en beschreven heeft, hebben wij zeer dikwijls in kleine, ronde kooijen gezien, die hier of daar in de kamer opgehangen waren; dagelijks kreeg het diertje stukjes van de pisang-vrucht, en zoude op deze wijze vele jaren lang in het leven behouden kunnen worden. Alzoo is ook het gebruik

van de vleugelbekleedselen van eenige uitstekende prachtkevers hier zeer gewoon; de kleederen van de beelden der Heiligen, zoowel in de kerken als bijzondere woningen, zijn geheel en al daarmede bezet en ontleenen daarvan eenen buitengewonen glans.

Al wachtende naar verlof tot onze reis, bragten wij nog verscheidene dagen te Manilla door; het huis, waarin wij woonden, was rondom met Areca-palmen en Bananen beplant; daarnaast stond een gebouw, hetwelk met de prachtige *Anona squamosa*, welker bloemen de welriekendste geuren uitwasemden, en de *Ayerrhoa Bilimbi* omgeven was; van deszelfs galerij hingen de scharlakenroode bloemen der *Ipomoea Quamoclit* af, en de bontste *Celosia's* versierden dezelve. De nachten waren koel (20, 21° R.); daar wij ons juist in den regentijd te Manilla bevonden, werd de diepste duisternis van dezelve, bij den steeds betrokkenen hemel of den aanhoudenden regen, slechts door de fonkelende lichtkevers en het ontzettende geschreeuw der boom-kikvorschen afgebroken, die, op de bananen onder onze vensteren zittende, ons den halven nacht uit den slaap hielden.

Hoogst verrassend was het voor mij, dat bijna alle bananen, die in den tuin van onze woning stonden, vruchten droegen, welke vol van zaad waren; doch zoo merkwaardig deze vruchten voor den kruidkundige waren, zoo weinig werden zij door de bewoners geacht, dewijl zij niet zoo aangenaam van smaak zijn, als de overige platanos. Deze hoogst opmerkelijke verscheidenheid van de pisang is, naar men zegt, op het eiland Luçon in het geheel niet zoo zeldzaam, en voert den naam Platanos de Pepita. Wijders meldde reeds COOK in zijne eerste reis, dat onder de bananen van Java eene soort voorkomt, die vruchten met zaad voortbrengt en Pissang Batu of P. Bidjie aldaar genoemd werd.

De teelt der Bananen of Pisangen, Platanos in het Spaansch, is op het eiland Luçon zeer verbreid. Men telt 60 tot 70 verscheidenheden van deze vrucht, alle bijzondere namen dragende, even als bij ons de wijn en de overige ooftsoorten. Wij hebben in Manilla bananen gegeten, die slechts een weinig grooter dan onze pruimen waren, maar den uitnemendsten smaak van fijn kaneel en kruidnagelen hadden; andere zijn zeer lang en dun en smaken naar meloenen.

In den tuin van ons logement werd de beroemde Betel-peper (*Piper Betle* L.) gekweekt, die tot het eten van de Areca-noot gebezigd wordt. Wij hebben reeds aangemerkt, dat het kaauwen van den betel te Manilla nog veel meer, dan bij ons het tabakrooken in gebruik is, en wij houden het daarom voor belangrijk, dit onderwerp nader te beschrijven. De Areca-noot wordt steeds met de bladen van de betel-peper en een weinig kalk gekaauwd; zulk een' toebereiden beet noemt men buyo in het Spaansch, of itchaco (itschaco) in het Tagaalsch, hoewel eigenlijk alleen de bladen van de *Piper Betle* dezen naam dragen, welke in het Tagaalsch itmo, ook icmo geheeten worden. De noot van den Areca-palm heet boona in het Tagaalsch. Bij de bereiding van den buyo wordt de Areca-noot in kleine langwerpige stukjes verdeeld; de betel-bladen worden op de binnenzijde met wat ongebluschte kalk bestreken, die van koralen en oesterschelpen gebrand is, en in eene smalle bandvormige streep zamengelegd, in welke men vervolgens het langwerpige stukje van de Areca-noot zeer handig wikkelt. In iedere woning en in ieder huisgezin heeft men een klein kistje of een bord, waarin de toebereide buyos voor den dag bewaard worden, en men biedt ze ieder die komt aan, bijna zoo als bij ons een snuifje of eene pijp; die reizen en in de opene lucht arbeiden, dragen doozen of zakjes bij zich, in welke zij de buyos opbewaren,

even zoo als de Peruanen met de Coca doen. De bereiding der buyos is het werk van de vrouwelijke leden des huisgezins, en bijna altijd ziet men ze op den grond liggen en buyos maken, althans hebben zij het des voormiddags daarmede zeer druk. In een' hoek van het woonvertrek staat gewoonlijk het kistje; eenige Areca-noten, eenige bladen van de betel-peper, een stevig mes, om de noten in stuk te slaan, en een klein bord met bevochtigden kalk, die met een' houten spadel op de bladen gestreken wordt — dit een en ander treft men daarin steeds aan. Behalve de inboorlingen, hebben vele Spanjaarden en andere Europeanen zich het kaauwen van den betel aangewend, en het vertier van dit artikel van weelde is onbeschrijfelijk groot. Op alle markten en straten wordt de buyo verkocht, en waarheen men het oog wendt en Tagalers ziet, ziet men ook den betel kaauwen; die het kan doen, neemt alle uur eene nieuwe buyo in den mond, waaraan hij bijna een half uur kan kaauwen en zuigen. Na het eten wordt gewoonlijk terstond eene buyo genomen en daarop eene sigaar gerookt; ja wij hebben zelfs op de haciendas in het eiland gezien, dat men het volk, als dagelijksch arbeidsloon, eene zekere hoeveelheid rijst en een aantal sigaren en buyos liet geven.

De teelt van de betel-peper is een tak van volksvlijt voor den landman in de omstreek van Manilla; op de markt ziet men groote korven, die met de fraaije groote en hartvormige bladeren van deze plant, dikmaals 3 tot 4 voeten hoog, opgevuld zijn, en dan bij dozijnen of honderden verkocht worden. Ter bereiding van den kalk, welke voor de buyos gebruikt wordt, bezigt men aan de kust de schelpen en koralen; doch binnen op het eiland wil' men, dat er verscheidene plaatsen zijn, alwaar men de versteende schelpen daartoe bezigt; aldus moeten de zeldzaamste zaken vernietigd worden, die vóór den tijd, wanneer hoo-

gere beschaving zich over dit eiland zal uitgebreid hebben, lang verdwenen zullen zijn. Zoo verhaalde ons de Kapitein-Generaal Don PASCUAL ENRILE, dat men op eenen hoogen berg, in het noordelijk gedeelte van Luçon, eene Chama-soort van meer dan 3 voeten lengte gevonden had, die men bij gelegenheid naar Manilla had willen zenden; men vergat dit intusschen en een' Priester viel het in, dat de schelp zeer goeden kalk moest geven en verbrandde dezelve.

Ook in China is het kaauwen van den betel in gebruik, doch op verre na niet zoo algemeen, als op de Philippijnen; in Canton zijn de buyos overal op de straten te koop; zij hebben aldaar den vorm van peperhuisjes en het stukje Areca-noot is meer driehoekig.

Nopens den aangenamen smaak van den betel, waarover de Tagalers en Mestizen bestendig spreken, kunnen wij geene verdere opheldering geven; wij beproefden meermalen eene buyo in den mond te nemen, doch de scherpe, bittere smaak en de zonderlinge reuk waren voor ons zoo sterk, dat het niet mogelijk was den beet langer in den mond te houden, eene aanmerking, die ook door anderen gemaakt is. Wij willen niet over de schadelijke werking spreken, die welligt het gebruik van den betel op de gezondheid uitoefent, daar wij oude zoowel als jonge lieden van alle standen gezien hebben, die bij het aanhoudend gebruik der buyo de krachtigste gezondheid vertoonpen. Gewoonte doet, gelijk bekend is, alles af bij den mensch; in Siberië zoude men zich zelfs aan het gebruik van rattenkruid gewend hebben! Maar evenwel is het kaauwen van den betel eene zeer walgelijke gewoonte, veel walgelijker, dan het tabakkaauwen. Naauwelijks gaan er eenige jaren voorbij, of de tanden en zelfs het tandvleesch worden door het kaauwen van den betel geheel en al donkerbruin gekleurd; er heeft eene bestendige kwijling plaats, en

zelfs het speeksel wordt ten laatste volkomen bruinrood van kleur.

De Spaansche koloniën op de Philippijnen bezitten geen eigen geld, maar ontvingen hetzelve van Amerika, haar moederland. Alzoo hebben de piasters en realen aldaar dezelfde waarde als in Amerika, doch goudoncen staan hier zeer laag, zoodat men zich wachten moet, dobloenen van Amerika naar Manilla mede te brengen. Sedert de bevrijding der Amerikaansche koloniën en sedert de handel met Acapulco opgehouden heeft, worden ook de oude Spaansche piasters hoe langer hoe schaarscher op Manilla, en de regering is uit nood gedwongen geworden, ten minste den invoer van piasters in Manilla te gedoogen. Opdat echter ook deze stap regtmatig schijnen moge, neemt men eerst deze piasters in beslag en drukt er een' kleinen stempel met het Spaansche wapen op, waardoor zij op de Philippijnen volkomen gangbaar zijn. Nog toen wij te Manilla waren, werden in de Douanen-registers de aangevoerde piasters in Pesos castellanos en Pesos insurgentes onderscheiden.

Maandag den 20sten wilden wij onze reis aanvaarden, doch het begon dadelijk na zonneopgang zeer sterk te regenen, en dit hield den ganschen dag en nacht niet op, zoodat wij eerst den volgenden dag ons voornemen uitvoerden en ons, vergezeld van een' bediende en een' zekeren Don CANDIDO, een' Mestize van geboorte, die te Manilla advokaat, maar in het binnenland zeer wel bekend is, in een vaartuig naar landsgewoonte inscheepten. Ons vaartuig heette banca en was een van dezulken, die van de dorpen afkomen, welke hooger op aan de rivier Pasig liggen; zij zijn veelal kleiner, dan de bancas te Manilla, doch zij gaan sneller, dewijl zij ligter gebouwd zijn. Zij zijn 20 tot 25 voeten lang en 2½ tot 3½ voet breed, en uit één stuk gebouwd; aan de zijden, digt onder het boord, heeft men zeer dikke stokken van

cana bevestigd, die zoowel het omvallen als ook het inslaan van het water eenigermate verhinderen kunnen. Aan het voor- en achtereinde der banca heeft men regtopstaande staken aangebragt, die aan de binnenzijde getand zijn en dienen, om er matten en palmbladen op te leggen, die een gewelfd dak vormen, hetwelk hooger en lager geplaatst kan worden, al naardat de zonneschijn of regen dit vordert. Twee roeijers, banceros genoemd, de eene voor, de andere achter in het vaartuig, brengen hetzelve in beweging. Het is zeer moeijelijk, om in dit vaartuig te komen, en ligt kan men daarbij omslaan; de passagiers moeten overigens gedurende de gansche reis eene liggende houding aannemen, daar anders het verwelf niet neergelaten kan worden, dat zoowel tegen de zon als tegen den regen volstrekt noodig is. Zoo blijft er voor den reiziger niets overig, dan zijn bed mede te nemen en gedurende de vaart te slapen of stil te liggen. De inrigtingen om te slapen zijn intusschen hier zoowel als op het gansche eiland Luçon zeer eenvoudig. Gelijk in geheel Indië en China, slaapt men ook te Manilla in groote ledekanten met eenen hemel, die, wegens de mosquitos, geheel met gaas overdekt zijn; de onderlaag der slaapplaats is van bies gevlochten, zoo als bij ons de stoelen, en daarover legt men eene eenvoudige stroomat of een laken, waarop men zich nederlegt; onder het hoofd neemt men een zeer klein kussen, en die niet in de kleederen slapen wil, hetwelk daar te lande zeer gebruikelijk is, dekt zich met eene zeer dunne deken. Op reis bestaat het geheele bed, hetwelk ieder met zich neemt, uit een zamengerold pakje, hetwelk men in de banca en overal op den grond uitspreidt, waar men slapen wil. Reeds binnen eenige dagen heeft men zich aan de harde onderlagen gewend en men slaapt dan op de bloote planken even zoo goed als op matrassen.

Alhoewel onze banca zeer diep ging, daar dezelve zwaar beladen was, zoo ging de reis toch zeer spoedig voort; pijlsnel voeren wij de rivier Pasig op, daar de, tot op de opgeschorte broek na, geheel naakte banceros met buitengewone krachtsinspanning het ligte vaartuig voortstuwden. De weg bragt ons door de fraaije steenen brug, die de beide helften van Manilla verbindt; de rivier wordt hier zeer breed en is zoo diep, dat zelfs vreemde brikken tot hier en wel voor anker kunnen gaan. Meer dan een uur ver strekken zich aan de oevers de woningen der stad Manilla uit; het zijn huizen van een zeer vriendelijk en fraai aanzien, die door hunne tuinen, getooid met de schitterendste bloemen, een verrukkelijk gezigt opleveren. Een der laatste huizen is het landhuis van den Kapitein-Generaal van Manilla, hetwelk zeer uitlokkend is gelegen. In de tuinen dezer woningen, die zich tot digt aan den oever uitstrekken, ziet men de fraaiste *Edwarsia's*, *Ixora's*, *Camellia's*, en den *Hibiscus chinensis* in zijne volle pracht. Overal breidt zich de Jasmijn uit, en aan den rand van den vloed steekt uit het veelvuldige bies de prachtige *Acrostichum aureum* uit, eene hoogte van 4 en zelfs 5 voeten bereikende. De *Pistia stratiotes*, uit de Laguna de Bay komende, drijft op de oppervlakte der rivier af, en tusschen de Cypergrassen, die tot ver in den stroom groeijen, komen de schoone blaauwe bloemen der *Pontederia hastata* voor den dag. Vóór al deze huizen zijn kleine woningen van cana gebouwd, die in het water der rivier staan en van binnen in verscheidene vertrekken verdeeld zijn; de bewoners van het landhuis gebruiken dezelve tot baden en wasschen en zijn daardoor eensdeels tegen het gevaar van verdrinken, en anderdeels tegen de vrees voor visschen en krokodillen beveiligd. Zoodra de huizen der stad verdwenen zijn, ziet men aan weerszijden der rivier de

vruchtbaarste velden met rijst beplant; van alle kanten komen er dorpen met hunne prachtige conventen te voorschijn, die zich in het donkere der heerlijke cana-bosschen verliezen; aan de oevers staan kleine woningen der Tagalers, omplant met Mango en Bananen, en vóór zich eene reeks van trotsche Areca-palmen vertoonende.

De Rio Pasig heeft een' zeer onregelmatigen loop; ook vormt hij in zijn bed verscheidene eilanden, waaronder één zeer groot is, waarop het dorp Pandacan, zoo wat op een uur afstands van Manilla, is gelegen (*). Door de vele en zeer aanmerkelijke kromten, welke het rivierbed tot aan het dorp Santa Ana maakt, wordt de weg te water nog meer dan eens zoo lang, dan de weg over land. In het natte jaargetijde is de Rio Pasig tot boven Santa Ana zeer breed en snelvlietend, in het drooge jaargetijde daarentegen ligt zelfs eene ligte brug van cana bij laatstgenoemd dorp over den stroom. De landstreek is hier overal buitengewoon vruchtbaar en mild; in den tijd van eenige uren kwamen wij door de groote en rijke dorpen San Sebastian en St. Miguel, aan den regter oever der rivier, het dorp Pandacan op

(*) Ten aanzien van onze togten in het binnenland van Manilla verwijzen wij naar de kaart der Philippijnen, die in den Atlas van den heer BERGHAUS uitgekomen is. Nog uitvoeriger zijn de bijzondere kaarten, welke de Ingenieur Don YLDEFONSO DE ARAGON in zijne voortreffelijke Beschrijving van het eiland Luçon gegeven heeft, welke ook BERGHAUS als bron ten grondslage van zijne kaart gebruikt heeft. ARAGON's geschrift (*Descripcion geografica y topografica de la Ysla de Luzon o Nueva Castilla.* Manila 1819, 4to) was vroeger geheel onbekend; het is eerst met de Konink. Zeehandel-schepen in verscheidene exemplaren naar Berlijn gekomen en bevindt zich aldaar op de Konink. Bibliotheek.

het eiland in de rivier, en de dorpen Santa Ana, San Pedro Macati, Guadalupe en San Nicolas op derzelver linker oever gelegen. Allerwegen zijn hier de dorpen ter eere van Heiligen benoemd geworden; maar zij behooren ook, althans voor het grootste deel, aan de geestelijkheid, of zijn ten minste aan deze cijnsbaar. Alom, waar hier de bodem het beste is, waar de gewassen het schoonste staan en het vee het vetst is, daar is ook zekerlijk kerkelijke eigendom te vinden.

Reeds bij Macati treedt de rotssteen der streek voor den dag, zijnde nog steeds dezelfde groengraauwe vulkaansche tufsteen, waarvan de huizen te Cavite en Manilla gebouwd zijn. Juist tegenover het dorp Macati en nog verder opwaarts bevinden zich groote steengroeven in dezen tuf, die zeer gemakkelijk te bewerken is. Aan het eind der steengroeven ligt, op het vlakke land, nabij den oever der rivier, een enkel blok van dezen tufsteen van aanzienlijke grootte, in welken een hol door kunst uitgehouwen is; hetzelve is aan drie zijden gesloten en heeft groote nissen in de muren. Dit hol wordt door het volk aan eenen halven Heilige toegeschreven, die men zegt dat hier als kluizenaar geleefd heeft; het kwam ons echter waarschijnlijker voor, dat hetzelve den steenhouwers tot verblijf en de nissen in de muren tot eene bewaarplaats voor de werktuigen gediend hebben. Daarnevens in de steengroeven zijn er althans nog meer dergelijke holen, die tot gemeld doel nog heden gebruikt worden. Ziet men deze holen van verre, zoo meent men de ruïnen van een dorp te aanschouwen, hetwelk eertijds de Indianen in de rotsen mogten uitgehouwen hebben, gelijk aan de huacas in Peru. Wijd en zijd is het tot aarde ontbondene gesteente met planten bekleed en daardoor heeft het geheele landschap, hetwelk door bamboezen en andere boomen beschaduwd wordt, een donker, maar belang-

wekkend aanzien; hier groeide de opmerkelijke *Bignonia grandiflora* THUNB., welker peulen meer dan 3 voeten lang waren en er hoogst zonderling uitzagen.

Bij het dorp San Nicolas treft men aan het water eene kleine, half verwoeste kapel aan, die haren oorsprong aan het volgende voorval te danken heeft. Voor ongeveer 30 jaren sloeg een Chinees met zijne banca om en wilde zich juist door zwemmen redden, toen een kaaiman op hem aankwam. De angstige Chinees riep den heiligen Nikolaas, den patroon van het dorp, aan om hulp, en de kaaiman werd dadelijk in steen veranderd. Nadat de Chinezen uit Manilla van de wonderkracht des heiligen Nikolaas gehoord hadden, kwamen zij bijeen en bouwden hem eene kapel, waarin zij hem vereeren wilden; zij begaven zich deswege dikwerf van Manilla derwaarts en bragten den Heilige offers. Doch de Aartsbisschop van Luçon werd eindelijk genoodzaakt, aan dit spelletje een eind te maken en liet alzoo de kapel verwoesten; dan de Chinezen zijn nog altijd den heiligen Nikolaas zeer genegen en jaarlijks doen zij op den dag, waarop het wonder geschiedde, in fraai versierde bancas een speeltogtje derwaarts en brengen aldaar den ganschen dag in de uitbundigste vrolijkheid door.

Reeds bij het dorp San Pedro Macati vangen de suikerplantaadjen benevens de rijstvelden aan; het suikerriet van deze streek wordt echter meest alleen om te eten op de markt van Manilla verkocht. De kleine haciendas, die hier verstrooid aan de oevers der rivier liggen, zijn allerliefst met palmboomen omringd en vooral met rijen van Areca-palmen versierd, die onmiddellijk voor de huizen staan en ver boven dezen met hunne kroonen uitsteken. De Mangoboom is hier, benevens de Cana, zeer menigvuldig, doch de groote bosschen dezer bamboezen beginnen eerst achter het dorp Pasig.

De drukke gemeenschap, in het algemeen het be-

drijvige leven op deze rivier is hoogst belangwekkend, en wordt zulks nog meer en meer, hoe verder men zich van de stad Manilla verwijdert. Hier boven varen de Tagalers gewoonlijk in zeer kleine bancas, bancillas geheeten, die wel is waar 15 tot 18 voeten lang, doch niet boven 15 tot 18 duimen breed zijn; voor ons zoude het althans gevaarlijk zijn, in deze bancillas te varen, maar de Tagalers zitten daarin zoo vast, als wij in groote vaartuigen, en hebben daarbij nog het voordeel, dat zij ongemeen snel daarmede kunnen voortkomen. Zitten er twee roeijende Indianen in eene bancilla, zoo is zulk een vaartuig door geene boot met riemen in te halen. Sommige dezer ligte vaartuigen zijn net besneden, en er is een toestel van dikke cana-stammen over heen gelegd, om het omslaan van het vaartuig te voorkomen. Het is vrolijk te zien, hoe des avonds de groote en kleine bancas, vele zwaar beladen met Tagaalsche mannen en vrouwen, van Manilla huiswaarts varen; dan zitten er gewoonlijk een aantal roeijers in, die, zeer vrolijk gestemd, elkander trachten voorbij te roeijen; want zij zijn trotsch op de snelheid van hunne vaartuigen. Daar ziet men dan, hoe eene bancilla, dikwijls slechts met drie jonge meisjes bemand, alle andere vaartuigen pijlsnel voorbijvliegt. Raakt eene banca aan den grond, zoo pleegt de voorste roeijer de stangen te vatten en het vaartuig daarmede voort te stooten. Er zijn onder deze banceros buitegewoon sterke lieden, die dikwerf den ganschen dag een zwaar beladen vaartuig den stroom opwaarts kunnen roeijen.

Aan de oevers der rivier zijn op korte afstanden gebouwen van cana opgerigt, die tot in het water gaan en met eene stoep voorzien zijn, waar de voorbijvarende vaartuigen aanhouden kunnen. Deze huizen zijn met onze herbergen te vergelijken; zij zijn aan den waterkant open en staan in de schaduw der Mango. Daarin zijn bestendig verscheidene keukens

aan den gang; want hier kookt men visch en daar rijst; hier wordt gebraden en daar worden koeken van rijst of rijstmeel met melasse, honig of olie gebakken. Van deze gebakkene rijstkoeken, die hier te lande zeer in den smaak vallen, zijn er zeer verschillende soorten, die alle hunne bepaalde namen dragen en waarvan eenige zelfs zeer goed smaken. De voorbijvarende Tagalers leggen met hunne vaartuigen bij deze herbergen aan, en terstond bekomen zij wat zij verlangen; want alles staat reeds gereed. Gekookte rijst, het brood in dit land, welke morisqueta geheeten wordt, heeft de bancero steeds bij zich, namelijk, wanneer hij te huis zelf iets bezit; in deze herbergen laat hij zich gewoonlijk visch en van den bovengenoemden rijstkoek geven. Een hoogst schilderachtig tooneel leveren deze gaarkeukens is, welke geheel van bamboes-staken zamengesteld zijn. Vaart men voorbij de dorpen, zoo ziet men aanhoudend eene menigte meisjes, vrouwen en mannen, alle met wasschen van kleederen bezig, en men moet tot eer van de Tagalers zeggen, dat zij ongemeen zindelijk zijn.

Tot aan het boven vermelde hol draagt de rivier, op welke wij voeren, den naam Rio Pasig, naar het groote dorp Pasig, hetwelk hier tusschen de rivier en de laguna gelegen is; de groote arm, die haar in het N. O. toevloeit, heet Rio de San Matheo; het meeste water ontvangt zij echter door de vele armen, die haar van Z. Z. O. het water van de groote laguna toevoeren, en door hunne vertakkingen verscheidene kleine eilanden vormen, welke de vruchtbaarste streken van geheel Luçon zijn. Wij roeiden het eiland Banbang voorbij en vervolgden onze reis langs den Rio de San Matheo; deze rivier stroomt wegens haar grooter verval sneller, dan de Rio Pasig tot aan dit punt, doch zij is minder breed. Hier beginnen de heerlijkste streken en hier en daar om-

zoomen de bosschen van cana de oevers van den stroom. Prachtige vogelen, inzonderheid ijsvogels, met schitterend blaauwe en andere met gele vederen, zoeken hier hun voedsel. Daar het bijna den geheelen dag regende, zoo moesten wij aanhoudend in eene zeer ongemakkelijke houding in het vaartuig blijven, dat wij echter niet lang uithouden konden; wij lieten daarom meermalen aanleggen en stapten aan wal, alwaar wij bij iedere schrede door eene of andere nieuwe plant of eenen prachtigen kever verblijd werden. Kleine peper-soorten, aardige varens, grassoorten, specerijachtige gewassen en jungermannia's waren overal op den grond verspreid.

De rivier had op eenige plaatsen wegens haar hoog water eene buitengewone snelheid, en geweldig groote bossen van canas werden daarin aanhoudend als molenwieken in de rondte gedraaid en afwaarts gedreven. Niettegenstaande het slechte weder, besloten wij, bij het dorp Mariquina uit te stijgen en, zoo mogelijk, den weg tot San Matheo over land te nemen; want het varen in de banca was ons onverdragelijk. Wij bevonden het dorp Mariquina zeer groot en welvarend; Don CANDIDO, die ons vergezelde, kende den Cura der plaats, tot wien wij ons begaven, om hem om paarden voor de reis naar San Matheo te verzoeken; wij troffen den geestelijke in zijne groote en heerlijke pastorij aan, die in de dorpen van Luçon of met de kerk verbonden is, of althans nabij dezelve staat. Men noemt deze groote en uiterst prachtige gebouwen Conventen; zij zijn hier in ieder dorp aanwezig en getuigen van den rijkdom en de heerschappij der R.-Katholijke Kerk. Hoe prachtig ook deze gebouwen reeds van verre, te midden van de ellendige cana-huizen, zich vertoonen, zoo maakten zij toch steeds eenen zeer onaangenamen indruk op ons. Hier in deze groote, ruime verblijven, welke de Indianen van steen hebben moeten bouwen, zouden verscheidene

honderd menschen kunnen wonen, terwijl zij thans door enkele geestelijken en hunne talrijke vrouwelijke bedienden bewoond worden, die in de grootste werkeloosheid aldaar hunne dagen slijten. Hoe welgezeten ook de Cura van Mariquina is — want zijn pastoraat is een der rijksten van geheel Luçon — zoo ontving hij ons toch zeer slecht; hij wendde voor, dat de wegen niet te bereizen waren, dat hij zijne paarden in de weide had laten drijven en niet wel konde laten halen — en zoo bleef ons dan niets anders overig, dan naar onze boot terug te keeren en de reis te water te vervolgen. Ongelukkig werd het spoedig duister en de regen hield niet op, doch lichtkevers zworven door de lucht en zaten in zulke menigte op de toppen der cana-boomen, dat het heerlijk glinsterend groene licht zich geheel over derzelver kroonen verbreidde en een verheven schouwspel opleverde.

Eerst laat bereikten wij het dorp San Matheo en stegen aldaar in het huis van eene Tagaalsche vrouw uit, om aldus met dit belangrijk volk nader bekend te worden. In het huis, waar wij onzen intrek namen, bestond het gezin schier geheel uit vrouwen, waarvan er 7 tot 8 waren. Don CANDIDO, die aldaar bekend was, ging het eerst tot de lieden en sprak met hun over onze ontvangst. Met een deftig gelaat wist hij de eenvoudige Indianen voor te stellen, dat ik een geleerde was, die door de regering van een afgelegen land herwaarts gezonden was geworden, om zich met hen bekend te maken en om de planten, de dieren en steenen van hun land te onderzoeken, zoo als dit ook uitdrukkelijk in mijnen pas van Manilla vermeld was. De Indianen, wien zoo iets nog nooit voorgekomen was, zetteden daarbij zeer eerwaardige gezigten en behandelden ons met de meeste oplettendheid. Met de uiterste bereidwilligheid werd ons het beste vertrek aangeboden; terstond werd onze pakkaadje binnengebragt, ons nachtleger ge-

spreid en in het gansche huis en in den omtrek alles in beweging gebragt, deels om het hooge bezoek van ons overal te melden, maar deels ook, om ons nog een heerlijk avondmaal te bereiden. De huisvrouw en haar broeder spraken een weinig Spaansch, waarop de Tagalers in de provinciën zich zeer veel inbeelden; doch men ontmoet deze taal alleen bij de voornaamste bewoners dezer dorpen. Nadat wij in onze kamer tot rust gekomen waren, trad de broeder onzer gastvrouw, een zeer oude Tagaler, binnen en sprak ons aan in de alleronderdanigste woorden en houding. „Nosotros pobros Indios" (Wij arme Indianen), zoo noemden zich gewoonlijk deze goedaardige Tagalers, doch stelden alles, wat zij bezaten, ter onzer beschikking. Daar men ons aanvankelijk voor Spanjaarden hield, zoo was men zeer eerbiedig, maar ook achterhoudend jegens ons, hetwelk eerst ophield, toen Don CANDIDO verklaarde, dat wij Duitschers waren.

Weldra maakte de Alcalde van het dorp zijne opwachting bij ons; hij was een welgemaakte Tagaler, droeg knevels en sprak tamelijk goed Spaansch. Hij beroemde zich dadelijk, dat hij ook ter zee gevaren en zelfs de kusten van Malabar bezocht had. Don CANDIDO, die ook aan dezen man het groot gewigt van onze reis poogde voor te houden, toonde hem den pas, waarin uitdrukkelijk stond, dat de besturen den noodigen bijstand verleenen moesten. De Alcalde zette dadelijk eenen bril op, alhoewel hij jong was en zeer goede oogen had, en gaf zich alle moeite, om den inhoud van den pas te verstaan, doch konde, zoo als wij gelooven, geen woord daarvan lezen.

Ons plan was, van San Matheo het groote hol te bezoeken, hetwelk 3 leguas verder opwaarts aan den oever der rivier gelegen is. Aanstonds bragten de Alcalde en die hem vergezelden ons op het ernstigst onder het oog, dat wij dit voornemen mogten laten

varen, op grond, dat het hol aan den regteroever der rivier lag en de overtogt wegens het natte jaargetijde niet mogelijk zoude zijn. Daarenboven was het hol in dezen tijd vol water en waarschijnlijk hadden er zich groote slangen en andere leelijke dieren in verborgen, ja het was zelfs waarschijnlijk, dat er zich wilde Indianen in ophielden, die ons naar het leven zouden staan. De lieden verhaalden dit alles met het ernstigste gelaat, doch niemand hunner had ooit het hol bezocht, en zij waren daarom geheel verbaasd, dat wij bij ons voornemen bleven en bevalen, ons de noodige paarden en bedienden, vooral tot den overtogt der rivier, voor den volgenden dag te doen bezorgen.

Nog heden avond legden wij een bezoek af bij den Cura van het dorp, eenen jongen, zeer beminnenswaardigen Tagaler, die het zich in zijn voortreffelijk Convent zeer liet welgevallen, en door een' geheelen drom van de fraaiste Tagaalsche meisjes bediend werd. In de provinciën van Luçon worden zoowel de geestelijke als andere ambten door Tagalers bekleed, en men treft daarin geen één' Spanjaard aan, iets, waarmede de Indianen zeer tevreden zijn. De gezigtskring van den Cura van San Matheo strekte zich niet ver buiten het gewone leven der Tagalers uit, en hij hield ons gewis voor dwazen, toen hij vernam, dat wij gekomen waren, om het hol van San Matheo te bezoeken, waaraan hij, ofschoon hij er bij woonde, nog nooit gedacht had.

Gedurende ons verblijf op Luçon heerschte de kinderziekte er zeer en hier te San Matheo zoo sterk, dat er dagelijks verscheidenen aan stierven. Het waren insgelijks de gewijzigde pokken, die nieuwelings ook bij ons zoo veel onheil gesticht hebben; te San Matheo waren zij doodelijk door de hevige ettering, die natuurlijk, omdat er volstrekt geene geneeskundige hulp aangewend werd, bij het eigenaardige

luchtsgestel zeer erg werd. De Tagalers hebben de gewoonte, zich des avonds om het lijk van den overledene te verzamelen en jammervolle klaagliederen aan te heffen; wij zagen nog heden avond verscheidene zulke huizen, alwaar de vertrekken helder verlicht waren en deze treurige plegtigheid plaats had.

Den 22 September. Den volgenden dag bleven wij in het dorp San Matheo, deels om in deszelfs omstreek uitstapjes te doen, deels om te zorgen, dat de aanstalten tot de reis naar het hol uitgevoerd werden; tot onze smart konden wij slechts eenige uren des nachts slapen; want terstond na middernacht begon het gekraai der strijdhanen, waarvan ten minste 3 tot 4 in elk huis voorhanden waren; zoodra één haan zich hooren liet, antwoordden dadelijk al de overigen van het geheele dorp. De liefhebberij, om zich met hanegevechten te vermaken, is zoowel bij de Tagalers, als bij vele andere volksstammen van Indië zeer algemeen. Strijdhanen ontbreken er in géén huis; doorgaans zijn zij in de keuken, op eenigen afstand van elkander, onder eene bank met den eenen poot vastgebonden, zoodat twee van die dieren elkander steeds in het gezigt hebben en bij ieder korreltje voeder, hetwelk den een' meer dan den ander' gegeven wordt, op elkander boos moeten worden. Uren lang staan de dieren, voor den kamp gereed, tegen elkander over, doch zij zijn te kort aangebonden en kunnen elkander niet te na komen. Gaat de Tagaler in zijn dorp wandelen, dan heeft hij den lieveling van zijne strijdhanen onder den arm en overal, waar twee elkander ontmoeten, laten zij ook hunne hanen vechten. Op reis vergezelt de haan zijnen meester of zijne meesteres en heeft gewoonlijk ter zijde van de banca zijne plaats. Te Manilla, nabij de wandelplaats, is zelfs een circus gebouwd, waarin drie dagen in de week de hanegevechten openlijk gehouden worden; men ziet dan het volk

uit alle oorden der stad en der provinciën zich derwaarts begeven, met hunne hanen onder den arm. Eerst des avonds na zonneondergang gaan zij weder huiswaarts, en velen dragen dan hunne doode hanen in de hand, die of in eenen eervollen strijd gevallen zijn of, dewijl zij zich te lafhartig gedragen hebben, doodgeslagen werden. Derzelver onthouding van de hoender houdt men voor de hoofdoorzaak, waarom deze dieren zoo strijdzuchtig zijn.

Het dorp San Matheo is zeer fraai en in eene zeer rijke en heerlijke landouw gelegen; de tegenover de rivier gelegene zijde van het dorp is rondom met rijstvelden omgeven, die zich tot aan de bergketen uitstrekken, welke aldaar noordoostelijk loopt en Mansiguic genoemd wordt. Er zijn hier slechts twee wegen; de eene leidt langs het dorp naar Belate, de andere daarentegen door de rijstvelden regt op de bergketen aan. Op dezen weg alleen is het met behulp der paarden en op den rug der Indianen mogelijk, door de kleine stroomen te komen, die thans, juist in het natte saizoen, buitengewoon talrijk waren en waarvan in den zomertijd aldaar geen spoor aanwezig is.

De huizen in San Matheo, en in het algemeen in de dorpen der provinciën, staan in regelmatige straten; ieder huis is op zich zelf gebouwd en ligt in het midden van een tuintje, waarin eenige groote en lommerrijke boomen, gewoonlijk tamarinden, geplant zijn. De huizen rusten op cana-palen van 10 tot 12 voeten hoogte, en zijn slechts van ééne verdieping; de muren en zelfs het dak van dezelve zijn van de bladen van den Areca-palm, Nipa-palm of eenigen anderen boom met gevinde bladen, die men in diervoege aanlegt, dat men de afzonderlijke blaadjes als dakpannen over elkander rijgt, waartoe meestal de stengels van dunne winden gebruikt worden. De venstergordijnen zijn met gevlochtene matten van de

bladen van palmen of pandanen; gewoonlijk is het Christuskruis daarin gevlochten. De huistrap, desgelijks van bamboes-stengen zamengehecht, leidt onmiddellijk in het woonvertrek, welks vloer mede uit cana-stengen zamengesteld is. De keuken in deze huizen is een eenvoudig klein vertrek, waarin eene tafel van cana staat, op welke verscheidene aarden vuurpannen geplaatst zijn, waarin zich het vuur bevindt, waarop gekookt en gebraden wordt; daar de deuren en vensteren altijd open staan, zoo is er geen afzonderlijke rookleider noodig. Deze kleine draagbare vuurhaarden zijn ongemeen huishoudelijk en verbruiken zeer weinig brandstof; wij hebben er een' van medegebragt, welke zich tegenwoordig in het Ethnographisch Museum te Berlijn bevindt. Van wege de ontelbare insekten, die de grootste plaag op het eiland Luçon zijn, kan men den voorraad in huis niet, gelijk bij ons, in kasten bewaren, maar moet denzelven in groote aarden potten met kleine monden bergen, die men goed gesloten aan de balken in de kamer ophangt. Hoogst zeldzaam zijn hier metalen keukengereedschappen; alles, wat er gebruikt wordt, is van klei en zeer goedkoop. De potten, om in te koken, hebben kleine openingen, zoodat de damp niet zoo spoedig ontvlieden kan en alle brandstof bespaard wordt, iets, dat te Manilla wel niet noodig is. Onder het huisraad, hetwelk men in ieder huisgezin aantreft, trekt een groote houten vijzel de aandacht, die nabij het huis op den open grond staat; in denzelven wordt de ongepelde rijst, palay in de Tagaalsche taal geheeten, gestampt en vervolgens ontbolsterd. Dit stampen van de palay is een zeer zwaar werk; het geschiedt met groote stampers van zeer hard en zwaar hout, die met de handen hoog omhoog geheven moeten worden. Dit is een dagelijksche arbeid in eene huishouding, als ware het de bereiding van het brood, hetwelk dagelijks in dezelve

genuttigd wordt, en komt meestal ten laste van de meisjes, die daarmede dikwerf tot ver over middernacht bezig zijn, wanneer alsdan de strijdhanen weder beginnen te kraaijen en zoo het rumoer op nieuw aanvangt. Aan voorraad, waarvan de bewaring ook zeer moeijelijk, zoo niet ondoenlijk is, denkt men in de Keerkringsstreken niet veel; wordt de palay heden niet gestampt, zoo heeft men morgen geene rijst, d. i. geen brood. De vijzel voor deze rijst-stamperij heet in de taal der Tagalen losony, waarvan men wil, dat de Spanjaarden den naam Luçon voor het eiland gemaakt hebben.

Den ganschen dag hielden de bezoeken niet op, wanneer wij in onze woning waren; ja wij werden steeds van dit goede en nieuwsgierige volk omringd. Belangrijk was het te zien, hoe zeer deze half beschaafde Indianen op titel en rang zagen; een Indiaan, die Spaansch spreekt en een of ander ambt bij de Regering bekleed heeft, geeft aan zijne familie door vele geslachten heen eenen hoogen rang. Van dezen zeggen de overige Indianen, dat zij zijn: de los mas poderosos van het dorp, en deze groote magt steunt menigmaal op de verste verwantschap met eenen Alcalde, of op eenigen anderen belagchelijken grond. Onze verschijning in een oord, waar jaren lang geen vreemdeling, zelfs geen Spanjaard komt, gaf aan deze eenvoudige menschen veel stof tot onderhoud, en voorzeker zullen zij nog maanden lang daarvan gesproken hebben; onze liefhebberij voor planten, insekten en alle andere natuurvoortbrengselen hielden zij voor niets dan gekheid en gaven gedurig daarover hunne verwondering te kennen.

Niet genoeg kunnen wij het zacht en beminnenswaardig karakter dezer lieden, vooral der meisjes en vrouwen, prijzen; haar gelaat is, wegens den doorgaans sterk opgetrokken' neus, wel niet fraai te noemen, doch de levendigheid harer oogen en het

buitengewoon schoon gebouwde ligchaam, hetwelk der Tagaalsche vrouwen algemeen eigen is, maken haar allerbelangwekkendst. De kleeding der vrouwen is hier, even als in de overige provinciën en ook te Manilla, zeer eenvoudig; dezelve bestaat in een kort hemdje van een fijn doorzigtig doek, hetwelk zelfs niet tot aan den navel reikt, en uit een' zeer wijden rok van ligte stoffaadje, welke onmiddellijk op de heupen vastzit, zoodat het korte hemdje vrij hangt en het indringen der frissche lucht toelaat. De wijde rok wordt gewoonlijk nog met een' gestreepten doek, welks strepen dwars loopen, om het lijf gewikkeld, zoodat dezelve vast aansluit en den vorm van het ligchaam volkomen vertoont, waardoor deze dragt zeer net zich voordoet. Gaan de Tagaalsche vrouwen van Luçon naar de kerk, zoo doen zij een' zwarten mantel over het hoofd en dekken zich daarmede het gelaat. Op feestdagen dragen zij hemdjes van pina, die met fijne kanten omzoomd en fraai geborduurd zijn; deze pina is een ongemeen fijn doek, hetwelk uit de vezelen der ananas-bladen gemaakt wordt en ons fijnste lijnwaad verre overtreft. Dezelve is geel van kleur, zeer ligt en doorschijnend, maar zeer sterk. Om den hoogen prijs, welken deze stof reeds te Manilla geldt, komt dezelve geheel niet tot ons in den handel; nogtans gaat zij het fijnste Chinesche gras-lijnwaad, zoowel in fijnheid als ook in prijs, te boven. Niet slechts de vrouwen en meisjes gebruiken dit doek, maar ook de mannen; des zondags, of in het algemeen, wanneer zij hun pronkgewaad aan hebben, dragen deze een lang, vrij neerhangend hemd van deze fijne stof, hetwelk overal met kanten omzoomd is. Zulke hemden kosten tot 20 piasters en zijn het eenige tooisel, hetwelk derzelver bezitters dragen. Buitendien dragen de Tagaalsche vrouwen op feestdagen en bij processiën een' grooten fijnen doek, welke almede zeer rijk gebor-

duurd is en over het hoofd geslagen wordt; in het algemeen moeten wij bekennen, dat de kleeding der Tagaalsche vrouwen allersierlijkst en smaakvol is.

In het open veld, of bij den arbeid in de zon of den regen, dragen de Tagaalsche mannen een' zeer grooten hoed, die van hout gemaakt en geheel met palmbladen belegd is; de hoeden gelijken naar die der Chinezen, doch zijn nog grooter dan deze, en derzelver algemeen gebruik bij de Indianen in de provinciën laat welligt vermoeden, dat dit kleedingstuk aan het volk eigen is, en niet door Chinezen of Japanezen ingevoerd is. Even als de Tagalers van Manilla in de fijnheid van hun pina-hemd de weelde verre drijven, zoo doen het de landlieden en banceros met de fraaiheid hunner hoeden; deze zijn zeer vlak en breed, of van fijn hout of paardenharen gevlochten, of boven aan den top, alsmede om den rand, met zilver afgezet; ja boven op den top bevindt zich eene soort van schepter, welke desgelijks van zilver bewerkt is en tevens tot greep dient. Zulk een hoed kost 5 tot 8 en zelfs 15 piasters, naarmate er meer of minder zilver aan is, en men kan banceros zien, die bijna naakt gaan en den ganschen dag roeijen moeten, maar desniettemin dergelijke zeer dure hoeden op het hoofd hebben. Het is een dergelijk voorwerp van weelde, als bij de Chileners en Peruanen de poncho is. De ambtenaars der Aduana, inzonderheid die van den Estanco del tabaco, dragen op deze hoeden groote bossen paardenhaar, die aan den top bevestigd zijn en naar alle zijden afhangen; ook de hoogere Officieren der militairen hebben zulke hoeden, aan welke van achteren een lange gevlochten paardenstaart neêrhangt.

Het was te San Matheo vrij wat warmer, dan in de stad Manilla, waar de bestendige zeewind de lucht schijnt af te koelen. Zelfs bij betrokken weder stond de thermometer te San Matheo te 12 uren

's middags steeds boven 25° R., en viel des nachts, hetwelk zeer opmerkelijk was, tot 20° R.; wij zouden zulks echter liefst alleen aan de sterke verdamping ten gevolge van den velen regen willen toeschrijven.

Onze verzameling van natuurvoortbrengselen wies gedurende ons verblijf te San Matheo zeer aan; want bij de kleinste wandeling, die wij van onze woning in de omstreek van het dorp deden, kwamen wij steeds rijk beladen te huis. Zoodra het echter in het dorp bekend was, dat wij gekomen waren, om planten en dieren te verzamelen, stroomden alras de kinderen uit alle streken van het dorp naar ons toe, en boden ons insekten, vooral vlinders en waterjuffers, te koop aan; meestal waren de voorwerpen niet te gebruiken, want men had ze beschadigd. Zoo kwamen b. v. kinderen tot ons, die verscheidene lange snoeren bragten, vol met vlinders en waterjuffers, van welke niet één onbeschadigde vleugels had; de arme kinderen stonden dan verwonderd, dat wij deze dieren niet hebben wilden, welke zij nu vergeefs verzameld hadden. Eenige zeer fraaije kevers en vogelen kwamen ons op die wijze te koop voor, doch zij werden zeer hoog op prijs gesteld, en wij moesten zelfs meermalen de lieden afwijzen, die liever eenen fraaijen prachtkever mede naar huis namen, dan dien voor een real of 6 silbergr. verkochten; een groote Cerambyx, bijna 2 duimen lang, ontging ons daardoor en kwam ons niet weder voor.

Eene wandeling door de rijstvelden naar de bergketen, welke een half uur van het dorp gelegen is, gaf ons zeer veel genoegen; wij stonden verbaasd over den rijkdom dezer streek aan planten, ofschoon het juist in het slechte jaargetijde was; overal naast de rijstvelden waren zeer uitgebreide plantaadjen van suikerriet, maïs, platanen en guaven, maar op de boomen zat zulk een aantal slangen, dat het niet

geraden was, dezelve te naderen; wij hieven een' verrotten boomstam van den grond en vonden daaronder eene ontzettende menigte duizendbeenen, kevers en eene nieuwe soort van kleine slangen. Allerwegen waren de kanalen en rijstvelden vol water; wij moesten er op den rug der Indianen doorrijden en bereikten zeer spoedig de heuvelenketen, die voorbij San Matheo loopt, doch haar gesteente vonden wij nergens bloot liggen. Naar eenige verweerde blokken te oordeelen, die hier verspreid lagen, scheen het dioriet te zijn, zoo als wij dit ook later, namelijk twee uren boven San Matheo, in het bed van den Rio de San Matheo aangetroffen hebben. Alzoo gelooven wij, dat reeds hier bij San Matheo het vulkaansche gebied, dat rondom Manilla alleen voorkomt, ophoudt; de bergketen van Masiguic bereikt echter hoogstens 700 voeten en is bijna geheel met bamboesbosschen bedekt; wij verzamelden aldaar, onder vele andere fraaije planten, eene *Tacca* en een' nieuwen *Calamus*, die om zijne wapenen een hoogst gevaarlijke heester is. Onder de vele fraaije insekten, die wij hier mogten verzamelen, noemen wij in het bijzonder twee prachtig gekleurde Boomloopers (*Tetyra Denovani* en *T. excellens*), voorts de nieuwe fraaije kapellen *Drusilla Phaon*, *Cynthia Damalis*, *Euploea Pollita* en *E. Megilla*.

Den volgenden dag (23 Sept.) aanvaardden wij de reis naar het hol van San Matheo; wij hadden drie Indianen tot geleide en eenige paarden tot gemakkelijker vervoer onzer goederen bij ons. De weg leidde op den linker oever der rivier tot aan het dorp Balate, waar het bebouwde gedeelte der provincie Tondo ophoudt en ook op eens alle wegen verdwijnen. De afstand tusschen deze beide dorpen bedraagt ongeveer $1\frac{1}{2}$ legua en de weg, welke derwaarts leidt, behoort tot de bekoorlijkste en aangenaamste wegen, die wij gegaan zijn. Bestendig zagen wij hier

de fraaiste en zeldzaamste planten onzer oranjerijen, en honderden stonden daarnevens, die nog in de kruidboeken in Europa onbekend zijn. De dikke boomen waren met varens en mossen bedekt, en slingerplanten stegen in menigte op en af; schoone palmen bezijden de hutten, de cana aan den weg en het suikerriet, alsmede de bananen op de landen, dit alles leverde de veelvuldigste afwisseling op. Een hooge heester (*Calycophyllum grandiflorum n. sp.*) behoorde tot de schoonste prachtplanten dezer streek; overal stond dezelve aan den rand van kleine groepen boomen, en blonk met zijne witte kelkbladen door het donkere groen der andere boomen heen. Het dorp Balate is vrij lang en, om zoo te spreken, geheel tropisch van voorkomen. De nette, op cana-stammen rustende en ook van cana- en palmbladen gebouwde woningen der Indianen, staan in de schaduw van fraaije Palmen, Canas en Ficoideën, op welker toppen prachtige Papegaaijen en Toukans zich wiegden en aanhoudend het ontzettendst geschreeuw maakten, alsof zij over onze komst ontevreden waren. Een der Toukans, dien wij hier schoten, bleef aan een' cana-stam, op eene hoogte van 36 voeten, hangen, doch een Indiaan klom er in op en haalde den vogel er af, niettegenstaande het beklimmen van dit gewas ongemeen moeijelijk en gevaarlijk is; want de bamboes groeit altijd in groote struiken, waarin namelijk oude, jonge en zelfs reeds lang verdorde stengen door elkander staan, ten getale soms van 20 tot 30. Uit de knoppen der stengen ontspruiten kleine uitloopers, die elkander wederkeerig zoo digt omwinden, dat het een' vreemdeling dikmaals onmogelijk wordt, zoodanigen struik te openen, en evenwel klauterde de Indiaan daartusschen naar boven en was met eene kleine belooning tevreden. Er staan in het dorp Balate drie soorten van Palmen: de fraaije Areca-palm, een Waaijer-palm en een Kokos met eene vrij ronde

vrucht, die hier en elders zeer veel geplant en tot verschillende einden gebruikt wordt, als: het jonge loof tot moes, het raauwe sap tot bereiding van geestrijke dranken, de schalen der vruchten tot het bakken van aarden potten, de bladen tot het dekken der huizen, enz. Uit de pit, met suiker gekookt, bereidt men een der smakelijkste dulce's, die wij op Luçon geproefd hebben. De straat, welke door het dorp in de lengte loopt, is niet breed; aan vele plaatsen der huizen zijn stokken over dezelve gelegd, waarop apen zeer naar hun genoegen zitten.

Onze aankomst in dit dorp was reeds daags te voren berigt en eene banca besteld, waarin wij langs de rivier verder opwaarts varen konden; want de wegen hielden op en het was onmogelijk, door de bosschen te dringen, daar de plantengroei te krachtig, ja dikmaals geheel door elkander gevlochten was. Het dorp Balate strekte zich tot aan den oever der rivier uit, alwaar onze banca lag en wij ons inscheepten; hier lag aan den linker oever groensteen bloot, het eerste gesteente, dat wij tot dus ver, behalve den tuf van Manilla, op dit eiland te zien kregen. Het water van den Rio de St. Matheo verdwijnt hier in het droogе jaargetijde geheel, zoodat men reeds in deze streek door de rivier gaan kan; tegenwoordig was het water zeer gezwollen en vulde eene breede bedding, welke echter veelal zoo ondiep werd, dat wij slechts alleen in de banca blijven konden, en de lieden er naast door het water gaan moesten. Weldra versnelde de stroom met zulk een verval, dat de lieden slechts met de grootste inspanning van krachten het vaartuig door denzelven sturen konden; hier was de rivier somwijlen 20, 30 en zelfs 40 schreden breed en op vele plaatsen ook zeer diep. Wij moesten herhaaldelijk aan land gaan en langs groote omwegen door de bosschen dringen, terwijl het vaartuig, wegens de ondiepten, geheel alleen opwaarts

voer en ons slechts van den eenen oever naar den anderen overzettede, waar wij spoediger dachten door te komen. De omstreek op dezen ganschen weg was ongemeen fraai; overal loofrijke bosschen en aan de zijden der rivier hooge rijen van steile heuvelen, die alom digt bewassen waren. Slingerplanten hingen van deze hoogte wel honderde voeten naar beneden en waren met de schoonste bloemen bedekt, die, in de grootste menigte afgevallen zijnde, het water der rivier versierden; ook was hier overal die prachtige *Calycophyllum grandiflorum*, welks gele bloemen, met de groote witte kelkbladen, zich luistervol in het donkere groen dezer wouden vertoonden. Fraai gekleurde duiven, vooral de Paloma del Monte (*Columba vernans*), lieten zich veelvuldig in dezelve zien.

Het weder was ons op den togt van heden zeer gunstig; eenige regenvlagen verminderden de hooge temperatuur der lucht; reeds des morgens te 7 uren toonde de thermometer 24° R., terwijl het water der rivier slechts 20° R. aanwees. Wij bereikten eene kleine hut in dit woud, waarin Tagalers woonden, doch waarvan het gansche huisgezin aan de kinderziekte leed. Mijne lieden, die reeds vroeger aldaar aangekomen waren, hadden terstond de woning betrokken en begonnen juist te eten en uit te rusten, toen wij binnentraden en hen er dadelijk weder uitjoegen; zij waren daarover hoogst ontevreden en hielden onze handelwijze voor zeer hard. Bij zulke denkbeelden moet natuurlijk de ramp zeer groot zijn, wanneer in dit land aanstekende ziekten heerschen. Eenige groote stammen der *Popaya* (*Carica Popaya* L.) stonden bij deze kleine hut; de schitterend witte bloemen en de groote fraai gevormde bladen van dezen boom maken denzelven, eene zekere hoogte bereikt hebbende, tot een uitstekend sierlijk gewas. Hier moesten wij onze banca achterlaten en door de bosschen onze reis naar het hol van San Matheo vervolgen;

onze oogst aan fraaije insekten, alsmede aan planten, vooral bedektbloeijende, was hier zeer aanzienlijk.

Eindelijk bereikten wij de plaats der rivier, tegen welke over de berg met het beroemde hol lag, en waar wij nog eenmaal den overtogt doen moesten. Er ontvouwde zich een verheven natuurtafereel voor onzen blik; de rivier, ongeveer 30 tot 40 schreden breed, stortte zich met de grootste snelheid en een geweldig geraas over groote rotsen heen, die alleen met hare punten uit de golven staken en rondom van maalstroomen en wolken schuim omgeven waren. Twee hooge naast elkander staande bergen, de Paminita en Sablayan, begrenzen den achtergrond, en de rivier stortte zich oogenschijnlijk tusschen deze bergen door, terwijl zij langs den zuidelijken voet loopt en slechts takken van dezelve ontvangt. De val van het stroombed is op deze plaats der rivier buitengewoon sterk, en deswege is ook het malen en draaijen van derzelver golven aldaar zoo vreesselijk. De berg Sablayan, in welken het hol zich bevindt, ligt aan den regteroever der rivier en de ingang tot hetzelve is ongeveer 100 voeten boven het waterpas van het stroombed, in een' loodregt opstijgenden rotswand. Het gesteente dezer beide bergen is een fijnkorrelige, blinkend witte kalksteen, die onder zich den dioriet heeft, welke reeds twee uren vroeger bij het dorp Belate bloot lag. Geweldige stukken rots zijn van deze bergen afgebroken en naar beneden in het bed der rivier, ja zelfs ver daarover op den tegenoverstaanden oever nedergestort. Door het afvallen van een groot blok heeft de rivierzijde van den berg bijna eene witte kleur bekomen, die zich midden in den rijken plantengroei, waarmede de gansche omstreek en de top der kegelvormige bergen bedekt zijn, ongemeen schoon voordoet. De berg Paminita ligt meer regts en schijnt iets hooger te zijn; wij schatteden de hoogte dezer bergen op 1400 tot 1450

voeten, doch om op derzelver top te komen verzekeren zelfs de Indianen, dat volstrekt onmogelijk is.

Zoodra wij hier bij den overtogt der rivier aangekomen waren, ontstak ons volk een groot vuur, om rijst te koken en een' maaltijd te bereiden; intusschen naderde een hoop vrije Indianen van den naburigen berg, in last hebbende, ons bij den overtogt behulpzaam te zijn. De Indianen waren van een' zeer krachtigen ligchaamsbouw en gingen geheel naakt, slechts een smalle band, om de heupen geslagen, diende ter bevestiging van het groote mes, hetwelk hun wapen en tevens het hoofdmiddel is, waardoor zij zich in deze aan vruchten rijke wouden onafhankelijk houden. Zij kwamen met hunne vrouwen en kinderen bergaf en legerden zich naast ons aan den oever der rivier, waar zij vuur aanmaakten en eene hoogst belangwekkende groep vormden. Deze Indianen behooren tot den stam der Aetas of Negritos del Monte, zoo als de Spanjaarden hen noemen. Onderwijl mijn volk zich uitrustte en de Indianen met toerustingen tot oversteken der rivier zich bezig hielden, gingen wij in den omtrek rond onze verzamelingen vermeerderen. Wij vingen ook hier eene menigte insekten; belangrijk vooral was voor ons het trekken van een mierenleger, dat wij nabij de rivier waarnamen. Het was eene kleine soort, ongeveer 3 lijnen lang, maar zeer dik, die hier aan het trekken was, in eene regte lijn, 5, 6 tot 8 stuks breed zonder ophouden voortgaande. Wij volgden den trein, om mogelijk het nest dezer dieren te ontdekken, of derzelver aanvoerder te zien, doch vruchteloos; alles wat hun in den weg lag, groote rotsen en omgevallene boomstammen, alles stegen zij over en zetteden onophoudelijk hunnen marsch voort. Toen wij des namiddags, nadat wij het hol aan den regter oever der rivier bezocht hadden, terug keerden, omstreeks $4\frac{1}{2}$ uur later, zagen wij nog steeds dezelfde dieren

trekken, en nog was er geen einde aan te zien. Hoe vele millioenen mieren mogen wel tot dit leger behoord hebben, en welke oorzaken mogen het geweest zijn, die tot dezen togt dier diertjes aanleiding gaven!

De Indianen hadden eindelijk met het vellen der drooge canastammen en het afhouwen der lianen gedaan en sleepten het een en ander naar den oever, om aldaar een vlot voor den overtogt zamen te stellen. Zij legden twee rijen canastammen over elkander en bonden ze met lianen te zamen, zoodat er ten laatste een zeer stevig vlot van 24 voeten lengte en 5 voeten breedte gereed was, met hetwelk wij den overtogt beproeven wilden.

Zoodra het vlot gereed was, werd hetzelve aan lange lianen bevestigd, die als strikken dienden, en in de bruisende golven neêrgelaten, waarop het zich wegens zijne grootte zeer goed hield. Toen sprongen er eenige Indianen in de brandingen, doorsneden dezelve met de grootste inspanning van krachten, om naar de alleenstaande rotsen te komen, die midden in de rivier lagen. Zoo werd nu het vlot door middel der lianen van de eene klip naar de andere getrokken, terwijl een Indiaan daarop stond, en het met behulp van een' langen staak trachtte te rigten. Doch deze proef gelukte geheel niet; want de maalstroom van het water was nabij de rotsen zoo hevig, dat geene magt het vlot konde afhouden. Eindelijk vervaardigde men van de lianen zoo lange strikken, als de rivier breed was, en nu trok men het vlot van den eenen oever naar den anderen heen en weêr, terwijl er op iedere rotspunt een Indiaan stond, om des noods dadelijk hulp te kunnen verleenen. Aldus konde er iedermaal slechts één man overgezet worden, zoodat dit ons eenige uren ophield; ten laatste ging ik zelf met dit vlot over, de gewigtigste goederen, het uurwerk en de buks medenemende.

Het breken eener slingerplant, waaraan het vlot bevestigd was, zoude ons onfeilbaar in het verderf gestort hebben; wij kwamen echter gelukkig over. Ware er toch een schilder bij geweest, die dit tooneel onzer reis had kunnen afmalen; de letters dooden het bekoorlijke van het beeld, hetwelk hier de schilderachtige landstreek onze oogen aanbood en hetwelk nimmer uit ons geheugen zal gaan. Verschrikkelijk brulde de waterstroom, die zich pijlsnel door de klippen heendrong en er over heen stortte, zoodat het schuim hoog boven dezelve opspattede; ja huiveringwekkend was het rollen en wringen der golven, en desniettegenstaande overwonnen de eenvoudige Indianen de wildheid van dat element dáár, waar het voor geen vaartuig toegankelijk geweest was, door de eenvoudigste middelen. Bij het zwemmen sloegen de Aetas het water met handen en voeten, en onderscheidden zich hierin van de Tagalers, die daarbij de bewegingen als van kikvorschen maken.

Zoodra de overtogt bewerkstelligd was, hadden wij met de grootste bezwaren te kampen, om de helling van den berg tot aan de hoogte te bestijgen, waar de ingang tot het groote hol was. De geheele helling was met scherpe rotsblokken bedekt, aan welke zich vele en belangrijke planten gehecht hadden. De mossen en korstmossen, die de oppervlakte der rotsen bedekten, maakten door derzelver vochtigheid en losse bevestiging iedere schrede onzeker, die wij bergopwaarts poogden te doen. Bij eenen val roerden wij de bladen van eene netelplant aan, die zoo geducht gewapend was, dat zij door de kleederen heen stak, en de gebrande plek nog acht dagen daarna gezwollen en zeer gevoelig was; later troffen wij dezelfde plant als een' hoogen boom aan en hebben deszelfs bloesems medegebragt.

Eindelijk kwamen wij aan den ingang van het hol, het groote wonderwerk, waarover geheel Manilla met

verbazing en bewondering spreekt, zonder hetzelve gezien te hebben. Bij den ingang was in den grond het nest van eene sluipwesp, die naar haar nest was gevlogen, eenen grooten springkever gevangen met zich voerende. Beide dieren streden met alle inspanning van kracht, totdat wij ze beide vingen en in spiritus zetteden. De ingang tot dit groote hol is zeer ruim; eerst ongeveer 10 voeten hoog en 4 tot 5 voeten breed, gaat dezelve verder in verschillende afmetingen voort, somwijlen 20, ook wel 40 voeten hoog en zeer breed, op andere plaatsen weder laag en zeer smal wordende. Het hol ligt, gelijk wij reeds vroeger aanmerkten, in een' kalksteen, die, zoo als alle dergelijke holen in Europa, op de oppervlakte daarvan met een' dropsteen overdekt is, welks vormen hier, even als bij ons, menigmaal de zonderlingste gedaanten vertoonen. Slechts door de buitengewone grootte munt het hol van San Matheo uit; wij bezochten hetzelve met een aantal lieden, die deels met spaden, deels met bijlen gewapend waren, om, wanneer de gunstige gelegenheid daartoe zich opdoen mogt, op eene of andere plaats van het hol gravingen naar versteeningen te laten doen. De naakte Aetas droegen 12 tot 15 voeten lange bundels drooge canastokken, die aan de punt aangestoken waren en tot fakkelen dienden; hunne naakte ligchamen, van eene donkerbruine kleur, en hun wild uitzigt bij het rookende licht van het vuur, bij het gefladder van honderdduizende vledermuizen en al de afschuwelijke dieren, die de wanden van dit hol bedekten, gaven aan dit verblijf het coloriet van eene voorstelling der hel. Duizende en duizende vledermuizen, die aan de wanden van het hol hingen, werden door ons bezoek gewekt; piepende vlogen zij door de lucht en maakten ons verder voortschrijden bezwaarlijk en onaangenaam. Aan de wanden zat in tallooze menigte een *Thelyphonus*, waarschijnlijk *cau-*

datus, van Java, en daarbij eene *Tarantula*, welker voelers meer dan 7 tot 8 duimen lang waren; bij de geringste aanraking van dezelve trok zich het dier zamen en liet zich van den wand afvallen, voorzeker het eenige middel, waarmede het zich tegen de vervolgingen der vledermuizen beschermen konde, die waarschijnlijk geheel alleen van deze spinnen leven. Eenen *Rhinolophus griseus n. sp.* hebben wij van die vledermuizen medegenomen, doch er waren nog meer andere soorten van deze familie van dieren in het hol, welker bewaring uit gebrek aan tijd, bij de groote hitte en de drukke bezigheden niet mogelijk was.

Langzaam schreden wij voorwaarts; want de Indianen waren uitermate bevreesd en wilden in het eerst geheel niet in het hol gaan, totdat ik mij zelven, met de fakkel in de hand, aan hun hoofd plaatste. Nadat wij, bijna een half uur lang, over een' tamelijk effenen weg voortgegaan waren, hoorde men van verre een vreesselijk geraas, hetwelk, zoo als wij alras tot onze verbazing bespeurden, door den val van eene zeer snelvlietende beek veroorzaakt werd. Het was met groote moeijelijkheden verbonden, door dit nederstortende water te komen en verder in het hol te dringen; de gladde steenen, gewoonlijk met slijm bedekt, maakten iederen tred onzeker, en het water van den stroom had eene zoo lage temperatuur, dat het onmogelijk was, het daarin lang uit te houden. De warmte der lucht in het hol was 25,2° R., die van de opene lucht daarentegen 25,7° R., terwijl het stroomende water in het hol slechts 19,6° R. toonde. Tot ons leedwezen nam de stroom den geheelen, aan deze plaats juist zeer smallen weg in, en wij moesten alzoo in denzelven onze wandeling vervolgen, totdat de steeds toenemende diepte ons allen voortgang afsneed, nadat wij misschien meer dan ééne legua ver gevorderd waren. Al onze verwachtingen, al onze opofferingen waren nu vergeefs, wij

moesten terug gaan, zonder iets bijzonders gevonden te hebben. Deze kleine onderaardsche rivier, die ons den weg belemmerde, is slechts in het natte jaargetijde zoo aanzienlijk; zij stortte zich zijdewaarts in eene diepe kloof en verdween. Groote hoopen klei, alsmede klei met kleine steenen vermengd, ziet men op vele plaatsen van het hol en zijn waarschijnlijk door hooge waterstanden van dezen onderaardschen stroom aangevoerd en later aldaar achtergelaten; gravingen daarin leverden niets dan dikke korsten drupsteen op, waarmede de geheele oppervlakte van het hol bedekt was.

Het hol van San Matheo is, twee jaren vóór ons bezoek, door den heer LINDSAY, den beroemden Secretaris der Engelsch-Oostindische Compagnie te Canton, onderzocht geworden; hij ging in het drooge saizoen daarin, en is waarschijnlijk het verst van allen doorgedrongen, die ooit dit hol bezocht hebben. De heer LINDSAY verhaalde ons, dat hij meer dan twee leguas ver in het hol voortgegaan was, totdat hem ten laatste een loodregte wand tegengehouden had; ook had hij aan die plaats luchtstroom bespeurd en geloofde deswege, dat het hol eene tegenopening had, hetwelk zich ook door de uitspraken der Indianen schijnt te bevestigen, die aan de andere zijde van den berg den ingang tot een hol kennen, welken zij zeggen, dat echter zeer moeijelijk te bereiken is.

Ofschoon ons voornemen, om naar versteeningen in het hol van San Matheo te zoeken, zonder gevolg bleef, zoo rekenen wij het evenwel eenen natuuronderzoeker, die in een beter jaargetijde dit eiland bezoekt, ten pligt, dit hol met de meeste zorg te onderzoeken. Het dorp Belate zal hiertoe nog beter tot nachtverblijf schikken, dan San Matheo, alwaar wij ons verblijf genomen hadden; want het is $1\frac{1}{2}$ legua nader bij het hol gelegen. Tot behoud der ge-

zondheid is het namelijk te Manilla volstrekt noodig, dat men des nachts onder eene tent of in een huis slaapt, daar men anders spoedig eene prooi des doods zoude zijn. De overgangskalk van den berg, in welken het hol van San Matheo ligt, is zekerlijk vol van versteeningen, ofschoon zij op de plaatsen ontbraken, waar wij hetzelve onderzocht hebben; de kalk was bij den ingang van het hol zeer hard en fijnkorrelig, soms volkomen glinsterende. In het drooge saizoen is de Rio de San Matheo ter plaatse, waar wij den gevaarlijken overtogt doen moesten, zoo buitengewoon klein en ondiep, dat men in zijn bed rondloopen kan; hier heeft de heer LINDSAY een' steen gevonden, die waarschijnlijk tot een' versteenden varen-stam behoord heeft. Voorts heeft de heer LINDSAY een stuk van een been medegenomen, hetwelk een Indiaan uit den omtrek binnen in het hol verzekerde gevonden te hebben en thans in het Britsch Museum te Macao bewaard wordt; het is waarschijnlijk het scheenbeen van een roofdier, hetwelk zoo groot als een groote hond kan geweest zijn.

Sneller dan onze heenreis, werd nu de terugreis ondernomen, zoodat wij reeds met zonne-ondergang in onze woning te San Matheo waren, waar het volk ten hoogste verwonderd was, dat wij ons plan volvoerd hadden; zij wisten niet, dat wij onverrigter zake terug gekomen waren. Allen wenschten ons geluk, dat ons geen kwaad bejegend was, en waren nieuwsgierig te weten, wat wij toch in het hol gezien hadden, en wanneer wij hun zeiden, dat er niets dan vledermuizen en spinnen in aanwezig waren, zoo wilden zij dit niet gelooven.

Bijna den ganschen volgenden dag en meer dan den halven nacht waren wij met het inleggen der planten, met het aftrekken der vogelen en het inpakken der insekten en steenen bezig, en eerst op den volgenden namiddag konden wij ons weder inschepen

en de terugreis naar Manilla aanvaarden. Ons vaartuig was geheel vol; overal stonden vogelkooijen met vogelen en amphibiën, die een ontzettend geraas maakten. Bij den ongemeen sterken val der rivier ging onze vaart zeer spoedig, en reeds des avonds te 9 uur bevonden wij ons weder te Manilla, alwaar wij verscheidene dagen noodig hadden, om het verzamelde zoo veel mogelijk voor bederf te bewaren en in te pakken.

Den 25 September. Heden legde ik dadelijk een bezoek af bij den Kapiten-Generaal, deels om hem den uitslag der reis te berigten, deels om van hem een' nieuwen pas naar de groote Laguna te verzoeken. Don PASCUAL ontving mij allervriendelijkst; reeds bij onze eerste bijeenkomst had hij gewenscht, iets van mijne verzamelingen te zien, die ik in Zuid-Amerika bijeengebragt had; ik liet daarom verscheidene kisten van boord der *Prinses Louize* naar Manilla komen, en vertoonde hem de mumiën van de bergvlakten van Peru, de schedels der oorspronkelijke bewoners van Peru en onderscheidene vazen en kruiken, welke in de graven van dit volk gevonden waren geworden. Deze voorwerpen waren bijzonder van dien aard, om het aandenken aan de verloren gegane Koloniën op te wekken, en levendig herinnerden zich de aanwezige Spanjaarden hun verblijf aldaar. De Gouverneur vertoonde mij hierop zijne gansche verzameling van naturalia, oudheden, enz., en gaf mij eenige fraaije stukken ten geschenke. Ik ontving onder anderen eenen koperen ketel, welken de Negritos binnen in het eiland gemaakt hadden, en wel met porfieren hamers, dewijl hun het ijzer ontbreekt. In die verzameling was nog een groote vlakke ketel van 3½ voet in middellijn, welke voor drie piasters van die Indianen was gekocht geworden. Daar deze ketels zoo buitengewoon goedkoop zijn, zoo moet het koper in het eiland voorzeker in menigte voorkomen, mis-

schien zelfs gedegen; want hoe zouden die volkomen ruwe en onbeschaafde Negritos de kunst, om het koper te smelten, verstaan? „En wij weten," voegde de Gouverneur er nog bij, „nog niets van deze rijke kopermijnen." Buitendien wees mij Don PASCUAL verscheidene stalen metalen, die in verschillende streken der Philippijnen gevonden en hem toegezonden geworden waren; er bevond zich daaronder gedegen goud, in stukken van 20 tot 30 greinen, en gekristallizeerde zwavelkies. De verzameling van mineralen, welke de Gouverneur bezat, was zeer talrijk en hoogst belangrijk, uit hoofde van de vele versteeningen, welke daaronder waren — doch alles lag bont door elkander; groote kisten waren daarmede gevuld en vingerdik met stof bedekt. Deze rijke verzameling is door Don INIGO ASSAOLA op de Philippijnen, voornamelijk op Luçon en Zebú, aangelegd en den Gouverneur geschonken geworden. Er waren daaronder groote stukken talkschiefer, die men zegt dat op Zebú zeer veelvuldig voorkomt. Don INIGO ASSAOLA leeft als bijzondere geleerde reeds sedert vele jaren op het eiland Luçon en woont aldaar op eene hacienda aan de oostzijde van de Laguna de Bay; het was mij ongelukkig, wegens gebrek aan tijd, niet vergund, om met dezen man kennis te maken, die gewis over de natuurlijke historie der Philippijnen uitmuntende kundigheden verzameld heeft.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Reis naar de Laguna de Bay. — Verblijf te Hali-Hali. — Laatste verblijf te Manilla en aanmerkingen over den Staatkundigen toestand en den handel der Philippijnen.

Ofschoon de Kapitein-Generaal der Philippijnsche eilanden ons in alle opzigten vriendelijk bejegende, zoo verliepen er evenwel nogmaals vijf dagen met het in acht nemen van de grootste formaliteiten, tot dat ons een nieuwe pas voor de reis naar de Laguna de Bay ter hand gesteld werd. Aan de strengste voorschriften van Madrid ook ten dezen aanzien gebonden, moesten de beambten zich stiptelijk aan dezelve houden en konden geene uitzondering maken. De Kapitein-Generaal der Philippijnsche eilanden stond vroeger onder den Onderkoning van Mexiko, was echter altijd met de magt over leven en dood te oordeelen bekleed. Wegens den grooten afstand van het moederland, geloofde men het bestuur zoodanige magt te moeten geven, dewijl anders de uitvoering van het vonnis, bij een beroep naar Madrid, te lang zoude opgehouden worden.

Den 29 September ontvingen wij den reispas en scheepten aanstonds onze zaken in eene banca in,

die wij vooruitzonden. Vergezeld van den Kapitein WENDT, namen wij tot aan het dorp Santa Ana den togt over land, waar wij het vaartuig opwachtten, hetwelk wegens de vele krommingen, welke de Rio Pasig aldaar maakt, eerst laat aankwam. De weg, dien wij van Santa Ana insloegen, was dezelfde, dien wij op de reis naar San Matheo gegaan en in het vorig Hoofdstuk beschreven hebben. Wij voeren voorbij het hol van Dona GERONIMA, en in plaats van, zoo als op de eerste reis, in den Rio de San Matheo te sturen, bevoeren wij thans eenen arm der rivier, die zuidwestelijk van het eiland Banbang ligt, en bereikten zeer spoedig de steenen brug bij het groote en rijke dorp Pasig, waar wij uitstegen en in de woning van een Tagaalsch gezin onzen intrek namen.

Het dorp Pasig is het grootste en fraaiste, hetwelk wij op het eiland Luçon gezien hebben; de weg te water van Manilla derwaarts bedraagt 3 leguas, de weg te land echter slechts een weinig meer dan 2 leguas. Groote, breede en lange straten leiden in eene regte rigting door dit heerlijke dorp, en huizen en tuinen zijn er alle in de grootste regelmatigheid aangelegd. De bruggen over den arm der rivier, de conventen en de menschen in hunne kleeding getuigen van eene groote welvaart. De inwoners van Pasig kweeken zeer veel suiker, cacao, koffij, indigo, katoen en ongemeen vele vruchten; ook was men hier begonnen met de teelt der peper en wel met een zeer goed gevolg; daar echter de lieden, omtrent den prijs, met de kompagnie van Cadix niet eens konden worden, werd hun deze tak van nijverheid weder verboden, en voor kort zijn ook de peperboomen omgehouwen geworden. In het distrikt van Pasig zoude men over 5500 cavanen (van 126 tot 128 Spaansche ponden) rijst (in cascara, d. i. ongepeld) winnen, die op de Philippijnen palay genoemd wordt. Te

Pasig wordt ook eenige suiker geraffineerd; men bereidt er verder eene soort van honig en bakt er caramela of brood, hetwelk uit zuivere suiker en eiwit scheen te bestaan en, op reis met water gebruikt wordende, zeer wel smaakt. De inwoners van het dorp Pasig en van meer andere plaatsen, die aan den weg tusschen Manilla en Pasig liggen, houden zich, behalve met den akkerbouw, nog bezig met het vervaardigen van steengoed, hetwelk gewoonlijk in huis en keuken gebruikt wordt, en eenen aanzienlijken tak van werkzaamheid uitmaakt. Groote vaartuigen, die hoog daarmede beladen zijn, komen dagelijks naar de stad, en de markten in de voorstad van Manilla, tot aan Tondo toe, zijn er bestendig mede opgevuld. Het bakken van dit aardewerk is hoogst zonderling, waarom wij het hier mededeelen. Op de opene straten van het dorp strooit men eerst eene laag kaf van gepelde palay, legt daarop eene laag stroo en vervolgens eene dikke laag van verbrokkelde schillen van kokosnoten, waarop nogmaals eene laag stroo komt, in welke al het vaatwerk gepakt wordt, hetwelk men op eens bakken wil. Op het vaatwerk legt men onmiddellijk lagen van rijs en daarop weder lagen van stroo en palay-kaf, zoodat het ten laatste een lange hoop wordt van meer dan 3 voeten hoogte. Nu steekt men den geheelen hoop in brand en laat denzelven verbranden, hetwelk somtijds 2, 3 tot 4 uren duurt. Bij dit werk stoort men zich er niet aan, of de wind den verstikkenden rook van dit vuur in zijn's nabuurs huis drijft dan niet; het ging ons zelfs zoo, dat wij reeds na eenigen tijd onze kamer verlaten moesten, ofschoon deze pottenbakkerij ongeveer 30 schreden ver van onze woning, op de opene straat, plaats greep. Door den korten tijd, waarin de potten aan het vuur blootgesteld worden, ondergaan zij ook slechts eenen zwakken graad van bakking en de meesten zijn ook slechts zoo weinig gehard,

dat het water er door trekken kan. De groote ronde potten, met eene kleine opening, die somwijlen de ruimte van verscheidene emmers hebben, worden door de bewoners van Luçon tot verkoeling van het drinkwater gebruikt; zij staan gewoonlijk op den patio, en door het doorzijpelen van het water door de wanden van het vat en de hierop volgende verdamping van hetzelve, wordt het vat met het daarin aanwezige water koeler en dient ter bereiding van den gewonen verfrisschenden drank. Te Manilla, waar al het drinkwater zeer slecht is, vangt men het regenwater in regenbakken op, die bij ieder huis voorhanden zijn, en zuivert en verkoelt dit water in zulke aarden potten.

Des namiddags bragten wij met uitstapjes in de omstreek van Pasig en met de uitrusting voor den togt door, dien wij den volgenden dag ondernemen wilden. Overal in het dorp zagen wij rijkdom en welvaart; de groote straten in hetzelve geleken de paden in fraaije bloemtuinen, en vóór alle huizen zag men Tagalers verzameld, die zich in den strijdlust van hunne hanen verheugden. Hier en daar waren kapellen opgerigt, welke met fraaije bloemen heerlijk versierd waren.

In den vroegen ochtend van den 30 September scheepten wij ons andermaal in eene banca in en namen den weg naar de groote Laguna, alwaar wij een groot vaartuig aantroffen, waarin wij de vaart over dit meer naar deszelfs oostelijken oever doen wilden. De Rio Pasig bekomt de grootste hoeveelheid water uit de Laguna de Bay door vijf hoofdstroomen; dezelve zijn de Boca de Taytay, B. de Pasig, B. de Napindon, B. de Tipas en B. de Taguiyg. In den beginne zijn deze vijf stroomen zeer breed, maar weinig diep; weldra vereenigen zij zich tot vier armen, die later, door nogmaals zich te vereenigen tot twee armen, welke het eiland Banbang

in hun midden hebben, zich in de rivier uitstorten, dáár waar zij met den Rio de San Matheo te zamen komen en van hier af den Rio Pasig vormen, die bij Manilla in zee vloeit. Het verval van het water in deze afwateringen der Laguna is zeer gering; want haar spiegel is op het hoogste 36 tot 40 voeten boven de oppervlakte der zee gelegen. Hierdoor gebeurt het soms, dat het water van den Rio de San Matheo, wanneer deze in den zomer zeer hoog is, in de uitwateringen der Laguna treedt en de stroom daarin zoo veranderd wordt, dat het water van den Rio Pasig naar de Laguna stroomt. Deze delta de Laguna, om haar zoo te noemen, wordt door de afstroomende watertakken van dezelve als door kanalen doorsneden en is welligt de vruchtbaarste en schoonste streek van het geheele eiland Luçon.

De natuurlijke kanalen, door welke wij thans naar de Laguna voeren, waren zeer smal, zoodat hier de breedere vaartuigen, die op de Laguna varen, zelfs niet door konden; deze stroomen waren aan beide zijden digt en fraai, inzonderheid met cana-bosschen begroeid, en eerst kort vóór de Laguna opende zich een vrij veld, hetwelk, zoo ver het oog reiken konde, geheel met rijst bedekt was. De gansche vlakte stond tegenwoordig, in het natte jaargetijde, onder water, en slechts de toppen der rijstplanten staken daaruit; maar juist deze overstroomingen, die eene groote hoeveelheid slib uit de Laguna aanvoert, maakt den bodem zoo buitengewoon vruchtbaar, dat dezelve jaarlijks viermalen vruchten draagt. Men plant hier tweemalen rijst, eenmaal meloenen en eindelijk maïs, en de oogst van deze vruchten moet, zegt men, buitengewoon rijk zijn. Ter zijden van deze kanalen staan hier en daar kleine, nette huizen, die door bananen en bamboezen beschaduwd worden en voor de deuren kleine scheepstimmerwerven hebben. Bij het dorp Taguiyg, hetwelk aan den oever der

Laguna ligt, is eene groote scheepstimmerwerf, en men was aldaar met het bouwen van eenige groote vaartuigen bezig, die, wat vreemd is, zóó op stapel lagen, dat derzelver lengte met den oever evenwijdig was. Hoe kunnen deze schepen van stapel loopen?

Daar het nog zeer vroeg was, toen wij naar de Laguna voeren, zagen wij overal, nabij de dorpen, de Tagaalsche vrouwen in het water staan en bezig met baden en wasschen. Men moet het ter eer van dit volk zeggen, dat hetzelve zeer zindelijk is en daardoor deszelfs aangeborene beminnelijkheid nog verhoogt. Des nachts slapen de Tagalers meest in de kleederen, welke zij over dag dragen; den volgenden morgen gaan zij echter in dezelve naar het nabij gelegene water en baden en wasschen zich, zonder ze uit te trekken; eerst als zij te huis komen verkleeden zij zich. Tot het wasschen van hun ligchaam en hunne kleederen bedienen zij zich van de schors en den bast eeniger slingerplanten, die eene zeepachtige stof rijkelijk bevatten en overvloedig in de naburige bosschen te vinden zijn. De Tagaalsche vrouwen zwemmen zoo goed als hare mannen, en weten zich bij het baden en reinigen zoo wel onder het water te houden, dat zij zich bij deze bezigheid door de voorbijvarende vreemdelingen niet storen laten.

Aan de Boca de Tipas vonden wij het vaartuig gereed, hetwelk ons over de Laguna naar de hacienda Hali-Hali brengen zoude; het was zoo merkwaardig gebouwd, dat wij het nader beschrijven moeten. Het vaartuig was iets grooter dan de gewone bancas, waarop wij tot hiertoe de rivier bevaren hadden; het ging echter zeer diep en was zoo scherp gebouwd, dat het zelfs bij den minsten wind omgevallen zoude zijn, indien niet ter zijde bijzondere toestellen van cana-stokken aangebragt waren, die het omvallen verhinderen. Al naardat de wind het vaartuig naar de eene of andere zijde doet overhellen, springen de

matrozen, onder het zeilen, naar de tegenovergestelde zijde en brengen het door de zijdelings geplaatste cana-stokken weder regt, terwijl zij op deze zich begeven en door hun gewigt het vaartuig als met een' hefboom bewegen. Bij goeden wind zeilen deze schepen voorzeker zeer wel; wij hadden echter het ongeluk, zeer zwakken wind op de Laguna aan te treffen en moesten daardoor weder den geheelen dag met dezen watertogt doorbrengen. Behalve het gebrek, hetwelk deze vaartuigen hebben, van bij invallende stilte door riemen niet bewogen te kunnen worden, leveren zij ook dit op, dat men bestendig in dezelve zitten of liggen moet, dewijl het dek zeer laag en daarbij vast is. De welgezetene lieden, die nabij de Laguna wonen, bezitten groote roeibooten, en de Indianen varen in hunne kleine banca's, op welke zij zelfs kleine zeilen zetten, om zich daardoor het roeijen te verligten, over het groote meer. Dan het gebeurt ongelukkig ook niet zelden, dat deze kleine vaartuigen bij elken opkomenden hevigen storm omslagen en dat op deze wijze steeds vele menschen het leven verliezen.

De Laguna de Bay, eigenlijk L. de Bahia genoemd, heeft eenen langwerpigen vorm en wordt ten noorden door eene landtong, die zich diep in dezelve uitstrekt, alsmede door het eiland Talim, hetwelk in het midden van het meer ligt, in twee bijna gelijk groote helften verdeeld. Rondom deze groote Laguna loopen overal lage rijen heuvelen, die met het schoonste groen getooid zijn, en de dorpen, waarvan een groot aantal met hunne deftige conventen hier gelegen is, geven aan het landschap een belangwekkend aanzien. Het afwisselende van de bamboezen, deze boomachtige grassoorten, met de fraaije pisangen en de edele palmen, midden tusschen den weligsten plantendos, kenmerkt het natuurlijk voorkomen van het eiland Luçon.

Op den westelijken oever der Laguna ziet men eene oneindige menigte van visschersnetten, door middel van groote stokken uitgezet, die wel meer dan eene halve legua ver in het meer reiken en de toegangen in de stroomarmen bijna geheel stremmen; de geringe diepte van het meer in deze streek is hiervoor gunstig. Hier is ook het water van het meer met eene ontzaggelijke menigte planten opgevuld; myriophyllum's, najaden en chara's komen soms zoo overvloedig voor, dat de vaart van het schip daardoor opgehouden wordt. De oppervlakte des waters is met de *Pistia stratiotes* bedekt, die hier Chiapo genoemd wordt, en op de Laguna in zulk eene menigte aanwezig is, dat men nergens eene plaats vinden kan, waar ten minste niet eenige dezer planten ronddrijven. Wanneer er stormen op het meer gewaaid hebben, die het water naar den oever drijven, dan treft men deze drijvende planten in de grootste hoopen dáár bijeengedreven aan. Door de afstroomende armen der Laguna komt eene menigte van dit kruid in den Rio Pasig, hetwelk verder naar beneden gevoerd wordt en in de opene zee ronddrijft; zelfs in de kanalen en op de rivier, binnen de stad Manilla, is alom dit kruid in grooten overvloed te vinden en drijft af naar de opene zee. Aan den oever der Laguna, inzonderheid op plaatsen, waar het water afvloeit en de diepte niet aanzienlijk is, ziet men kleine bancas rondvaren, die aan iedere zijde eenen grooten korf hangen hebben. De houders dezer vaartuigen zijn met het opvisschen van de slib belast, welke op deze plaatsen aanzienlijk hoog den bodem der Laguna bedekt; de korven aan de zijden der bancas dienen tot bewaring van dezelve, en opdat tevens het water daarvan er uit loopen kan. Dit slijk, hetwelk ontelbare kleine slakhorentjes, insekten, koralen en wormen bevat, levert een uitmuntend voeder voor eenden op, en daar hetzelve in overvloed voorhanden en ook ten allen tijde te bekomen is, zoo werd met

behulp daarvan de groote eendenfokkerij gedreven, die aan de vele dorpen, welke nabij deze streek liggen, eene buitengewone rijke bron van onderhoud oplevert. De dorpen Pateno, Tipas en Taguiyg zijn vermaard wegens deze eendenteelt; men zegt, dat zij millioenen van deze dieren bezitten. Het groote voordeel in de voedering der eenden met deze slib is echter daarin gelegen, dat deze dieren, zoodra zij ongeveer vier jaren lang met dit voedsel gevoederd zijn, dagelijks beginnen eijeren te leggen. Het gebruik van gevogelte is in de Keerkrings-streken, maar vooral in die van Indië veel aanzienlijker, dan in de koudere landen, waar het rundvleesch langer goed blijft. Wanneer men in gindsche streken reizen gaat, neemt men levendig gevogelte mede, hetwelk steeds ten dienste staat en goed blijft.

Het was een boven alles heerlijke dag, op welken wij over de Laguna voeren; den ganschen voormiddag was er geen wolkje aan den horizon te zien en des te heviger konden de zonnestralen bij gebrek aan wind werken, dermate dat ons de hitte in het zeer enge vaartuig schier onverdragelijk werd. Zeer belangrijk was het, uit het zuiden, op eenen verren afstand, groote zuilen van damp te zien, die ten hemel stegen en door de heete bronnen veroorzaakt werden, welke aldaar aan den zuidelijksten oever der Laguna gelegen zijn. Aan de verwijderde oevers aanschouwden wij somwijlen groote en ver uitgebreide hoopen, als donkere wolken, die uit zwermen trek-sprinkhanen bestonden, welke aldaar al het frissche groen vernielden, zoodat later alles, zelfs de boomachtige grasgewassen, kaal en van hunnen tooi beroofd zich vertoonden.

Isla de Talim strekt zich met hare punt boven de smalle landtong uit, welke zich, van het noorden komende, in het midden der Laguna uitstrekt. Er ontstaat daardoor eene smalle doorvaart, Quinabutasan

geheeten, die voor vreemdelingen eene der verrassendste gezigten oplevert. Het plantenrijk is hier prachtvol en honderde vogels, vele met de schoonste kleuren prijkende, bedekken de boomen. Groote reigers staan op de aan den oever liggende rotsen en klippen, en een aantal van zeearenden bevolkt de wateren.

Aan de oevers der smalle doorvaart Quinabutasan ziet men twee tot drie der eenvoudigste hutten, die van onder de digte loover der boomen uitkomen. Er heerscht hier een eeuwige zomer en de inwoners dragen minder kleederen, dan die der Sandwich-eilanden; de visscherij, de jagt en de oneindige menigte van eetbare vruchten, die in ieder jaargetijde de omgevende bosschen leveren, geven hun het rijkelijkste onderhoud.

Onze vaart op de oostelijke helft der Laguna was niet meer zoo aangenaam, als die op de westelijke; want er kwamen tegen den avond zware regenwolken op en de wind verhief zich, zoodat de golven zeer hoog gingen. De inwoners dezer streek beweren, dat de wind op deze helft der Laguna steeds veel heviger waait, dan op de andere. Ook de diepte des waters is hier veel aanzienlijker; zij bedraagt midden in het meer 17 tot 20 voeten. Het land rondom de oevers van dit deel der Laguna is niet meer met liefelijke heuvelen, maar met hooge bergen omkransd, die zelfs de hoogte van 7000 voeten te boven mogen gaan. Nog steeds ziet men aan de zuidelijkste oevers der Laguna van verscheidene plaatsen de zuilen van damp uit de heete bronnen opstijgen, en de oppervlakte van het water wordt ook hier bij hoopen door de drijvende *Pistia stratiotes* bedekt.

De nacht viel in en de dikste duisternis bedekte het meer, terwijl naar het licht der woningen op den oostelijken oever de koers van ons vaartuig gerigt werd. Eerst laat in den avond kwamen wij aan de hacienda Hali-Hali aan, waar wij door den eigenaar,

Don PABLO...., eenen geboren Franschman, die met eene Spaansche Markiezin gehuwd is, allervriendelijkst ontvangen werden. Het groote landgoed Hali-Hali strekt zich onafzienbaar aan den oostelijken oever der Laguna uit en wordt door de aloude bosschen op het hooggebergte van het eiland begrensd. Het woonhuis van den bezitter staat nabij den oever van het meer; het is een zeer groot gebouw van twee verdiepingen, in den Spaanschen smaak opgetrokken. Wij Europeanen gevoelen ons in zulke groote, wijdluftige gebouwen niet wel te huis, doch de vriendelijke ontvangst, die men hier overal ondervindt, alsmede de ongedwongene manier van leven, welke in de verkeering heerscht, maken het verblijf in deze groote haciendas van dit land hoogst belangstellend, en zoo bragten wij ook hier, onder het schoonste klimaat en te midden van den weligsten plantengroei, de zeldzaamste vogelen en de schitterendste insekten, eene reeks der vrolijkste dagen van ons leven door.

Naauwelijks aangekomen, vernamen wij, dat wij ongelukkig eenige dagen te laat gekomen waren. Men had namelijk eerst voor vier dagen eenen Kaaiman van buitengewone grootte gedood, die reeds sinds lang den inwoners van Hali-Hali groote schade toegebragt had. Eenige dagen vóór zijnen dood had hij een paard bij het te water gaan gegrepen en medegesleept; met deze prooi was de Kaaiman in eene kleine rivier gegaan, die aan de grenzen der hacienda lag, en had dezelve aldaar verslonden. Daar echter het water der rivier zoo ondiep was en de buik van het dier door het maal zoo sterk opgevuld werd, dat dezelve langer dan de beenen vooruitstak en het dier daardoor verhinderd werd te gaan, werd hetzelve door de Indianen ontdekt en met behulp der bijgeroepene bewoners der hacienda gedood. Twaalf kogels zijn het dier in het hoofd en de borst geschoten, totdat eindelijk een lans-

steek, die juist het ruggemerg in den hals doorsneed, aan het leven van het dier een einde maakte. De gedoode Kaaiman werd door Don PABLO en zijne jagtgenooten naauwkeurig gemeten en was 20 voeten lang. Den omtrek van den buik, digt achter de voorste beenen, mat men op 11 Spaansche voeten. Tot ons zeer groot leedwezen was het dier terstond in stukken gehouwen geworden en de jagers hadden de stukken als zegeteekenen medegenomen. In de maag van het dier vond men, behalve de vier beenen van het paard, nog 72 ponden steenen, waaronder ettelijke zeer scherpe porfierstukken. Te Hali-Hali zagen wij nog den kop van het dier, welken de heer RUSSEL, een Noord-Amerikaansche koopman van Manilla, juist dezelfde, aan wien de *Prinses Louize* gerigt was, houden en droogen wilde, om dien vervolgens als teeken van zijne heldendaad in het dooden van het dier ten toon te stellen. Don PABLO, bij wien de heer RUSSEL juist ziek lag, zoude ons zeer gaarne den kop hebben gezonden, doch de Noord-Amerikaan was een te goede huishouder! Wij hadden later het genoegen, dat men algemeen, zelfs in de hoogste kringen van Manilla, deze inhaligheid als hoogst schandelijk beschouwde, vooral, daar de heer RUSSEL door de handelsvereeniging met den Koninklijken Pruissischen Zeehandel groote winst dreef. De kop van den Kaaiman woog 270 ponden; in de eerste dagen was nog de huid daaraan te zien; dezelve was olijfbruin gekleurd en vertoonde meer of min gele en groene plekken. Achter op het voorhoofd waren zes sterke uitsteeksels, waarvan de twee grootere de voorste en de vier kleinere de achterste waren. De groote tanden van het dier waren 2 en 3 duimen lang, en de kleinere, die er tusschen stonden, juist aan het wisselen. Sinds dit dier gedood is geworden, liet, volgens berigt der Indianen, het wijfje zich dagelijks in denzelfden kleinen vliet

zien, in welken het mannetje te voren was geveld geworden. Men had het wijfje met behulp eener banca gemeten, die 25 voeten lang en juist in de kleine rivier bevestigd was; het dier zoude naauwelijks een voet korter geweest zijn, dan de banca. Men schilderde het verder als zeer vraatzuchtig af en zeide, dat het eene soort van wrong voor op den snuit had.

De Alligators zijn niet schaars in de Laguna de Bay en doen den bewoneren der omstreek veel schade; in het zuidelijkste gedeelte van dit meer, vooral nabij de heete bronnen, zegt men, dat zij zelfs zeer menigvuldig zijn. Paarden, koeijen en menschen, welke zich in dit meer baden, worden niet zelden eene prooi van deze gedrogten, die somtijds zelfs den Rio Pasig afkomen. Vreemd is het echter, dat deze dieren, gelijk dit zeer algemeen bij het volk bekend is, nooit de groote buffels (caravaos) aanvallen, welke te Luçon inlandsch zijn en gewoonlijk, wegens de groote hitte, den ganschen dag in het water van het meer staan. Het behoort ook tot het eigenaardig gezigt, hetwelk de oevers van dit meer opleveren, overal deze buffels te zien, die slechts een deel van het hoofd, met de vreesselijk groote ooren en de, van het eene punt tot het andere, soms vijf voeten lange horens boven het water uitsteken. — De Alligator van het eiland Luçon heeft zijnen magtigsten vijand in dezelfde waters, die hij bewoont; deze is een zaagvisch van buitengewone grootte, en waarschijnlijk *Pristis canaliculatus* BL.

Reeds den volgenden dag begonnen wij onze togten in de omstreek van Hali-Hali. Tot aan het woonhuis der hacienda strekten zich de suikerplantaadjen uit, door welke eerst onze weg liep. Eene fraaije lijster, el solitario (*Turdus manilensis*) door de Spanjaarden genoemd, vertoonde zich nabij het woonhuis en was zoo tam, dat zij zelfs in de

vensters der kamers kwam. De boomen en heesters, welke de suikerplantaadjen begrensden, toonden eene menigte van vogels; zij waren dikmaals geheel bedekt met vlugten van rijstvogels (*Fringilla oryzivora*), die door een' kleinen valk (*Nisus manilensis n. sp.*) vervolgd werden. Ook de prachtige *Merops manilensis* liet zich zien, en tusschen het suikerriet leefde in groote menigte eene kleine bruinroode musch (*Fringilla minuta n. sp.*), die zich tusschen de bladeren verborg en moeijelijk te schieten was. Onze verzameling van planten en insekten werd hier met iedere schrede grooter. Wij kwamen voorbij eenige lage boomen, op welke wij met schrik een groot aantal van mierennesten ontdekten; zij waren iets grooter dan eene zware vuist, van bladeren en klei zamengesteld en in de hoeken der takken bevestigd. Duizenden van deze kleine dieren zaten in één nest, en bij de geringste beweging van den boom vielen zij op de voorbijgangers in hoopen neder. Overal sneed ons de weligste plantengroei den weg af, dien wij eerst met den cuchillo banen moesten.

Plotseling hoorden wij in de verte een sterk geraas en herhaalde geweerschoten daar tusschen; wij zagen derwaarts en aanschouwden groote wolken van sprinkhanen, die zoo groot en zoo digt waren, dat zij de lucht verduisterden. De Indianen verdreven dezelve door geraas te maken en te schieten, en verhinderden daardoor, dat de dieren op hunne rijstvelden vielen. Naar huis gaande, kwamen wij langs eene suikerplantaadje, welke Don PABLO toebehoorde, en waren verwonderd, toen wij, reeds van zeer verre, het gansche veld als met een bruinrood kleed belegd vonden. Een zwerm van de langostas had zich hier nedergeworpen en verslond zeer snel de bladeren der suikerplanten. Met iedere schrede werd eene groote menigte dezer dieren vertrapt; anderen vlogen op en vervulden de lucht zoo digt, dat wij ten laatste omkeeren

en een' anderen weg inslaan moesten. De treksprinkhaan is steeds eene der grootste plagen op de Philippijnsche eilanden geweest en verschijnt, in meer of minder groot aantal, bijna in iederen zomer, bijaldien niet nu en dan hevige stormen heerschen, welke dezelve in zee drijven. In het jaar, in hetwelk wij het eiland Luçon bezochten, waren de verwoestingen door deze dieren zoo groot, dat de gewone levensmiddelen, vooral de rijst, zeer hoog in prijs gestegen waren en dat men zelfs voor een' hongersnood vreesde. De cavanrijst, welke gezuiverd anders 7 tot hoogstens 10 realen da plata in de omstreek van Hali-Hali geldt, werd reeds toen met 16 realen betaald. Om deze reden was ook de uitvoer van de rijst van Luçon geheel verboden, ja, de Kapitein-generaal ging daarbij zoo streng te werk, dat hij zelfs de rijst terug hield, welke reeds vóór dit verbod volgens akkoorden verkocht was. Hierdoor hebben de kooplieden veel verloren; want de rijst, die gedurende den tijd van het verbod te Manilla in pakhuizen geborgen was, is door insekten geheel verdorven. Toen wij de baai van Manilla binnenliepen, vonden wij aldaar 12 groote schepen liggen, die reeds sinds lang op het verlof tot uitvoer van de rijst wachtten, om met eene lading daarvan naar China te zeilen. Ook onze *Prinses Louize* was met dit voornemen naar Manilla gereisd en moest eindelijk, na vijf weken lang wachtens, onverrigter zake naar China terug keeren. Van de middelen, welke de Spaansche regering ter vermindering van deze schadelijke dieren ter hand genomen heeft, hebben wij reeds gesproken; ook deze, alsmede het gebruik der Indianen, om de achterpooten van deze dieren te eten, konden althans geene merkelijke vermindering te weeg brengen. De groote orkaan, welke, acht dagen na onze afreis van Manilla, drie tot vier dagen lang woedde, heeft eindelijk deze groote landplaag verjaagd, doch ongelukkig

op eene wijze, welke het land eene schade van ongeveer een millioen piasters aangebragt zoude hebben.

Op ons uitstapje van heden kwamen wij voorbij verscheidene hutten en zagen overal de groote hiervoor vermelde buffels. De teelt van deze huisdieren is op de Philippijnen zeer aanzienlijk en wij zijn zoo vrij, over dit dier nog iets meer mede te deelen. Het is vrij waarschijnlijk, dat de buffels te Luçon inlandsch zijn, althans staat de overbrenging van dezelve door de Spanjaarden in geen geschiedkundig werk, dat ons tot dusver in handen is gekomen, opgeteekend. De buffel der Philippijnen is die, welke in Indië algemeen als huisdier gehouden wordt, doch hij bereikt eene buitengewone grootte. Zijne horens zijn halfmaanswijze gekromd, dikwijls 4, ja zelfs tot 5 voeten lang, van den wortel af naar den rug omgebogen en zoo buitenwaarts gerigt, dat zij met het voorhoofdsbeen bijna in eene en dezelfde vlakte liggen. Geheel niet zelden zijn nabij de Laguna de Bay zulke dieren te zien, welke tusschen hunne hoornen eene wijdte van 5 voeten hebben: de *Prinses* bragt zelfs in hare lading hoornen naar Europa, die 4 voeten lang waren. De dieren zijn op het eiland Luçon schier geheel zwart en, door de goede weiden, zeer zwaar van lijf; zij hebben gewoonlijk zoo weinig haar, dat men ze bijna ontbloot van hetzelve noemen kan; lange haren hebben wij nooit aan dezelve gezien, ook hebben zij aan den hals geene kwabben. Van den Chineschen buffel, die ten minste in den omtrek van Canton aangefokt wordt, verschilt de Philippijnsche zekerlijk als eene eigene soort; gene is klein, zeer wild en draagt eene soort van bult, even als die, welke men zegt, dat in Japan gevonden wordt. Wanneer de buffels niet in het werk zijn, zijn zij gewoon in de wateren te liggen of te staan, die nabij de plaats, waar zij zich ophouden, gevonden worden. Aldus ziet men te Manilla overal, waar huizen staan,

zoowel in de rivieren, als in de groote Laguna, eene menigte van deze dieren tot aan het hoofd in het water staan en slechts den snuit en de hoornen er uit steken, die geheel vlak op de oppervlakte van het water rusten. Somwijlen heeft men in het water eene soort van stal door cana-stokken afgebakend en dan liggen de buffels bestendig daarin, terwijl men hun zelfs het voeder in dezelve voorwerpt. Dergelijke buffelhutten hebben wij meermalen in Rio Pasig gezien. Ook treft men nabij de dorpen en zelfs de enkele woningen groote waterpoelen aan, die steeds met buffels opgevuld zijn, welke zich daarin verkoelen. De ontzaggelijke kracht van deze dieren is algemeen bekend en men gebruikt ze tot varen en tot alle landhuishoudelijke bezigheden, zoo als bij ons de ossen en paarden. De Indianen rijden zelfs op het dier, hetwelk bestendig en ook onvermoeid langzaam voortgaat. Bij de slechte wegen op het eiland Luçon, vooral in den regentijd, is dit dier tot het trekken van lasten volkomen onontbeerlijk. Er zijn streken, alwaar gedurende het natte saizoen alle gemeenschap, zoowel te voet als te paard, opgeheven is; alsdan gebruikt men de buffels, die voor sleden met zeer breede kappen gespannen worden, waardoor zij niet diep kunnen zinken; de voerman der slede rijdt op den buffel.

Zoolang deze dieren bedaard zijn, gaan zij rustig hunnen gang en laten zich zelfs door kinderen leiden, maar worden zij schuuw, zoo is er geen houden meer aan; de dieren werpen hunnen last af, vernielen alles, wat aan hen bevestigd is, en loopen weg. Het gebeurde eens, toen wij planten zochten in de lage bosschen (los bosques), welke de kleinere bergen nabij Hali-Hali bedekken, dat ons, op een' zeer smallen, door het bosschaadje gehouwen weg, een buffel met eene slede vol hout tegenkwam, welke door een' kleinen jongen geleid werd. Dadelijk bleef

de buffel staan en werd door het voor hem zoo vreemd gezigt van ons zoo bang, dat hij den jongen afwierp en met zijnen ganschen last wegliep. In China waren wij ook tweemaal in de gelegenheid te zien, dat de buffels op het zien van vreemdelingen zoo schuw werden, dat zij oogenblikkelijk op den loop gingen.

De melk der buffels is ongemeen vet en smakelijk, en wordt daarom ook veel gedronken. De hoornen en huiden dezer dieren zijn nieuwelings een tak van uitvoer geworden; daar de eersten de grootste zijn, welke ergens te koop zijn, zoo was er veel vraag naar dezelve en de prijzen waren gestegen, ofschoon zij reeds buitenlands vielen. Het gezouten vleesch, hetwelk men op het eiland Luçon van buffelvleesch bereidt, is zeer voortreffelijk en voor 4 tot 5 piasters de ton te koop, alzoo meer dan de helft goedkooper dan bij ons. Schepen, welke van Europa naar gindsche gewesten gezonden worden, zouden zich te Manilla van proviand kunnen voorzien, zelfs van brood en wel met voordeel. De tarwe van Manilla is buitengewoon goed; dezelve komt uit de hooggelegene provinciën van het eiland.

Den volgenden dag (1 Oct.) deden wij in talrijk gezelschap eene jagtpartij naar het eiland Talim, die ons eenen zeer rijken buit opleverde. Wij voeren, begunstigd door het schoonste weder, dwars over de Laguna heen, en roeiden vervolgens langzaam langs den oever van het eiland Talim. Welk een' blik bood hier de weelderige plantengroei aan, welke den bodem zoo digt bedekte, dat het ons zelden mogelijk was, den oever te bestijgen. Waar hier of daar eenige naakte rotsen uit het water staken, lagen de groote hagedissen zoo lang zij waren uitgestrekt in de zon, terwijl de basilisken hunne pracht van kleuren ten toon spreidden. Wij waren zoo gelukkig, verscheidene van de groote monitors te schieten, welke de Tagalers Bayagaguas noemen (*Hydrosaurus mar-*

moratus WIEG.). Het is aan geen' twijfel onderhevig, dat deze dieren zoowel in het water, als op het land leven; zoodra wij hen naderden, plagten zij zich of in de kloven der rotsen te verbergen, of terstond in het water te loopen. Werden zij door het schot niet dadelijk zoo sterk gewond, dat zij liggen bleven, zoo stortten zij zich in het water en ontkwamen, iets, dat ons meermalen gebeurde. De dieren hebben een ongemeen taai leven; men konde hen het hoofd zelfs verpletteren en evenwel leefden zij nog dagen lang voort. Derzelver vleesch wordt door de Tagalers hoog geschat; het is zoo malsch als het fijnste vogelvleesch. De basiliskus (*Lophura pustulata* WIEG.), welke zich hier aan den oever ophield en Lagayon heet, leeft in het water. Bij het zwemmen heeft het dier de vliezen op den rug en den staart omhoog gerigt, zoodat dezelve waarschijnlijk slechts voor zwemvliezen dienen. Overal op de boomen, vooral op de bamboestoppen, staken de hoofden der reusachtige reigers uit, van welke zeer vele geschoten werden, en hieronder de prachtigste vogels, die wij op deze jagt vingen. Apen waren mede hier zeer talrijk; zij zaten in de toppen der hoogste boomen, meest bij paren, elkander teederlijk omhelzende. Het waren Meerkatten (*Cercopithecus*); wij hebben dezelve later nog zeer veel malen gezien en er verscheidene levende aan boord mede genomen. Men treft deze apen zeer dikwijls zonder staart aan, die men zegt, dat zij zich bij sterken honger afbijten.

Des middags landden wij op het eiland en rustten ons uit onder de lommer der *Uvaria's* en *Barringtonia's*; eenige reusachtige citroenboomen hadden hunne vruchten laten vallen, die tot 6 duimen lang waren en, wegens de groote menigte, door rotting den omtrek verpestten. Het gesteente van het eiland bestaat, ter plaatse waar wij landden, uit blaauwgraauw, zeer fraai porfier, hetwelk hooger op iets ontbon-

den en door eene kleine beek als zand afgespoeld wordt.

Het eiland Talim is bijna geheel met digte oorspronkelijke wouden bedekt en het was maar op weinige plaatsen doenlijk, door dezelve te dringen. Slechts enkele Indianen, die van de vischvangst en de rijke jagt leven, hebben hier hunne hutten gebouwd. Uit het binnenste van het eiland verheffen zich eenige heuvels, welke misschien de hoogte van 200 tot 300 voeten bereiken. Men wil, dat aldaar tallooze apen zich ophouden.

Nadat wij ons uitgerust en eene groote menigte planten, vooral Korstmossen en Jungermannia's, verzameld hadden, verlieten wij het eiland Talim en roeiden naar de beide kleine eilanden Panician en Labujo, welke nabij het eiland Talim gelegen zijn. Onder de vaart veranderde het weder en weldra viel de regen in stroomen neder, toen wij het eiland Panician naderden, hetwelk alom zoo digt begroeid was, dat wij nergens landen konden. Reeds van verre zagen wij de hooge boomen, welke de oevers van het kleine eiland bedekken, met lange peerachtige ligchamen behangen, die wij eerst voor nesten van vogels of mieren moesten houden. Men riep ons toe, dat wij in deze boomen zouden schieten; want hetgene wij voor vogelnesten aanzagen, waren niets anders dan de reusachtige vledermuizen, die onder den naam van vliegende honden bekend zijn. Wij schoten meermalen in deze digte hoopen en aanstonds verhieven zich deze afschuwelijke dieren onder een schrikbarend geschreeuw en veel beweging, nadat verscheidene van dezelve dood nedergevallen waren of aan de takken der boomen hangen bleven. De groote haken, welke deze dieren aan de vlerken en de pooten hebben, dienen hun om zich vast te hechten. Doorgaans hangen zij in den vorm eener peer zamengewikkeld van de takken neder, waaraan zij zich

met de vleugelhaken bevestigen en daarbij het gansche ligchaam in het vlies der vlerken gehuld houden. Wij voeren rondom het eiland en bragten door herhaald schieten de gansche schaar in oproer, welke het woud van dit eiland bewoonde. In korten tijd hadden wij een vreesselijk bloedbad onder deze dieren aangerigt, niettegenstaande den hevigen regen; nooit bewees het gebruik der percussion-sloten aan de geweren zich nuttiger, dan wel hier. Die dieren, welke aangeschoten waren en in het water vielen, doken terstond onder, als wij ze vatten wilden, en zoo bekwamen wij slechts diegene, welke aanstonds volkomen doodgeschoten waren en in het water vielen. Nadat de schaar, die wel 100,000 stuks mag bedragen hebben, opgevlogen was en onder een ontzettend geschreeuw de geheele omstreek vervulde, toog zij weg en begaf zich naar het volgende kleine eiland Labujo. De menieroode kleur der oogen van dit dier, bij deszelfs naar geschreeuw, groote en afschuwelijke gedaante, maakt hetzelve tot het afgrijsselijkste schepsel der aarde. Wij hebben sommige geschoten, die meer dan 4 voeten vlugt hadden; zij leven alleen van vruchten en veroorzaken daardoor den landlieden, dewijl zij in groote scharen bijeen trekken, ongemeen veel schade. In éénen nacht zijn dikmaals al de platanen, mangos en guaven verdwenen, naar welker rijptijd de Tagaler reeds sedert maanden reikhalzend uitgezien had.

Wij hebben twee voorwerpen van deze gevreesde dieren medegebragt en, na eene zorgvuldige vergelijking met de Javaansche en Indiaansche dieren van deze soort, ze voor nieuw erkend en *Pteropus pyrrocephalus* genoemd; bij de Indianen heet het dier Panike. Het vleesch van deze vliegende honden is zeer malsch en zoo week, als dat van de kikvorschboutjes, waarom het ook zeer veel gegeten wordt. Toen wij van de jagt te huis kwamen en meer dan

een dozijn van deze dieren medegenomen hadden, kwam de geestelijke, die naast de hacienda woonde, tot ons en verzocht ons dringend om de dieren, indien wij ze niet gebruiken wilden, daar zij voor hem de grootste lekkernij waren.

Nadat wij deze groote scharen van vledermuizen vervolgd en ze ook van het kleine eiland Labujo verjaagd hadden, keerden wij om en voeren naar de hacienda terug. Het weder werd al erger en erger; het regende zoo sterk, dat een groot deel van onze vangst daardoor geheel bedorven werd. Daarbij stak ook de wind op en blies, nog vóór wij den oever bereikten, reeds zoo hevig, dat de golfslag ons vaartuig in gevaar bragt en wij blijde waren, toen wij weder op vasten bodem stonden.

Na zonne-ondergang nam de wind in hevigheid toe en ging reeds om middernacht tot eenen schrikkelijken orkaan over. Het stormde, raasde en kraakte, dat wij in het stevige huis ons niet meer veilig achtten. De verbazende menigte van voorwerpen, welke wij dezen dag verzameld hadden, moest voor een deel nog geborgen worden, en zoo bleven wij bijna den ganschen nacht op en bereidden de vogels en andere dieren. De beroering in de lucht was zoo geweldig, dat het vee van deszelfs gewone verblijfplaats op de bergen naar huis kwam loopen en nabij de woonhuizen beschutting zocht. De buffels brulden, de honden huilden en de schapen blaatten — en allen drongen zich onder de muren van onze woning. Met al het geweld van den storm sloeg de regen tegen de vensters en deuren van onze kamer, maar het gekwaak van de duizende boomkikvorschen (*Hydra quadrilineata* BOIÉ) klonk boven alles uit en werd ons zelfs hoogst onaangenaam. Wij woonden in de eerste verdieping van de hacienda en sliepen tegen den morgen in eene groote zaal, welker vensterdeur gerigt was naar den oever der Laguna, die

nog 40 tot 50 schreden ver van het gebouw verwijderd ligt; doch de storm brak de deuren in en joeg zulk eene menigte water in de zaal, dat wij naauwelijks weder de kamer sluiten konden. Nog den volgenden dag nam de storm in hevigheid toe, tot dat dezelve eindelijk omstreeks den middag eensklaps bedaarde. Vreesselijk waren de verwoestingen, welke de storm, zelfs in de nabijheid, aangerigt had; de grootste boomen waren ontworteld, de bancas aan het strand der Laguna in stukken geslagen en groote gebouwen omgestort. Doch veel grooter was nog de schade in de haven van Manilla, inzonderheid op de reede aldaar, alsmede te Cavite; vijf kleine schepen waren op het strand geslagen en verbrijzeld geworden.

Toen zich de storm verhief, woei hij het eerst uit het N., sprong vervolgens plotseling naar het N. W. en eindelijk naar het W. Z. W. De barometer viel gedurende den storm aanhoudend en zonk den volgenden dag (2 Oct.), des namiddags te 4½ uur, tot op 28′ 5″ Eng., in eene hoogte, die hoogstens 60 voeten boven den spiegel der zee lag. Met den aanhoudenden storm daalde ook de temperatuur der lucht al meer en meer, en bedroeg den volgenden dag (3 Oct.) te 5½ uur des morgens slechts 20,2° R., waarbij het ons gevoelig koud voorkwam. Te 3 uren 's namiddags ging de storm liggen, en de weêrglazen begonnen weder te stijgen; doch de verdamping van de ontzaggelijke menigte water, welke gedurende den storm gevallen was, bragt zulk eene verkoeling van den dampkring te weeg, dat de lucht op den naastvolgenden dag (4 Oct.), des morgens te 7 uren, slechts 19,6° R. aanwees, eene temperatuur, die ons tot vriezens toe koud voorkwam. De storm was dezelfde, welke bijna te gelijken tijd op de Chinesche kusten met de vreesselijkste kracht gewoed en aldaar misschien meer dan 12,000 menschen om het

leven gebragt heeft, doch waarover een uitvoeriger berigt in het volgende Boek zal gegeven worden.

Met ieder uur van ons verblijf te Hali-Hali vermeerderde onze verzameling van natuurvoortbrengselen, waartoe ook de Laguna rijke stof opleverde. Zoo verkregen wij eenen *Trionix*, misschien *javanicus*, van eene reusachtige grootte, die men zegt, dat 70 tot 80 ponden zwaar wordt. Wij namen dat dier levend mede aan boord, om het, wegens de vele bezigheden, eerst later te onderzoeken en in wijngeest te zetten, doch de hevige orkaan, welke ons op de terugreis naar China overviel, rukte het geheele vat met het dier van het schip en wij hebben het niet weder gezien.

Behalve de vele smakelijke visschen, welke in de Laguna leven, zijn nog de Kikvorschen (*Rana rugulosa n. sp.*), en wel inzonderheid de fraaije Waterslangen (*Chersydrus granulatus*) te noemen, welke het volk desgelijks tot eene rijke bron van voedsel verstrekken; zij dragen den Tagaalschen naam Duchul. Deze slang is voorzeker niet vergiftig, want de visschers vangen dezelve steeds met de hand. Men zegt, dat het ook niet zelden gebeurt, dat haaivisschen uit de zee in de Laguna komen en aldaar groote verwoestingen aanrigten; ja, het is ook zelfs waarschijnlijk, dat de zaagvisch van Manilla (bl. 272), die 12 tot 14 voeten lang wordt, ook op deze wijze in de Laguna gekomen is. In de vertrekken van ons woonhuis leefde eene menigte van Geckos (*Platydactylus guttatus* CUV.), welke door de Spanjaarden Chacon en door de Tagalers Toco genoemd worden. Met de grootste snelheid loopen deze dieren langs de muren en zolders der kamer en vangen er de insekten weg. Wanneer deze des avonds, bij het branden van een licht, door deszelfs schijn in de kamer gelokt werden en zich aan den zolder zetteden, kwamen de Geckos en betwistten ons de vangst. Bij goed weder

geeft de Chacon een helder geluid, hetwelk ongeveer als toco-toco klinkt; hij wordt algemeen door het volk zeer geliefd, zoodat men ook elken armen Chacon betreurde, dien wij vingen en op spiritus zetteden.

De bodem om de hacienda Hali-Hali is buitengewoon vruchtbaar en er wordt eene groote hoeveelheid rijst en suiker verbouwd. De rijst is, gelijk bekend is, het gewone voedsel en dient voor brood op het geheele eiland Luçon, even als op de overige Philippijnen. Waarschijnlijk worden er meer dan 40 verscheidenheden van rijst op het eiland Luçon geteeld, doch naar eene verzameling van dien aard, zoo als zeker hoogst belangrijk ware, zoekt men hier te vergeefs. De rijst in den omtrek van Hali-Hali geeft slechts zevenvoudig, doch er zijn streken op het eiland, alwaar men beweert, dat dezelve, na twee- en driemaal verplant te zijn, zelfs vierhonderdvoudig opbrengt. Nabij de hacienda wordt meest suiker gekweekt; Don PABLO alleen bereidde jaarlijks ongeveer 2000 Pico (van 137 Sp. ponden) ruwe suiker, doch hij hoopte, met behulp der werktuigen, die hij juist oprigtte, en met behulp der ovens, welke insgelijks bijna gereed waren, deze hoeveelheid ten minste te verdubbelen. Hij had eenen hoogoven nevens den reverbeeroven aangelegd, om aldus den luchtstroom in dezen te leiden. Een hoogoven in dit oord van Indië, aan den oever der Laguna, is voorzeker een even zoo verrassend verschijnsel, alsof bij ons de wegen met palmen beplant waren. In de raffinaderij heeft men de potten voor het kristalliseren afgeschaft en in derzelver plaats houten kisten geplaatst, in welke men de suiker doet; deze inrigting is blijkbaar minder kostbaar en neemt minder plaats in. Men verbouwt op het eiland Luçon zeer verschillende soorten van suikerriet; het witte van Taheiti wordt zeer groot, maar levert, zegt men,

slechts weinig suiker op, en wordt daarom bijna alleen tot spijs, zoowel raauw als gekookt, gebruikt. Er wordt voorzeker eene groote menigte suikerriet op deze wijze verbruikt; want geheele scheepsladingen komen dagelijks op de markt van Manilla, alwaar elk kind met suikerriet in de hand rondloopt en zich daarmede voor een deel voedt.

De bereiding van arak en rum is aan alle bijzondere lieden verboden, en daarom lijden alle suikerplanters een zeer groot verlies, dewijl zij de melasse ongebruikt moeten laten wegloopen. Het voordeel van dezen zeer drukkenden maatregel, welke algemeen ontevredenheid verwekt, is in handen van de Compagnie van Cadix, die zich verrijkt en het geld uit het land haalt.

Groot nut doet hier te lande de teelt der Kokospalmen, welke echter verschilt van die der Zuidzee-eilanden. Het drinken van palmbrandewijn was, reeds vóór de aankomst der Spanjaarden, bij de Indianen algemeen in gebruik, en thans stookt men uit de vruchten eenen zeer sterken brandewijn. Verbazend groote scheepsladingen van deze kokosnoten komen er op de markt van Manilla; de doppen van dezelve worden, even als kolen, tot het bakken van aardewerk gebruikt, en de pitten buitendien nog op velerlei wijze tot bereiding van het beste dulce, hetwelk ons op Manilla voorgekomen is. De jonge spruitjes van dezen palm worden als kool gegeten en de oude bladeren tot het dekken der huizen aangewend.

Voort achter de hacienda Hali-Hali, omtrent $\frac{3}{4}$ legua van daar verwijderd, rijzen lage bergketenen op, die langzamerhand al hooger en hooger worden en meestal met digt boschaadje bedekt zijn. De bergketenen, welke van de Laguna in het verre oosten gezien worden, mogen welligt meer dan 4000 voeten hoog zijn en enkele toppen daarvan meer dan 6 tot 7000 voeten. Dit gebergte is niet gemakkelijk

te bestijgen; de welige plantengroei verhindert iedere poging om door te dringen, ofschoon de afstanden slechts gering zijn en men zonder hindernis in twee dagreizen tot de oostelijke kust van het eiland zoude kunnen komen. Den 5 October deden wij een' uitstap naar den Monte Sembrano, een' noord-oostwaarts gelegen' berg, welke misschien de hoogte van 16 tot 17000 voeten bereikt; wegens den moeijelijken weg, lieten wij aan den oever der Laguna onzen barometer achter, dewijl het de eenige was, dien wij nog bezaten. De weg liep door de bosques, langs den rand der bergketen, en was zeer bezwaarlijk. Er kwamen ons vele kleine stroomen in den weg, die door den regen zoo sterk gezwollen waren, dat men er naauwelijks over konde komen. Overal de weelderigste plantengroei, inzonderheid van lianen, die alles verbond en ondoordringbaar maakte. Slechts in de beddingen der kleine stroomen loopen hier de paden, doch die eerst met den cuchillo in de hand gangbaar gemaakt moesten worden. In deze ondoordringbare wouden zag men dikke boomstammen, welke aan hunne oppervlakte als met een net overtogen waren, hetwelk weder uit stammen van andere boomen, meest uit de familie der vijgen, gevormd werd. De wijze, op welke dit net gevormd werd, was ons volkomen onbegrijpelijk, en voorzeker ware hier veel te leeren, had men het geluk, zoo iets naauwkeurig te kunnen waarnemen. Bij andere boomen groeide het hout daar, waar oorspronkelijk de afzonderlijke houtbundels geplaatst waren, in plankvormige uitbreidingen uit, welke den ganschen stam straalswijze omgaven. Hoe hooger, hoe belangwekkender de plantengroei werd: er vertoonde zich al meer en meer afwisselends in den vorm der Bamboezen, der groote Dicotyledonen en Palmen, welke in de vlakte zoo zeer door de lage slingerplanten bedekt worden. De lange en ranke Ratang's, onder welken naam men

op Luçon al de vele soorten van Riet (*Calamus*) verstaat, werden hoe langer hoe menigvuldiger en bedekten somtijds geheel en al de stammen der hoogste boomen van deze bosschen.

Onze gids, een Tagaler uit die landstreek, maakte ons eensklaps opmerkzaam op een' bijenzwerm, die op eenen omgevallen' boomstam zich gezet had. Het was een neêrhangende kegel van omtrent 2½ voet hoogte, die door duizenden en duizenden van bijen, die op elkander zaten, gevormd werd. Deze bijen bouwen in het drooge jaargetijde hare woningen, die 3 tot 4 voeten lang en 50 tot 60 ponden zwaar geacht worden, en hechten dezelve aan de takken van groote boomen. Wij hebben zelve in het vochtige jaargetijde groote stukken van deze nesten gevonden, welke door den regen van de boomen afgevallen waren. Hebben de Indianen zulke nesten ontdekt, zoo wachten zij het eind van het drooge saizoen af, steken dan een groot vuur onder de boomen aan en verdrijven de bijen door den rook, om vervolgens zich meester te maken van de honig en het was. Wij hebben twee voorwerpen van dit dier medegenomen, hetwelk zeer veel gelijkenis heeft met eene bij van Java; het was zeer moeijelijk dezelve te vangen; op eenen grooten afstand en achter digt boschaadje verscholen, schoten wij met eene lading schroot in den grooten bijenzwerm; maar namen tevens de voorzorg in acht, om met ons allen zoo ver mogelijk weg te loopen. Eenige der vertoornde diertjes haalden ons evenwel in en werden, toen zij ons staken, gedood.

Onze oogst van insekten was heden zeer rijk; wij kwamen somtijds aan lichtere plaatsen van deze wouden, alwaar eene groote menigte Anil-planten (*Indigofera*-soorten) groeide, die wel 20 tot 30 verschillende kevers ten verblijve dienden. Verscheidene zeer schoone spinnen, met harde en fraai ge-

kleurde schilden, waarvan echter de kleuren bij het droogen verdwenen, troffen wij op onzen weg aan. In het algemeen mogen wij ons vleijen, eene der aanzienlijkste insektenverzamelingen, die tot dusver naar Europa gekomen is, van het eiland Luçon medegebragt te hebben.

Vogels bekwamen wij maar weinige, maar daaronder was de *Gymnops gryseus* CUV., welke op het eiland Luçon veel tam gevonden wordt en welke, volgens het oordeel der Inlanders, beter spreken leert, dan alle Indische papegaaijen. Er zijn ons van deze vogels voor den prijs van 10 tot 14 piasters het stuk te koop aangeboden geworden, maar zij zijn bezwaarlijk tot ons over te brengen, dewijl zij meest van insekten en de vruchten der guaven leven. Ook de *Buceros manilensis* vertoonde zich hier weder, en wij schoten in de lage bosschen de *Sylvia flava nob.*

Zoodra wij op den rug der lagere bergketen aankwamen, welke het naast de Laguna ten oosten insluit, werden wij door het heerlijkst uitzigt verrast; groote blokken van een in kleiaarde ontbonden gesteente, wit en roodachtig wit van kleur, lagen hier en daar bloot. Wij reden door eene landstreek, die van alle geboomte ontbloot en met hoog gras bedekt was, vanwaar wij een vrij uitzigt naar de omstreek hadden. Het geheele groote meer, met het heerlijk begroeide eiland Talim in het midden, lag voor ons; de dikke zuilen van damp stegen uit de heete bronnen bij los Banos omhoog en de rijstvelden omzoomden de oevers. Deze tak van akkerbouw geeft door deszelfs regelmatigen vorm en door het fraaije heldere groen ook aan de Keerkringslanden een kleed, hetwelk naar dat der graslanden in de noordelijke gewesten zweemt en zeer in het oogvallende bij het omringende donkere groen afsteekt.

Toen wij, hooger klimmende, het grasveld weder

verlieten en andermaal in het digt, aloud bosschaadje traden, jaagden de honden een wild zwijn vóór ons op; het ging op tien schreden van ons verwijderd ons voorbij, op het oogenblik, toen wij den fraaijen *Rubus tagallus* CHAM. ontdekten en de smakelijke vruchten van deze bezie plukten. Een bediende, die mijn geweer juist droeg, schoot op het varken, maar miste; doch onze honden, die wij van de hacienda medegenomen hadden, volgden het dier en kwamen eerst na langen tijd met bloedende muilen terug. Ten tijde van ons verblijf te Hali-Hali was het, wegens het natte jaargetijde, niet wel mogelijk jagt op deze dieren te maken, en zoo hebben wij geen daarvan bekomen; men zegt, dat dit zwijn kleiner is, dan ons Europesche en eenen kleinen bult op den rug heeft.

Het bosch intredende, troffen wij een' grooten vijgeboom aan, welks afgevallene vruchten een' voet hoog den grond bedekten, waaraan de varkens zich zoo even hadden te goed gedaan. Daarnevens stonden hooge eiken met eironde en spitse, gladde perkementachtige bladeren en kleine, zeer breede eikels, welker dop buitengewoon ruw was. Wij kwamen bij een' ouden en grooten boom, van 6 tot 7 voeten middellijn, uit welks stam, omtrent één' voet boven den grond, eene bron met koud (19° R.) en zeer lekker water sprong. De Indianen, welke zich het verband van dit hoogst toevallig verschijnsel niet verklaren kunnen, vereeren deze bron als eene heilige, en hebben eenen beker van bamboesriet daarbij opgehangen, waaruit ieder voorbijganger drinkt.

Hoe hooger wij stegen, des te schooner werd de plantengroei der ons omringende wouden. Er traden geweldig hooge boomen te voorschijn, geheel en al bedekt met slingerplanten, wier schoone bloemen in menigte op den grond lagen, zonder dat wij ontdekken konden, tot welken stam zij behoorden. De

schors dezer boomen was met mossen, korstmossen, jungermannia's, varens en orchideën bedekt, op eene zoo schilderachtige wijze, dat wij ons niet genoeg in het heerlijke gezigt verlustigen konden, hetwelk zij ons aanboden. De fraaije en uiterst fijne soorten van *Trichomanes* en *Hymenophyllum's*, gelijk de *Jungermannia's*, klommen, als het klimop bij ons langs de schors der boomen op, terwijl daartusschen de prachtigste Orchideën, die wij op onze reis aangetroffen hebben, welig tierden. Onder de Varens muntte boven allen uit een groote prachtige *Polypodium*, gelijk aan den *P. quercifolium*, welke in groote hoopen op de hoogste takken der boomen stond en met zijne groote, helder geel gekleurde wortelbladeren hoogst vreemd en verrassend uit het groen van het overige loof zich voordeed. En bijna al deze ongemeen fraaije planten, welke wij hier, in een' zoo korten tijd, zoo overvloedig verzamelden, zijn nog onbeschreven; slechts eenige van dezelve komen overeen met de planten uit de binnenlanden van het eiland Java, die thans door den heer BLUME bekend gemaakt worden. Uit de wouden, die het binnenste van het eiland Luçon bedekken, is nog niets tot ons naar Europa overgekomen. — De smalbladerige Pandanen maakten den weg ondoordringbaar; deze boomen waren somwijlen 20 tot 24 voeten hoog en slechts aan den top met zeer smalle bladeren bedekt. De slingerende Pandanen waren er nog veel menigvuldiger en omgaven dikmaals geheele boomstammen. Kleine Waaijerpalmen, wier bladeren de fraaiste waaijers opleveren, staken hier en daar uit, even als vele andere kleine Palmen, uit welke de Indianen de fijne witte sago bereiden, die van Manilla in den handel komt.

Ter hoogte van 1000 en 1200 voeten kwamen de boomachtige Varens te voorschijn, wier pracht ons ten hoogste verrukt heeft; zij hadden stammen,

gelijk aan die van de *Polypodium speciosum nob.* (D. I. bl. 110), welke eene hoogte van 12 tot 14 voeten bereikten en met waaijers van 6 tot 7 voeten lengte versierd waren. Deze prachtige Varen groeide in deze streek zeer menigvuldig en bedekte inzonderheid de hellingen der bergen, op wier ruggen wij voortgingen. Ook *Blechnum australe* L., welke Varen eene hoogte van 8 tot 10 voeten bereikte, groeide hier in menigte.

Onze togt werd door het gezang der Cicaden veraangenaamd, die zich op de boomen laafden, doch zich nooit aan ons vertoonden; alleen de Tagalers verhaalden ons, dat het groote, een vinger lange dieren waren, door hen Duli geheeten. Zeer groot was ook de menigte van mieren in dit woud; eenige derzelve, die 6 tot 7 strepen lang waren, maakten het ons met hunne knijpers zeer lastig. Hier en daar hoorde men het krassend geschreeuw der vliegende honden, en het geroep van den neushoornvogel klonk door het digte bosch. Dan eens stonden onze honden stil en blaften, wanneer zij ergens een' aap op de takken der boomen gezien hadden, dan eens joegen zij zwijnen op en vervolgden ze, totdat hun geblaf zich in het bosch verloor.

Nog steeds grootscher werd het plantenrijk, hoe dieper wij in de prachtige wouden drongen. Hier groeiden reusachtige Pandanen, wier 20 voeten hooge stammen naar alle zijden hunne wortelen uitbreidden. Twintig en dertig zulke wortelen daalden bijna evenwijdig naar den grond en dienden den zwakken stam tot stutten; ja zij stonden dikmaals zoo ver van den hoofdstam af, dat men er geschikt tusschen door konde gaan. Ook de zoo hoogst merkwaardige *Maranta*, welke reeds door LOUREIRO als *Phyllodes placentaria* is beschreven geworden, deed zich ter dezer plaatse op, en de Ratang's werden zoo menigvuldig, dat soms al de boomen door dezelve als met

slingerplanten overtogen waren. Zeer groot is het verschil in de soorten van *Calamus* op het eiland Luçon, doch wij zijn slechts eens zoo gelukkig geweest ééne van de kleine soort van dit geslacht met volledige bloemen en zaden te vinden; dezelve was de *Bamban* der Tagalers. Ongemeen lang is deze plant; wij hebben stukken van meer dan 200 voeten lengte van ééne plant, die bijna 1½ duim middellijn hadden, kunnen losmaken, zonder daarvan nog het einde te zien; de Tagalers noemden dit riet Palasan. Ook de fijne soorten, wier stam een vinger dik is, zijn hier overvloedig en worden door de Tagalers tot stoelmatten en vele andere einden gebruikt. De slingerplanten, welke als meer of minder dikke strikken van den eenen boom tot den anderen overhingen, werden hier zoo talrijk, dat het dikwijls moeite kostte, zich er door te houwen. Vele van deze planten hebben zoo groote spiraalvaten in haar hout, dat het daarin aanwezige water in stroomen er uitvliet; dit water, zegt men, wordt soms wel door de jagers, om den dorst te lesschen, gedronken. Eenige andere planten leveren de schors op, die rijk aan eene zeepachtige stof is en door de Tagalers tot wasschen gebruikt wordt, zoo als wij reeds (bl. 265) aangestipt hebben.

Gelijk wij vroeger bij gelegenheid van onze togten op het eiland Oahu opgemerkt hebben (bl. 143), hoe een verbazend aantal van landslakken, aldaar op de boomen levende, als ware het de plaats vervangt van de op de Sandwich-eilanden ontbrekende insekten, zoo is ook in de bosschen van het eiland Luçon, waar de lucht zeer vochtig is, de menigte van landslakken buitengewoon groot; zij behooren tot de geslachten *Helix*, *Caracolla*, *Bulimus*, *Achatina*, *Cyclostoma*, *Paludina*, *Ampullaria*, enz. en vele van dezelve zijn ongemeen fraai geteekend; doch ook insekten, vooral vele schitterende kevers, komen hier voor,

welke op de Sandwich-eilanden bijna geheel ontbreken. Eene der merkwaardigste diersoorten van de bosschen van het eiland Luçon is wel de Bloedzuiger, dien wij in de streek der boomvarens aantroffen. Dezelve vormt eene nieuwe soort, *Sanguisuga tagalla* door ons genoemd, is kleiner, dan onze in de geneeskunde gebruikelijke bloedzuiger, breed, geelachtig-bruin gekleurd en met kleine, onregelmatige zwarte vlekken van boven geteekend; midden op den rug van het dier loopt, ter lengte van het ligchaam, eene fijne zwarte streep. Deze bloedzuiger is zeer bloeddorstig, maakt echter kleine wonden, zoodat hij, bezaten wij dit dier in Europa, boven den gewonen bloedzuiger den voorrang verdiende. Vóór dat wij deze dieren bemerkt hadden, waren zij ons in de laarzen gekropen en hadden zich dadelijk vastgezogen; wij gevoelden den pijn van hunnen beet, meenden echter door mieren gestoken te zijn, totdat eindelijk de hoeveelheid van bloed onze laarzen vulde en ons opmerkzaam maakte. Zoo fabelachtig dit verhaal van bloedzuigers op de boomen luiden mag, zoo is het toch waar, en men zal zich er aan moeten gewennen, om te gelooven, dat er bloedzuigers zijn, die ook in vochtige lucht leven kunnen, even zoo als wij eens waargenomen hebben, dat zelfs Conferven in vochtige lucht kunnen groeijen, iets dat de groote Wierenkenner uit Zweden niet heeft willen begrijpen en, onbeleefd genoeg, voor eene leugen gehouden heeft.

Onder de Amphibiën vongen wij op dezen togt den fraaijen *Dracunculus spilopterus n. sp.*, die Ingnao hier te lande genoemd wordt, en den *Aerochordus fasciatus* SHAW, welken de Tagalers voor vergiftig houden, doch waarschijnlijk zonder grond.

Het gesteente, hetwelk den Monte Sembrano vormt, lag op verscheidene plaatsen in enkele stukken bloot

en bestond uit donker blaauw-graauw porfier, gelijk aan dat van het eiland Talim.

Op al onze togten, die wij gedurende ons verblijf in het eiland Luçon ondernamen, hinderde ons de regen bestendig en deed ons meermalen zeer groote schade. Ook heden regende het meermalen, doch de wouden, in welke wij dezen dag rondliepen, waren door de kroonen der boomen zoo digt gesloten, dat de regen bijna nergens indringen konde; maar des te warmer was het, en niet zelden konde men waarnemen, hoe de vochtige, met de rottende planten bedekte aarde uitwasemde, hoewel de zonnestralen belet werden er door te breken. Op onze terugreis regende het weder zoo sterk, dat alles, wat van onze verzamelde schatten niet wel digt gesloten was, geheel vernield werd. Dan ook van hetgene wij behouden te huis bragten, werd, gelijk gewoonlijk, door den invloed van het jaargetijde, een groot deel bedorven, ofschoon wij dag en nacht een' oven stookten, om onze zaken te droogen.

Den 7 October ondernamen wij, vergezeld van eenen broeder van Don PABLO, die in de omstreek der hacienda zeer bekend was, eenen togt naar den Rio Tabacuano, welke omtrent 2 leguas van de hacienda verwijderd ligt en zich met de grootste snelheid van de bergen stort. Wij doorkruisten eerst de bosschen aan den voet der lage bergketenen, welke zich ten oosten van Hali-Hali uitstrekken, en hadden hier, in het kampen tegen den ondoordringbaren plantengroei, groote hinderpalen te overwinnen. In dit digt bosschaadje was het, waar eene groote, zeer schoon geteekende Reuzenslang hare woonplaats gevestigd had. Wij zagen er eene, omtrent 14 tot 16 voeten lang, welke zich om een' boomtak gewikkeld had en zich bij onze nadering zeer rustig hield. Wij hadden het dier zeer gemakkelijk kunnen schieten,

doch het ontbrak ons aan middelen, om het behoorlijk te bewaren. Eens bragten ons te Hali-Hali de Indianen zulk een dier, hetwelk 22 Spaansche voeten lang was, te koop; zij hadden hetzelve den kop bijna geheel verpletterd en vervolgens aan eenen stok gebonden, om welken zich het geheele dier wikkelde. Bij de vermeerdering van onze verzameling, welke zoo aanzienlijk was aan dit oord, dat wij nooit met het droogen der voorwerpen gedaan werk hadden, was het ons om deze slang niet te doen, te minder daar Kapitein WENDT een levend voorwerp van 8 voeten lengte te Manilla gekocht had, en hetzelve mede naar Europa nemen wilde. Doch ongelukkig is ook dit dier, gedurende het oponthoud der *Prinses* te Whampoa in de maand November, vervroren en, toen wij ons juist te Canton bevonden, over boord geworpen geworden. Kapitein WENDT bewaarde deze slang in eene houten kist, welke op den vloer in het logement te Manilla stond; op een' avond had zich het dier, nadat het van honger zeer mager geworden was, door eene kleine opening in de kist doorgewrongen en kroop, tot schrik der bewoners, door het huis. Een Indiaan waagde het eindelijk, met een' grooten zak in de hand, de slang te vangen en bragt haar ook weder in hare bewaarplaats.

Op onzen togt van heden vingen wij ook eene vergiftige slang (*Elaps calligaster n. sp.*), welke even zoo fraai geteekend is als de Koralenslang van Braziliё; zij lag, zamengekronkeld, zeer digt aan onzen weg en was gemakkelijk te vangen. Maar buitengewoon werden wij verrast door eenen prachtigen witten *Phallus* (*Dictyophora speciosa n. sp.*), om welks steel een groot, klokvormig net bevestigd was; deze paddestoel groeide in de diepste schaduw van lage heesters en was juist in zijne volkomenste ontwikkeling, zeer frisch en zonder stank.

Wij stegen van lieverlede al hooger en kwamen

welhaast op den weg der eerste bergketen, van welke zich het water van den Rio Tabacuano nederstort. Wegen waren hier niet en daarom moesten wij in de bedding der rivier voortschrijden; het water in dezelve was op enkele plaatsen niet weinig diep, alwaarom wij de rotsen en blokken opzochten, welke wild door elkander lagen, en moesten, om van den eenen rotssteen op den anderen te geraken, somwijlen tot aan de borst door het water waden. Intusschen werd er schier op iedere schrede, welke wij deden, iets fraais gezien of iets nieuws verzameld, en zoo werd dan ook deze moeijelijke gang rijkelijk beloond. De oevers van dezen kleinen stroom waren aan beide zijden met eene buitengewoon groote hoeveelheid van hooge gewassen bedekt, die met hunne kroonen er dikmaals boven uitstaken en zelfs het water beschaduwden, als: schoone hooge Bamboezen, groote heesterachtige Varens en een groot getal van Palmen, vooral Rietsoorten. Van de toppen der hoogste boomen hingen de stengen van *Lygopodium digitatum* PR. neder, welke somtijds, 30 tot 50 voeten lang, geheel vrij in de lucht zweefden. Onze plantenkassen zouden eenen grooten schat bekomen, ware het mogelijk, deze plant, eene der schoonste Varens, die wij hebben leeren kennen, over te voeren; doch tot nu toe zijn de door ons medegebragte zaden niet opgekomen. De afzonderlijke rotsblokken, welke uit het water van den stroom omhoog staken, waren digt met Mossen en Jungermannia's bedekt, en aan derzelver wanden stonden somtijds reusachtige Varens, welke alleen door de wortels daaraan bevestigd waren, die tusschen de afgevallene bladstelen voor den dag kwamen, en almede iets zeer nieuws voor ons waren. De droppels van het nederstortende water, hetwelk overal aan de rotsen met geweld uiteen stoof, besproeiden de aldaar wassende planten, alsof ze in het water zelf groeiden.

In de bedding van den Rio Tabacuano komt het gesteente der bergketen weder eenmaal te voorschijn, daar het anders wegens den krachtigen plantengroei en de dikke laag teelaarde nergens te zien is. Dit is ook de reden, waarom tot dusver, behalve de kleine goudwasscherijen, geheel geene bergwerken in het eiland Luçon gedreven worden, ofschoon voorzeker zeer groote en zeer vele aderen van de verschillendste metalen aldaar voorkomen. Wij hebben boven reeds aan de aanzienlijke hoeveelheden koper gedacht, welke de Negritos in de gebergten van dit eiland moeten bezitten en waarvan de Spaansche regering nog geene kennis draagt. In de Cordilleras van Zuid-Amerika zijn de metaaladeren gemakkelijker op te sporen; want van zuidelijk Peru tot aan zuidelijk Chili zijn deze gebergten bijna geheel vrij van boomen en overal ziet men slechts den naakten rotssteen.

Het eerste gesteente, hetwelk wij in de bedding der rivier zagen, was een zwart porfier, dat zware zuilen vormde; daarop lag een licht graauwe, zeer weeke rotssteen, rijk aan ijzerkies, en over dezen weder zware lagen van donker porfier, insgelijks meest zuilenvormig gekloven. Boven dit laatste gesteente, maar hooger op, verscheen andermaal het verweerd porfier met de kies, en boven dit, waaruit de kam des bergs schijnt gevormd te zijn, lagen groote blokken van een roodachtig-wit veldspaath, waarin hier en daar kleine kristallen bevat zijn.

Op het hoogste punt, hetwelk wij in dit rivierbed bestijgen konden, waar namelijk rotshoopen en een aardige waterval onzen voortgang paal en perk stelden, lagen groote aderen van zwavelkies bloot, welke door de vochtige lucht, bij de aanzienlijke warmte, die hier ten allen tijde heerscht, zeer gemakkelijk ontbonden worden, zoodat er zich groote hoeveelheden van vitrioolzouten gevormd hebben, die in den stroom vallen en deszelfs water zoo daarmede bezwangeren,

dat het geheel zuur en zamentrekkend smaakt. Verder naar beneden vloeit dit water over groote beddingen van dit verweerd porfier, waarin kies bevat is, en wordt daardoor ontzuurd, waarbij zich aanzienlijke nederplofsels vormen, welke alle planten en wortelen, die in het water van de rivier steken, omkorsten. Het verhaal van dit, den bewoners van Luçon zoo merkwaardig verschijnsel, dat namelijk het water van deze rivier boven zuur en verder naar beneden zoet smaakt, was reeds lang tot ons gekomen, en wij waren hoogst nieuwsgierig, de oorzaak hiervan op te sporen.

Met de aanwinst van heden, die bijzonder rijk aan planten en insekten was, tevreden, keerden wij naar Hali-Hali terug en moesten hiermede onze togten in den omtrek van het groote meer eindigen, daar wij van de voorboden eener zenuwkoorts aangetast werden.

In den volgenden nacht verhief zich nogmaals een hevige storm; het geschreeuw der boomkikvorschen voorspelde denzelven reeds verscheidene uren vroeger, dan onze barometer. De hemel was des avonds geheel betrokken en de regen viel in stroomen neder, terwijl duizende lichtkevers (*Lampyris infuscata n. sp.* en *L. plagiata n. sp.*) door de lucht zworven. De hevige storm bragt eene aangename koelte te weeg en dreef den geur van onze jasmijn, die voor de vensters van het huis geplant was, in het vertrek.

Den 9 October, des ochtends, verlieten wij weder de hacienda Hali-Hali, dit liefelijk verblijf, waar wij zoo vriendelijk ontvangen waren geworden, en aanvaardden de terugreis naar Manilla, alwaar wij nog dien dag met het invallen van den avond aankwamen. Het vochtige weder had eindelijk, bij de vele aanhoudende bezigheden, ook mijne gezondheid ondermijnd; reeds den volgenden dag werd ik door eene boosaardige tusschenpoozende koorts aangetast, die bij den

eersten aanval dadelijk met doorloop en braking begon, zoodat ik, binnen één uur, van alle kracht beroofd daar nederlag. Sterke giften kinine, met madera ingenomen, verhoedden den tweeden aanval, doch ik moest bijna de geheele week, die wij nog te Manilla doorbragten, de kamer houden. De artsen der stad Manilla, van wie wij ook wel niets roemwaardigs zeggen kunnen, verkondigen steeds, dat te Luçon nooit tusschenpoozende koortsen voorkomen, waarvan echter de reden is, dat zij niet in staat zijn, de boosaardige koortsen te erkennen, weshalve dan ook hunne behandeling van dezelve zeer gebrekkig is.

Door mijne ziekte verloor ik veel; vooral kon ik de omstreek van Manilla niet in die mate onderzoeken, als ik mij voorgenomen had, en waartoe ik juist den laatsten tijd van ons verblijf aldaar bestemd had.

Het groote gewigt van het bezit der Philippijnen voor de Spaansche kroon is duidelijk in te zien, en wanneer eerst het moederland door rust en zelfbeschaving in staat gesteld zal zijn, zijne aandacht meer op de nog overig geblevene koloniën te vestigen, dan zal men verbaasd staan over den schat, welken de Spanjaarden in deze eilanden bezitten. Thans bedraagt het aantal bewoners van deze gansche groep eilanden, welke aan de Spaansche regering onderworpen is, meer dan 2,000,000, doch het land is er zoo uitgestrekt en de vruchtbaarheid van hetzelve zoo groot, dat er wel vijfmaal zooveel menschen in den besten welstand leven kunnen. Sedert de vrije handel op deze eilanden toegestaan is, zijn handwerken, landbouw en handel aanzienlijk toegenomen, alhoewel nog steeds eenige der gewigtigste artikelen van handel in de handen van de monopolisten zijn, welke in het moederland wonen en de planters van dit land zeer gevoelig drukken.

Een kort overzigt over den in- en uitvoer in de laatste jaren zal den omvang van den handel dezer koloniën doen zien, waarbij wij nog eenige voorname artikelen van uitvoer voegen.

Uitvoer.

1827	1828		1829		1830	
Waarde. (*)	Waarde.	Baar geld.	Waarde.	Baar geld.	Waarde.	Baar geld.
(†) 384,991	514,650	2,400	415,444	8,286	467,343	64,685
513,256	775,186	13,921	982,179	53,989	1,030,278	17,267
195,443	185,198	46,165				
1,093,690	1,475,034	62,486	1,397,623	62,275	1,497,621	81,952

Invoer.

(†) 250,500	432,415	35,000	682,726	1,600	709,458	150
443,695	771,712	357,827	971,776	396,847	853,064	177,913
354,485	346,806	9,000				
1,048,680	1,550,933	401,827	1,654,502	398,447	1,562,522	178,063

De ontvangst der Aduana was daarbij in 1828 = 227,000 P.
1829 = 229,115 „
1830 = 228,061 „

(*) Zoowel de waarde der koopwaren als van het geld is in piasters aangegeven.

(†) De 1ste rij van getallen duidt aan den uit- of invoer op Spaansche, de 2de op vreemde en de 3de op Chinesche schepen.

Het aantal schepen, welke aan dezen handel deel namen, bedroeg in.

van	1827 Uitvoer.	1827 Invoer.	1828 Uitvoer.	1828 Invoer.	1829 Uitvoer.	1829 Invoer.	1830 Uitvoer.	1830 Invoer.
Spanje	29	34	38	31	43	41	37	37
Noord - Amerika . . .	21	19	—	20	29	33	—	—
Brazilië	1	1	—	—	—	—	—	—
Engeland	6	7	—	13	22	14	—	—
Denemarken	1	—	—	5	—	5	—	—
Holland	1	2	—	5	4	6	—	—
Frankrijk	7	7	—	3	8	7	—	—
Portugal	5	3	—	—	3	—	—	—
Hamburg	1	1	—	—	—	1	—	—
Pruissen	—	—	—	—	—	1	—	—
China	9	9	9	—	5	5	—	—
Sandwich - eilanden . . .	—	—	—	—	—	1	—	—
Vreemde schepen in het alg.	46	47	80	73	74	73	—	—

De meest gewone artikelen van uitvoer waren bij dezen handel:

	In het jaar 1829	en 1830.
Suiker	120,274 picos	— 138,387 picos.
Indigo	11,809 picos	— 13,863 picos.
Sapan - hout (van *Caesalpinia Sapan.*)	11,675 picos	— 11,594 picos.
Rijst	114,793 cavan.	— 197,486 cavan.
Palay	30,830 cavan.	
Rum	19,551 gallons.	
Sigaren	4,595 arrobas	— 4,257 arrobas.

Wanneer men dezen met dien in het jaar 1818 vergelijkt, zoo staat men verwonderd over den snellen aanwas van den akkerbouw en van den handel in deze heerlijke koloniën. In dat jaar werden slechts 14,405 picos suiker, maar nog voor 7 piasters de pico, 4305 quintalen indigo, 1532 picos rijst, enz. uitgevoerd.

Behalve deze hoofdartikelen, hebben de Philippijnen nog verscheidene andere, welke, ofschoon dan niet zoo overvloedig, evenwel de aandacht der regering tot zich trekken kunnen. Zoo leveren zij een aanzienlijk deel van de groote hoeveelheid van eetbare vogelnesten, welke in China en thans ook in Europa gebruikt worden; maar bijzondere opmerking mogen de eetbare zeegewassen verdienen, die zoowel aan de kusten der Philippijnen, als aan die der Bashees, der eilanden van het Japansche rijk, der Molukken, enz. voorkomen, en aldaar tot voedsel, alsmede tot uitvoer strekken. Op de markten te Macao en Canton hebben wij groote kisten met deze gedroogde Wieren gevonden, welke van Japan uitgevoerd waren en waarvan wij eene aanzienlijke hoeveelheid medegenomen hebben. Het Wier, hetwelk dezen tak van handel vormt, is de *Spaerococcus cartilagineus var. setaceus* AG., welke hier in Indië zeer menigvuldig voorkomt en door de Salangane (*Hirundo esculenta* L.), of de Zwaluw, welke de eetbare nesten bouwt, gegeten en tot bereiding van haar kostbaar nest gebruikt wordt. Zij eet het versche wier en laat het eenigen tijd in hare maag weken, waarop zij deze tot gelei veranderde stof weder uitbraakt en dezelve tot het maken van haar nest zamenvoegt. Deze nesten, welke later met vuiligheid en vederen verontreinigd worden, komen zoo ruw naar China, alwaar zij in zeer groote daarvoor ingerigte pakhuizen, door middel van bijzondere werktuigen, gezuiverd en verkocht worden. Deze zoo beroemde Indiaansche vogelnesten zijn derhalve

bijna niets, dan de geweekte Wierplant uit de Chinesche zee, even als derzelver werking op den mensch ook geene andere dan die van het zuiver gelei is. Bij de bereiding van deze nestjes wordt gewoonlijk zulk eene menigte fijne specerijen gevoegd, dat zij, met regt, de eerste plaats onder de lekkernijen op den disch der Chinezen bekleeden.

De Japannezen hebben het reeds lang begrepen, dat deze kostbare vogelnesten slechts geweekt zee-wier zijn, en bereiden nu de stof kunstmatig uit dit wier, hetwelk men zegt, dat ook in menigte aan de kusten van Japan voorkomt, door hetzelve, na eerst tot poeder gebragt te zijn, tot een dik gelei te koken, hetwelk zij dan, op de wijze der vermicelli's en macaroni's, uitgieten en, onder den naam Dschinschan, als nagemaakte vogelnestjes in den handel brengen. Wij hebben groote, daarmede gevulde kisten te Macao en te Canton gezien, en daarvan ook medegenomen; de Hollanders noemen deze zelfstandigheid Ager-Ager en gebruiken dezelve veel. De Chinezen nuttigen de vogelnesten, zoowel de echte als de nagemaakte, in den vorm van sausen, bij hunne vleeschspijzen; de Europeanen echter, die in China wonen, houden meer van gelei, waartoe de dschinschan inzonderheid wel geschikt is. Eene enkele koking is voldoende, om den ager-ager, deze gedroogde zelfstandigheid, in een gelijkvormig gelei te doen overgaan, waarbij vervolgens of wijn of verschillende sappen van vruchten gevoegd worden, om hetzelve lekker te maken. Bij de goede sier, welke de Europeanen in China maken, is het gebruik van het gelei zeer gewoon en deswege dan ook het verbruik van dit wiergewas buitengemeen groot. Den droogen dschinschan kan men in kleine stukken snijden en in heet vleeschnat werpen, zoo als het opgedischt wordt; binnen ééne minuut is dezelve opgelost, ziet er dan uit als doorschijnend vermicelli, en

laat zich zeer goed eten, zonder, ondanks deszelfs voedzaamheid, de maag te bezwaren.

Hoe aanzienlijk wijders en hoe algemeen het gebruik van deze eetbare wiersoort in Japan moet zijn, blijkt daaruit, dat men in de aardrijkskundige en statistieke werken over Japan overal, waar deze plant gevonden wordt, haar, onder den naam van eetbaar zeekruid, als een voortbrengsel van het land vermeld vindt. Wij hebben omtrent deze zaak des te uitvoeriger geweest, omdat nieuwelings zoo veel ophef van het Carragahean- of Caragheen-mos is gemaakt geworden, hetwelk niets anders dan de gedroogde *Sphaerococcus crispus* is, die in groote menigte aan de westelijke en noordelijke kusten van Engeland wast en waarschijnlijk met den *S. cartilagineus var. setaceus* volkomen overeenkomt. Maar geenszins kunnen wij gelooven, dat het gelei, 't welk uit dit mos bereid wordt, eene andere, dan eene zuiver voedende en daarbij de verteringswerktuigen slechts weinig bezwarende eigenschap bezit.

Een ander gewigtig handelsartikel is de sago van Manilla, die zeer fijn van korrel en volkomen wit is; jammer dat dezelve reeds te Manilla $2\frac{1}{2}$ S. gr. het pond kost, en alzoo door de hooge vracht zoo duur wordt, dat zij niet meer een artikel van uitvoer voor Europa zijn kan, hoe uitnemend ze ook zij.

De cacao wordt zeer veel op het eiland Luçon verbouwd, werwaarts dezelve van Guatimala ingevoerd is geworden. Het is bekend, dat de cacao van Manilla de beste is, die verbouwd wordt, doch derzelver prijs is zoo hoog, dat ze ook niet meer een voorwerp van uitvoer zijn kan; het is echter te verwachten, dat voortaan, vooral ten gevolge van den vrijen handel tusschen Engeland en China, de prijs der vracht dalen en alsdan ook de cacao van Manilla op de Europesche markt komen zal. Zoo is ook de chocolade van Manilla hoogst uitmuntend en overtreft

zelfs de Peruaansche. Der morgens vroeg, dadelijk na het opstaan, een kop chocolade te drinken, is hier te Manilla eene zeer algemeene gewoonte.

Een zeer belangrijke tak van volksvlijt, waardoor jaarlijks groote sommen gelds onder het volk komen, is het vervaardigen van zoogenoemde stroo-waren, als hoeden, kleeden, sigarendoozen, enz. De fijnste Manilla-hoeden, welke overigens zeer beroemd zijn, worden van fijn gesneden hout gemaakt en kosten tot 17 en 18 piasters het stuk. Anderen worden van verschillende gras- en cypergrassoorten vervaardigd; de gewoonste vloer- en kamerkleeden zijn zeer waarschijnlijk van cypergrassen, doch wij hebben de plant niet te zien gekregen. Aanhoudend vent op de straten van Manilla eene menigte van Mestizen deze waren, vooral hoeden en sigarendoozen, aan de vreemdelingen uit. De gewone sigarendoozen kosten te Manilla 1 real da plata het stuk, zoodat er zeer veel aan dezelve te verdienen valt, daar ze in Europa zeer duur verkocht worden. De fijnste Manilla-sigarendoozen kosten eenen halven p., terwijl de fijne Peruaansche doozen, die in Lima gemaakt worden, nog ten jare 1831 met 7 en 8 p. betaald werden, maar ook duurzamer, dan die van Manilla waren. Het gebruik van strookleeden, tot slapen en zitten op den grond of in de bedsteden, is op Luçon schier even zoo groot, als op de Sandwich-eilanden, doch die van Manilla zijn ongemeen goedkoop en komen daarom ook tot ons in den handel, ja zij worden zelfs op de markt van Canton met voordeel verkocht.

Een ander tak van handel, welke vooral in het vervolg van groot gewigt kan worden, is de hennep van Manilla, de Avaca der Tagalers, met welken naam zij ook de Pisang-plant bestempelen, welke deze stof geeft. Wij hebben op onzen togt naar den Monte Sembrano verscheidene stammen van dezen pisang (*Musa sylvestris* RUMPF en NÉE) gevonden.

Daar de stam der pisangen veel weeker is, dan die der hennepplanten, zoo geschiedt ook de vervaardiging van dezen hennep veel sneller en gemakkelijker, dan die van den onzen. De vezelen, welke in de buitenste lagen van den stam liggen, zijn grover en worden ter vervaardiging van touwwerk gebezigd; die in de binnenste lagen zijn daarentegen fijner, en men maakt uit dezelve zeer verschillende stoffen tot kleederen voor de bewoners van het eiland. Ook weeft men de fijnste vezelen met zijde en bekomt een doek, hetwelk de pina evenaart, ook in kostbaarheid. Deze pisangstammen bereiken eene hoogte van 7 tot 8 voeten, en de vezeldraden loopen onafgebroken door den ganschen stam heen, waardoor dan ook de avaca, nadat het celleweefsel door verrotting verteerd is, dezelfde lengte behoudt en hierin reeds boven den fraaisten Europeschen hennep uitmunt. Dan niet slechts door de lengte, maar ook door de sterkte en de fraaije witte kleur onderscheidt zich zoo bijzònder de hennep van Manilla, en het daarvan gemaakte touwwerk op schepen wordt, ondanks deszelfs veel geringere dikte en zwaarte, naar evenredigheid nog hooger geschat en ziet er ook fraaijer uit. Er zijn thans reeds gansche ladingen hiervan naar Europesche havens gevoerd, en men mag verwachten, dat, indien de bevolking der Philippijnen eens toeneemt, ook deze plant meer verbouwd zal worden, zoodat de hennep van Manilla, bij deszelfs uitnemendheid, zelfs in prijs met den Europeschen zal kunnen wedijveren.

Voor vele lezers zal het niet van belang ontbloot zijn, indien wij eens kort den oorsprong van den Spaanschen handel uit de Philippijnsche eilanden nagaan. Het was, zoo als bekend is, in het jaar 1521, toen het eiland Mindanao door MAGELLAAN ontdekt werd, terwijl de Portugezen reeds ten jare 1517, onder FERNAO PERES DE ANDRADE, met 7 schepen, den weg naar China vonden, en in 1522

andermaal, met 3 schepen, onder MARTIN ALFONÇO DE MELLO, die als gezant gezonden werd, naar China kwamen en bij Hainam ten anker gingen. Eerst in het jaar 1521, den 19 Mei, had, onder den Adelantado JUAN DE SALCEDO, de plegtige inbezitneming van het eiland Luçon plaats, en de Adelantado MIGUEL LOPEZ DE LEGASPI was de eerste gouverneur van Manilla. In hetzelfde jaar strandde bij Manilla een Chineesch vaartuig en deszelfs manschap werd, geheel tegen hare verwachting, allervriendelijkst door de Spanjaarden opgenomen en het schip weder hersteld, keerende de Chinezen daarop naar hun Vaderland terug. Reeds in het volgende jaar, 1522, kwamen dezelfde Chinezen weder te Manilla en bragten eene rijke lading mede, om met de Spanjaarden eenen handel aan te knoopen, die ook van dien tijd af zeer levendig gedreven werd. Het is niet bekend, in welk jaar de eerste Chinesche waren naar Mexiko zijn gezonden geworden, doch het schijnt, dat deze handel, die later zoo belangrijk werd, terstond na den aankoop der eerste Chinesche koopwaren een begin genomen heeft; want reeds in 1575 nam FRANZ DRAKE het galjoen, hetwelk van Manilla naar Acapulco bestemd was, en het eerste schip was, hetwelk den Spanjaarden ontnomen werd. De lading was reeds toenmaals zoo rijk, dat DRAKE met zijden zeilen op zijn schip naar den Teems terug keerde. In het jaar 1585 werd er andermaal zulk een schip, de *Santa Anna*, genomen en wel door den Engelschen kaper THOMAS ECHADESCH, die op de Molukken naar dit schip vernomen had en hetzelve aan de kust van Kalifornië buit maakte. Zoo aanzienlijk nu de winst bij dezen handel van Manilla op Acapulco zal geweest zijn, zoo kan ook het verlies, hetwelk vele kooplieden daardoor moeten geleden hebben, niet gering zijn geweest. De geschiedschrijvers hebben de verlorene galjoenen opgeteekend en derzelver getal was,

vooral op het eind van de 16de eeuw, zeer aanzienlijk. Vele dezer schepen zijn door de hevige stormen verongelukt, die in gindsche streken heerschten, de meeste echter voorzeker door de onkunde der aanvoerders; zelfs vielen zij den Japannezen in handen, zoo als b. v. in het jaar 1597.

De geschiedenis der Philippijnen is eene der vervelendste; aanhoudend wisselen in dezelve de oneenigheden der geestelijkheid onderling en met de wereldlijke regering af met de invallen der Japannesche zeeroovers, met den aanval van den kant der Hollanders, met aardbeving en hevige orkanen en, wat nog het belangrijkst is, met het verlies van het galjoen van Acapulco, hetwelk het geld overbragt, waarnaar alles streefde. De handel tusschen Manilla en Acapulco heeft, meer of minder regelmatig, tot aan den opstand der Amerikaansche volkplantingen voortgeduurd; van dien tijd af is Manilla tot eene vrijhaven verklaard geworden, en nu ontwikkelen de koloniën op de Philippijnen hare handelskrachten, die des te sneller zullen vermeerderen, wanneer eenmaal het moederland de Zuid-Amerikaansche vrijstaten zal hebben erkend.

Over het klimaat van Manilla zoude moeijelijk nog iets te zeggen vallen, sedert LE GENTIL (*), tijdens zijn langdurig verblijf aldaar, eene zoo uitvoerige beschrijving daarvan geleverd heeft, bijaldien niet de staat der weerkunde sinds dien tijd veranderd ware geworden en heden niets anders van dezelve gevorderd werd. Op het eiland Luçon zijn slechts twee jaargetijden, een zomer en een winter, en beide worden door de halfjarige winden bepaald, die in de gansche Chinesche zee heerschen. De zomer is het

(*) *Voyage dans les mers de l'Inde*, Paris 1781, T. II, p. 334.

natte jaargetijde en duurt van Mei tot October en November, terwijl de winter het drooge jaargetijde is en het overige deel van het jaar inneemt, in hetwelk juist de N. O.-monzoon waait. Zoowel over den aanvang dezer jaargetijden, als over de overige punten van de weersgesteldheid van Manilla, verwijzen wij naar LE GENTIL's uitvoerige waarnemingen; wij hebben alleen de warmtegraden, welke die geleerde reiziger aldaar waargenomen heeft en die sedert eene halve eeuw tot maatstaf voor de temperatuur van Manilla gediend hebben, naauwkeuriger onderzocht en bevonden, dat die waarnemingen meestendeels onbruikbaar zijn, omdat, volgens onze nasporingen, LE GENTIL zijnen thermometer in de opene lucht en aan de zonnestralen blootgesteld gehangen heeft, zoodat daardoor al de warmtegraden, welke bij zonneschijn zijn waargenomen geworden, veel te hoog zijn, om daarnaar de middelbare temperatuur van dit oord te kunnen bepalen; slechts de waarnemingen, welke hij bij zonne-ondergang gedaan heeft, zijn juist. Naar onze waarnemingen gerekend, dwalen wij welligt niet, wanneer wij de middelbare temperatuur der koude maanden te Manilla op 17 en 18° R. aannemen, en die der heete maanden slechts op 21 tot 21,5° R. stellen, waarnaar dan de middelbare warmtegraad van het gansche jaar nog niet eens de hoogte van 20° zoude bedragen. Wij zullen in het volgende Boek aantoonen, hoe, door den invloed van den N. O.-monzoon, de temperatuur te Macao en te Canton nog niet eens de hoogte van 18° R. bereikt, en deze invloed nu van den wind is ook op het eiland Luçon nog zeer aanmerkelijk, alwaar bovendien nog de warmte in den zomer door de aanhoudende regens, welke soms 10 en 14 etmalen onafgebroken voortduren, zeer getemperd wordt.

Het luchtsgestel van Manilla is ongemeen aangenaam en gezond, ja binnen in het eiland, als b. v.

aan de oevers van de Laguna de Bay, is het zelfs uitnemend schoon, en van boosaardige ziekten wist men hier bijna niets.

Daar het klimaat den grootsten invloed op den maatschappelijken toestand uitoefent, zoo zal het zeer gepast zijn, dat wij, vóór het sluiten van dit Hoofdstuk, nog iets omtrent de bewoners en den staatkundigen toestand van het eiland Luçon mede-deelen.

De Spanjaarden van Manilla, vooral het schoone geslacht, onderscheiden zich zeer van hunne landslieden, welke de volkplantingen in Zuid-Amerika bewonen. De vrouwen van Manilla zijn niet slechts trager, dan die van Chili en Peru, maar gedragen zich ook, en wel bloot uit gemak, veel minder beschaafd dan deze. In het gewone huisselijke leven hebben zij de reeds beschrevene dragt der Tagaalsche vrouwen aangenomen, die voor den trap van hunnen maatschappelijken toestand hoogst onwelvoegelijk is. In huis gaan zij meest zonder kousen, zelfs de vrouwen van de eerste staatsbeambten. Wij hebben meermalen opgemerkt, dat zulke wellevende dames, als zij des morgens rondreden, met de bloote voeten in pantoffels van den wagen stegen en daarbij de kleederen veel te hoog opbeurden; doch men neemt het hierin te Manilla niet zoo naauw, en wij zullen wel niet te streng oordeelen, wanneer wij beweren, dat, althans in het gewone leven, van de zijde der vrouwen al de welvoegelijkheid, zoowel in de kleeding, als in de verkeering, geheel uit het oog verloren wordt, het omgekeerde waarvan onze vrouwen zoo beminnenswaardig maakt. Ons dagboek is vol van opmerkingen daaromtrent, die wij echter verzwijgen zullen. De Spaansche vrouwen van Manilla hebben zoo iets looms en onverschilligs over zich, waardoor zij op den Europeaan, al zeer schielijk, eenen slechten indruk maken. Doch dit alles spruit

uit hare opvoeding volgens eenmaal ingewortelde gebreken voort en moet van den zedelijken toestand, dien wij geheel onaangeroerd laten, wel afgescheiden worden.

Gelijk in Zuid-Amerika, zoo is het ook hier in Manilla de gewoonte, dat men des avonds de familiekringen bezoekt, waarin de vrouwen, van vreemde heeren omringd, zich op de guitarre laten hooren. Ongelukkig hebben zij nog geen denkbeeld van de hoogte der muzijk in Europa, en haar gezang kan niet anders dan onaangenaam voor het oor van den Europeaan zijn; zij zijn evenwel gelukkig, wanneer de caballeros haar met lof overladen, die insgelijks niets beters gehoord hebben.

Verlaat men de stad Manilla en bezoekt men de dorpen der omstreek, zoo verheugt men zich zeer over den aanzienlijken welstand der inboorlingen. Alom heerscht de grootste orde, alom de grootste netheid en alom ware weelde in het gewone leven. De Tagalers zijn welgevoed en vrolijk onder elkander, en het aantal kinderen, die men overal in de steden en dorpen aantreft, is buitengewoon groot. Doch bij al dezen welstand en het goede leven van den boerenstand, welken wij nergens zoo beschaafd hebben aangetroffen, is het volk toch hoogst ontevreden met de regering, daar men beweert, dat de tol op de voortbrengselen van den landbouw te hoog is. Wij zijn intusschen geenszins van deze meening, en is er nog iets waars in gelegen, zoo mag het welligt de lastige wijze zijn, waarop deze heffing geschiedt. De oorzaak van den haat der Tagalers tegen de Spanjaarden is wel niet alleen daarin, maar meer in de minachting te zoeken, welke zich de Spanjaarden jegens deze beminnenswaardige en hoogst beschaafde Indianen veroorloven, waarvan wij boven (bl. 221) een voorbeeld aangevoerd hebben.

Het overmatig groot aantal van ledig gaande gees-

telijken is allezins het arme volk tot last, doch het betaalt gaarne van zijnen overvloed de belastingen voor deze, wanneer maar de vruchten van zijne vlijt door geene sprinkhanen vernield worden.

In het jaar 1820 had er te Manilla een zeer ernstige opstand onder de Indianen plaats, welke alleen door de priesters aangestookt werd, die met weerzin het toestroomen van vreemdelingen aanschouwden, waardoor hunne biechtkinderen langzamerhand verlicht werden en zij zelven steeds meer van hun aanzien en hunne magt verloren. Er heerschten ten dien tijde een hongersnood en eene zeer doodelijke ziekte in den omtrek van Manilla; de priesters maakten den Indianen wijs, dat de Franschen, welke zich in het eiland ophielden, daarvan de oorzaak waren, daar zij zelfs de putten vergiftigd hadden. Na lang opstoken der geestelijken stond eindelijk het volk op; de vreemde schepen namen de vlugt en de huizen van de Franschen, alsmede van de overige vreemden werden bestormd, geplunderd en de bewoners daarvan, die zich nog niet door de vlugt gered hadden, schandelijk vermoord. Er vielen hierbij, gelijk het steeds bij zulke gelegenheden gaat, ijsselijke tooneelen voor, en menig onschuldige moest daaronder lijden. Vreemd was het echter, dat het toenmalig bestuur zich weinig om het behoud der rust bekommerde en in den beginne zoo deed, als merkte hetzelve er niets van. Eindelijk beval men een' officier met eene afdeeling soldaten de rust te herstellen, doch men gaf hun noch scherp, noch order tot eenen ernstigen aanval. Zoodra de Indianen zulks bespeurden, wierpen zij de soldaten met steenen en beschimpten den officier. Deze, een Spanjaard uit Europa en een man van eergevoel, begaf zich naar den Kapitein-Generaal, wierp hem den degen voor de voeten en verklaarde, denzelven onder zulk eenen bevelhebber niet langer te willen dragen.

Gemeend was de omwenteling van het jaar 1824, welke in de stad Manilla uitborst en steeds het moederland tot eene les mag strekken, hoe gemakkelijk het met deszelfs heerlijke bezittingen in Indië gedaan kan zijn, wanneer zij niet spoedig met alle ernst en liefde voor de geregtigheid zich dezer landen aantrekt. Daar deze omwenteling in Europa zoo geheel onbekend is gebleven, zoo deelen wij de hoofdtrekken daarvan mede.

De overste NOVALES was kommandant van een regement Infanterie te Manilla, en moet een man van een open en zeer regtschapen karakter geweest zijn, waardoor hij zich de vijandschap zijner kameraden op den hals gehaald had, die niet nalieten hem bestendig bij de regering verdacht te maken. NOVALES werd, ten gevolge dezer lasteringen, aangeklaagd en voor het gerigt geroepen, doch hier in alle opzigten vrijgesproken. De generaal MARTINEZ, toenmaals Kapitein-Generaal der Philippijnen, zond hem intusschen, onder nietige voorwendsels, naar eene verwijderde provincie, waar hij de plaats van onder-Gouverneur bekleeden zoude; dit schijnbaar eerbewijs zag echter NOVALES voor eene verbanning aan, en was natuurlijk daarover hoogst gebelgd. NOVALES werd ingescheept en het schip ging in zee, kwam echter, merkwaardig genoeg, wegens eenen naderenden storm, den volgenden nacht te Manilla terug. Te middernacht landde NOVALES bij de hoofdstad, begaf zich naar het kwartier van zijn regement, hield den verzamelde officieren en onder-officieren het onregt voor, hetwelk men hem door verbanning aandoen wilde, en zette hen tot opstand aan. Terstond gaf het gansche regement hieraan gehoor en marscheerde naar het paleis van den Kapitein-Generaal. Op de trappen van het paleis doorstak NOVALES den gouverneur, die hem tegenkwam, en liet dadelijk uitroepen, dat nu de dwingelandij gefnuikt was en hij zelfs intusschen de regering

op zich nemen wilde. Doch deze onderneming eindigde zeer slecht voor den nieuwen regent; zijn broeder, die juist als wachthebbend officier in het kasteel van San Jago het bevel voerde, behield dit fort, hetwelk de hoofdstraten van Manilla bestrijkt, en gaf het niet over aan de opstandelingen. Deze handelwijze berokkende NOVALES den dood; had de broeder de vesting overgegeven, zoo zouden ook de Philippijnen voor altijd aan de Spaansche regering ontrukt zijn geweest. Dan ook zonder deze overgave zoude de omwenteling volkomen gelukt zijn, had de opstand slechts eenigermate voorbereid kunnen worden; dezelve was echter te plotseling door gekrenkt eergevoel van NOVALES ontstaan, en de Indianen konden zoo snel niet te hulp komen. Reeds te 11 uren 's voormiddags was NOVALES overwonnen en te 4 uren 's namiddags werd hij, met zijn' vriend RUIZ, op het plein van het paleis doodgeschoten; dit lot trof den volgenden dag nog 15 onder-officieren, en de soldaten van het regement, welke aan dezen opstand deel genomen hadden, werden naar de galeijen te Cavite gezonden, waar zij heden tot straf werken. Het regement zelf werd ontbonden.

NOVALES zoude met zijn' ganschen aanhang naar de provinciën hebben kunnen vlugten, wanneer hij, zoo als men hem aangeraden heeft, zich van de paarden meester gemaakt had, die in de stad Manilla waren; doch hij nam dezen voorslag niet aan, zeggende, dat hij geen aanvoerder van eene rooverbende wilde zijn. De broeder van NOVALES, die toenmaals de Philippijnen voor de Spaansche kroon behield, is thans kapitein bij de armee; ook hem betrok men eerst in een regtsgeding.

Dit is de staatkundige toestand van Manilla! De regering doet nog steeds moeite, om het indringen der vreemdelingen in het land te verhinderen, en er zijn nog vele kooplieden te Manilla, welke aldaar wonen,

maar nog nooit verlof tot eene reis naar de Laguna de Bay bekomen hebben. Ja, reeds menig Engelschman en Noord-Amerikaan is vruchteloos te Manilla gekomen; hun is zelfs niet vergund geworden, het schip te verlaten en aan wal te gaan.

Op zaturdag, den 15 October, verliet de *Prinses* de baai van Manilla, om naar China terug te keeren en naar Canton te stevenen. Wij stevenden, met behulp van den landwind, steeds nabij de westelijke kust van het eiland Luçon; want reeds sinds acht dagen had de N. O.-monzoon opgehouden en de wind woei bestendig, toen wij ons ver in de Chinesche zee waagden, N. N. ten O. en N. N. O. Daar de wind in het oord, waar wij voeren, vooral bij dag, zeer zwak was, zoo ging onze reis zeer aangenaam, maar langzaam voort, en wij konden dezen tijd zeer goed gebruiken, om onze verzamelingen van het eiland Luçon in orde te brengen, totdat eindelijk een zeer hevige storm aan onzen arbeid een einde maakte.

Des zondags, den 23 October, borst deze vreesselijke typhoon los, welke ons en ons schip bijna den ondergang berokkend had. Wij hadden de breedte van Cavo Bojiador bereikt, waren misschien 50 mijlen van de kust verwijderd, toen des avonds, verscheidene uren na den ondergang der zon, de hemel van lieverlede met eenen roodachtigen sluijer betrokken werd, alsof er eene nevel hoog in de lucht ontstond. De hitte was den ganschen tijd zoo groot, dat wij steeds op het dek onder de opene lucht pleegden te slapen, en dit ook dezen avond deden. Te 11 uren werd de zee wat onrustig, terwijl de wind nog zeer gering was, en weldra hoorde men, hoog in de lucht, een dof geraas, hetwelk, naar het ons toescheen, niet zoo zeer van verre kwam, maar al meer en meer daalde en zeer duidelijk te hooren was. Vóór een uur begon ook de barometer te vallen, van 29,93 E. d., bij 85° F. tot 29,80 d., bij 82°

F., en viel met ieder oogenblik. Nu waren wij overtuigd, dat er een hevige orkaan in aantogt was, en het duurde ook niet lang, of de wind ving aan met kracht uit het N. ten O. en N. O. te waaijen, zoodat de zeilen moesten ingehaald worden; te gelijken tijd werd ook de zee zoo onrustig, dat het schip terstond zoo hevig geslingerd werd, als wij dit tot dusver nog niet ervaren hadden.

De eerste oogenblikken van een' losbarstenden storm zijn wel de schrikbarendste op een schip in de opene zee. Men laat eerst alle zeilen neder, of haalt ze op en zendt de matrozen in de masten, om ze vast te binden. Gedurende dezen tijd blaast de wind in de los neêrhangende zeilen en rammelt met de ketenen en touwen, dat naauwelijks het hardste roepen der matrozen en de bevelen van den Kapitein door dit ontzettend alarm heenklinken. Tevens wordt gewoonlijk op verscheidene plaatsen van het schip om hulp geroepen; want hier moeten snel de luiken gesloten worden, daar het water opgewischt worden, hetwelk somtijds door eene onverwachte hooggaande golf op het dek geworpen en in de kajuit gedrongen is, terwijl elders alles losgerukt wordt en wegrolt, wat maar gewoonlijk bevestigd was. In zulke oogenblikken heerscht er een ontzettend alarm op het schip, en wél hem, die daarbij slapen kan.

De storm nam van uur tot uur in hevigheid toe en woedde gedurende 4 nachten en 3 dagen zoo hevig, dat wij in dien ganschen tijd steeds in doodsgevaar verkeerden. Er konde geene waarneming gedaan worden en niemand wist daarom, waar wij waren; er konde slechts een klein stormzeil gevoerd worden, om het schip ten minste bestendig bij halven wind te houden. De wind zweepte zoo geweldig de golven, dat het dek aanhoudend onder water stond en dat de lucht zoo ondoorzigtig werd, dat men zelfs op het schip slechts van den eenen mast tot den anderen

konde zien. De barometer viel reeds den volgenden dag na het losbarsten van den storm op 29,34 d. en op den 25 Oct. tot 29 d., doch nu werd het slingeren van het schip zoo erg, dat zelfs dit werktuig, aan een dubbel ophangspunt bevestigd, niet meer waargenomen konde en afgenomen moest worden. Twee booten werden ons dezen dag weggerukt en niets bleef op het dek, wat niet onwrikbaar bevestigd was. Intusschen werd het slingeren van het schip zoo hevig, dat men meermalen voor het omvallen der *Prinses* bevreesd werd, en er lieten zich reeds verscheidene stemmen hooren, welke het kappen der masten verlangden, om daardoor het groote gevaar voor te komen. Allezins ware deze raad in gewone gevallen aanwendbaar geweest; want door het opvolgen daarvan zoude het schip meer of minder rustig gelegen hebben; doch de omstandigheden, in welke wij ons hier in de Chinesche zee bevonden, lieten dit niet toe, en met alle regt steunde Kapitein WENDT op de stevigheid en de ligtheid in het zeilen van ons prachtig schip. Wij moesten vooronderstellen, dat de stroom, ten gevolge van den opgekomen N. O.-wind, zuidelijk was, en dat wij alzoo, in die 4 nachten en 3 dagen, zoo ver naar het Z. W. afgedreven geworden waren, dat ons vervolgens, wanneer het schip geene masten meer gehad hadde, niets meer overgebleven zoude zijn, dan naar Sincapore te zeilen, om hetzelve aldaar te herstellen. Dan hadden wij waarschijnlijk den oostelijken weg moeten inslaan, om den N. O.-monzoon te ontgaan en nog in den winter naar Canton te komen, waar al de thee reeds verkocht zoude geweest zijn en wij dan nog een vol jaar zouden hebben moeten liggen blijven. Het nadeel, hetwelk alzoo door het kappen der masten zoude hebben kunnen ontstaan, was te groot, en dus bleef een maatregel achterwege, welke ons niet volkomen tegen gevaar konde behoeden.

Het verblijf in de kajuit was even zoo verschrikkelijk, als boven op het dek; het slingeren van het schip van de eene zijde naar de andere was zoo vreesselijk, dat wij niet meer in onze gewone slaapplaatsen konden blijven, en ik zoowel, als eene dame met twee meisjes, die zich als passagiers op het schip bevonden, waren zoo ongesteld, dat wij geen oogenblik staan konden. Wij begaven ons daarom allen, ook zelfs Kapitein WENDT, met onze matrassen in de groote kajuit en legden ons op den grond neder, waarbij wij ons van beide zijden zoo vast insloten, dat wij niet van ons leger afgeworpen konden worden. Niemand konde staan noch eene schrede gaan, zonder zich ter zijde goed vast te houden; maar, niettegenstaande al deze voorzorg, gebeurde het dikwijls, dat deze of gene, die juist in beweging was, van de eene zijde der kajuit naar de andere geworpen werd en zich niet weinig bezeerde. Twee dagen lang kon er geen vuur op het schip ontstoken worden, en zoo leden wij zieken gebrek aan alle verkwikking. Het was een ijsselijke toestand op het schip, die zich in geen opzigt met levendige kleuren laat afschilderen; aanhoudend, dag en nacht, ging het schip van de eene naar de andere zijde, zonder slechts een oogenblik stil te liggen, en elke beweging was zoo hevig, dat wij steeds voor het omvallen van hetzelve vreesden. Nu en dan sloeg eene golf van achteren over het schip en maakte een zoo vreesselijk geraas, dat wij ons eindelijk aan de gedachten moesten gewennen, van bij dezen storm onzen ondergang te zullen vinden. Wanneer de deuren geopend werden, die naar het dek leidden, dan stortte het water in menigte de trappen af, en de onzekerheid, waarin wij intusschen in de kajuit verkeerden, totdat wij gewaar werden, vanwaar dat water was gekomen, was vreesselijk; want onophoudelijk verwachtten wij, dat er door de sterke stortzee hier of daar een lek in

het schip zoude ontstaan. Anders, wanneer hevige orkanen in de ruime zee waaijen, bedaart gewoonlijk in den morgenstond, of vooral juist te middernacht het weder en gaat de storm liggen, en met iederen dag hoopten wij ook dezen gewonen afloop van het onweder, doch vruchteloos; dagelijks nam de storm in hevigheid toe en des nachts huilde dezelve des te verschrikkelijker. Ook nu konde men opmerken, hoe des nachts de gevoeligheid van de gehoorzenuw versterkt is; want, schoon de storm dag en nacht dezelfde was, zoo konde men toch des nachts het bruisen en suizen der baren, binnen in het schip, veel duidelijker ontwaren, dan bij dag. In den laatsten, namelijk den vierden nacht wenschten wij niets meer, dan slechts, al ware het maar voor eenige oogenblikken, rust te genieten; doch dan wierp het schip zich weder op de andere zijde en ons weder heren derwaarts. Ofschoon ik zelf geheel niet zeeziek was, verkeerde ik toch in dien nacht in eenen staat van de sterkste bedwelming.

Eerst te middernacht, op den 27 October, hield de storm op, doch de zee ging zoo geweldig hoog, dat nog des voormiddags het gevaar zeer groot was, daar wij niet vermogten zeilen bij te zetten, om de golven te doorklieven. Gedurende den storm werden er verscheidene vogelen op het dek geworpen, die, gelijk het ons voorkwam, geheel aan de kracht van den wind prijs gegeven waren en slechts bij toeval tot ons op het schip geraakten. Het waren een zeearend, een eend en de *Dysporus Sula;* maar hoe groot mag de menigte van vogelen en insekten zijn, welke door zulke, de lucht verduisterende stormen van het land in de ruime zee gedreven worden!

Hoe onbeschrijfelijk groot was onze vreugde, toen op den 27sten de storm ging liggen, en juist om middag de hemel opklaarde en de zon te voorschijn trad, zoodat zij in den meridiaan konde gemeten wor-

den. Vreemd genoeg, waren wij onder den storm maar zeer weinig naar het zuiden, maar meer naar het westen gedreven geworden, en wij konden dit alleen aan de omstandigheid toeschrijven, dat de stroom nog altijd die van den Z. W.-monzoon geweest was, alhoewel de N. O.-wind reeds sedert 8 dagen begonnen was.

Wij hebben ons zoo lang bij dezen storm opgehouden, opdat de Lezer zich een duidelijk begrip maken kan van de hevigheid der stormen, welke jaarlijks in de Chinesche zee zoo onmetelijke schaden aanrigten. Ook deze storm, dien wij in de ruime zee verduurden, had hevig gewoed en de gansche westzijde van het eiland Luçon verwoest; over het geheel was dezelve sterker naar de zijde van Luçon heen, dan aan de Chinesche kust geweest, terwijl de orkaan, dien wij aan den oever van de Laguna de Bay uitstonden (bl. 281), juist aan de Chinesche kust zoo schrikkelijk gewoed en Luçon genoegzaam verschoond had. In de haven van Manilla waren door dezen laatsten orkaan 23 meer of minder groote schepen gestrand, en de schade, welke dezelve aan de stad en den naasten omtrek van Manilla veroorzaakt had, werd op meer dan 1,000,000 piasters geschat. Men zegt, dat de huizen van de voorstad Binondo, die van bamboesriet gebouwd zijn, door den storm omhoog geheven en weggewaaid geworden zijn. De Spanjaarden op Luçon noemen deze geweldige orkanen *los temporales* en de Chinezen ty-foon (tei-foehn in de uitspraak), hetwelk zooveel als sterke wind (ty hevig en foon storm) beteekent. Deze tyfoons zijn oorspronkelijk slechts aan die streken eigen, waar monzoons heerschen; zij komen in alle jaargetijden voor, doch voornamelijk bij de wisseling der halfjarige winden, vooral in September en October. Zij verspringen zeer snel en hebben, zelfs in zeer kleine afstanden, verschillende rigtingen, hetwelk ook met

onzen storm het geval was. Een ware tyfoon duurt gewoonlijk slechts kort, en in den laatsten geduchten storm was eigenlijk eerst het eind een tyfoon, welke zich door onbestendigheid van den wind onderscheidde. Het regent nooit bij deze stormen, doch de lucht is geheel met verstovene waterdeelen digt opgevuld en reeds op zeer korte afstanden ondoorzigtig.

Nadat wij den storm doorgestaan hadden, zetteden wij onze reis naar China verder voort; daar wij echter zoo ver westelijk gedreven geworden waren, en hier tegen den N. O.-wind niet inzeilen konden, moesten wij weder ons best doen, het eiland Luçon te naderen, waartoe wij echter bijna volle acht dagen noodig hadden, en kwamen eindelijk, den 10 November, langs dezen weg naar de Chinesche kust. Ongelukkig stormde het hier op nieuw en eerst den volgenden dag zagen wij land. Het weder was zeer betrokken en de zee ging hoog, zoodat men, zelfs op kleine afstanden, niets zien kon; ter naauwernood ontkwam een Chineesch vaartuig, hetwelk regt op ons aan kwam zeilen, zijnen ondergang. Met den dageraad lag de spitse rots pedra branca digt vóór ons; nu hielden wij koers naar de Lema-vaart en waren blijde, na eene reis van 19 dagen, die, dewijl de wind nu te zwak en dan te hevig blies, schier steeds onaangenaam was, eindelijk weder de haven binnen te loopen. Zelden gebeurt het, dat Chinesche loodsen bij stormachtig weder bij de vreemde schepen komen, en zoo moesten wij ook heden ettelijke schoten doen, voordat wij eenen loods bekwamen, die ons vervolgens des avonds te 10 uren bij het eiland Lintin voor anker bragt.

ZESDE BOEK.

BERIGTEN AANGAANDE CHINA.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Eerste verblijf aan de Chinesche kust, van den 15den Augustus tot den 2den September.

De haven bij kaap Syng-mun ligt aan de noordwestzijde van het groote eiland Lantao of Ty-Ho, in eene bijna rondom ingeslotene bogt, en is een der veiligste punten van den geheelen mond van de Parelrivier of Chukihng, ook Tijgerrivier geheeten, daar de Chinezen dien mond Tijgermond noemen. Uit dien hoofde troffen wij de gansche opium-vloot, uit eenige 20 schoone en groote schepen bestaande, in deze haven bijeen aan, dewijl men reeds sedert eenigen tijd voor een' tyfoon bevreesd was geweest, vooral ten tijde der zonsverduistering, die voor acht dagen plaats had gehad.

Eenen ongemeen fraaijen aanblik leverde de haven op, toen wij den volgenden morgen, na zonne-opgang, op het dek kwamen; gelijk in de baai van Rio de Janeiro, waren ook hier de bergen rondom met het fraaiste groen getooid en de oppervlakte der

zee was zoo glad en rustig, dat de toppen der bergen zich daarin spiegelden. Hier en daar sprongen groote visschen uit het water op, onder anderen de fraaije Chinesche dolfijn, die aan het geheele lijf blinkend wit schijnt te zijn. Zeer vele Chinesche vaartuigen lagen aan den oever voor anker, en anderen roeiden snel de ruime zee in, of naderden ons schip, om visschen, vruchten en andere versche levensmiddelen aan te voeren.

Na onze tijdrekening, was het heden den 15 Augustus, maar in de haven, werwaarts de vreemdelingen van het westen gekomen waren, werd reeds den 16 Augustus gerekend, weshalve wij ook onze tijdrekening moesten veranderen. Toen wij later aan de Philippijnen kwamen, werwaarts de Spanjaarden van het oosten gezeild waren, troffen wij weder de oude tijdrekening aan en moesten deze andermaal aannemen.

Het duurde niet lang, of de *Prinses* werd omringd met Chinesche vaartuigen van allerlei soort, hunne verschillende waren te koop biedende. Weldra bezaten wij de smakelijkste ananassen, die in dit jaargetijde zeer overvloedig waren, zoodat 100 stuks op de markt van Canton maar éénen piaster kostten. Desgelijks waren er ook vele Lytchees (*Euphoria Litchi* DESF.), zoowel versch als gedroogd, eene kleine Cheremoya (*Anona Sqamosa* L.), Oranjeappels, Platanen, Guajaven (*Psidium pomiferum* L.), enz. te koop. Er waren kooplieden van Lintin en van Macao naar onze haven gekomen, welke hunne goederen in breede vaartuigen ten toon stelden en den ganschen dag nabij ons schip liggen bleven, zeer wel wetende, dat de nieuwheid van hunne koopwaren de matrozen aansporen zoude om te koopen, zoo als zij ook veel aan den man bragten.

De lucht was den geheelen dag zeer helder, maar des te grooter ook de warmte; reeds des morgens

te 6 uren 22,3° R., en van het zeewater zelfs 23,1° R. Te 1 uur was de temperatuur der lucht 25° R. en in de opene lucht aan de zonnestralen blootgesteld toonde de thermometer 29,1° R., terwijl de wanden van het schip, die met zwarte olieverf bestreken waren, reeds te 12 uren de buitengewone hitte van 49,5° R. hadden, bij eenen warmtegraad van het zeewater van 23,8° R. De hitte was inderdaad onverdragelijk, vooral dan, wanneer er des middags geen zeewind opkwam; alsdan dreven de Chinesche vaartuigen onbewegelijk met opgehaalde zeilen rond en wachtten reikhalzend op de eb of den vloed, welke echter in de haven zeer gering was. Maar wanneer de zeewind woei, zag men honderde Chinesche schepen, deels beladen uit de ruime zee terug keeren, deels daarheen zeilen, om te visschen. Heeft over dag de zeewind niet gewaaid, zoo is het des nachts niet uit te houden van hitte; het zeewater is dan ongelukkig nog warmer dan de lucht en het baden verkwikt niet, daar men door de beweging daarbij zoo sterk in het zweet geraakt, dat alle slaap verdreven wordt. Ook haaijen en sterke stroomen maken het baden aldaar zeer gevaarlijk.

Door eb en vloed wordt het water in de havenkom van Syng-mun dikmaals in eene zonderlinge beweging gebragt, waardoor kleine vaartuigen in de rondte gedraaid worden, totdat een krachtige wind of de verandering van den stroom dezelve redt. Gedurende ons verblijf in de haven was het water zoo effen als een spiegel, geraakte echter somtijds over zeer kleine, ook wel eens uitgebreidere streken in eenen ruischenden golfslag, een verschijnsel, hetwelk ons eerst verwonderde, doch hetzelfde was, als wij nabij de Bashees (bl. 193) in het groot ontwaarden en dat ons toen zoo zeer met schrik vervuld had. — Alle avonden plagt de hemel plotseling met dikke wolken te betrekken en een geweldig onweder met weêr-

lichten daagde van alle kanten op, maar trok ook even zoo ras weder voorbij.

De Chinesche vischschepen, welke de hooge zee ingaan, verwijderen zich eene dagreis ver van de kust; de zeebodem is aldaar vlak en niet dieper dan 30, 40 en 50 vademen, waarom er ook eene onmetelijke menigte van allerlei visch voorhanden is. Deze vischschepen zijn hoogst eigenaardig gebouwd en worden door groote zeilen van matten bewogen; zij hebben bijna geen boord en, onder zeil zijnde, gaat het water meestentijd over den top van hetzelve heen. Daartegen zijn deze schepen met eenen buitenwand bekleed, die tusschen zich en den eigenlijken scheepswand eene breede ledige ruimte overlaat, door welke het water, hetwelk op het schip stort, dadelijk wegloopen kan. Achter aan het roer is dit buitenste bekleedsel geheel open, en hier kan dan het water weder wegloopen. Het roer van deze kleine schepen, welke bij het visschen gewoonlijk met 4 tot 8 personen bemand zijn, is zeer ligt bewerkt en wordt overal opgeheven, waar het water te ondiep is. De roeiriem is over zijne gansche oppervlakte doorboord en, als ware het, uit latten, die over kruis gelegd zijn, zamengesteld; alzoo kan dezelve bij sterken drang van het water toegeven. Deze vaartuigen zijn het, welke bij elken orkaan, die aan de kust van China waait, in zoo groot aantal vergaan; het mag ongeloofelijk voor ons zijn, te hooren, dat verscheidene duizende van deze schepen bij eenen storm vergaan zijn, maar men moet hun aantal op de kust van China zelf zien, om deze berigten geenszins voor overdreven te houden. Zij verongelukken niet slechts op opene zee, maar ook in de kleine havens bij de verschillende eilanden, die in den mond der rivier liggen; bij honderden worden zij aan de kust verbrijzeld. Daar het aantal menschen, welke zich op deze schepen bevinden, gewoonlijk 4 tot 8 bedraagt,

zoo is het aantal verongelukten naar het getal der vergane schepen vrij gemakkelijk te berekenen. De vrouwen met hare kinderen varen mede op deze schepen, en zij moeten daarop de gewone diensten van matrozen doen; de kinderen dragen zij in eenen zak op den rug, worden echter daardoor in haren zwaren arbeid slechts weinig gehinderd. Ook de kleine kinderen worden weldra aan dit zeer beperkt verblijf gewoon en slechts zelden hebben wij ze hooren schreijen.

De zeilbooten, welke tevens tot roeijen ingerigt zijn en tot de spoediger overbrengst der reizigers, alsmede tot den sluikhandel binnen de Parelrivier gebruikt worden, zijn geheel vlak en slechts voor een klein gedeelte gedekt; de roeijers, 6, 8 tot 10 in getal, zitten op kleine banken in het voorste deel van het schip en roeijen zeer gelijkmatig en tamelijk snel. Elk schip voert slechts één zeil, hetwelk uit bies of fijne boomschors gevlochten is; bezijden den mast bevinden zich twee windassen, waarover het touw loopt, hetwelk het zeil op- en nederhaalt. Op al deze schepen, waar geene vrouwen zijn, zorgen de mannen voor de keuken; de groote armoede van deze klasse van menschen dwingt hen tot de grootste zuinigheid, welke dan ook nergens beter in acht genomen kan worden. Nabij den stuurriem in eene verdieping is het kookgereedschap geplaatst; hier is een haard uit baksteenen opgezet, waarop een groote ketel geplaatst wordt, die zeer dun gemaakt is en daarom weinig vuur behoeft. De ketel past zoo naauwkeurig op den haard, dat er maar zeer weinig hitte verloren kan gaan. In dezen ketel worden alle spijzen gekookt, welke de scheepslieden nuttigen, en het is eene ware vreugde te zien, met welke spaarzaamheid en met welk gemak alles daarin bereid wordt. Doorgaans wordt eerst de visch of een ragout in den ketel gekookt, welke dan met eenen vlakken lepel er

uit genomen wordt, zonder dat de ketel daarbij van het vuur behoeft genomen te worden. Vervolgens wordt de rijst in den ketel gedaan en, na wel afgewasschen te zijn, slechts met weinig water overgoten en gekookt. Over de rijst legt men nijphoutjes, waarop schotels van verschillende grootte gezet worden, die groenten, visch, pataten, enz. bevatten, welke, nadat er een welsluitend deksel op den ketel gelegd is, in den damp van het rijstwater gaar worden. Tot het scheppen van het water wordt gewoonlijk eene groote mosselschaal gebezigd. Zelfs op zeer armoedige vaartuigen kan men zien, dat de lieden steeds 4 tot 5 verschillende spijzen bij ieder' maaltijd nuttigen, en bij al de eenvoudigheid is alles zoo zindelijk toebereid, dat deze klasse van menschen zich hierin ook zeer voordeelig van onze armen onderscheidt. — De spijzen worden hier, gelijk bekend is, met twee stokjes gegeten en de rijst, die in groote nappen ter zijde staat, wordt als brood gebruikt, even als de thee den gewonen drank uitmaakt.

Gelijk reeds boven gezegd is, zoo was, bij onze aankomst in de haven van kaap Syng-mun, de geheele opium-vloot verzameld, welke dien merkwaardigen handel drijft, die reeds sinds lang de aandacht der gansche wereld tot zich trekt. De opium-handel is zeer aanzienlijk en is bijna geheel in handen der Engelschen, welke daardoor zeer veel geld uit het Chinesche rijk halen. De Chinezen gebruiken het opium tot rooken, hetwelk bij hen, zoowel als ook bij vele Maleitsche volkeren van Achter-Indië en Sumatra, reeds lang vóór de aankomst der Europeanen in gebruik was, alleen niet in die mate, als in de laatste jaren dezer eeuw. Macao was in vroegere eeuwen de plaats, die bijna geheel alleen den opium-handel in bezit had. Nadat dezelve echter toegenomen en den naijver van andere natiën gewekt had, wisten de Engel-

schen denzelven in handen te krijgen, die het opium tot aan het jaar 1821 op hunne schepen openlijk in de haven te Whampoa verkochten. Ten einde de zedeloosheid te verhoeden, heeft de Regering van het Hemelsche rijk het gebruik van het opium en deszelfs invoer in dat land op de strengste straffen geheel en al verboden; jaar op jaar werd dit verbod scherper herhaald, maar bleef desniettegenstaande volkomen zonder gevolg, ja het gebruik van dit artikel neemt jaarlijks op eene ongeloofelijke wijze toe. Eindelijk gelukte het der Regering, dat de opiummarkt van Whampoa althans buiten de Bocca-Tigris verlegd werd, en zoo verhuisde de opium-vloot naar het eiland Lintin, hetwelk ongeveer 8 zeemijlen van Macao verwijderd is, alwaar zij thans, gewoonlijk op eene soort van reede, ten anker ligt; doch wanneer de tijd der hevige stormen op handen is, ijlen deze schepen naar den vrij goed beschutten inham van kaap Syngmun en blijven daar zoo lang, totdat dezelve voorbij is. De schepen, welke het opium van Indië naar China brengen, zijn doorgaans zeer groot en fraai uitgerust, en sterk bemand en gewapend, om zich tegen elken aanval van de zijde der Chinesche oorlogsschepen te kunnen verdedigen. Zoo liggen hier deze opium-schepen, 10, 15 tot 20 stuks, volkomen vrij en drijven dien verboden handel met voorweten der Regering, die niet de magt heeft, om dien met geweld te keeren. Bestendig liggen er Chinesche oorlogsschepen nabij de opium-vloot, die echter slechts jagt maken op de sluikhandelaars, wanneer er juist een goede wind waait, om ze te vervolgen. De vaartuigen der Chinesche sluikhandelaars zijn zeer ligt gebouwde schepen, bemand met 50 tot 60 roeijers, welke dezelve zoo snel bewegen, dat zij door de oorlogsschepen niet kunnen ingehaald worden. Meestal bedienen de smokkelaars zich van stil weder, doch wanneer het waait zetten zij ook zeilen bij. Zij leg-

gen zich ter zijde der opium-schepen, geven een bewijs van een' koopman uit Canton over, bekomen daarvoor dadelijk de hoeveelheid opium, welke door dien schijn aangeduid is en beproeven dan hun geluk daarmede. Gevaarlijk is zeker dit handwerk; want de strop is het loon van hen, welke daarop betrapt worden; maar hetzelve is zeer winstgevend en wordt daarom dagelijks gewaagd. Onzes erachtens, zoude het zeer gemakkelijk voor de Regering zijn, te zorgen, dat deze opium-handel ten minste niet zoo openlijk gedreven werd, ja denzelven zelfs geheel te onderdrukken; doch de inkomsten, welke dit artikel den hoogen mandarijn van Canton heimelijk opbrengt, zijn te hoog, om, in plaats daarvan, het welzijn van den Staat in aanmerking te nemen; ja de eerste staatsdienaars zijn juist de voorname opium-handelaars voor het binnenland, en dit is de reden, waarom jaarlijks deze handel in omvang steeds aanwint (*).

Het opium van Indië wordt naar China in kisten van 100 cätti gebragt, onder den vorm van breede plat gedrukte koeken van ongeveer 4 tot 5 duimen middellijns, welke koeken in de kisten bij rijen naast elkander gelegd en met kaf ingepakt worden. Bij het verkoopen en bij het verpakken van het opium gaat men zonder alle voorzigtigheid te werk; het kaf, waarin het opium gepakt is, wordt bij het uitpakken op het dek van het schip geworpen en, gelijk wij het met eigene oogen gezien hebben, zoowel kalkoenen, als geiten en varkens, blijven zeer gezond bij het gebruik van dit kaf, ja zij schenen groote liefhebbers daarvan te zijn. De deugdelijkheid van het opium wordt hier naar andere grond-

(*) Men weet, dat thans, volgens de tijdingen, die opium-handel zoo goed als vernietigd kan beschouwd worden door de ernstige maatregelen der Chinesche regering. Vert.

beginselen bepaald dan bij ons; het opium van Patna en Benares wordt voor het beste gehouden en is eens zoo duur als het Turksche. Het Indische opium is week, nog iets weeker, dan weeke honigkoeken; het is geel-bruin van kleur, glinstert doorgesneden en vertoont witte puntjes, en eene gelijkmatige vastheid op de doorsnede. Na eenige jaren wordt hetzelve hardachtig en vermindert dan in deugdelijkheid. Het Turksche opium is om te rooken te sterk en wordt deswege zoo weinig geacht. Daar de verschillende soorten van opium zoo zeer in prijs verschillen, dat b. v. het Malwa-opium $\frac{2}{3}$ zoo veel als het Patna-opium kost, zoo zijn de vervalschingen der duurdere soorten met minder dure zeer gewoon, en wij waren zelve ooggetuige van deze vervalsching aan boord der Engelsche schepen. De kisten werden geopend en tusschen de fijne opiumkoeken $\frac{1}{4}$ tot $\frac{1}{5}$ van eene slechtere soort daar tusschen geschoven.

De invoer van Indiaansch opium naar China door de haven van Canton, en wel langs den zoo even beschrevenen weg, heeft bedragen van 1818—1831, of in 13 jaren, in het geheel 112,964 kisten van 100 cätti of 127,6 Berlijnsche, of 133$\frac{1}{2}$ Eng. ponden, ter waarde van 115,672,339 piasters. In 1818—1819 bedroeg de geheele invoer van opium 4,580 kisten, ter waarde van 4,159,250 p., en is in 1830—1831 aangegroeid tot 18,760 kisten van 12,900,031 p. waarde.

De prijzen der verschillende opiumsoorten zijn, even als die van ieder ander artikel van handel, naar den tijd en de omstandigheden zeer verschillende; in December 1831 waren zij als volgt: de kist opium van Patna 935,945, van Benares 940, van Malwa 655—660, van Damaun 655, en van het Fransche opium 555—560 piasters.

Men ziet hieruit met verbazing den omvang van dit merkwaardig handelsartikel en tevens den bestendi-

gen aanwas van hetzelve. In het begin van deze eeuw werden jaarlijks ongeveer nog maar 2000 kisten verbruikt, welker prijs toenmaals nog zelfs geen 4000 piasters te boven ging; doch toen de Chinezen later het opium algemeen zijn begonnen te rooken, is ook de vraag naar hetzelve meerder en ook de prijs hooger geworden. Geen ander artikel van weelde zal wel zoo snelle vorderingen bij een volk gemaakt hebben, dan het opium, en men kan schier zeggen, dat dit voor den handel van Europa van het grootste gewigt is; hierdoor alleen wordt de toenemende handel met China voordeelig voor Europa; de ontzaggelijke hoeveelheid gelds, welke dit land sedert drie eeuwen verslond, wordt er nu langzamerhand weder uitgetrokken.

De Chinezen, zoo als bekend is, rooken het opium en bedienen zich daartoe van zeer eigenaardige pijpen; deze hebben den vorm en de lengte van eene fluit, die aan het eene eind gesloten en aan het andere eind, dat tot mondstuk dient, met eenen sierlijken rand omgeven is. Aan het eind van de pijp is eene opening, waarin een pijpenkop in de gedaante van een' ui steekt, die boven eene kleine holligheid heeft, waarin men het opium legt, hetzelve aan de vlam van eene bijzondere kleine lamp aansteekt en met sterke trekken uitrookt. Men behoeft bij iedere pijp rookens slechts eene kleine hoeveelheid opium, bijna twee grein, in eens, die men met een klein ijzeren schopje op den pijpenkop legt; met 6 tot 8 trekken is gewoonlijk deze hoeveelheid verbrand en het duurt ook niet lang, of de aangename dronken makende werking van het opium laat zich gevoelen. Wij zagen op eenen zekeren dag op het schiereiland Macao eenen Chinees, den bediende van eenen Engelschman, plotseling van het paard vallen en, toen wij er bijkwamen, hem volkomen zonder beweging op den grond liggen met eene volkomene verslapping in al de ledematen; de

pols was vol, hard en zeer snel, zoodat wij niet wisten, waarvoor dit toeval te houden was. Onder de rondom liggende voorwerpen, welke de Chinees bij het vallen van het paard verloren had, vond men echter een horen doosje, hetwelk met opium gevuld was en ons weldra ophelderde, dat de toestand, waarin de Chinees lag, niet anders dan een staat van verdooving was ten gevolge van het rooken van opium.

Men zal gewis vragen, of dan dit onmatig gebruik van opium niet op den duur de gezondheid van den mensch ondermijnt? Doch wij kunnen verzekeren, dat men het aan de Chinezen althans niet kan zien; de lieden worden in tegendeel er zeer oud en zijn zeer wélgevoed. Wij willen het niet tegenspreken, dat het gebruik van het opium de geestvermogens, vooral het geheugen, uitermate verzwakt, op het ligchaam schijnt het echter niet bijzonder nadeelig te werken, en daar de Chinezen in het algemeen zich weinig of geheel niet met bespiegelende wetenschappen ophouden, zoo ontstaat er voor hen ook geen nadeel daaruit. Zeer kort geleden is ons echter ter ooren gekomen, dat de bevelvoerende generaal, bij gelegenheid van den opstand in de provincie Canton, van duizend man hulptroepen, die hem van Canton gezonden waren, 200 terug gezonden heeft, omdat zij door de gewoonte van het opium rooken geheel ongeschikt voor de dienst geworden waren.

Behalve opium, rooken de Chinezen ook tabak, en in geen ander land is deze gewoonte, zoowel onder mannen als vrouwen, algemeener, dan wel in China; ja voor de vrouwen, vooral van den voornameren stand, is dit het gewoonste middel van tijdkorting, daar zij bijna niets te doen hebben. In het algemeen wordt de tabak in China uit zeer lange pijpen met kleine metalen koppen gerookt; de pijpen der vrouwen zijn nog langer dan die der mannen, somtijds

vier voeten; ja onder het gaan zijn de vrouwen gewoon zich van deze pijpen als van stokken te bedienen, om zich beter op hare kleine voeten staande te kunnen houden. Buitendien heeft men nog kleine metalen waterpijpen, waaruit een zeer fijn gewreven tabak gerookt wordt, terwijl de gewone tabak, dien men uit de lange pijpen rookt, even als de Turksche, zeer fijn gekorven is. Gelijk de thee, zoo wordt ook overal, waar men komt, eene pijp aangeboden; binnen 8 tot 10 minuten zijn deze kleine koppen uitgerookt en men neemt dan eene andere pijp, die altijd in groote menigte gestopt klaar staan.

De haven van kaap Syng-mun en haren omtrek was zoo buitengewoon rijk aan natuurvoortbrengselen, dat wij bestendig met verzamelen en inpakken van dezelve bezig waren; den geheelen voormiddag van den eersten dag besteedden wij met het koopen van visschen, kreeften en schaaldieren, die ons de visschers bragten, welke juist uit zee kwamen en verder dagelijks eerst bij ons aanlegden, om de bijzonder fraaije of merkwaardige voorwerpen te laten uitzoeken. Denzelfden namiddag, zoodra de grootste hitte voorbij was, voeren wij met Kapitein WENDT naar het eiland Lantao en deden, onder geleide van eenige Chinesche kinderen, die van den Comprador van ons schip waren, eenen uitstap naar de oevers van het eiland. Het eiland Lantao vormt, als ware het, slechts den rug van eene kleine bergketen, die ongeveer 800 tot 1000 voeten hoogte bereikt en slechts eenen smallen rand van vlak land rondom de kust heeft, die ook, zoo ver dezelve bebouwd wordt, geheel en al met rijstvelden bedekt is. Verscheidene kleine beken storten van den rug des gebergte en vormen eenige fraaije watervallen, die rondom met den weligsten plantengroei omgeven zijn. Het water dezer beken is buitengewoon goed en wordt door alle schepen, die hier ankeren, ingenomen. Daar

reeds de warmte der lucht hier zoo aanzienlijk en het water, meest den ganschen dag, aan de brandende zonnestralen blootgesteld is, zoo was het volkomen laauw en eerst hoogst onaangenaam om te drinken. Wij hebben intusschen in het vervolg der reis ervaren, dat juist dit bronwater het beste was, hetwelk wij ingenomen hebben en hetwelk ook het best bewaard is gebleven. De Chinezen hebben op vele plaatsen het water van deze beken ter zijde afgeleid en bewateren daarmede hunne rijstvelden, die hier en daar terrasvormig boven elkander aangelegd zijn, zoodat het water van het eene veld in de kom van het dieper gelegene afvloeijen kan. Tusschen deze rijstvelden is dan de bodem zeer moerassig en bezet met eene tallooze menigte van biesgewassen. Bovenal doet zich hier fraai voor de kleine *Utricularia bifida* en *Eriocaulon quadrangulare* LOUR., terwijl tot de gewoonste planten, welke hier aan den oever van het meer groeiden, behoorden *Helicteres angustifolia*, *Hedysarum biarticulatum*, *H. gangeticum*, *H. triflorum*, *Osbeckia chinensis*, *Vitex Negundo*, *Melastoma malabathricum*, *Rottboellia exaltata*, *Eulalia japonica*, vele peuldragende gewassen van de afdeeling *Crotalariae*, enz. De heesters der *Asclepiadeën* en de *Phyllantus Niruri* waren overtogen met de *Cassytha filiformis*, en overal strengelden zich *Lygodiums* dooreen, die moeijelijk van elkander te onderscheiden waren. Aan het strand wies in menigte *Mertensia dichotoma* en *M. Herrmanni*, en verder op den rug des bergs de fraaije *Lycopodium cernuum*. Ook was er een groote overvloed van insekten, vooral Waterjuffers, Springkevers en Wanzen. Het rotsgesteente van het eiland Lantao, zoo ver het aan de kust bloot ligt, bestaat uit zeer grofkorrelig porfier, hetwelk door de Chinezen algemeen tot bouwen gebruikt wordt; de groote brokken van dit gesteente, welke aan den oever kaal uit het

water staken, waren alom met Zeetulpen bedekt en in derzelver spleten huisvestte een groot aantal van kleine en groote Krabben.

De Chinezen, welke in armzalige hutten nabij de haven wonen, zijn met de vreemdelingen, van wie zij bij derzelver verblijf alhier veel verdienen, goed bevriend; maar voor den manderijn, die aldaar als tot opzigt woont, moet men zich zeer in acht nemen, schoon men zoo ligt geene gewelddadigheid te vreezen heeft, dewijl de haven, gelijk mede de woning van den mandarijn onder de kanonnen van de vreemde vloot ligt en alzoo ten allen tijde bijstand kan verleend worden. Ook komt het niet zelden, vooral in den sluikhandel, tot kleine gevechten met de Chinesche oorlogsschepen, en dan zetten dadelijk al de vreemde vaartuigen de booten uit, om de beleedigingen, een enkel van dezelve aangedaan, te wreken. Het gemeenschappelijk belang voor de veiligheid, zoo van de personen als van de schepen, heeft de leden van de opium-vloot zoo naauw onderling verbonden, dat zij als een zeer aanverwant gezin met elkander leven. Door eigene seinen staan deze schepen met elkander steeds in gemeenschap, onder het bestuur voornamelijk van het depositum-schip (*).

Aan de manschap der opium-vloot valt slechts weinig verandering en vermaak te beurt; des avonds, wanneer de hitte van den dag verminderd is, gaat

(*) Die opium-schepen, welke niet zelve het opium verkoopen en dadelijk naar Indië terug keeren willen, kunnen hunne lading aan andere schepen afgeven, die aldaar voor altijd, als magazijnen, geplaatst zijn. Zulk een schip, hetwelk wij hier gezien hebben, behoorde aan een' Noord-Amerikaanschen koopman, die te Canton woonde, en was een der fraaiste, die ons zijn voorgekomen; men gaat bij dit bedrijf zoo openlijk te werk, dat het algemeen bekend is, en desniettegenstaande doet de Chinesche regering niets daartegen, ofschoon dit zeer gemakkelijk zoude zijn.

dezelve aan den oever van het eiland Lantao wandelen, totdat het plotseling verschijnen van donkere onweerswolken haar weder naar de schepen drijft. Er is eenig wild op het eiland, men zegt kleine reeën, die zich op de bergen ophouden en den liefhebbers der jagt van de opium-vloot tot korting van den tijd moeten strekken. Het was ongelukkig, gedurende den tijd van ons verblijf in de haven van kaap Syng-mun, zóó heet en de lucht steeds zóó helder, dat men wegens de zonnestralen het niet wagen durfde, eenen strooptogt over dag te doen, en zoo was het ons dan ook niet vergund, deze Chinesche ree te zien. Ook lieten de omstandigheden van een schip als het onze nooit toe, dat wij eene boot bekomen konden, om daarmede hier of daar heen te varen, en de Chinesche vaartuigen stonden ons zeer zelden te regten tijd ten dienst.

Dit alles, alsmede het vertrek van den Kapitein naar Canton en vooral mijn zwakke toestand, ten gevolge der doorgestane ziekte, deed mij besluiten, het schip te verlaten en mij tot herstel van gezondheid voor eenigen tijd naar Macao te begeven. Ik huurde eene Chinesche sampone voor passagiers, bemand met 8 personen, en zeilde, vergezeld van een' bediende, den 20 Augustus, bij het vallen van den avond, naar Macao. Het was een heerlijke Keerkringsnacht, dien wij op deze vaart doorbragten; de hitte van den dag was opgehouden en een knappe wind bragt mij, slapende op het dek, eene hoogst aangename verkoeling aan. Men rekent den afstand tusschen kaap Syng-mun en het eiland Macao op 10 tot 12 mijlen, al naardat men een' meer of minder regten weg door de menigte eilanden nemen kan, die in den mond der rivier gelegen zijn. Ofschoon de wind zeer gunstig was en ons vaartuig zeer goed zeilde, zoo hadden wij toch den ganschen nacht noodig voor deze vaart en kwamen eerst den volgenden

morgen te 9 uren te Macao aan. Het was zondag, en reeds van verre hoorden wij het geknetter der raketten en het geknal der mortieren, waarmede de Portugezen hunne godsdienst opluisterden; doch van de woningen der Europeanen zagen wij nog niets, totdat wij eindelijk de zuidoostelijke punt van het schiereiland omzeilden, waarop het klooster van den H. Franciscus staat, en eensklaps de groote straat aan het strand, juist het schoonste deel der geheele stad, voor oogen hadden. Binnen weinige oogenblikken omringden ons meer dan honderd kleine Chinesche vaartuigen, door vrouwen en meisjes bestuurd wordende, ons schip en wilden ons naar wal brengen, daar de zee hier zoo ondiep is, dat grootere vaartuigen hier niet landen kunnen. De ontscheping had onder een ontzettend alarm plaats; want alle vrouwen schreeuwden en bemoeiden zich om het zeerst met al hare kunsten en bekoorlijkheden het loon voor het overvaren van mij te ontvangen. Sommige maakten zich meester van de kisten en andere trokken mij bij de kleederen, zoodat ik al aanstonds deze dienstbetooningen met der daad van de hand wijzen moest.

Nabij de landingsplaats staat de woning van een' mandarijn, die aldaar, namens de Chinesche regering, van alle vreemdelingen, die op Chinesche vaartuigen aan land komen, een hoofdgeld en van de medegebragte goederen een' zeer aanzienlijken tol heft. Vreemdelingen, welke op hunne scheepsbooten en onder hunne vlaggen aankomen, zijn met hunne goederen vrij van al deze belastingen, behalve de vrouwen, waarop een tol van 40, ja zelfs 60 piasters ligt, aan welks inning de Chinezen streng de hand houden. Macao is wijders de eenige plaats, waar de Chinezen de vreemde vrouwen veroorloven te wonen; te Canton mogen zij niet komen. Daar ik op een Chineesch vaartuig aangekomen was, moest ik een' piaster voor ieder' persoon, en ook voor iedere kist

en elk pakje geven, dat ik bij mij had. Deze voor het Portugesche gouvernement zoo smadelijke tol wordt door de Chinezen reeds sedert eene reeks van jaren geheven, sedert namelijk de magt der Portugezen zoo zeer gezonken is, dat zij niet meer het ontzag onder de Chinezen bewaren konden; deze tol bewijst reeds, dat Macao slechts bij name aan de Portugezen toebehoort.

Naast de woning van den mandarijn staat een groot logement, hetwelk geheel naar den Europisch-Indiaanschen trant is ingerigt, maar thans door Chinezen gehouden wordt; wij betrokken dit logement en genoten nu dagelijks het heerlijke uitzigt naar de zee, die aldaar, verre heen, van alle zijden door meer of minder groote eilanden begrensd wordt. Het is de reede van Macao, welke op de noordwestelijke zijde door eene lange en breede straat omzoomd wordt, waar de prachtige gebouwen der Engelsch-Oostindische Compagnie staan. Jammer dat deze reede op vele plaatsen slechts 2½ tot 3 vademen water heeft, weshalve ook slechts kleine schepen daardoor naar de haven kunnen komen, die aan de noordwestelijke zijde van het schiereiland van Macao zich bevindt. Het is alleen aan de Spaansche en Portugesche schepen vergund, op de reede ten anker te gaan; des te meer moest het bevreemden, dat een Engelsch korvet, hetwelk van Indië aan de Engelsche Compagnie ter bescherming gezonden was, juist hier, in het gezigt der stad, ankerde en, in weerwil van alle protest der Portugezen en Chinezen, er volkomen rustig liggen bleef. De Chinesche regering verbood hierop den toevoer van versche levensmiddelen naar dit schip, doch dagelijks kwam er eene groote boot met de noodige manschap en haalde, zonder allen wederstand, de benoodigde ververschingen. Op deze reede ligt eene menigte van meer of minder groote Chinesche zeilschepen, en honderden van die kleine

vaartuigen, die, door vrouwen bestuurd en tot het in- en uitschepen der vreemdelingen gebruikt worden, bedekken den oever. Deze zijn zeer klein en eigenaardig gebouwd, maar tot landen zeer geschikt; zij hebben eene lengte van 8 en eene breedte van $3\frac{1}{2}$ voet, zijn van voren en van achteren volkomen stomp, slechts het vooreind is iets opwaarts gebogen. Eene vrouw staat aan den achtersteven en bestuurt het roer, terwijl eene andere aan den voorsteven staat en roeit. Het vaartuig is in het midden met matten bedekt, waaronder men, tegen regen en zonneschijn beschut, zitten kan. Eene fijne mat ligt op het dek en eenige stoeltjes, welke daarop staan, dienen den passagiers om er op te zitten. De vrouwen van deze vaartuigen wonen er bestendig in; zij vormen in China eene geheel eigendommelijke klasse, hebben allen groote voeten en gaan gekleed in blaauw nanking, even zoo als de mannen van de arme volksklasse, alleen met dit onderscheid, dat haar bovenkleed ongeveer eene tot twee handen breed langer is, dan dat der mannen. Hare geheele kleedij is zeer eenvoudig en bestaat uit een paar zeer wijde lange broeken, die onmiddellijk op het lijf door eenen knoop bevestigd zijn, en in een hemd, hetwelk ter zijde door middel van eenige blanke knoopen toegemaakt is en vrij over de lange broeken, tot aan de knien bijna, neêrhangt. De vrouwen dragen het haar in een' knoop zamengewikkeld en op de kruin met eene of twee lange naalden bevestigd; de meisjes hebben het daarentegen afgesneden, op de wijze der Russen, en laten het vrij om het hoofd hangen. Even als onder gelijke omstandigheden ook in Europa, zijn deze vrouwen ongemeen onbeschoft en onderscheiden zich daardoor zoo geheel van de overige Chinesche vrouwen, die men slechts zelden te zien krijgt. Of de eersten echter werkelijk gehuwd zijn, hebben wij

niet met zekerheid kunnen gewaar worden; wij zagen althans slechts zeer zelden Chinezen bij haar.

Daar de kleine vaartuigen van deze vrouwen noch ter beschutting bestreken, noch aan den bodem beslagen zijn, en de boorwormen in gindsche wateren zoo buitengewoon schadelijk zijn, zoo moesten zij herhaaldelijk uit het water genomen en gezuiverd worden, iets, hetwelk wij bijna dagelijks zagen. Met den hoogsten stand van den vloed worden de vaartuigen aan den wal bevestigd, en zoodra het water met de eb valt, blijven zij op het strand staan; derzelver bewoonsters pakken alsdan hare kinderen en hare gansche have uit, leggen het een en ander op het drooge, keeren vervolgens de boot op zijde en schuren den geheelen bodem af. De naden bestrijken zij met een wit deeg, uit kalk en het kleverig slijm van eene plant bestaande. Als dit alles verrigt is, ontsteken zij een vuur, leggen stroo en papier daarin en trachten de oppervlakte van den bodem iets te schroeijen, hetwelk men wil dat zeer beschuttend is. Deze arbeid wordt alle 4 tot 6 weken herhaald, en daar er honderden van vaartuigen aan den oever voor de stad liggen, zoo ziet men zulks dagelijks aan eenigen verrigten. Wanneer de eb voorbij is en de vloed weder opkomt, dan is ook de geheele boot, zoowel van binnen als van buiten, afgewasschen en wordt bij het hoogste water weder in zee gelaten.

Het kleine schiereiland Macao is in eene noordwestelijke rigting door eene zeer smalle landtong met het Chinesche eiland Heangschan verbonden; dezelve is een klein uur lang en ongeveer een half uur breed. De bevolking van het eiland gaat tegenwoordig het getal van 24,000 inwoners niet te boven; zij bestond in het jaar 1822 uit:

Vrije vreemdelingen van het mannelijk geslacht boven 15 jaren	604.
Dito dito onder 15 jaren	473.
Slaven, meest Negers en Mulatten	537.
Vrouwen	2693.
Chinezen (mannen en vrouwen)	45000.

Het aantal Portugesche onderdanen bedroeg:

		In het jaar 1810.	In het jaar 1830.
Blanken	mannen	1172	1202
	vrouwen	1846	2149
Slaven	mannen	425	350
	vrouwen	606	779
	te zamen	4049	4628

De omzeiling van de Kaap de Goede Hoop door de Portugezen maakte spoedig dit volk met China bekend; want nadat in het jaar 1511 het schiereiland Malacca veroverd was geworden, vertrok reeds in 1516 de Portugees RAPHAEL PERESTRELLO in een jonk naar China, na den goeden uitslag van welken togt reeds in het volgende jaar FERNAO PERES DE ANDRADE met 8 schepen derwaarts gezonden werd. Deze handel met China en later ook met Japan, welke in zeer korten tijd eene zoo groote uitbreiding bekwam, had reeds in het jaar 1560 5 tot 600 Portugesche kooplieden naar China gelokt, waar zij zich te Lam-pa-co, te Ningpo, Chin-chuo en op andere plaatsen nederzetteden. Hoe de Portugezen in het bezit van Macao gekomen zijn, is tot heden toe niet volkomen zeker bekend. Wij deelen den loop van deze gebeurtenis mede, volgens de oude Spaansche schrijvers over de geschiedenis der Philippijnen. Spoedig namelijk, nadat de Portugesche handel in China zeer bloeijend geworden was, werden de kust-

streken van de zuidelijke provinciën van het Chinesche rijk allerdeerlijkst door zeeroovers bezocht, en daar alle vloten, welke de Chinesche regering tegen dezelve uitzond, overwonnen werden, zoo wendde zij zich tot de Portugezen en bood hun tot belooning, wanneer zij de zeeroovers mogten ten onder brengen, het eiland Macao aan. In het jaar 1557 zegevierden de Portugezen volkomen over den zeeroover THUNSILAO, het hoofd van die vreesselijke zeeroovers, en ontvingen daarvoor van de regering het eiland Macao ten geschenke. Reeds ten jare 1563 waren er 900 Portugezen op dit eiland; want de groote handel met China en Japan bragt niet alleen het moederland, maar ook alle koloniën in Indië in beweging. In het jaar 1616 werd de eerste militaire Gouverneur van Lissabon naar Macao gezonden, en in 1621 werd het eiland door de zeeroovers zelve aangetast. In 1622 vielen de Hollanders, welke met 14 schepen van Java kwamen, het eiland aan en zetteden 700 man aan wal, die echter, door zeer bijzondere omstandigheden, door de weinige Portugezen volkomen verslagen, gedood en gevangen genomen werden; het was op den 23 Junij, toen CORNELIUS ROGERS, de Admiraal der Hollandsche vloot, de stad bombardeerde en in de baai Cacilha de landing ondernam. Door deze verschillende aanvallen werden de Portugezen gedwongen het eiland te versterken, en hetzelve is, deels door toeval, deels ook door eigenaardige omstandigheden, althans in naam, tot heden toe den Portugezen in handen gebleven, die, gelijk bekend is, eene aanzienlijke grondbelasting aan de Chinesche regering hebben moeten betalen; in handen der Engelschen zoude Macao eene vermogender plaats zijn, welke althans de Chinezen tot ontzag voor de vreemdelingen dwingen konde.

De wijze van versterking van Macao is door de berigten van zoo vele reizigers, welke dit oord be-

zocht hebben, genoegzaam bekend (*). Ongelukkig bepaalt zich tegenwoordig de militaire sterkte der Portugezen te Macao bij ongeveer 120 meest invalide soldaten, en wel louter Mulatten, welke reeds met het bezetten der wachtposten genoeg te doen hebben. Met eene verdediging van het eiland, bij een' of anderen aanval, zoude het er slecht uitzien; men zoude zelfs geene manschappen hebben, om de kanonnen van het fort te bedienen. Wij nemen hier de woorden over van den heer VON KRUSENSTERN in zijne Reisbeschrijving: „Macao," zegt hij, „is het zinnebeeld van gevallene grootheid. Men ziet hier eene menigte schoone gebouwen, die op ruime pleinen staan en met aanzienlijke hoven en tuinen omringd zijn; de meesten zijn onbewoond, daar het getal der hier wonende Portugezen zeer verminderd is." Verrassend is het gezigt op de stad Macao van de zuidzijde, alwaar eene prachtige straat digt langs het strand loopt. Regts en links, alsmede midden in het eiland, zijn de bergtoppen met forten en fraaije kloostergebouwen bezet, welke door hunne witte kleur zoo zeer bij het groen afsteken, hetwelk de heuvels bedekt.

Wij waren naauwelijks een uur lang in ons logement geweest, toen de doodsche stilte op de straat voor onze woning ophield; de godsdienstoefening was geëindigd en de Portugezen gingen met langzame schreden huiswaarts, latende boven zich door hunne slaven groote zonneschermen van vernist papier met zeer lange bamboesstelen dragen, in welker schaduw zij tegen de brandende stralen der zon beschut waren. De Engelschen daarentegen, ook uit de kerk

(*) GUIGNES, *Voyag. à Peking, Manile, etc.* III, p. 178, *Atlas* N°. 94, met een' zeer fraaijen platten grond der stad Maçao en van het geheele schiereiland. SAINTE-CROIX, *Voyag. aux Indes orientales*, III, p. 38, en anderen.

komende, die dezen zondag in de kapel van hun factorij-gebouw gehouden werd, lieten zich in prachtige palankins door Chinezen dragen, en nergens konden zich twee natiën door hun uiterlijk voorkomen meer onderscheiden, dan hier de Engelschen en de Portugezen. De Chinezen gingen blootshoofds, zich tegen de zonnestralen of door een papieren scherm, of door eenen waaijer beschuttende, welken zij ontvouwd boven het hoofd hielden. Ieder droeg op straat eenen waaijer of een zonnescherm, iets, hetwelk mij eerst niet weinig vreemd voorkwam. Wij waren ook naauwelijks in ons logement, of men bood ons waaijers en zonneschermen te koop aan. Daar het gebruik van deze voorwerpen, in een zoo bevolkt land als China, zoo buitengewoon groot is, zijn zij dan ook onbedenkelijk goedkoop. Wij vreemdelingen kochten zulke Chinesche verniste papieren schermen, die zeer goed en duurzaam zijn, voor een real de plata; waarschijnlijk is de ware prijs voor dezelve nog niet de helft van dit geld.

Ik kwam tot herstel van mijne gezondheid te Macao, was noch met brieven van aanbeveling voorzien, noch vrienden of bekenden aldaar te verwachten, en een zeer eentoonig leven zoude mij aldaar voor de deur gestaan hebben, bijaldien niet de voorkomende gastvrijheid der Engelschen mij uit de verlegenheid geholpen had. Reeds op den avond van den eersten dag mijner aankomst te Macao had ik de eer, een bezoek te ontvangen van den heer LINDSAY, den Secretaris-Generaal van de Engelsch-Oostindische factorij in China, en van den heer VACHELL, den Predikant van dezelve. Deze heeren waren zoo goed, mij hunnen raad en daad ter bevordering van mijn doel aan te bieden, en aan hen heb ik al de heerlijke en leerzame uren te danken, welke ik toen te Macao, als ook later te Canton, doorgebragt heb. Zeldzaam wordt China door vreemdelingen bezocht,

die iets anders dan handel beoogen; des te meer welkom is ieder reiziger, welke zich aan het onderzoek der natuur gewijd heeft, of het zonderlinge volk van het Chinesche rijk beschouwen wil. Van de hulpvaardigste ondersteuning der leden van de Engelsche factorij te Canton heeft tot heden ieder zoodanig reiziger de uitstekendste bewijzen ondervonden, en in dit opzigt is de afschaffing van het privilegie der Engelsch-Oostindische Compagnie zeer te betreuren, bijaldien niet de Engelsche autoriteit, die inkomstig haren zetel te Macao en Canton houden zal, in de voetstappen van hare voorgangers treedt, hetwelk echter in die mate, als vroeger, wel nimmer plaats zal kunnen vinden. De heer LINDSAY stelde mij voor aan den President der factorij, den heer MAJORI-BANKS, en aan de overige leden, en voortaan was mij nu de toegang tot hunne woningen en hunne algemeen nuttige inrigtingen vergund, waarover in het vervolg meer.

De eerste uitvlugt bij ons verblijf te Macao was naar den grooten Tempel gerigt, die nabij het Chinesche dorp Moha ligt en ongeveer een ½ uur van de stad verwijderd is. Op den weg derwaarts kwamen wij voorbij een ziekenhuis, hetwelk de Portugezen digt aan de stad gebouwd hebben en voor alle Christenen bestemd is, welke aan melaatschheid lijden, die ook hier in China veel onder de arme volksklasse voorkomt. De arme Chinezen der omstreek, welke aan deze kwaal lijden en geen onderhoud meer vinden kunnen, gaan heen en laten zich doopen, om in dit gesticht opgenomen te kunnen worden. Onder de muren van het Castel del Monte ligt de begraafplaats van dit ziekenhuis.

Terwijl zoodoende de vrome Portugezen zich bevlijtigen, om de Chinezen tot Christenen te maken, vergeten zij zelve de eerste pligten der menschlievendheid, waarop de Christelijke godsdienst is gegrond.

Eene menigte van slaven loopt op het eiland Macao rond, beladen met ketenen en vele met maskers en muilbanden voorzien, omdat zij beproefd hebben, de goddelijke vrijheid te erlangen, die hun zoowel als hunne vrij geborene heeren van den Schepper is geschonken geworden.

De Chinezen houden niet van veranderingen in de eeredienst, en onze zendelingen zullen eerst dan eenen weldadigen invloed op dit zonderlinge land uitoefenen, wanneer zij in staat zijn, de aandacht der voornameren op de bespiegelende wetenschappen te vestigen, welke bij de Chinezen meest geheel en al verwaarloosd zijn geworden. Zoo lang in China de tegenwoordige orde van zaken bestaat — en aan eene omkeering van dezelve is vooreerst niet te denken — zoo lang kan slechts van boven af eene verandering in de godsdienst plaats hebben; de gemeene Chinees hecht wel niet zoo zeer aan zijn heidendom, maar hij moet eerst leeren, om smaak in eene verandering te vinden, die eerst later haren zegenrijken invloed toont.

De weg naar den Chineschen tempel gaat links af van den grooten wandelweg, en weldra komt men in een bamboesboschje, door hetwelk een heerlijk belommerde weg naar den ingang der kerk leidt. Het gebouw is zeer groot en wijdluftig gebouwd; het staat op een groot plein en is met eenen sterken muur omgeven, voor welken oude boomen staan. Drie ingangen leiden aan de zuidzijde in den tempel, zij zijn met uitstekend fraai beeldhouwwerk versierd; de ruimte in deze voorhoven is wel niet groot, maar overal ziet men daken van bamboesriet staan, die waarschijnlijk bij zekere plegtigheden tot hutten gebruikt worden. Eene ontelbare menigte van groote bonte lantaarnen van papier, welke in de voorste ruimte der kerk verstrooid liggen, schijnt alsdan dit gebouw te verlichten. Dadelijk in den middelsten

ingang treft men drie groote afgodsbeelden aan, welke kolossale menschelijke gedaanten voorstellen, en van hout gemaakt en verguld zijn; de vorm dezer standbeelden is inderdaad zeer goed; zij staan in nissen, zijn bijna geheel overdekt en hebben voor zich eene soort van tafel staan, op welke zeer verschillende gereedschappen liggen, die waarschijnlijk tot het offeren dienen. Op de eene zijde van dezen voorhof bevindt zich eene groote klok, op welke de naam van den Keizer staat, onder wiens regering dezelve gegoten is, alsmede het gewigt van dezelve. De heer LINDSAY, die zoo goed was mij naar dezen tempel te geleiden, deelde mij dit zelf mede. Aan de andere zijde van den voorhof staat eene reusachtige trommel op eene hooge stellaadje, welke men, om op den trommel te slaan, met behulp van eene ladder beklimmen moet. Er traden vele priesters der kerk, welke tot het Buddhaismus behoort, te voorschijn en verwonderden zich over de opmerkzaamheid, waarmede wij alles beschouwden, zonder ons echter in het minste daarin hinderlijk te zijn. Zij hadden, gelijk bekend is, al het haar van het hoofd geschoren en derhalve geene haarvlecht, welke anders zelfs de minste Chinees voor zijn grootste sieraad houdt; in het algemeen waren deze priesters, zoo als wij ook later bij ons verblijf te Canton ondervonden, uiterst domme en zeer gewone menschen, op welke ieder Chinees, zelfs de kleine kinderen met verachting neêrzagen. Zij dragen een zeer wijd overkleed van graauw katoen, hetwelk van den hals tot den grond nederhangt, en om den hals dragen zij een' rozekrans, die langer en zamengestelder, dan bij de Roomsch-Katholijken is. Toen wij verder de kerk binnentraden, kwamen er al meer en meer van deze graauwe gestalten te voorschijn, welke hier, in de nevengebouwen der kerk, als de monniken in de kloosters, zamen leefden. Er speelden ook kinderen

in de kerk en eene menigte honden hield er zich op, zonder dat de priesters er zich aan stoorden.

Door eenen zijgang kwamen wij in eenen tweeden voorhof, en door dezen tot eene zeer groote zaal, waarin zich insgelijks een aantal afgodsbeelden bevond, voor welke zeer vele offervaten geplaatst waren. Op dit tweede plein stonden twee fraaije mirteboomen en op het derde, hetwelk tot het allerheiligste voerde, een zeer groot bekken van gegoten ijzer, hetwelk tot offeren gebezigd werd. In de laatste zaal stond slechts één afgodsbeeld, maar van eene buitengewone grootte; het was insgelijks eene welgevormde menschelijke gestalte. Aan beide zijden van deze zaal staan rijen van standbeelden van hout, die heerlijk bewerkt en vele met smaakvolle kleederen uitgedost zijn; zij stellen, zegt men, de afbeeldingen van rijke gestorvene personen voor. Bijna in alle vertrekken van deze kerk, van welke, vooral kleinere, hier zeer vele zijn, werd aan de verschillende afgoden geofferd, ten minste brandden er die bekende kaarsen, welke van fijn gewreven sandelhout en onderscheidene harssoorten, door middel van gomlijn, te zamen gekneed worden, en welker vertier in geheel China zoo algemeen en zoo veelvuldig is.

Den volgenden dag bezochten wij de markt van Macao, die op de noordwestzijde van het eiland, midden in de stad der Chinezen, gelegen is. Wij kwamen door naauwe straten, alwaar alleen Chinezen woonden en waar wij te gelijk hunne zonderlinge wijze van leven aanschouwden, daar de deuren en vensters der huizen open staan en men alles zien kan, wat daarin voorvalt. Hier woonden wasschers en daar zag men mannen met rollen en pletten bezig; elders zaten er met borduurramen en vervaardigden die uitmuntende groote zijden doeken, welke bij ons reeds sinds lang bewonderd worden en tot nog toe niet nagemaakt zijn geworden. In een ander huis werden vogelkooijen

van bamboes, van ratang of van ander hout gemaakt, welke, zoowel door derzelver sierlijkheid, als vooral door derzelver goedkoopheid, zich onderscheidden; in een huis daarnaast woonden wisselaars, welke penningen oprijgden, deze voor zich hadden en ze voor piasters of voor zilver omwisselden. De caesch, lai (lih) in het Chineesch, is de eenige Chinesche geldmunt, welke nog heden in China geslagen wordt; het is eene ronde munt van eene soort van geel koper, welke in het midden een vierkantig gat heeft, waardoor deze penningen op snoeren of, hetwelk gebruikelijker is, op grashalmen bij honderd stuks geregen worden. Men bindt vervolgens het snoer als een krans te zamen en draagt aldus de munt bij zich ten gebruike. Rondom het gat staan aan beide zijden der munt Chinesche karakters en alles is met eenen iets dikkeren rand omgeven. Daar er 664 tot 670 en zelfs 720 stuks op éénen Spaanschen piaster gaan, zoo is derzelver waarde zeer gering, nog zelfs niet van ¼ Pruissischen penning. Daarbij is dit geld zoo groot en zoo mor sig, dat fatsoenlijke lieden in dat land hetzelve in het geheel niet aanraken, maar alleen zilvergeld of zuiver zilver bij zich dragen. Voor éénen piaster bekomt men 7 groote bundels met caesch's, die naauwelijks geborgen kunnen worden. Tot gewoon geld is te Macao, Canton en in den omtrek het Spaansche in omloop; overal gebruikt men de oude Spaansche piasters, en zelfs stukken van ½, ¼ en ⅛ piaster. Minder houdt men van de nieuwe piasters, die tegenwoordig door de verschillende gemeenebesten van Zuid-Amerika geslagen worden; de nieuwe Mexikaansche piasters wil men zelfs geheel niet aannemen, of men moet veel agio geven. Daar de meeste piasters, welke met den handel naar China komen, in groote sommen geteld worden en de rijke Chinesche koopman noch tijd noch lust heeft, deze piasters na te tellen en ze te onderzoeken, zoo laat hij de

geheele som door eenen geldmakelaar onderzoeken, die het geld, stuk voor stuk, nagaat en, ten teeken dat hetzelve niet valsch is, met een' kleinen stempel voorziet. Zoo worden nu deze piasters, terwijl zij van hand tot hand gaan en niemand zijnen evenmensch aldaar vertrouwen kan, steeds van nieuws met dergelijke stempels gemerkt, en dit duurt zoo lang, totdat, door het honderdmalige stempelen, de piaster zijnen ganschen vorm verliest en zelfs doorboord wordt. Eerst in dezen staat houdt hij op voor piaster te gelden, en wordt dan alleen naar het gewigt aangenomen.

De manier van rekenen der Chinezen is tientallig, doch de waarden zijn slechts ingebeelde munten. Zeer algemeen rekent men bij thael's, mäs (*), condorin's caesch's. Een thael heeft 10 mäs, een mäs 10 condorin's en een condorin 10 caesch's, alzoo heeft een thael 1000 caesch's. Een thael is gelijk aan 7 fr. en 41 cent., en een Spaansche piaster geldt aldaar 7 mäs en 2 condorin's; en alzoo is een thael gelijk aan $\frac{100}{72}$ piaster.

Terwijl wij langzaam voortwandelden en meer het marktplein van levensmiddelen naderden, werd het levendiger, zoodat men wegens de zeer enge straten naauwelijks verder konde gaan. Daar de zon steeg en de hitte toenam, had men de straten met matten overdekt en men ging daaronder steeds in de schaduw. De markt leverde ons de eerste voorstelling op van het verschrikkelijke leven der arme Chinezen; duizende en duizende menschen drijven hier in den vreesselijksten stank en de ergste morsigheid handel. De markt is gelijk aan de vleeschbanken in eenige steden van Europa ingerigt; de tafels staan in rijen, tusschen welke men doordringen moet, maar alles is overdekt

---

(*) Tale Eng., taël Port.; mace Eng. en maz Port.

met matten en men is hier ook in de schaduw. Ofschoon toen juist te Macao de grootste hitte heerschte en de straten als verzengd schenen, was het evenwel op de markt zoo ontzettend morsig, dat men er met schoenen naauwelijks konde doorkomen; de vuilnis was voornamelijk door het vele water ontstaan, hetwelk de Chinezen ter verkoeling op de straten gieten. Even als op de markten van andere steden, zoo waren ook hier voor verschillende levensmiddelen bepaalde plaatsen aangewezen; hier werden vruchten, daar moeskruiden, hier vleesch, visch, kreeften, kikvorschen, enz. verkocht. Onder de groote menigte van verschillende vruchten en moeskruiden, welke hier ter markt komen, merkten wij de volgende op: De Lenka is de vrucht van eene Trapa (*bicornis*), die eene bruine kleur heeft en twee zamengebogene hoornen gelijkt; zij is in China zeer gemeen en bijna aan alle hoeken te koop; haar pit wordt door de arme lieden gegeten en gelijkt op onze hazelnoot. Naast de pompelmoesen, de limoenen, citroenen en de vele verscheidenheden van den zoeten oranjeappel, de pisangen, de guajaven liggen de sappige vruchten der *Averrhoa Carambola*. Deze in Europa zoo zeldzame boom wordt in China, even als bij ons de ooftboomen, aangekweekt, en men heeft er zeer vele verscheidenheden van; de vrucht is 3 tot 3½ duim lang, van eene geel-groene kleur en met 5 diepe groeven voorzien; zij smaakt zuur, is daarbij echter zoo waterig, dat wij ze niet raauw lustten. De Chinezen koken deze vrucht in suiker en dan smaakt ze zeer goed. Overal waren de versche en in de zon gedroogde Lychees (*Euphoria Litchi* DESF.) te bekomen, waarvan niet weinig gebruikt werd. Tot onze spijt was de tijd der Wompi (*Coockia punctata*) voorbij; het is eene zeer beroemde vrucht, als onze kruisbeziën, en wij hebben haar slechts ingemaakt gegeten. Verder zagen wij

tamarinden, mangos, die echter op verre na zoo lekker niet waren als die van Manilla, de heerlijkste ananassen, benevens cheromoya's, komkommers, appels, meloenen, watermeloenen en kalebassen. Kleine boonen (*Dolichos Chinensis*) en verschillende soorten van erwten, waaronder ook de *Arachis hypogaea*, werden in groote bakken en zakken te koop geboden. Veelal heeft men hier de erwten gedopt en in de zon gedroogd, waardoor zij in deze streken beter tegen het vreten der insekten beveiligd en vooral op zeereizen aan te bevelen zijn.

Onder de wortelen en knollen maakten onze opmerkzaamheid vooral gaande de wortelen der *Nymphaea Nelumbo;* dezelve zijn geheel wit, meer dan een duim dik en geleed, ieder lid is 6, 8 tot 10 duimen en meer lang. De wortel wordt raauw en gekookt gegeten, maar voornamelijk wordt dezelve in plakjes gesneden en als gember in suiker ingemaakt. Daar de wortel van binnen met regelmatig geplaatste luchtcellen opgevuld is, zoo bekomen daardoor de schijfjes een fraai, sterrevormig, als getralied voorkomen, en deze zijn het, welke in de ingezette Chinesche vruchten, die onder den naam van Schau-Schau tot ons gekomen zijn, zoo veel aangetroffen worden. Ook worden de versche en gedroogde wortelen van de gember hier op de markt in groote hoeveelheden verkocht. Gelijk men weet, is de uitvoer tegenwoordig van de ingelegde gember uit China zeer aanzienlijk; met alle regt komt aan dezelve de voorkeur toe boven de Oost- en Westindische, als zijnde veel weeker en de suiker veel fraaijer. Men verhaalde ons, dat de Engelschen eerst in deze eeuw de gember naar China gebragt hadden, waarvan weldra de teelt als zeer winstgevend door de Chinezen bevonden werd en nu jaarlijks meer en meer uitgebreid wordt. Bij de buitengewone zorg, die de Chinezen aan den akkerbouw besteden, hebben zij reeds verschei-

dene spelingen van dezen wortel gevormd, waarvan eene, en wel de lekkerste, onder den naam van Vingergember in den handel, doch zeer zelden, voorkomt.

Behalve de genoemde voortbrengselen, zagen wij zoete aardappelen, die echter in China niet smakelijk zijn; voorts de spruiten van bamboesriet, welke zoo tot pickel als tot confituren gebruikt worden; radijs, uijen, rapen, yams, Chinesche olijven, maïs en vele andere, ons onbekende, vruchten.

Op andere plaatsen werd vleesch en levende visch verkocht; men zag daar rundvleesch, buffelvleesch, varkensvleesch, schaapvleesch en hoenders, zeer groote kapoenen, eenden en ganzen, maar die niet zoo smakelijk waren als de onze. Daarbenevens werden er vischkuit, kreefteijeren en eene tallooze menigte van kikvorschen verkocht. Deze kikvorschen, welke wij hier op de markt en ook op het eiland Luçon en wel in de Laguna de Bay wedergevonden hebben, zijn van eene andere soort (*Rana rugulosa n. sp.*), dan reeds door OSBECK (*) beschreven is (*Rana chinensis*). Zij worden verkocht in kleine bundels van 4 en 5 stuks, met een' grashalm zamengebonden, en bij hoopen op elkander gestapeld. Op dezelfde wijze heeft men de kreeften in kleine bundels zamengebonden. Op de vischmarkt was de stank ontzettend, doch de zonderlinge vormen van visschen, die hier te zien waren, wekten al onze opmerkzaamheid; vooral waren er groote roggen, sommige van 3½ voet breed en met 5½ voet lange staarten. Zij zijn duur en wij hebben eenige voor een' piaster het stuk moeten koopen; men wil, dat de wellustige Chinezen deze dieren tot bijzondere doeleinden gebruiken. Verbazen

(*) *Reise nach Oostindien und China*, Rost. 1765, S. 244.

moet men zich echter over het groote aantal haaivisschen, welke dagelijks door de Chinezen gegeten worden; het is de kleine blaauwe haai, dien wij reeds in de Chinesche zee gevangen hadden. Indien de Chinezen deze vraatzuchtige dieren niet zelve verteerden, zouden zij eene verschrikkelijke slagting onder de visschen der Chinesche wateren aanrigten. Zeer vele alen (de paling der Chinezen) en andere visschen, zoowel versch als gedroogd, werden hier nog verkocht, en men had eene aanzienlijke keus kunnen doen, waren de lieden niet zoo onverdragelijk opdringend en onbeschoft geweest. Van de groote menigte van schelpdieren enz., welke hier ook opeengehoopt waren, willen wij zelfs niet spreken. De bediende, dien wij bij ons hadden, was een Mulat, vrij zwart en daarbij zoo groot, dat de Chinezen niet weinig vrees voor hem betoonden; zonder dezen zouden wij niet door het gewoel op deze plaats hebben kunnen dringen.

In verscheidene huizen, welke aan de markt stonden, waren openlijke gaarkeukens; uit een van dezelve werd juist een gebraden varken gedragen, hetwelk rondom met bloemen versierd en zoo als men ons zeide, voor een bruiloftsfeest bestemd was.

Op zekeren dag van ons verblijf te Macao liep het gerucht, dat er een voorname mandarijn van Canton aangekomen was en ter zijner eere een feest zoude aangerigt worden. Des middags zag men ook werkelijk op de groote straat nabij het strand eene houten loods oprigten, waarin de groote afgodsbeelden geplaatst en met allerlei zinnebeelden versierd werden; de zolder en al de wanden dezer loods waren van binnen en van buiten overal, deels met zeer bonte prenten, deels met bloemen, figuren en allerhande aardigheden bedekt. Hier en daar las men ook spreuken, waarom de Chinezen gewoonlijk zeer lachten. Met den ondergang der zon werd de geheele loods

verlicht; een talrijk orkest nam daarnevens plaats en begon zijne huiveringwekkende melodiën te spelen, tot laat in den nacht. Wij willen hier niet de werktuigen stuk voor stuk optellen, die tot de werktuigelijke muzijk der Chinezen behooren, dewijl zij thans in onze kabinetten te vinden en door ons zelfs volledig medegenomen zijn, maar alleen de opmerking maken, dat geen een dezer instrumenten zuivere toonen geeft, en op zijn best slechts de kleine speeltuigen evenaart, welke men bij ons voor de kinderen op Kersfeest pleegt te koopen. Men kan denken, welk eene jammerlijke muzijk bij deze concerten gegeven wordt, en desniettemin zijn de Chinezen hierin onvermoeid en kunnen dagen lang zulk geknars aanhooren. Gewoonlijk paart zich gezang bij deze muzijk; die op den schiak-pann, een hol stukje hout, met een stokje de maat slaat, zingt het gansche gezelschap voor, dan eens kortere, dan eens langere liederen, die insgelijks geheel zonder melodie zijn en steeds met eene piepende stem. Bij dit groot concert zag men groote ronde bassen en groote pauken, die anders zeldzaam zijn (*).

De Chinezen houden van zulk bestendig alarm ongemeen veel en men kan bij dag en nacht hoogst luidruchtige feestpartijen aanhooren. Daar onze woning te Macao naast die eens mandarijns stond, bij wien waarschijnlijk van staatswege alle formaliteiten ten aanzien der eeredienst zeer stipt moesten in acht genomen worden, zoo werden wij ook zeer spoedig

---

(*) Een zeer goed en uitvoerig berigt over de Chinesche instrumentaal muzijk vindt men in het kleine, maar zeer lezenswaardig geschrift van HÜTTNER, *Nachricht von der Brittischen Gesandschaftsreize durch China und einen Theil der Tartarei*, Berl. 1797, 8vo.

aan dit geraas gewoon en sliepen zelfs later in onder den klank van den yung, welke de wisseling der dagtijden aankondigt. De verdeeling van den dag is bij de Chinezen zeer eigenaardig. Zij verdeelen denzelven in twee helften en deze weder in waken. Chap-gi-si heet de geheele dag van middernacht tot middernacht; Chu-si de halve dag van middernacht tot middag; Hou-si de andere halve dag van middag tot middernacht. Iedere dezer helften wordt in 5 waken verdeeld, waarvan iedere 2 uren houdt, zoodat de eerste wacht tot 2 uren, de tweede tot 4 uren en zoo de vijfde tot 10 uren duurt; de afloop der beide laatste uren, van 10 tot 12, wordt door de verwisseling der daghelften aangeduid. Gelijk bij ons de torenklok de afwisseling van de uren aangeeft, zoo doet dit hier het geklank van den yung, dat bekende werktuig, gelijk aan een bekken, waarop met een' houten klopper geslagen wordt.

De woning van den mandarijn, die tevens den tol van de aankomende vreemdelingen heft, had in het algemeen veel van eene Roomsch-Katholijke kerk; overal stonden afgodsbeelden, offervaten, lichten en brandende kaarsen, en er werd dikwijls met veel geraas op den yung gespeeld en daarbij een aantal zwervers afgestoken, die soms een ontzettend geraas maakten. Niet zeldzaam, bijzonder op eenige dagen, gingen de bedienden van den mandarijn naar het strand en maakten aldaar een volledig vuurwerk gereed, hetwelk op bepaalde tijden afgestoken werd. Wanneer deze openlijke feestvieringen ophielden, begonnen gewoonlijk die der partikulieren; inzonderheid zag men bij het vallen van den avond enkele plaatsen aan den oever met kaarsen en bonte lantaarnen verlicht en daarbij eene menigte voetzoekers en raketten van tijd tot tijd werpen. Vermoedelijk strekten deze plegtigheden ter herdenking aan de verstorvenen, die in de zee verongelukt waren; zoo ziet men da-

gelijks op de begraafplaatsen der Chinezen verscheidene graven allersierlijks met bloemen en bont papier opgesierd, welke bij den avond overal met lampen en lantaarnen verlicht worden, terwijl duizende en duizende zwervers daarbij afgeschoten worden. Deze ceremoniën worden jaarlijks op den sterfdag van den overledene herhaald, en het aantal vuurwerken, welke reeds alleen daardoor jaarlijks in China verkwist worden, mag wel de waarde van ettelijke millioenen bedragen; er valt hierbij aan te merken, dat voor kort een Keizerlijk bevel te Peking uitgevaardigd is, luidende, dat men in het vervolg niet zoo onmatig vele zwervers en raketten afsteken, maar liever het daarvoor bestemde geld aan de armen geven zoude. Het zal evenwel bij het oude blijven!

In de haven van Macao maakten de oorlogsschepen der Chinezen, welke aldaar juist lagen, des middags eene zeer luidruchtige muzijk, waarbij vooral de yung de hoofdrol speelde; aan zwervers en raketten ontbrak het ook hier niet. Het kwam ons voor, dat deze plegtigheid misschien betrekking had op de afwisseling van den dag en, als ware het, een offer was, hetwelk men der Godheid bragt, opdat de volgende dag ook gelukkig mogt afloopen. In het algemeen offeren de Chinezen hunne afgoden bijna telkens, wanneer zij een of ander gewigtig werk ondernemen willen, en daar wij in het logement nabij den oever der reede woonden, konden wij ook hier, even als vroeger in de haven van kaap Syng-mun, deze dagelijksche offerfeesten zien vieren door de bewoners der schepen, die aldaar voor anker lagen. Vooral des avonds, dadelijk na zonne-ondergang, vangt het offeren op de schepen aan; een of ander van de manschap neemt eenige spijs, bestaande in vruchten, rijst, visch of iets anders, en steekt dezelve met een stuk papier in brand; zoodra dit plaats heeft, laat men het een en ander over boord vallen en op het-

zelfde oogenblik wordt door de gansche manschap, met de op de schepen aanwezige instrumenten, een stukje gespeeld, terwijl zwervers afknappen en raketten in de lucht stijgen. Wij hebben deze offerplegtigheden op de Chinesche schepen bijgewoond en vernomen, hoe de Chinezen zelve om dit spel lachten en daartusschen bestendig spraken. Wanneer een visschersvaartuig naar zee gaat, hetzij bij dag of bij nacht, zoo laten de lieden van hetzelve voorzeker niet na een offer te brengen en herhalen het ook dikmaals, wanneer zij van kleine reizen gelukkig terug gekeerd zijn.

Ieder Chinees heeft in zijn huis of op zijn schip, hoe klein ook, zijn afgodsbeeld, op het schip staat het gewoonlijk in eene kleine kast en is, of eene afbeelding, of eene figuur van hout of metaal. Voor dezen afgod staan dan gewoonlijk eenige kleine vaten, waarin eenige spijs of drank bewaard wordt, die hem ten offer gebragt wordt; buitendien brandt er eene lamp of eene kaars van sandelhout. In de woningen van de meer voorname Chinezen is gewoonlijk het afgodsbeeld zeer rijk en heerlijk met goud versierd, terwijl er groote offervaten van metaal voor hetzelve staan en er eene menigte van kaarsen bij dag en nacht brandt. Onze woning was zeer fraai gelegen, daar wij bestendig het drukke gewoel der Chinezen met hunne vaartuigen op de reede voor ons hadden. De groote straat aan den oever der reede vormt bijna een' halven cirkel en ieder eind van deze zuidelijkste zijde van Macao wordt door een' berg begrensd, welke met een klooster bedekt en met vestingwerken voorzien is. Aan de tegenovergestelde zijde der reede, ongeveer ¾ mijl verwijderd, liggen kleine eilanden, welker bergruggen met fraai groen getooid zijn. Eenige dezer bergen verheffen zich 16 tot 1800 voeten en zijn door verscheidene Engelschen, leden van de Engelsche faktorij, bezocht geworden, hetgene mij

echter, wegens de overmatige hitte, die gedurende mijn verblijf te Macao heerschte, niet doenlijk was, zoo ik mij niet moedwillig had willen ziek maken.

Het schiereiland Macao is zeer oneffen van oppervlakte; overal wisselen kleine dalen en kloven met meer of minder steile heuvelen en bergen af, van welke eenige verscheidene honderd voeten hoog zijn, en van welker toppen men gewoonlijk het prachtigste uitzigt over de eilanden van den breeden Tijgerstroom en naar de opene zee heeft. Het gesteente van dit eiland is een grofkorrelige graniet, met veelal fraai, rozenrood, blaauw, violet en zelfs groen gekleurd kwarts, waarvan de dikke ader van het N. O. ten O. naar het Z. W. door het gesteente van het gansche eiland loopt.

In het algemeen is het schiereiland Macao zeer kaal en gelijkt meer naar een algemeen kerkhof, dan naar de verblijfplaats van zulke aanzienlijke kooplieden; werwaarts men het oog slaat, overal ziet men begraafplaatsen en tusschen dezelve loopen de wegen, de eenigste, waarop de Europeanen zich kunnen bewegen. Enkele grasscheuten en het stekelige kruid van het *Solanum indicum* bedekken de grafheuvels, die zich tot aan de poorten der stad uitstrekken. Eerst aan de oostelijkste en noordwestelijkste hellingen van het eiland zijn eenige streken, waar ook de kruidkundige een' belangrijken oogst opdoet en waar ook menig schitterend insekt voorkomt. De rug van den steilen berg, die op de oostelijke zijde van het eiland is gelegen en zich regt boven het kerkhof verheft, is met een bosch van Chinesche pijnboomen bekleed, welke, althans van verre gezien, den onzen zeer gelijk zijn. De tuinen, welke zich nabij de stad uitstrekken, zijn met pandanen en bamboezen omgeven, en eenige slingerplanten, die zich op dezelve bevinden, herinneren nog aan den rijken tropischen plantengroei, welke aan gindsche streken eigen is, waar de mensch ze nog niet onder zijne heerschappij

gebragt heeft. Vrolijker is de aanblik op het noordwestelijk deel van het eiland, alwaar het Chinesche dorp Moha ligt en waar de weg naar de landtong leidt, die Macao met het vaste land van het eiland Heang-schan verbindt; een fraai boschje van bamboezen leidt derwaarts, en een aantal rijstvelden en moestuinen ligt voor het dorp, hetwelk als een net stadje zeer vriendelijk en zindelijk er uitziet. De grasvelden van de begraafplaatsen, welke bijna de helft van het eiland beslaan, waren in den zomertijd, waarin wij ons te Macao bevonden, zoo veelvuldig met sprinkhanen bedekt, dat wij er rijkelijk van konden verzamelen.

In de stad Macao en wel binnen de straten liggen eenige tuinen, die inderdaad eenig in hunne soort zijn; wij maken hier vooreerst melding van den tuin des heeren BEAL, welke met eene der kostbaarste verzamelingen van levende vogels voorzien is. Hier zag ik den eersten Paradijsvogel (*Paradisea apoda* L.) levend en stond versteld over de pracht zijner vederen; eene groote menigte der schoonste en zeldzaamste papegaaijen, parkieten en kakatoes ziet men dadelijk bij den ingang van den tuin; de groote verzameling bevindt zich echter in een huis van draadwerk, hetwelk in de schaduw van groote boomen staat en in zijne verscheidene opene ruimten insgelijks kleine boomen, rotsen en vijvers bevat, die tevens op het smaakvolst aangelegd zijn, zoo als in de Chinesche tuinen doorgaans het geval is. De verzameling van vogelen was vooral rijk in fazanten, waaronder boven allen uitblonk de *Phasianus Reevesii* GRAY; het voorwerp, hetwelk wij bij den heer BEAL zagen, was eerst voor een jaar voor 1000 piasters aangekocht en van de Tartaarsche grenzen naar China gebragt geworden. Te gelijk waren er twee andere voorwerpen naar Engeland gezonden, van welke een aldaar gelukkig aangekomen en eerst in den jare 1832

door den heer GRAY beschreven en afgebeeld is geworden, dragende zijnen bijnaam naar den heer REEVES, die langen tijd de theeproever der Engelsche faktorij te Canton was en dit dier naar Engeland medegebragt heeft. Een aantal schoone duiven en eenden muntte door de pracht van hare kleuren zeer uit; menigvuldig was er de mandarijn-eend (*Anas galericulatus* L.), die, benevens de goudfazant, een der fraaiste vogels is. Deze dieren kan men ten allen tijde op de markt te Canton koopen. Het paar mandarijn-eenden kost meestal 8 piasters. Daar deze vogel in de noordelijkste provinciën van China te huis behoort, alwaar het luchtsgestel dat van zuidelijk Duitschland evenaart, zoo kan men voor vast aannemen, dat de mandarijn-eend ook bij ons, met eenige oppassing, in de opene lucht zoude kunnen leven; de zwarigheid voor deszelfs overbrenging is daarin slechts gelegen, dat het dier, als zijnde een watervogel, zooveel versch water noodig heeft, hetwelk op bijzondere schepen zeer kostbaar is. Om deze reden hebben wij het ook niet kunnen beproeven, dezen fraaijen vogel mede te nemen, die een der grootste sieraden in de hoven onzer buitenplaatsen zoude zijn.

Even zoo uitnemend voorzien was de tuin van den heer BEAL met schoone en zeldzame planten; een hooge muur, nabij den ingang in den tuin, was alom met de *Glycine chinensis* overdekt, welke juist in bloei stond; als druiventrossen hingen de violetgekleurde bloemen van deze plant naar beneden. De heggen waren door Turneria's gevormd en overal slingerden zich de schoonste Ipomoea's henen. Onder de boomen, welke juist bloeiden, merkten wij op de boven alles schoone *Lagerstroemia indica*; een dezer groote boomen was zoo digt met bloesems bedekt, dat hij naar een violet-rood kleed geleek en een der heerlijkste gezigten opleverde, welke wij van bloeijende

boomen der Keerkringen aanschouwd hadden. Naast dien boom stond een kleinere, welks bloesems bijna wit en zelfs iets kleiner waren, dan aan den anderen. De bloemen der *Anona uncinata* verspreidden zulk een' sterken geur, dat wij haar reeds van verre bespeurden. Uitstekend fraai schenen de Camelliäbloemen van den heer BEAL te zijn; zij waren tot onze spijt niet in bloei, doch wij hebben er 120 verscheidenheden van gezien, alleruitnemendst door Chinesche schilders afgebeeld. Daarentegen bloeiden de Ixora's en Azalia's, en eene menigte verschillende soorten en bijsoorten van Edwarsia's, Ruellia's, Tabernaemontana's, rozen en anjelieren versierde de perken. Van *Averrhoa Carambola* en *A. Bilimbi* waren er zoo vele verscheidenheden in den tuin voorhanden, dat men bijna aan de wezenlijkheid van deze beide soorten twijfelen mogt. Eenige uitstekende Passiflora's, misschien nog geheel onbekend in onze kruidboeken, overdekten de muren van den tuin. Verscheidene Kaneel- en Koffijboomen, de *Lytchee*, *Wompy*, de *Thamarix chinensis*, eene nieuwe soort, en vele andere fraaije boomen van de verschillendste streken van Indië omzoomden de lanen, en aan derzelver stammen stegen fraaije Varens en Orchideën omhoog. Tot de zeldzaamste planten van dezen tuin behoorde wel inzonderheid de Nanking-heester, welke daar eerst sedert één jaar was. Wij hebben zaad van deze door ons *Gossypium Nanking* genoemde katoenplant medegenomen en hetzelve is zeer goed opgekomen en heeft zelfs gebloeid. Het katoen van deze soort is geel als van *Gossypium religiosum* en eenige andere soorten, doch er zijn in China nog andere katoenboomen, die ook witte boomwol geven, waarvan het zoogenoemde witte Nanking gemaakt wordt, hetwelk wegens de duurte nog steeds zoo zelden bij ons in den handel komt.

De heer BEAL had de goedheid, mij den toegang

tot zijnen tuin ten allen tijde te vergunnen, en zoo heb ik vele der aangenaamste uren aldaar doorgebragt. Onder vele andere dieren, welke de heer BEAL, behalve vogelen, bezit, bevond zich in zijnen tuin eene groote kat, die uit Perzië gekomen was en zich door haren grooten ronden kop in het oogloopend van onze huiskat onderscheidt. Een wijfje van *Inuus Silenus* CUV. was aan eene lange keten bevestigd en had zijn verblijf op de schoone *Lagerstroemia indica*.

Behalve de tuin van den heer BEAL, verdient nog een ander genoemd te worden, welke door de grot van CAMOENS zoo vermaard geworden is, dat ieder reiziger, welke deze stad bezocht heeft, daarvan spreekt. Er ligt thans een gebroken borstbeeld van klei van dezen vereerden dichter bij den ingang van de grot, waarin men zegt, dat hij grootendeels zijne Lusiade gemaakt heeft. In genoemden tuin vindt men meer natuur dan kunst, en voornamelijk maken zijne schaduwrijke lanen hem zoo aangenaam. De heer ROBERTS, een der beroemdste opzieners van de Engelsche faktorij te Canton, is hier onder de lommer der boomen begraven, welke hij bij zijn leven aldaar zoo dikwijls gezocht heeft.

Buitendien is nog de tuin van den heer BLETTERMAN meldenswaardig, alwaar men eene uitstekend fraaije *Urania speciosa* aantreft, die in November, toen wij ons ten tweedenmale te Macao bevonden, in bloei stond. Zij was reeds zeer oud en had eenen dikken stam van 5 tot 6 voeten hoogte, aan den wortel knodsvormig gezwollen. Vreemd vooral was de aanzienlijke afscheiding van honig uit de bloemen dezer plant binnen de bloemscheede, bedragende op de 6 tot 7 bloemtrosjes daags meer dan een vierendeel pond, zoodat het vrij dikke honigsap, nadat de bloemscheede geheel daarmede gevuld was, overliep en eene tallooze menigte insekten lokte, die meest daarin kleven bleven en hunnen dood vonden. De heer

BLETTERMAN was vroeger Consul-Generaal van Nederland te Macao en aldaar als een zeer regtschapen, godvruchtig en veelzijdig beschaafd man bekend, wiens afzetting algemeen opzien gebaard heeft. De bekende reis van den Nederlandschen afgezant naar Peking woonde de heer BLETTERMAN als arts bij en hij heeft ons nog veel van deze merkwaardige ambassade medegedeeld; ook hij schreef het mislukken van de laatste Engelsche ambassade, onder lord AMHERST, geheel alleen aan den persoon van den lord toe. De verzameling van Conchylien des heeren BLETTERMAN bevelen wij mede ieder' reiziger, die Macao bezoekt, ter bezigtiging aan.

De Nederlandsch-Oostindische Kompagnie te Batavia was vroeger te Macao in bezit van eene eigene groote faktorij, gelijk aan die van de Engelsch-Oostindische Kompagnie; doch uit hoofde van de veranderde omstandigheden, is dezelve sedert eenigen tijd opgehouden te bestaan en hare gebouwen zijn sinds een jaar afgebroken, en nieuwe Chinesche woningen daarvoor in de plaats gebouwd. In den tuin, welke tot die faktorij-gebouwen behoorde, staan eenige zeer oude boomen, die op onze beuken gelijken en, zoo als de Chinezen zeggen, reeds te oud zijn, om gekapt te worden. De boomen zien er zeer merkwaardig uit, daar er overal aan de takken groote bundels van luchtwortelen hangen, die 5 tot 6 voeten lang zijn en als neerhangende haren zich voordoen. Het speet ons, den naam van den boom niet te hebben vernomen.

Macao zoude eene der treurigste plaatsen van de wereld zijn, zoo niet de Engelschen, deels als ambtenaren der Engelsche faktorij, deels als rijke opiumhandelaars, aldaar leefden en eenige beweging onder de menschen bragten. Al de vreemde kooplieden, welke aan den Chineschen wereldhandel deel nemen, wonen des zomers, wanneer de zaken stilstaan, te

Macao en leiden er eene hoogst verkwistende manier van leven, tot dewelke dan ook al hunne uitspanningen beperkt zijn. Des winters, wanneer de handel gedreven wordt en de vreemde handelsvloot te Whampoa ligt, vertrekken deze kooplieden naar Canton, waar zij hunne kantoren hebben, en laten hunne vrouwen gedurende dien tijd te Macao achter, dewijl de Chinezen het verblijf der vreemde vrouwen te Canton niet gedoogen.

Het faktorij-gebouw der Engelsch-Oostindische Kompagnie is zeer groot; het staat aan den oever der reede, in dezelfde straat, waarin wij woonden. In de benedenste verdieping van dit gebouw zijn de werkvertrekken, en in de bovenste de groote zalen, waarin de ambtenaren der faktorij gemeenschappelijk spijzen en hunne schitterende bijeenkomsten houden. Deze heeren zijn niet zoo zeer gewone kooplieden, zoo als die van de andere natiën, welke aldaar handel drijven, maar zij houden zich meer of min onledig, gedurende den rusttijd, met de beoefening der wetenschappen. Wie kent niet de beroemde mannen, die uit deze inrigting voortgesproten zijn? Wij noemen hier de namen van STAUNTON, MORRISON, LINDSAY. Daar thans de faktorij in China opgeheven en door den Staat zelven overgenomen is, mogen wij hopen, dat verscheidene van deze heeren de talrijke waarnemingen wereldkundig zullen maken, die zij op hunne uitgebreide reizen naar alle gewesten van Indië verzameld hebben. De boekverzameling, welke de Kompagnie te Macao bezit, was uitmuntend; wij troffen daarin eene allezins volledige verzameling van reisbeschrijvingen aan over China en Indië, alsmede de grootste plaatwerken van natuurlijke historie. Nieuwe reisbeschrijvingen over Amerika, in het begin des jaars te Londen uitgekomen, waren hier in de maand Augustus reeds te vinden; zelfs het eerste deel van de Flora van Java zagen wij hier volledig. Ieder' vreemde-

ling, door een lid der faktorij ingeleid, staat het vrije gebruik der boekverzameling ten dienst.

Sedert het jaar 1829 heeft de directie van de faktorij een geschiedkundig-ethnographisch Museum opgerigt, hetwelk, den korten tijd in aanmerking genomen, sedert welken hetzelve bestond, zeer rijk te noemen was; men had daartoe een eigen gebouw aangeschaft en dagelijks de inrigting voor het bezoek van iedereen' opengesteld. De heer LINDSAY is ook hier als de hoofddrijfveder der inrigting te beschouwen; al zijne rijke ethnographische verzamelingen, die hij op zijne reizen te Java en Luçon bijeengebragt heeft, zijn hier ten toon gesteld, en ieder aanvoerder van een schip der Kompagnie en ieder vriend der faktorij verrijkt vrijwillig deze inrigting, die, bijaldien zij ook na de vernietiging van het voorregt der Engelsch-Oostindische Kompagnie zal blijven bestaan, zeer ras hoogst gewigtig voor de natuurlijke historie van gindsche landen zal worden. Ons bedunkens is waarlijk deze inrigting gansch niet doeltreffend, en wij zouden wenschen, dat zij, zoo spoedig als mogelijk, naar Europa overgebragt wierd, om hier ter uitbreiding der wetenschap te kunnen strekken. Den inboorlingen van Macao is deze inrigting geheel nutteloos; de toestand der algemeene beschaving onder hen, doch vooral de traagheid van hunnen geest is stootend voor hem, die gelegenheid heeft dezelve op te merken; zelfs niet tot uitspanning bezoeken de Portugezen deze inrigting en zij vervelen zich alle dagen. Ongelukkig is ook het klimaat te Macao van dien aard, dat, bij alle oplettendheid, evenwel de naturalia zeer spoedig tot verderf overgaan; men heeft de voetstukken der glazen kasten in schalen met water gezet, en desniettegenstaande zijn de vogelen en de prachtige kevers van Java, die daarin ten toon gesteld zijn, in den bedroevendsten staat. Wij gewagen geheel niet van de ethnographische voorwerpen,

vooral kleedingstukken, welke hier natuurlijk de vraatzucht der insekten slechts voor een' korten tijd weêrstaan kunnen. Maar één hoofdgebrek van dit Museum is wel dit, dat geene natuuronderzoekers hier zijn, welke van hetzelve gebruik maken, en de vele, nog nieuwe en onbeschrevene zaken wereldkundig kunnen maken. Reizende natuuronderzoekers hebben maar zelden het geluk, zich lang aan een oord, als Macao, te kunnen ophouden, en dan nog ontbreekt het hun daar aan de letterkundige hulpmiddelen voor een naauwkeuriger onderzoek dier voorwerpen. Tot de grootste zeldzaamheden, welke hier verzameld waren, behoorde ongetwijfeld het model van den beroemden en grooten tempel van Honan, in de zuider voorstad van Canton, aan den regter oever der rivier; men waant eene aanzienlijke landstad te zien, zoo groot is het getal der huizen en tuinen bij dezen tempel.

Bij het groote inkomen, hetwelk de heeren ambtenaars der Engelsche faktorij genieten, zijn zij in staat, een zeer weelderig leven te leiden, waarvan wij, in Europa, geen begrip hebben. Vele ambtenaren zijn gehuwd, en deze eten gewoonlijk in hunne eigene woningen; de overigen eten echter te zamen in het groote gebouw der faktorij. Des zomers wordt er ieder' maandag een luisterrijk souper, in gezelschap der vrouwen, met ware oostersche weelde gehouden. De nieuwste voortbrengselen der Europesche letterkunde, de fraaiste zakboeken en de kostbaarste afbeeldingen, welke dikmaals eerst 4 maanden te voren te Londen of te Parijs uitgekomen zijn, worden hier ter bezigtiging op de tafels gelegd, en muzijk in de gaanderijen geeft aan het gezelschap een nog vrolijker aanzien. Daar de hitte in den zomer zoo groot is, zijn de heeren, gelijk altijd, ook bij deze gelegenheden in lange broeken en buisjes van fijn wit katoen gekleed; maar de dames spreiden hier eenen

glans ten toon, welke dien der beschaafdste kringen van Europa evenaart. Iedere dame heeft een' waaijer in de hand en de heeren zijn gewoon de dames uit hoffelijkheid met deze waaijers te verkoelen. Ook door het openen van alle vensters en deuren van het gebouw wordt er een bestendige luchtstroom verwekt, terwijl groote voorhangsels, die in het midden der vertrekken naar beneden hangen en door middel van snoeren van buiten door Chinesche bedienden gestaâg in beweging gehouden worden, mede als groote waaijers dienen. Dit heeft ook plaats aan tafel, en ieder welgezeten vreemdeling laat het zoo in zijne eigene woning maken; reeds bij het ontbijt is zulks zeer aangenaam. Opdat echter, bij dezen luchtstroom, de lichten bedaard kunnen branden, zijn dezelve met groote glazen klokken omgeven en ook van boven, op eene kleine ronde opening na, gesloten. Honderde Chinesche bedienden zijn bij deze gastmalen in beweging; geheel in het wit gekleed, met het bloote hoofd en de lange vlechten van zwart haar, staan zij, gelijk standbeelden, aan de muren der kamers gereed op iederen wenk. Bijna even zoo schitterend zijn de gezelschappen, welke de ambtenaren der faktorij persoonlijk in hunne woningen houden. Alle inrigtingen in de huizen strekken daarhenen, om zoo veel mogelijk togt en koelheid aan te brengen, terwijl het in den winter op dezelfde plaats zoo koel is, dat de warmte van een' vuurhaard tot de eerste aangenaamheden behoort.

Te Macao is geen toneel, geene opera, noch concert, alleen in het wandelen zoeken de vreemdelingen eenige uitspanning en een middel tegen verveling. Te 6 uren des avonds, na het middageten, wordt hier gewandeld; dan gaan de heeren, gewoonlijk met ontblooten hoofde, te voet en te paard uit naar de heuvelen, en de dames laten zich tot buiten de stad in hare prachtige palankins dragen, of rijden

derwaarts. Aldaar bestijgen zij de heuvelen aan de noordoostzijde van het schiereiland, en smaken er, bij den ondergang der zon, den verhevensten aanblik, welken eene natuur der Keerkringen den gevoelvollen mensch verschaffen kan. Is het weder fraai, dat wil zeggen, niet te heet, zoo wordt de wandelplaats talrijk bezocht en de schoone Engelsche dames, getooid naar den laatsten Europeschen smaak, verplaatsen ons in de verbeelding op de wandeldreven van onzen geboortegrond. Zelden waagt zich eene Portugesche naar buiten, om de frissche avondlucht te genieten en de zon te zien ondergaan; de voorname Portugesche vrouwen zijn deels daartoe te gemakkelijk, deels mogen zij zich naast de getooide Engelsche vrouwen niet zien laten en kiezen daarom liever den donkeren avond tot hare wandelingen. In de mode zijn deze Portugesche dames nog eene halve eeuw achteruit, en vallen deswege nog zoo veel te meer af, wanneer zij zich vertoonen, hetwelk echter zelden, behalve in de kerk, plaats heeft.

De wandeling is hier echter ook dagelijks dezelfde, gaande over de graven der Chinezen, die alle hoogten van Macao bedekken en na zonne-ondergang met honderden kaarsen versierd zijn, waarmede de verjaring van den dood der hieronder rustenden gevierd wordt. De wandeling naar den berg, waarop het klooster de Nuestra Senhora de pena staat, biedt een nog fraaijer gezigt aan; wij genoten hetzelve juist, toen de zon onder den horizon dook en de maan, ongeveer nog 15° boven denzelven staande, zich verduisterde; op den 23 Aug. had deze maansverduistering plaats.

Er blijft nog over, om over het klimaat van Macao iets te zeggen; wij hebben ons aldaar veel met nasporingen daaromtrent bezig gehouden, dewijl onze gezwakte gezondheid en de overmatige hitte niet gedoogden groote togten te doen. Wij zijn intusschen van meening, dat onze opmerkingen desaangaande leer-

rijker zullen zijn, als wij het klimaat van deze landstreek met dat van Canton te gelijk beschouwen en vergelijken met het klimaat van andere wereldstreken onder dezelfde breedten. ALEXANDER VON HUMBOLDT heeft het luchtsgestel van Havannah met dat van Canton en Macao zeer uitvoerig vergeleken; moge daarom onze geringe arbeid slechts als eene aanvulling van deze zijne beschouwingen aangezien worden. Blijkbaar is zulk een vergelijkend overzigt van de luchtsgestellen van verschillende streken, als VON HUMBOLDT het eerst gegeven heeft, het rijkst aan uitkomsten, en boven de bloote opgaven van zoogenaamde middelbare temperaturen verre te verkiezen.

Macao en Canton zijn twee punten der oude wereld, welker ligging, aan de noorder grenzen der Keerkringen, ter bepaling van de middelbare warmtegraden dezer gewigtige streek zeer geschikt is; met Havannah en een deel der Sandwich-eilanden bijna in eene en dezelfde breedte gelegen, is men in staat het klimaat dezer oorden te vergelijken en, bij de zoo in het oog vallende verschillen in dit opzigt tusschen dezelve, naar de oorzaken daarvan te vorschen. Nog leerzamer zullen deze navorschingen zijn, wanneer eenmaal het klimaat van Rio de Janeiro, de woestijn van Atacama, de kustpunten van Afrika, van Australië en Nieuw-Kaledonië bekend zal zijn.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Tweede verblijf aan de Chinesche kust, van den 11den November tot den 12den December.

EERSTE AFDEELING.

Het eiland Lentin, op welks reede wij voor anker gingen, is eene halve Duitsche mijl lang en zeer smal; eene bergketen loopt door het gansche eiland in de lengte heen, en is aan het zuidelijkste eind met eenen spitsen berg van ongeveer 1200 voeten hoogte gekroond. De rug van deze bergketen is kaal, alleen de dieper gelegene streken en de waterrijke kloven zijn met den weligsten plantengroei bedekt. Het fraaije stadje Lentin ligt aan den voet van de bergketen en is rondom met bebouwde velden omgeven. Toen wij des morgens van den 12 Nov. op het dek kwamen, bevonden wij ons weder midden in de opiumvloot, met welke wij voor drie maanden in de haven van Kaap Syng-mun gelegen hadden; de tijd der gevreesde stormen was voorbij en de vloot had haar toevlugtsoord in de haven van Kaap Syng-mun weder verlaten, om de groote handelplaats meer te naderen. Doch hoe verschillend was het voorkomen der natuur bij dat in de maand Augustus, in het schoone jaargetijde! Het was alsof wij reeds lang de

Keerkringen verlaten hadden, en ons bevonden in den herfst in het verre noorden; naauwelijks was er een morgen, waarop het niet gevoelig koud scheen, en de ruwe en drooge N. O. wind bewoog bestendig de golven van de groote rivier, waarin wij lagen. Van die spiegelgladheid van het water, van die brandende zonnestralen en het frissche welriekende groen, hetwelk ons toen omgaf, was niets meer te bespeuren. Van de schepen der ons omringende vloot waren thans de zonnetenten weggenomen, en in plaats daarvan zag men gebrokene masten en gescheurd touwwerk, de overblijfselen van de werking van die geweldige stormen, die sinds ons eerste bezoek hier geheerscht hadden.

Gelijk in het vorige Boek gezegd is, was het doel onzer reis naar Manilla gemist; de *Prinses* keerde terug naar China zonder rijst aan boord, om daardoor de hooge belasting te ontgaan, welke op ieder schip gelegd wordt, hetwelk zonder dit voedingsmiddel door de Bocca Tigris vaart. Deze wet is niet zoo nieuw, als voor kort de staatkundige dagbladen mededeelden; maar dezelve bestaat reeds, zoo wij ons niet vergissen, sedert het jaar 1811, wanneer er een hevige hongersnood in China heerschte. De vreemde schepen werden toen uitgenoodigd rijst te halen en zouden, dit doende, vrij van belasting naar Canton mogen gaan. Van dien tijd is deze wet in stand gebleven en alle schepen, welke, naar gelang van hunne grootte, eene zekere lading rijst aanbrengen, kunnen genoegzaam tolvrij den Tijgermond doorzeilen; alleen de loodsgelden, de onkosten voor den Comprador en den tolk zijn dezelfde, en deze bedragen gewoonlijk ongeveer 1000 piasters. De belastingen op de vreemde schepen zijn zeer hoog; zij bestaan, buiten de opgegevene, nog in een tonnegeld en in geschenken. Het tonnegeld bedraagt voor schepen van 300 tonnen omstreeks 650 p., voor grootere

schepen, tot 12 en 1300 tonnen, tot 3000 p. De groote schepen der Engelsch-Oostindische Kompagnie betalen de ongehoorde som van 5400 p. inkomende regten, zij mogen bevracht zijn of niet. Men heeft thans ervaren, dat van deze schattingen slechts eene geringe som van 1200 p. in de Keizerlijke schatkist komt, en dat het overige geld door de ambtenaren te Canton afgeperst wordt.

Tot ons geluk was eenige dagen vroeger een Hollandsch schip met rijst van Batavia gekomen en lag digt nevens ons voor anker; de lading rijst van dit schip was zoo aanzienlijk, dat het de helft daarvan aan ons afstaan konde, zoo als ook geschiedde. Naauwelijks lagen wij twee dagen voor anker, toen Kapitein WENDT van onzen commissionair te Canton last ontving, om de rijst van het Hollandsche schip te laden en daarmede naar de haven van Canton op te zeilen. Het Hollandsche schip ontving daarvoor eene aanzienlijke vergoeding. Men weet alzoo ook in China de wetten te ontduiken, terwijl men haar letterlijk volgt.

In al den tijd, dien wij te Lintin voor anker lagen, was het mij slechts eenige malen mogelijk het eiland, en wel des namiddags laat, te bezoeken, dewijl ons geen vaartuig met de noodige manschap te dienste stond; eene ongelegenheid op koopvaardijschepen, die mij schier in elke haven, waar wij lagen, zeer schaadde. Door de geringe bemanning zulker schepen, heeft het volk, zoodra het schip voor anker ligt, het zoo bezig, dat er niemand gemist kan worden.

Het was juist de tijd van den rijstoogst op het eiland Lintin. De Chinezen snijden de rijst met eene handsikkel af, die bijna zoo als onze sikkels, maar kleiner is. Zoodra de gevatte handvol rijstplanten afgesneden is, klopt men dezelve eerst meermalen tegen eene kist af, opdat de losse korrelen niet verloren gaan, vóórdat het stroo in bundels gebonden en, om te

droogen, in schoven bijeengezet wordt. Ook hier zijn de rijstvelden terrasvormig gelegen en strekken zich tot 6 en 700 voeten uit. Overal loopen beken door deze velden heen, aan welker randen de schoonste planten groeijen. Aan insekten was de landstreek in dit saizoen zeer arm, bijna niets dan eenen kleinen mistkever opleverende. Verder opwaarts, aan de helling der bergketen, wordt de plantengroei grootscher. Een heerlijk uitzigt, schoon herfstachtig, genoten wij op den kam van dit kleine gebergte; want op al de eilanden, die verspreid in de groote Tijgerrivier liggen, verheffen zich meer of minder hooge bergen, hier en daar met boomen en heesters bedekt. De koopvaardijvloot lag op de reede aan onze voeten, en eene groote menigte Chinesche schepen bewoog zich op den onafzienbaren stroom. Het eiland Lintin bestaat uit hetzelfde grofkorrelige porfier, hetwelk wij bij Kaap Syng-mun op het eiland Lantao aangetroffen hebben.

Ook hier aan de oevers van het eiland Lintin, even als aan de meeste andere eilanden in de Tijgerrivier, zijn groote netten uitgezet, waarmede den ganschen dag gevischt wordt. Het zijn vierkante netten, welke aan het einde van eene lange staak bevestigd zijn en in het water nedergelaten worden; dikmaals zijn zij zoo groot, dat er groote werktuigen benoodigd zijn, om ze weder op te halen. De raden met de windassen daarbij zijn somwijlen, naar de grootte der netten, 40 en zelfs 70 voeten van het strand verwijderd. Men heeft echter ook zulke zeer kleine netten, welke zelfs door kleine kinderen bestuurd worden, die op deze wijze hunnen kost zelve verdienen. In den regentijd des zomers hebben deze visschers een overkleed van bies, waarover reeds vroeger gesproken is. Het strand van het eiland was hoog met stuifzand bedekt, waarop eene menigte van Sargassowier en schaaldieren lag.

De lucht was over dag gewoonlijk zeer helder en ook de nachten waren zeer schoon; eerst des ochtends, en wel alleen ten gevolge van de sterke verkoeling der lucht, vormden er zich wolken en de hemel scheen ten laatste als met eenen nevel betrokken, doch tot regen kwam het nimmer.

Nadat wij reeds 5 dagen op de reede van Lintin gelegen hadden en er slechts zelden gelegenheid was, om het schip te verlaten, besloot ik, nog binnen den tijd, waarin het schip de rijst laden en naar Canton opzeilen zoude, eene reis naar Macao te doen. Eene Portugesche zeilboot, die zoo even van Canton kwam en vele passagiers aan boord had, diende ook mij tot dezen togt. Het was reeds laat in den nacht, toen wij te Macao voor anker kwamen, en het gezigt op de verlichte stad met hare kasteelen en kloosters in het donkere was zeer bekoorlijk. Daar wij op eene vreemde boot aangekomen waren, durfden de mandarijnen buiten den tol geene belasting van ons nemen; doch het werd door de meisjes, die ons naar land voeren, weldra bekend, dat er eene dame op het vaartuig was, die met de *Prinses Louize* van Manilla medegereisd was. De mandarijns kwamen dadelijk aan het strand en verlangden, dat van de dame, vóór dat zij van boord ging, 40 piasters tol betaald werd, bevelende, dat niemand haar zoude ontschepen. Dan de Chinezen bereikten hun doel niet; de passagiers, meest alle scheepskapiteins, trokken zich de dame aan en bragten haar gelukkig over. Eerst namen zij met geweld een klein vaartuig, waaruit de roeijers, opdat zij door de mandarijnen, om het verbod, niet gestraft konden worden, terstond in zee sprongen en zich met de vlugt reddeden. Toen nu het vaartuig met de dame landen wilde, stelden zich de mandarijnen met hunne bedienden aan het strand te weer, hunne lansen voorhoudende en dreigende ieder te doorsteken, die hen, zonder tol te be-

talen, mogt naderen. Een der scheepskapiteinen trad stout op de lanspunten toe en trok een lang papier uit den zak, hetwelk hij op de Chinezen aanlegde; deze, geloovende, dat het eene pistool was, liepen dadelijk weg en de dame werd zonder tol ingevoerd. Wij deelen dit voorval mede, om een bewijs te geven van de jammerlijke lafhartigheid der Chinezen en tevens op den overmoed opmerkzaam te maken, welken zich de vreemdelingen in het hemelsche rijk veroorloven.

Hoe ontzettend vond ik het eiland Macao bij dit bezoek veranderd! Geen spoor was er van die schoonheden der natuur meer voorhanden, die ons voor omstreeks 10 weken met de grootste vreugde vervulden. Alles was dood en verdord; de heerlijke weiden waren verdwenen en de graven van het eiland kwamen nu zooveel te meer voor den dag. De wandeldreven waren ledig en alle gezelschappen opgehouden; want de leden der Engelsche faktorij, alsmede de overige kooplieden waren handelshalve naar Canton vertrokken. Welke hitte heerschte hier in de maand Augustus en hoe aangenaam was het leven daarbij; maar hoe koud waren thans de nachten en de geheele tijd na zonne-ondergang! Grootere verandering kan wel in zoo korten tijd schaars elders plaats hebben. Ook de fraaije tuin van den heer BEAL, welke toen in de schitterendste pracht stond, was thans stil en van zijnen tooi beroofd.

Ten gevolge van den typhoon, die wij den 1 October te Hali-Hali op Luçon verduurd hadden, was ook de stad Macao allerdeerlijkst geteisterd geworden. Te Macao was deze orkaan te 11 uren 's voormiddags begonnen, toen de barometer tot op 28,25 Eng. d. gevallen was; hij woedde dadelijk met zulk eene hevigheid, dat een groot Portugeesch fregat, hetwelk in de haven van Macao ten anker lag, plotseling ontmast werd, en dat zoowel in de haven, als inzonderheid op de reede van Macao zeer vele Chine-

sche vaartuigen, in het gezigt der stad, gezonken en verbrijzeld zijn. Het zeewater trad buiten zijne oevers, en verhief zich zelfs tot de hoogte van eenige 20 voeten; het overstroomde de groote en schoone straat, welke langs de reede loopt en ondermijnde het plaveisel en de grondslagen der groote gebouwen aldaar, welke het binnendrong, terwijl door den storm de vensters vernield en de daken afgerukt werden. Tot een zeer groot geluk voor de stad Macao heeft de orkaan slechts zeer kort geduurd; want te 3 uren 's namiddags was de zee, op de reede, reeds op hare gewone hoogte terug getreden en volkomen effen en rustig geworden; anders ware de stad welligt verwoest geworden.

De verwoestingen echter, welke deze storm aan de kusten van China aangerigt heeft, zijn nog van eenen geheel anderen aard; men begroot het aantal visschersvaartuigen, welke in dezen storm te gronde gingen, op 3000 stuks, en daar zij door elkander met 5, 6 tot 8 menschen bemand zijn, zoo is het getal verongelukten, alleen voor de provincie Quang-tong, op 20,000 personen opgegeven geworden, en nogtans zegt men, dat deze provincie de minstbevolkte der kustlanden is. Ook zeer vele groote schepen waren te gronde gegaan, en zeer gewoon was het toen de vreemde schepen meer of minder van hunne masten beroofd te zien. Vreemd was het, dat deze orkaan, die te Manilla eerst te 4½ uur des namiddags begon, aldaar zoo zwak was, terwijl hij verschrikkelijk aan de Chinesche kust gewoed heeft; daarentegen was de typhoon van den 21 Oct., dien wij in de opene zee, nabij Luçon, uitstonden, aan de kust van China minder hevig. Ik heb bij deze gelegenheid ook waargenomen, dat deze zoo beruchte stormen in de Chinesche zee, op zeer kleine afstanden, uit zeer verschillende rigtingen waaijen. Ons trof deze orkaan van den 21 Oct. onder 16° N. B.; de wind kwam

eerst uit het N., en draaide zich vervolgens door al de windstreken naar het Z. O. Een Engelsch schip daarentegen, hetwelk zich onder dezelfde lengte, maar 2 graden zuidelijker bevond, had dezen storm uit het W. en N. W.

Daar mijn verblijf te Macao zoo nutteloos voor mij was, verliet ik deze plaats reeds den volgenden dag, en scheepte mij op een' kleinen Noord-Amerikaanschen schooner, die tot een vaartuig voor passagiers diende, naar Canton in. De afstand tusschen Macao en Canton bedraagt 17 tot 18 Duitsche mijlen en de duur der vaart, tusschen beide plaatsen, wordt door de wisseling van de eb en den vloed dikwijls zeer verlengd; want is de wind niet bijzonder gunstig, zoo moeten de vaartuigen, gedurende den ganschen tijd der eb, voor anker liggen. Dit lot hadden wij ook op deze vaart; 6 uren lang waren wij in beweging, en 6 daarop volgende uren lagen wij midden in de rivier voor anker en verveelden ons geducht. Toen wij ter reede van Lintin kwamen, had de *Prinses Louize* reeds hare lading rijst ingenomen en was naar Canton gezeild, hetwelk mij, wegens het ongemakkelijke van ons klein vaartuig, zeer speet. Zoodra een vreemd schip te China aankomt en naar Canton opzeilen wil, moet het, om de Bocca Tigris te kunnen doorzeilen, eenen pas bij den mandarijn van Macao ligten, welke, terwijl het schip de kasteelen voorbijzeilt, door een Chineesch vaartuig afgegeven wordt. Toen ten jare 1820 de Pruissische handel met China weder open gesteld werd en de *Mentor* in de omstreek van Macao geankerd was, om den pas ter doorzeiling van de Bocca Tigris te ontvangen, hebben de mandarijnen van Macao groote zwarigheden gemaakt, daar hun de Pruissische vlag deels onbekend was, deels ook zoo zeer naar de Keizerlijke Russische vlag geleek, welke, gelijk bekend is, niet gaarne in de haven van Canton toegelaten

wordt (*). Met drang van redenen en aanzienlijke geschenken werden de mandarijnen eindelijk overtuigd, dat de Pruissische vlag slechts één' adelaar, de Russische daarentegen twee heeft, waarnaar ook onze natie Tan-ying (Een adelaar) genoemd werd, in tegenoverstelling van Man-ying (Twee adelaar), waaronder de Oostenrijkers en Russen verstaan worden. Toen echter het tweede en het derde Pruissische schip terug kwam, was den Chinezen de vlag reeds bekend, en zonder verder oponthoud gaven zij verlof, om de Bocca Tigris of Bogue door te zeilen. — Het eerste Pruissische schip, hetwelk naar China is gereisd, is aldaar in het jaar 1787 binnengeloopen.

Reeds des ochtends vroeg van den volgenden dag voeren wij door de Bocca Tigris en zagen de beruchte vestingwerken, welke de Parelrivier sluiten. Tot aan deze plaats, waar de stroom wat meer dan ¼ Duitsche mijl breed is, moest men eigenlijk den mond van de Parelrivier rekenen; maar van hier tot aan de breedte van Macao loopt eene zeebogt, welker mond 8 tot 9 D. mijlen bedraagt, waarin de Parelrivier zich stort. Eenige der vestingwerken aan de Bocca Tigris, waarvan wij 7 telden, zijn van grooten omvang, maar zeer eenvoudig gebouwd, zoodat zij de aanvallen met Europeaansche oorlogsschepen niet wederstaan zullen kunnen. De kanonnen, welke van de forten van den tegenoverliggenden oever de rivier bestrijken, liggen vast op houten affuiten; bovendien zijn zij klein en doorgaans van ongelijk kaliber. De schietgaten in de muren dezer vestingwerken zijn zoo groot, dat de kanonnen er geheel door kunnen en de

---

(*) De Chinezen nemen ook hierin eene eigenaardige staatkunde in acht; die natiën namelijk, welke met hen te lande in handelsbetrekkingen staan, moeten, naar hunne meeningen, van den handel ter zee uitgesloten blijven.

manschap daarbij niet eens gedekt is; daarenboven is alles zoo open, dat men, zelfs van het schip, zeer gemakkelijk daarin zien en iedere beweging bespieden kan. Op het hoogst gelegen kasteel, hetwelk juist op de spits van den berg staat, waait de groote Keizerlijke vlag. In het geheel mogen hier ongeveer 300 kanonnen staan; hoe weinig echter ook dit groote aantal onder de slechte besturing uitrigt, heeft men reeds meer dan eens ondervonden. Reeds meermalen zijn Engelsche oorlogsschepen onverlet voorbij deze batterijen gevaren, waarvan het fregat *Alceste*, in het jaar 1817, met het Engelsche gezantschap aan boord, het belangwekkendste voorbeeld gaf. Lord AMHERST, de toenmalige gezant, wilde met het fregat naar Canton zeilen; men verzocht de noodige vergunning, maar deze werd geweigerd, en hierop zeilde de *Alceste* de Bogue met geweld door. De Chinesche bezetting der vestingwerken vuurde op het fregat, hetwelk ook dadelijk door dit beantwoord werd en wel met dien uitslag, dat de Chinezen snel de vlugt namen. Toen later de *Alceste* reeds drie dagen bij de tweede bank (bar), 5 mijlen van Canton, voor anker lag, ontving hetzelve door de Hong-kooplieden het verlof van den Gouverneur van Canton, om de Bogue te mogen doorvaren; tevens berispte men de bezetting van het kasteel, dat zij onvoorzigtiglijk had geschoten en prees den Kapitein der *Alceste*, dat hij dit schieten niet beantwoord had. Ook gewone koopvaardijschepen hebben reeds geweldigerwijze de doorvaart door de Bocca Tigris bewerkstelligd, wanneer hun, om eene of andere reden, dezelve geweigerd werd; hebbende alsdan tot dit einde de kanonnen van verscheidene schepen te zamen geleend.

Van den Tijgermond af is de breedte der rivier niet meer zoo aanzienlijk, en van beide zijden is dezelve met lage heuvelrijen omzoomd, die geheel bebouwd zijn, vele met een gelijkvormig heestergewas van

een bijzonder donker groen; het zijn de olijfbergen der Chinezen, waarop de *Camellia oleifera* geplant is, welker vruchten bij de Chinezen onze olijven vervangen.

Op den weg van den Tijgermond tot aan de stad Canton zijn volgende punten opmerkenswaardig. De stroom vormt hier eenige ondiepe plaatsen, welke naauwelijks 17 voeten water hebben, en deze hebben den naam van den eersten en tweeden bar bekomen, van Canton afgerekend. De eerste bar is 5 D. mijlen van Canton verwijderd en de tweede wel 7 mijlen. De groote schepen der Engelsch-Oostindische Kompagnie moeten eerst dezen tweeden bar voorbij zijn, om de volle vracht te kunnen innemen. Bij onze aankomst lagen hier 7 van die prachtige schepen, die reeds binnen eenige dagen naar Europa wilden vertrekken. Het was zondag toen wij hier voorbijvoeren, en vele officieren van deze schepen jaagden in hunne kleine booten aan den oever; anderen toonden hunne kunst in het zeilen en kortten zoo den tijd. Tusschen de beide banken ligt op den regter oever de eerste Chinesche pagode, die zich aan ons vertoonde en de Leeuwentoren heet; op den weg naar Canton liggen drie zulke torens, waarvan later nog sprake zal zijn. Op eenen afstand van 3 D. mijlen ligt het fraaije dorp Whampoa, waar tevens de haven van Canton is; hier moeten alle vreemde schepen ankeren, daar de rivier verder opwaarts niet meer diep genoeg is, om dezelve te kunnen voeren. Het was reeds laat op den avond, toen wij den 20 Nov. te Whampoa aankwamen, waar ook reeds den volgenden morgen de *Prinses Louize* voor anker ging. Eene prachtige vloot van uitgezochte fraaije en groote schepen lag hier bijeen, zoo als men ze gewis slechts zelden te zien krijgt. De Oostindische Kompagnie alleen had in dit jaar 22 groote schepen voor Engeland

bestemd, die gewoonlijk 1800 tot 2000 tonnen vracht innemen.

Het geraas en de levendigheid in de haven van Whampoa verraste mij niet weinig, en was tevens een voorspel van het gewoel in de groote stad Canton. Te Whampoa is een Chineesch tolhuis, waar alle Chinesche vaartuigen, die naar Canton gaan, aanhouden moeten; de vreemde booten daarentegen, welke onder hare vlaggen varen, kunnen ongehinderd doorgaan.

Reeds van de tweede bank af zijn de oevers van de Tijgerrivier geheel vlak en wordt zij van weerszijden door uitgestrekte vlakten omgeven, die bijna geheel met rijstvelden bedekt zijn; zoo ook de linker oever in de omstreek van Whampoa, terwijl de regter oever met verscheidene kleine heuvelen bezet is, die overal met de praalgraven der Chinezen en vreemdelingen bedekt zijn. Ten tijde, dat de *Prinses* te Whampoa voor anker lag, werd er dagelijks ten minste een man van de vreemde vloot ter aarde besteld; stil en treurig daarheen varende, bragt de boot den ontslapenen voor de laatstemaal aan wal. Ongaarne moest het oog haar volgen, en onwillekeurig beviel mij ook de vrees van hier aan deze vreemde kust, verwijderd van het vaderland, te moeten sterven.

Het zal hier de plaats zijn, onze waarnemingen over de doodelijke werking ven het Chinesche klimaat op de vreemdelingen kortelijk mede te deelen, vooral daarom, dewijl zij in menig opzigt in aanmerking komen. Wanneer de geneesheeren op de vreemde koopvaardijschepen in China juistere denkbeelden van de natuur der aldaar voorkomende ziekten hadden, zoo zouden zij een grooter aantal van hunne manschap jaarlijks het leven redden.

De *Prinses Louize* had 30 man aan boord en lag bijna 4 weken lang te Whampoa; doch reeds in de

eerste 14 dagen was ieder ziek en meer of minder lang ongeschikt voor de dienst, zoodat bijna de geheele lading van het schip door Chinesche arbeidslieden moest verrigt worden. De verwijderde oorzaken van het ziek worden waren, althans op ons schip, niet verre te zoeken; reeds sinds 8 maanden hadden wij ons bestendig in eene heete Keerkringslucht opgehouden, welker middelbare temperatuur dikwijls hooger dan 20° R. geweest was. Onze huid had hierdoor eenen graad van gevoeligheid verkregen, die reeds op zich zelven hoogst ziekelijk was; zij was dikmaals weken lang met een' roodvonkachtigen uitslag bedekt, welke eene hevige jeukte veroorzaakte. In zoodanigen toestand kwamen wij ten tweedenmale in China en troffen aldaar, ten gevolge van den aangevangenen N. O.-monzoon, eene ongeloofelijk lage temperatuur aan, die ons zeer hinderlijk was. De lucht was steeds helder, en de zonnestralen verwarmden haar des daags dikmaals zeer aanzienlijk, doch de temperatuur viel des nachts, ten gevolge der uitstraling bij den helderen hemel, tot op 9° R. en zelfs tot op 7° R. Aan werk ontbrak het op ons schip geen oogenblik; zoo kwam het volk verhit uit het scheepsruim boven en stelde zich bloot aan den droogen N. O.-wind. In korten tijd leed het aan heeschheid, moeijelijke slikking, verkoudheid, hoofdpijnen en veel dorst; weldra kwam er gebrek aan eetlust bij, de hoofdpijnen werden erger, er ontstond koorts en eindelijk erkende men, dat de grondslag dezer ziekte eene tusschenpoozende koorts was. De ademhalingswerktuigen waren bij al onze zieken sterk aangedaan, ja zijdewee en zelfs ware longontsteking deden zich voor. De koorts was meestal eene alledaagsche, veelmalen ook eene dubbele alledaagsche; de aanvallen kwamen vooruit en de verschijnselen der ziekte werden dagelijks gevaarlijker. IJlen, krampen

en zelfs slaapzucht vergezelden de aanvallen, dikwijls reeds den eersten aanval.

Nadat ik den aard van deze ziekte erkend had, genas ik dezelve met het gewone specifieke middel, en wel, naar dat de hevigheid van de ziekte het vorderde, meer of minder spoedig; vóór alles echter zocht ik het lijden der tevens aangedane organen te verbeteren. Bijna in alle gevallen gingen sterke aderlatingen vooraf en bloedzuigers werden niet gespaard; bij hevige longontstekingen werd zelfs twee- en wel driemaal adergelaten en calomel gegeven. In eenige gevallen konde ik de kinine dadelijk met maderawijn geven, in de meeste echter niet, dan na een braakmiddel. De kinine moest snel en in zeer groote giften gegeven worden, om den terugkeer der aanvallen te verhinderen; ik heb het tot 14 greinen in den koortsvrijen tusschentijd gegeven en zelfs twee-, drie- tot viermaal herhalen moeten. Maar in zulke gevallen was ook de herstelling snel, indien de complicatiën geheel genezen waren. Wegens de ontstekingachtige complicatie durfde ik slechts zelden aan onze herstellenden wijn toestaan, maar liet hen daarentegen chinasappelen in menigte met het beste gevolg gebruiken.

Bij deze zeer krachtige behandeling is het mij gelukt, alle zieken en wel steeds in zeer korten tijd te herstellen; de artsen op de overige schepen durfden niet aderlaten en lieten dan ook dagelijks een of twee slagtoffers begraven. Om zich tegen deze ziekte te hoeden, was de grootste voorzigtigheid tegen het vatten van koude en goed eten noodig; vooral het gebruik van besten wijn en goed bier. Het klimaat van Canton was in dezen tijd niet zoo gevaarlijk, als dat te Whampoa; dáár leden bijna alle vreemdelingen aan verkoudheid zoo hevig, dat ook ik twee dagen lang daaraan volkomen ziek lag. De N. O.-

wind was te Canton zoo droog en zoo koud, dat de huid aan de handen en het gelaat bijna overal opensprong en het bloed er zelfs uitvloeide. Om mij zelven tegen ziekte te bewaren, ging ik te Canton wonen en heb slechts éénen nacht te Whampoa geslapen; alle 2 tot 3 dagen zeilde ik naar de haven en verzorgde de zieken van het schip, maar keerde met den vloed weder terug naar Canton. Het is naauwelijks te gelooven, wanneer ik zeg, dat ik bij deze togten in den mantel gehuld en met wollen doeken omwonden was, hier aan de grenzen der Keerkringen, op 23° B.; maar dit alles veroorzaakt alleen de N. O.-monzoon.

In de vorige eeuw hadden de vreemde schepen verlof, om nabij Whampoa eene hut van bamboes op het land te mogen opslagen, waarin zij al den scheepsvoorraad brengen en ook eenige der manschappen wonen konden; thans is de toegang tot het bekoorlijk gelegen stadje Whampoa geheel verboden, maar zelden gaat er een zondag voorbij, waarop de Engelsche matrozen hetzelve niet bezoeken en dan zich in de bloedigste twisten met de Chinezen inlaten.

De tijd van den wereldhandel, welken China met Europa en Amerika drijft, rigtte zich vroeger naar den stand van den wind en duurde in het algemeen slechts 4 tot $4\frac{1}{2}$ maand; de schepen maakten, dat zij tegen het einde van den Z. W.-monzoon te Canton kwamen. De schepen der Engelsch-Oostindische Kompagnie kwamen op zijn laatst in het begin van September aan, en ten tijde, als de moussons wisselen en de typhoons te verwachten zijn, liggen zij stil te Whampoa en zijn aan deze orkanen niet blootgesteld. Zoodra de N. O.-monzoon begonnen is, nemen de schepen weder hunne lading in en verlaten China, zoodat reeds in Januarij en Februarij de haven van Whampoa vrij ledig van vreemde schepen is. Thans is dit ook veranderd; want sinds de scheepsbouw-

kunst en de zeevaartkunde zoo volkomener geworden zijn, gaan in ieder jaargetijde de schepen naar Canton en keeren ook in elk jaargetijde terug.

Het aantal vreemde schepen, die dezen grooten handel drijven, blijkt uit de volgende opgaven van dezelve van de jaren 1828, 1829 en 1830:

	1828.	1829.	1830.
Schepen der Eng. Oostind. Kompagnie	22	25	21
Country-schepen (d. i. Engelsche, die alleen in Indië varen)	53	47	50
Noord-Amerikaansche	31	54	25
Spaansche	23	31	26
Portugesche	18	22	11
Fransche, Hollandsche, Deensche, Pruissische en Hanseatische	15	26	12
Sandwich-eilandsche schepen	—	—	1
Te zamen . . .	162	205	146

Hierbij valt op te merken, dat de Engelsch-Oostindische Kompagnie-schepen drie- tot viermaal zooveel laden als de overige driemastschepen der andere natiën; van Engeland brengen zij slechts weinig aan, doch zij nemen wel in Indië katoen en riet in. De Country-schepen brengen lading van Indië naar China en keeren meest met ballast huiswaarts.

Van Whampoa tot Canton bestaan de oevers der Parelrivier in vlak land, hetwelk door de groote armen der rivier en door tallooze kleine, zoowel natuurlijke, als kunstmatige kanalen doorsneden wordt. Het stadje Whampoa ligt zelfs op een eiland in de rivier; de stroomarm aan de noordoostzijde van dit eiland heet de jonge rivier, en die aan de zuidwestzijde de oude rivier. De vaart op de jonge rivier is wat korter en wordt meest door de schippers ge-

volgd. Aan alle zijden van de rivier bedekken onafzienbare rijstvelden de vlakte, en de suikerplantaadjen omzoomen niet zelden onmiddellijk den oever; deze is alsdan door eenen dijk opgehoogd en op denzelven staan heggen van platanen (pisangen), oranjeboomen, jasmijn, granaatboomen, mirten en vele andere prachtige boompjes. Da oude stroom is op vele plaatsen zeer ondiep, zoodat men, zelfs met elke scheepsboot, indien men het vaarwater niet naauwkeurig kent, zeer dikwijls op het zand vastraakt. Bij het voorbijvaren op den jongen stroom doet zich het stadje Whampoa zeer lief voor; het heeft eenen toren in den nieuwen Chineschen smaak, die er veel fraaijer uitziet, dan de torens in onze landsteden en dorpen. Een half uur verder opwaarts ligt een groot kerkhof, hetwelk wegens al de muren om de graven zeer bont zich vertoont. Zoo als bekend is, hebben de Chinezen hunne graven aan de hellingen der bergen, en geven aan den muur van een familiegraf den vorm van een hoefijzer; den afgebakenden grond omgeeft een rand van steenen, en aan den ingang der groeve, welke juist in het midden des boogs is, rigten zij steenen tafelen op, welke opschriften tot aandenken aan de overledenen bevatten. Op het land vindt men het familiegraf dikmaals nabij het woonhuis, en de Chinees bouwt reeds bij zijn leven zijne eeuwige rustplaats. Deze praalgraven der voorname Chinezen zijn dikmaals zeer grootsch aangelegd, en door hunne heldere kleur, gewoonlijk wit met eenen rooden rand, zijn zij reeds van verre te zien.

Digt achter de begraafplaats van Whampoa, staat op den top eens heuvels eene 3 verdiepingen hooge pagode, op welker daken vele planten, ja zelfs hooge struiken groeijen.

Op deze vaart tusschen Whampoa en Canton hebben wij veelmalen gezien, hoe de arme Chinezen bij vloed den oever der rivier met matten omzoomen,

waardoor dan, bij eb, vele visschen en krabben achterblijven, welke de Chinezen in den weeken kleigrond van den oever opzoeken. Halverwege Canton, dáár, waar de beide groote armen der Tijgerrivier uitgaan, ligt een vierhoekig kasteel, hetwelk met eenige kanonnen bezet is en naauwelijks aan de Chinesche vaartuigen den doortogt weren kan. Daarentegen is de linkeroever van de jonge rivier met liefelijk gelegene dorpen, met tol- en mandarijnhuizen versierd, voor welke groote borden met opschriften hangen en de lansen en hoeden der soldaten geplaatst zijn. Des nachts branden er zeer groote papieren lantaarnen voor deze woningen, dienende den voorbijvarende tot teekens, dat hij daar aanhouden moet. Ook hier zijn de huizen in de dorpen, en zelfs de alleen staande woningen geheel in de lommer der boomen gebouwd. Een klein gebouw als een tempel, met de gewone lange en klokvormige versieringen der daken, staat hier zeer fraai aan den oever.

Achter het kasteel is de rivier door een groot, midden daarin liggend eiland in twee armen verdeeld, die zich spoedig daarop weder verdeelen. Langs al deze vertakkingen der rivier komt men te Canton; de arm, die als ware het een vervolg is van de jonge rivier, is de kortste, maar heeft dit onaangename, dat op denzelven eene ontzaggelijke menigte kleine vaartuigen ligt, welke met drek geladen zijn, die naar de velden der verschilllende streken gevoerd wordt. De stank van deze drek-sampanen is bij de groote hitte onverdragelijk; duizende menschen zijn hiermede bezig, en het gebruik van deze stof tot bemesting der akkers heeft met de grootste omzigtigheid en spaarzaamheid plaats.

Op den regteroever van de oude rivier ligt eene andere pagode, halverwege Canton; hier is het nog tot op den huidigen dag gebruikelijk, dat de voorbijvarende matrozen, wanneer zij door de gaten des

torens henenzien kunnen, eene teug brandewijn nemen en hem deswege den Brandewijntoren noemen. Niet ver boven dezen toren beginnen in de oude rivier de visschersnetten, die eene halve mijl lang den stroom gansch bezetten en, aan den eenen oever, slechts een zeer smal vaarwater overig laten; de netten zijn zoo digt en in zoo groot aantal uitgezet, dat er misschien slechts weinige visschen doorgaan kunnen. Het zijn dobbers, die in eene regte lijn dwars over den stroom gelegd en door stokken aangewezen zijn, welke op eene gelijkmatige hoogte boven het water uitsteken en aan de punten door een' touw aan elkander verbonden zijn. Op korte, maar geregelde afstanden volgen de tweede en verdere rijen dezer netten, waarin de visschen wel in, maar niet gemakkelijk weder uit kunnen komen. Wanneer de netten gedroogd worden, hangt men ze aan de touwen, door welke de punten der stokken verbonden zijn, en dan doen zich deze toestellen voor de visschers reeds van verre zeer aardig voor.

Iets hooger begint de menigte van Chinesche vaartuigen, welke hier digt nevens elkander voor anker liggen, of naast elkander varen en bestendig met afhouden bezig zijn, gaande dit steeds met een ontzettend geschreeuw gepaard. Aan de oevers staan digte rijen van houten huizen, even als de bamboezen huizen op Luçon, op palen gebouwd, opdat zij van den vloed geenen hinder hebben. Waar het land maar vast is en door den vloed niet overstroomd kan worden, ziet men ook scheepswerven en de werkplaatsen der verschillende handwerkslieden. Eene ongeloofelijke menigte menschen, vooral kinderen, omzwermt deze huizen en de daarnevens liggende vaartuigen. Nog steeds ziet men aan de zijden der rivier kleine vestingwerken; op den linker oever staat het kasteel met den zoogenoemden Lazarusboom, om welken een aantal ellendige sampanen ligt, die met

melaatschen beladen zijn, welke aldaar afgezonderd hun jammerlijk leven slijten. In de straten van Canton loopen intusschen nog zeer vele van deze hoogst ongelukkige menschen rond te bedelen, waartoe zij den voorbijgangers een mandje voorhouden. Het gezigt van deze ongelukkigen is huivering- en helaas ook afschuwwekkend tegen deze zieken; geene andere ziekte kan den mensch zoo afgrijsselijk maken, als deze melaatschheid, die aan de kust van China te huis behoort.

Vaart men een Chineesch vaartuig voorbij, zoo wordt men bestendig gescholden. Fanqua! Fanqua! roepen dadelijk de kinderen en ook niet zelden de volwassenen, terwijl zij daarbij met hunne handen de bewegingen maken, welke de scherpregter bij het onthoofden naar hun landsgebruik in acht neemt. Het woord fanqua beteekent zooveel als witte duivel, en men hoort het, zelfs bij een kort verblijf in China, wel duizendmaal; als men echter van de boot met eenen stok dreigt, of slechts zich houdt, alsof men de boot naar hun schip wil rigten, zoo nemen deze lafhartigen dadelijk de vlugt, al is het schip ook nog zoo groot. De vreemdelingen gedragen zich intusschen ook in dit land hoogst moedwillig, en de lafhartigheid en de verbazende eerloosheid van het Chinesche volk maken het begrijpelijk, dat men zoo iets duldt. Vaart men op de rivier, waar in den omtrek van de stad Canton eene voorbeeldelooze menigte vaartuigen aanwezig is, zoo roepen de vreemdelingen reeds van verre de Chinesche vaartuigen toe, dat zij uit den weg moeten varen, en kunnen of willen de Chinezen dit niet dadelijk doen, zoo slaan de matrozen aanstonds met hunne lange riemen er op los en besprengen de Chinezen met water.

Nog iets verder ligt op den regter oever der Parelrivier een klein kasteel, hetwelk in het Chineesch den naam van Hollandsche dwaasheid draagt, maar,

indien hetzelve tot stand was gekomen, aan de looze Chinezen veel te doen zoude gemaakt hebben. Men verhaalt van dit kasteel, dat de Hollanders eens de Chinesche regering verlof gevraagd zouden hebben, hier aan land een hospitaal voor hunne zieken te mogen bouwen; dit werd hun toegestaan en het huis terstond gebouwd. Maar weldra omgaven de Hollanders de plaats met eenen muur en maakten er schietgaten in, nu eerst het eigenlijke doel van hun plan openbarende. De kanonnen en de ammunitie voor deze onderneming trachtte men, in vaten gepakt, naar de vesting te brengen; deze vaten braken echter bij deze gelegenheid, en zoo werd het gansche plan verijdeld, hetwelk niets minder, dan den aanleg van eene vesting op de Europesche wijze ten doel had, van waar men des noods de stad Canton konde beschieten. De Hollanders verloren, ten gevolge van deze historie, vele van hunne oude vrijheden in China, en in het jaar 1751 mogten, zegt men, de Hollanders nooit met vele schepen te gelijk naar Whampoa komen.

Hoe meer wij de stad Canton naderden, des te grooter werd het getal kleine en groote schepen, die hier bezig door elkander varen, terwijl aan de oevers duizende vaartuigen voor anker liggen. Steeds grooter werd het alarm der voorbij varende Chinezen en steeds luider het geraas, hetwelk, hoog in de lucht, van de stad tot ons overklonk. Zoo veel te meer werden wij verrast, toen wij, midden in het drukste gewoel en zeer nabij de rijke handelstad Canton, twee groote klippen in de rivier aantroffen, van welke de eene, bijna midden in het vaarwater, naauwelijks boven het water uitsteekt, om de voorbij varenden te waarschuwen. Reeds een groot aantal schepen heeft aldaaar den ondergang gevonden, maar de Chinesche regering bekreunt zich niet om de vernietiging der klippen.

Het was lang na zonne-ondergang, toen ik op eene Europesche zeilboot voor de eerste maal te Canton aankwam; de pracht der honderdduizende bontgekleurde lantaarnen, welke rondom aan weerszijden der Parelrivier de vlakke landstreek verlichtten, het bezige leven der tallooze menschen, de raketten, voetzoekers, vuurballen en allerlei soort van vuurwerken, die, onder de luidruchtigste en verschrikkelijkste muzijk en het getier der geraas makende menigte, den goden ter eere afgestoken werden; — dit alles gaf aan den stikdonkeren nacht een waarlijk tooverachtig aanzien. Onder de 10—12000 vaartuigen, die op de Parelrivier, in het gebied der stad Canton, voor anker liggen en als ware het eene voorstad op het water vormen, waren geheele straten in deze drijvende stad op het glansrijkst verlicht, in welke de alleen liggende schepen louter herbergen waren, die druk bezocht werden en waar het zeer vrolijk toeging. Vele schepen waren bijzonder rijk met groote lantaarnen versierd en met vanen en bont papier behangen; men vierde juist bruiloft op dezelve onder de luidklinkendste muzijk en het razendste gejuich, terwijl op andere het lijkfeest over eenen afgestorvenen gehouden werd. Hier waren op hooge staken drie witte vogelen van papier opgerigt, en daaronder brandden lantaarnen met versieringen.

Aangekomen bij de Europesche faktorijen te Canton, steeg ik in het logement af, hetwelk een Noord-Amerikaansch koopman gesticht heeft en waarin geheel naar den Engelschen trant geleefd wordt; toen ik echter den volgenden dag den heer LINDSAY bezocht, met wien ik reeds te Macao de eer had kennis te maken, was deze zoo vriendelijk, om mij eenen intrek in zijn huis aan te bieden, waar ik rustige en ongestoorder mijne plannen konde volvoeren, die ik voor mijn verblijf te Canton ontworpen had. Ook bij den heer MAJORIBANKS, den President der

Engelsche faktorij, alsmede bij alle overige leden dezer Kompagnie werd ik even vriendelijk ontvangen als te Macao.

TWEEDE AFDEELING.

Men hoort zoo dikwijls klagen, dat over China reeds te veel geschreven is en het niet meer mogelijk zoude zijn, iets nieuws over dezen zoo grooten en wonderbaren staat mede te deelen. Wij stemmen dit in geen opzigt toe, maar beweren in tegendeel, dat wij van China nog zeer weinig weten en meest niet dan hoogst onvolledige berigten bezitten. Het ware te wenschen, dat men ophield China als het wonderland te beschouwen en daartegen het vele nuttige overnam, hetwelk de bewoners van dat land door de ondervinding van eeuwen aangeleerd hebben. Tamelijk bekend met het voornaamste, wat over China in het licht is verschenen, zal ik in mijne korte mededeelingen dat alles weglaten, wat met behoorlijke duidelijkheid in vele andere geschriften bevat is en mij in beschouwingen, die een lang verblijf in dit land vereischen, niet verdiepen.

Daar het booze klimaat en voornamelijk ook het late jaarsaizoen mij schier verboden eenige togten voor de natuurlijke historie te doen, zoo konde ik gedurende mijn geheel verblijf te Canton den tijd wijden aan een onderzoek van het volk en deszelfs zeden, en heb, daar mij ook tot dit oogmerk eenige gelden te dienste stonden, tevens getracht eene verzameling van Chinesche bijzonderheden aan te leggen, die tot dusver in de meeste Europesche kabinetten van dien aard nog ontbraken; vele zaken, als wapenen, werktuigen en kleederen moesten met de grootste voorzig-

tigheid gekocht en door omkooping der tolbeambten uitgevoerd worden. Het gelukte mij, de gansche verzameling behouden uit het land te voeren en zij is thans op het Koninklijk ethnographisch museum te Berlijn geplaatst; in den loop van dit verhaal zal ik de gewigtigste voorwerpen van dezelve aanvoeren en er eenige aanmerkingen bijvoegen.

Tot de zeldzaamste dingen, die ik uit China medegebragt heb, behoort een Chineesch plan van de groote stad Canton, welke 4 voeten lang en $2\frac{1}{2}$ v. hoog en met zwarten Oostindischen inkt op fijn zijden papier geteekend is. Eene afteekening van dit plan, op $\frac{1}{3}$ verkleind, is bij dit deel gevoegd. Het is het eerste plan der stad Canton, hetwelk tot ons gekomen en bekend geworden is; het mag des te belangrijker zijn, daar het nu mogelijk is, zich eene meer duidelijke voorstelling van deze stad te maken en haar met de opgaven harer fabelachtige bevolking te kunnen vergelijken. De heer LINDSAY, die aan de kennis, welke ik te Canton opgedaan heb, zoo groot een aandeeel heeft, was in het bezit van dit plan, hetwelk ik dadelijk door eenen Chineschen teekenaar liet afteekenen; het spreekt, dat dit ook zeer heimelijk moest geschieden. Op het nevensgaande plan verwijzende, geef ik hier eene korte beschrijving der stad Canton en hare omstreek; de Chinesche namen der straten, pleinen, tempels en openbare gebouwen, die op het oorspronkelijke aangeteekend zijn, moesten op de verkleinde kopij achterwegen blijven. Het oorspronkelijke bevindt zich thans op de Koninklijke Bibliotheek.

De stad Canton ligt in hare grootste uitgebreidheid onmiddellijk aan den linker oever der Parelrivier, en wordt in het algemeen in de Tartarenstad en de Koopmansstad verdeeld. De Tartarenstad, die iets meer dan de helft der gansche stad bedraagt, is onderscheiden in de oude en nieuwe stad, en is met

een' muur en grachten omgeven, staande alleen door 16 wélsluitende poorten de toegang open. De muur is van zandsteen gebouwd en 2 uren lang. Men ziet op het plan (A) dat dit deel der stad rondom met een breed kanaal omgeven is, hetwelk het water uit de Parelrivier bekomt. Ten zuiden van de oude Tartarenstad is nog een smal stuk (B) daaraan verbonden en ook door een' muur omringd; dit is de nieuwe Tartarenstad, welke voorheen ter vergrooting der Tartarenstad daarbij getrokken geworden is. Midden in de Tartarenstad (a) is het paleis van den Keizer. Drie dagen vóór en drie dagen na zijnen geboortedag gaan de ambtenaren van Canton derwaarts, om voor het beeld des Keizers hunne eerbetuigingen te maken. In de nieuwe Tartarenstad ligt het paleis van den Gouverneur van Canton (d) en niet ver daarvan is dat van den Foo-yuen of den Luitenant-Gouverneur gelegen (e). Het is dit ommuurde gedeelte van de stad, tot hetwelk den vreemdelingen de toegang verboden is; evenwel gaan zij, door nieuwsgierigheid gedreven, met stokken gewapend en in grooten getale door de poorten van dien muur en bezigtigen, trots de bedreigingen der Chinezen, ten minste de nabijgelegene straten.

Dat gedeelte van Canton, hetwelk ten westen der Tartarenstad ligt (C), is de stad der kooplieden; ook hier is den vreemdelingen eigenlijk slechts de toegang tot die straten vergund, welke naastbij de faktorijen liggen; doch met den stok in de hand heb ik mij ook in de verwijderdste kleine straten durven laten zien, en juist dáár was de menigte van winkels, waar ik vele belangrijke oudheden kocht.

Bij D zijn die huizen te vinden, in welke de vreemde kooplieden wonen en die onder den naam van faktorijen bekend zijn; vóór dezelve worden dagelijks de vlaggen dier natiën opgehaald, welke tegenwoordig den hoofdhandel te Canton drijven, namelijk

der Engelschen, Noord-Amerikanen en Hollanders. Het groote opene plein (E) voor de faktorijen is de algemeene landingsplaats voor de booten der vreemde natiën; hier heerscht steeds het drukste leven, dan eens worden goederen aldaar gelost, dan andere aldaar gemerkt en weder verzonden. Te gelijk wordt dit plein door de vreemdelingen tot eene dagelijksche wandelplaats gebruikt, de eenige, die hun daarvoor aangewezen is. Het groote plein (F), hetwelk op het oosteinde van Canton gelegen is, wordt tot eene oefenplaats voor de troepen gebezigd; het bezoeken van hetzelve werd voor kort, even na onze terugkomst, den vreemdelingen herhaaldelijk ontzegd.

De tegenwoordige faktorijen zijn na den grooten brand van het jaar 1822 gebouwd, en hare grootte werd alleen door den brand van dit deel der stad mogelijk. Thans beslagen zij eene ruimte van 16 roeden (van 16½ v.) in de lengte en 14 r. in de breedte; zij worden door de Chinezen Shihih-sanhang of de 13 faktorijen geheeten. Op de ruimte, die op het plan door de 3 vlaggen aangewezen is, staan 9 gebouwen van 2 verdiepingen en meest slechts van 5 ramen in den voorgevel; zij zijn evenwel zeer diep en strekken tot de naaste straat (bb). Men heeft bij het bouwen de grootste spaarzaamheid ten aanzien der ruimte moeten in acht nemen en alzoo op kleine, op elkander volgende afstanden 4 en zelfs 5 voorgevels achter elkander opgetrokken, die dan 2 tot 3 verdiepingen hoog zijn.

De namen dezer gebouwen zijn, van het oosteind af gerekend: 1) de Dam-faktorij (Creek factory); 2) de Hollandsche faktorij; 3) de Engelsche faktorij; deze is het hoofdgebouw en zeer fraai. In de groote eetzaal, die met de beeldtenis van GEORGE IV prijkt, bevinden zich de vier groote spiegels, die op de laatste Engelsche gezantschapsreis onder Lord AMHERST voor den Keizer van China ten geschenke

bestemd waren. De kleine tuin, die voor de Engelsche faktorij ligt, dient den leden tot eene wandelplaats. Eene kleine sterrewacht, welke de Engelschen op het gebouw der faktorij opgerigt hebben, is zoo hoog, dat men van hier een heerlijk uitzigt over de gansche stad Canton en hare omstreek geniet. Het is zeer bevreemdend, dat de Chinesche regering hiertoe hare toestemming gegeven heeft. 4) De groote en rijke faktorij, tegenwoordig ook de Perzische faktorij genoemd, waarin de Oostersche kooplieden wonen; eene kleine straat scheidt dit gebouw van de Britsche faktorij. 5) De oud-Engelsche faktorij; 6) de Zweedsche faktorij; 7) de Keizerlijke faktorij; 8) de kostbare en gelukkige faktorij; 9) de Amerikaansche faktorij, waarvoor de laatste der vlaggen staat. Hierop volgt eene smalle straat, de Chinesche genoemd, waar de meeste Chinesche kooplieden en fabrikanten wonen, die den kleinhandel met de Europeanen drijven. 10) Het hoekhuis op de andere zijde der Chinesche straat wordt door eenen hongkoopman bewoond. 11) De Fransche faktorij; 12) de Spaansche faktorij en 13) de Deensche faktorij.

De geheele linker oever van den Choo-keang of Parelstroom, zoo ver zich de stad Canton uitbreidt, en ten deele ook de regter oever dezer streek, is met vaartuigen van allerlei aard bedekt, die hier eene ware waterstad vormen; men berekent het aantal schepen, welke hier, deels voor altijd vast, deels voor anker liggen, op 10 tot 12000, met eene bevolking van 20,000 zielen. Er zijn bijzondere ambtenaren aangesteld, die over dit deel der stad het opzigt hebben. Ieder vaartuig is op een register gebragt, en het getal derzelve in het gebied van Canton zoude tot op 84,000 stuks beloopen, zoo dit niet overdreven is. Een zeer groot deel van deze vaartuigen noemt men Tau-kea's; zij zijn slechts 10 tot 12 voeten lang en 6 v. breed, en meest met 2 tot 3

personen bemand. Die, welke hier altijd vast liggen en de eigenlijke waterstad vormen, liggen in lange rijen aan elkander en zijn alle van denzelfden vorm; het voorste gedeelte van deze schepen is breed en vlak en dient tot straat, welke tusschen deze rijen van schepen even zoo regt loopt, als die in de vaste stad. Wat meer binnenwaarts liggen de Chinesche oorlogsschepen, welker aantal, alleen voor Canton, op 6- tot 700 geschat wordt.

Men meende sedert eenigen tijd, nadat men de statistieke schriften van dit land begonnen is over te zetten, de bevolking van Canton zeer naauwkeurig te kennen. Jammer dat er van alle kanten zich twijfel opdoet tegen de juistheid van die Chinesche opgaven, waarvan de gronden wel niet volkomen zeker, maar ook niet geheel te verwerpen zijn. Men heeft eene latere aannaderende begrooting op deze wijze gemaakt. Te Fuh-shan, twee Engelsche mijlen westelijk van Canton, zijn de groote werkplaatsen voor manufakturen; aldaar zijn 17,000 personen in de zijdeweverijen aan het werk. In Canton zijn 50,000 menschen met het vervaardigen van doek bezig, waarvan ongeveer 2500 werkplaatsen aanwezig zijn. Het getal der schoenmakers beloopt er 4200 en die der barbiers 7300. Telt men al deze handwerkslieden te zamen en neemt dezelve voor $\frac{1}{4}$ van het geheele getal, zoo bekomt men voor dezen eene som van 246,000, welke misschien als het vierde gedeelte der gansche bevolking van Canton aan te merken is, uitgezonderd de waterstad, die op 252,000 koppen gerekend wordt. Naar deze begrooting zoude Canton eene bevolking van 1,236,000 menschen bezitten.

Daar de straten van Canton slechts 5 tot $5\frac{1}{2}$ voet breed zijn, zoo is het gedrang in dezelve geheel ongeloofelijk, en dikmaals ontstaat er zulk eene stremming, vooral aan de hoeken, dat men niet van de plaats kan. De lastdragers loopen in deze smalle

straten bestendig langzaam voort, al roepende: plaats! plaats! en onder hunne zware lasten als de paarden hijgende. Dan eens trekken er lange rijen lastdragers met muzijk voorop daarheen, om groote geschenken aan de voorname mandarijnen te overhandigen, en dan eens zijn het lange bruiloftstreinen, die den prijs, waarvoor de bruid gekocht is, aan hare ouders brengen; de schelklinkendste muzijk, de bontste kleedingen, even als bij eene maskerade in ons land, vergezellen deze rijen met volle korven, kisten, schotelen, versierselen, enz. De bontste hoofdsieraden, van fraai gekleurd papier gemaakt, vele rijk met goud belegd en sommige met honderde kleine aardige poppen bezet, geven aan deze optogten in zekere afdeelingen het schitterendste, maar ook het zonderlingste voorkomen. Wanneer men deze optogten voor het eerst ziet, gelooft men werkelijk een poppenspel te aanschouwen, hetwelk zich echter, in deze zoo geweldig bevolkte stad, dagelijks meermalen herhaalt, en wel in ieder' hoek der land- en waterstad; dikmaals kruisen zich deze treinen, die door verschillende straten gaan, en dan is de geheele gemeenschap afgebroken. Behooren deze treinen aan mandarijnen van hoogen rang, zoo zijn zij van eenige soldaten vergezeld, welke met hunne hoeden van draad en de karwats in de hand bezijden den trein gaan, maar er zeer armoedig uitzien. Daar het overbrengen van den koopprijs der bruid, alsmede van het bruidsgeschenk in het openbaar geschiedt, zoo is de weelde daarbij grooter, dan bij onze bruiloften. De bruiloftstrein van een' rijken hong-koopman is dikmaals 2 uren lang; duizende en duizende ledigloopers, kinderen en ander gespuis zijn daartoe gehuurd en in bonte, meest geborduurde of toch gegalonneerde kleederen gestoken, welke de armere lieden huren, maar de rijken voor deze optogten geheel nieuw maken laten. Honderde vergulde kasten, die aan de zijden open zijn, om

de daarin liggende geschenken te kunnen zien, worden binnen zulk een' grooten optogt gedragen, en duizenden van die bonte papieren versieringen moeten aan dezelve den glans geven. Het is ongeloofelijk, hoe groot de menigte fabrijken is, welke dergelijke papieren versierselen maken, die zich moeijelijk laten beschrijven.

Ondanks al dit onophondelijk gewoel in de straten van Canton, zijn dezelve nog met alle mogelijke kramen van spijzen vernaauwd; overal staan op de straten gaarkeukens, waar het eten bereid en voor de armeren te koop is. Eene soort van vleeschballetjes schijnt eene geliefkoosde spijs te zijn; men ziet daarvan altijd groote hoopen staan. Gebraden visch, hoender, eenden, ganzen, varkens, honden, katten en alle andere aanwezige gedierten hangen daar aan de zijden uit. Wat de vleeschspijzen aangaat, zoo zijn de Chinezen daarin niet zoo keurig, als wij Europeanen; zij eten schier alles, wat hun voorkomt. Op de straten der stad, vooral echter op het groote plein voor de faktorijen, ziet men dagelijks eene menigte van levende vogels te koop, die bij ons nog geene liefhebbers gevonden hebben; hier zijn arenden, uilen, havikken, ooijevaars en vele soorten van reigers, strandloopers, kievieten, enz. te zien. Voor den Europeaan kan niets belagchelijkers zijn, dan wanneer hij de Chinezen met een' draagstok ziet aankomen, waaraan twee vogelkooijen hangen, welke, in plaats van vogelen, honden en katten bevatten. Eene kleine dikke soort van poedel scheen ons toe de meest geliefkoosde tot spijs te zijn; in hunne rieten kooijen zitten zij zeer bedroefd, wanneer zij ter markt gebragt worden, terwijl de katers een ontzettend gehuil maken, alsof zij van hun lot bewust zijn. Het vleesch van deze laatste dieren is in China, wanneer zij goed gevoederd zijn, zeer geacht en siert den disch der rijken. Andere Chinezen dragen op hunne

draagstokken eene reeks van verscheidene dozijnen ratten, die zeer zindelijk afgestroopt zijn en, als de varkens bij ons, nadat zij opengesneden zijn, met een dwarshoutje aan de achterpooten opgehangen worden; zoodanige rij van ratten ziet er zeer aardig uit, zij worden echter alleen door de armen gegeten.

De jagt is in China vrij en de Chinesche jagers, welke hun wildbraad naar Canton te koop brengen, zien er zeer koddig uit; het zijn steeds zeer groote en sterke menschen, die bijzonder groote hoeden dragen, tegen de zonnestralen, waaraan zij bijna bestendig blootgesteld zijn. De jagtgeweren, waarmede zij schieten, zijn gewoonlijk 7 tot 8 voeten lang, doch ook wel 10 v.; het zijn nog dezelfde geweren, gemaakt naar die, welke de Portugezen voor 300 jaren naar China bragten; de Chinezen namen dezelve toen wel over, maar van verbeteringen daaraan wilden zij niets weten. Wij hebben zulk een geweer, als nog heden bij het leger in gebruik is, medegebragt; het is nog zonder kolf, met een' lontstok voorzien. De Chinesche jagers schieten met fijn gehakt ijzer en men moet bij het eten van hun wild zeer voorzigtig zijn. Wanneer de jagers in de stad komen, hebben zij de geschotene vogels op den langen loop van hun geweer geregen, waaronder dan zelden eenige reigers ontbreken.

Buitendien ziet men in de naauwe straten vruchten te koop, zoo als reeds vroeger opgenoemd zijn (bl. 351). Daarbij zijn, vooral in eenige straten, schildpadden, schaaldieren, trepang (eene soort van wormen) en visschen te koop, allen zeer versch, de laatste in tobben, die bestendig met versch water voorzien worden, hetwelk uit een vat loopt, dat daarboven staat. Van deze markten komende, ziet men de arme Chinezen naar huis gaan en de graten van den visch medenemen, dien bereids de rijke gekocht heeft, of ook een stukje spek, zoo groot als een teerling, op een'

langen grashalm gestoken, om daarmede de rijst vet te maken.

Ook in onze volkrijke steden is er steeds eene menigte menschen, welke op de straten rondslenteren en niets doen; doch in Canton is dit getal zeer groot. Overal op de openbare pleinen, waar maar ruimte is, staan zij daar rondom zich te kijken. Op het groote plein voor de faktorijen zijn op elk uur van den dag duizende Chinezen te zien, en als er zich hier of daar een Europeaan laat zien, komen zij in scharen bijeen hem omringen en aangapen. Alom, waar iets verkocht wordt, of waar eene boot landt, verzamelen zij zich binnen eenige oogenblikken tot groote hoopen, om te zien, wat er geschiedt.

De Chinezen mogen noch wapenen noch stokken dragen; in plaats daarvan, hebben zij waaijers in de hand, die zij wel, wanneer de zon niet schijnt, in de halskragen steken. Dagelijks weg dragen de gewone Chinezen slechts mutsen van zwarte zijde met een knopje van zwarte of roode zijde daarop; de tolbeambten dragen een klein schild aan de muts, dat gelijk aan een kasteel, doch rond is. De rijke Chinees gaat geheel in zijde gekleed en wel meest in gebloemd damast; in het koude jaargetijde draagt hij enge zijden broeken, die van onderen toegebonden worden, doch deze broeken bestaan niet, gelijk de onze, uit één stuk, maar uit twee deelen, een voor ieder been, welke dan boven door eene sjerp zamen gebonden worden, waaraan nog een zakje voor het horologie, den tabak en het opium hangt. De zijden overjakken met lange mouwen zijn in den zomer enkel, in den winter met watten voorzien en worden ter zijde met eenige ronde knoopjes bevestigd, die gewoonlijk bij de welgezetenen van goud zijn. Zulk een jak reikt slechts tot aan het midden en is meermalen, bij zeer rijke lieden, van hooge waarde; ik heb ze gezien van fluweel, geheel zonder naad en

met daarin gewerkte bloemen versierd; een waar kunststuk der Chinesche zijdeweverij! De Chinees draagt geene handschoenen, maar trekt, als het koud is, zijne armen in de groote mouwen terug, en daarbij zich tevens geheel krom te zamen, zoodat men in het begin eenen kreupelen meent te zien. De haarvlecht is het grootste sieraad van den Chinees, en door het afsnijden van dezelve wordt hij zoo onteerd, dat hij zich het leven beneemt. De dienaren der kerk in China dragen geene haarvlechten, weshalve zij, als gemeene dieren, verachtelijk behandeld worden. Wanneer men met eenen Chinees den gek scheert en hem dreigt, de vlecht te willen afsnijden, zoo laat hij nooit na te zeggen, dat men hem liever den hals afsnijde. Het is vreemd, dat de vlechten bij de mannen zoo buitengewoon lang en sterk zijn, zoodat zij in schoonheid het fraaiste haar van onze vrouwen overtreffen; daarbij zijn zij geheel zwart geverfd.

Die zwierige Chinezen, wier haar niet zeer lang is, laten er zich zwarte zijde in vlechten, zoodat de vlecht alsdan eene lengte tot aan de hielen bekomt; in het algemeen is de zorg voor het hoofd bij den Chinees van het hoogste gewigt, en hij is ook door de gewoonte genoodzaakt, veel tijd daaraan te verkwisten. Zoo als bekend is, dragen de Chinesche mannen het hoofdhaar tot aan de kruin geschoren, en wel met het scheermes, hetwelk met moeite geschiedt, daar dit hoofdhaar door het gedurige scheren zoo hard als borstels wordt. De barbiers zijn in China zeer talrijk, daar niemand zich zelven scheren kan en dewijl dit werk bij de Chinezen veel meer tijd vordert, dan bij ons; men ziet er daarom van deze lieden steeds rondloopen en herkent hen aan de groote toestellen voor dit werk, die zij met zich op de schouders dragen. Canton alleen bezat in 1832 ongeveer 7300 baardscheerders! Des voormiddags ziet men op

alle openbare pleinen een aantal barbiers staan, welke aan de arme Chinezen openlijk hun werk verrigten; de kast, waarin zij hunne werktuigen dragen, dient daarbij om op te zitten, en in de andere kast hebben zij een komfoor en een' pot met heet water. Zij scheren niet slechts den baard en het hoofdhaar, maar het gansche gelaat; daarbij worden dagelijks de haartjes in den neus en de ooren met kleine werktuigen uitgeknipt en de wenkbraauwen, alsmede de lange knevels, die bijna alle Chinezen dragen, gepunt en de vlecht wordt van nieuws gevlochten.

Dat de Chinezen zoo onwelvoegelijk zijn, en dergelijke, gelijk nog vele andere hoogst onbetamelijke dingen op de opene straat verrigten, laat zich blijkbaar als een gevolg van hunne maatschappelijke inrigtingen verklaren; want overal, zoowel bij groote volkeren als in kleine familiekringen, waar de vrouwen niet geacht zijn en geen deel mogen nemen aan het algemeene leven, dringt zedeloosheid binnen. Zeer zelden ziet men onder het groot aantal mannen op de straten en de pleinen eene vrouw of een meisje. Vrouwen van stand kan men alleen aan den oever der rivier te zien krijgen, wanneer zij of uit de schepen stijgen en in de draagstoelen geleid worden, of omgekeerd zich inschepen, om naar de landhuizen harer heeren te varen; met hare kleine voeten gaan zij dan als op stelten, en dienstmeisjes, wier voeten althans iets grooter zijn, moeten haar dan ondersteunen. De kleeding van deze voorname vrouwen is inderdaad tooneelmatig, en op de prenten, welke tot ons uit China komen, nog op verre na niet bont genoeg geteekend. Het hoofdtooisel vooral is zeer bont, met gouden spelden en bloemen gesierd; ook wordt daarbij zeer veel valsch haar gebruikt. Wij hebben dames gezien, wier gansche aangezigt wit geblanket was, uitgezonderd een paar roode vlekken op de wang en aan de kin; andere waren daarentegen geheel vleesch-

kleurig en hadden alleen op de onderlip eene rozeroode vlek, zoo groot als een stuivertje ongeveer.

Wij vervolgen hier weder de beschrijving der straten in de stad en van hetgene wij daarin gezien hebben. Die straten der Koopmansstad, waar de groote handelhuizen staan, zien er zeer eigenaardig uit; voor ieder zoodanig huis hangen 2 tot 3 groote 12 tot 15 voeten hooge borden, rood of zwart geverwd, waarop de namen van den koopman en zijn handelsbedrijf staan met groote letters, welke dikwijls van geel koper of tin zijn. De winkels zijn gewoonlijk zeer klein, maar ook slechts als magazijnen van monsters te beschouwen, welke men bezien kan, om daarnaar de bestellingen te doen. De vreemde koopman geeft bij zijne bestellingen, die naar de monsterproeven gedaan worden, den tijd van zijn vertrek op, en eenige dagen bevorens wordt hij door den Chineschen koopman verzocht, op eene of andere plaats te komen en zijne bestelde goederen na te zien. Dáár vindt men alles wél ingepakt, alleen de deksels der kisten zijn nog niet gesloten; de koopman geeft eene lijst van alles, wat in de kisten bevat is, en het staat thans den vreemdeling vrij, deze kisten eene voor eene te laten uitpakken en nazien, hetwelk dan ook met eenige steeds geschiedt. Waarschijnlijk bedriegt wel ieder Chinees, als hij maar zeker is, dat hij zijn eigen belang daardoor niet benadeelt. Al deze kooplieden, met wie de vreemdelingen handelen, spreken wat Engelsch, en zoodra men voor de eerste maal eenen Chineschen winkel binnentreedt, vragen zij gewoonlijk in die taal: „Hebt gij vroeger in China geweest?” en „komt gij terug in China?” Hiernaar rigt zich de eerlijkheid van de kooplieden; men kan zich echter zeker op hen verlaten, wanneer zij gelooven, dat men in China terug komt en hen dan andermaal iets zal laten verdienen. In de naast aan de faktorijen belendende straten hebben de Chinesche

handelaars hunne namen in het Engelsch op hunne uithangborden geschreven, en deze huizen zijn ook met getalletters gemerkt; hier leest men bijv. Wongqua, Old Tom, Yching, Lyndching, Kingqua en dergelijke namen meer van twee lettergrepen.

Eene ongeloofelijke menigte bedelaars, meest blinden, trekt den ganschen dag door deze enge straten der stad; zij gaan van huis tot huis en zingen, terwijl zij daarbij met twee eenvoudige stukjes hout eene hoogst eentoonige muzijk maken. Daar het in China een loffelijk gebruik is, geenen noodlijdenden bedelaar zonder aalmoes te laten gaan, zoo laat men deze arme lieden dikwijls uren lang zingen, voordat hun een caesch ($\frac{1}{800}$ piaster) gereikt wordt; deed men dit niet, zoo zouden er inmiddels reeds weder 3 tot 4 andere bedelaars gekomen zijn, die nu het huis voorbijgaan, wanneer reeds een hunner kameraden daarin is.

In het algemeen zijn de woningen der handwerkers en der fabrikanten in de stad Canton zoo verdeeld, dat doorgaans gelijke fabrikanten in eene en dezelfde straat wonen; zoo heeft men er eene straat van schrijnwerkers, van verlakkers, van goudsmeden, van schilders, van porseleinbakkers, van oudheden en vele andere, welke den naam naar de bedrijven dragen, die daarin voornamelijk gehanteerd worden. Zonderbaar is de groote handel in zoogenaamde Chinesche antieken, die te Canton en, naar het schijnt, in gansch China gedreven wordt. Er zijn lange straten in Canton, waar in ieder huis een magazijn met echte en nagemaakte antieken voorhanden is, en dikmaals steken de grootste kapitalen in de waarde van zulke goederen, waarmede eene of meer kamers gevuld zijn. De meeste dezer antieken bestaan in vazen, tafels en werktuigen met zeer oude opschriften, beelden, ringen, bekers enz., die alle uit een vroeger tijdperk van der Chinezen kunst afstammen, welk

tijdperk thans, sedert de militaire regering der Madschoeren, geheel is ten onder gegaan. De tegenwoordige Chinezen houden zich slechts met navolgingen van deze meer edele vormen uit dat tijdperk bezig en zij toonen nog steeds zulk eene ingenomenheid met deze voorwerpen, dat het te verwachten is, dat ook de kunst zich weder in China zal verheffen. De antieken zijn meest van metaal, van koper of van verschillende kostbare steenen, en men heeft voor dezelve zelfs eigene, dikwijls zeer fraaije voetstukken van hout gemaakt, waardoor derzelver waarde nog verhoogd wordt. De prijs echter voor zulke goederen is somwijlen bovenmatig hoog. Wij hebben antieke armbanden van melkwit agaat gezien, die men zeide dat uit de familie van CONFUCIUS afkomstig waren en ettelijke duizend piasters waard geschat werden; zoo ook een oud snaren-instrument, het eenigste welluidende, hetwelk China bezit, aan een lid van diezelfde familie zoude toebehoord hebben en voor 2000 p. gekocht was geworden, terwijl ik voor een ander, even zoo goed, 15 p. gaf.

Vergezeld van een' Chineschen koopman, OLD TOM met name, doorkruiste ik bijna dagelijks de handelstad van Canton, en wel zeer geregeld, volgens het bijgevoegde plan. De Chinees bragt mij in de winkels, waar ik mij de goederen uitzocht en naar derzelver prijs vernam; wilde ik er dan iets van koopen, zoo gaf ik hem een teeken; hij teekende dit snel op en ging later zelf daarheen, om het te koopen en mij de goederen in het geheim te bezorgen. Op deze wijze verkreeg ik al de Chinesche wapen- en handwerktuigen, welker uitvoer verboden is. Bij zulk eene wandeling kwam ik ook in de verwijderdste straten in het noordelijk deel der stad, alwaar vele wapensmeden woonden en verbazend groote magazijnen daarvan aanwezig waren. Ik wilde hier de Chinesche scherpregtersbijl koopen, welke veel overeen-

komst heeft met een zeer breed zwaard; zij kostte 7 p., doch mijn Chinees weigerde die te koopen. Bij het zien van dit werktuig vervulde hem nog te veel ontzag voor de wetten zijns lands, mij verzekerende, dat hem onfeilbaar het zwaard zoude treffen, zoo hij op deze daad betrapt werd. In deze afgelegene straten waren ook vele magazijnen van antieken, doch van eene mindere soort en met onze winkels van oude kleêren te vergelijken; ik vond er echter uitnemend fraaije zaken voor eenen billijken prijs te koop. Dáár bevonden zich ook huis aan huis de zonderlingste fabrijken, zoo als onze kunstvlijt nog niet heeft voortgebragt. Hier werden namelijk lompen van dezelfde kleur tot groote stukken doek zamengeplakt, zoodat ze op nieuw tot kleederen verwerkt konden worden; honderde menschen waren daarmede bezig. Men zegt, dat zulk doek na het zamenplakken gebleekt en veel handel daarin gedreven wordt. Tot het gladmaken van hetzelve gebruikt men koperen bekkens, met een' steel voorzien, waarin de gloeijende kolen gelegd worden; daar de vensters en de deuren hier steeds open staan, zoo verdienen deze soort van strijkijzers, die zeer lang heet blijven, boven de onze den voorrang, en worden ook algemeen in China gebruikt. Zoo zijn er ook straten in Canton, waar schier in ieder huis zwaluwnesten verkocht worden; eene menigte menschen is steeds bezig, om met ijzeren haakjes, deze nesten van onreinigheid en de vederen te zuiveren, en dezelve vervolgens te sorteren. Bezienswaardig zijn mede de fabrijken, waarin de welriekende houtkaarsen gemaakt worden, uit fijn gewreven hout namelijk, eenig sandelhout, rijstslijm en wat menschendrek; den laatsten misschien wegens de hars van de gal daarin vervat. Dergelijke lonten, die in den handel gebragt zijn, om tot het aansteken der sigaren te dienen, zijn volkomen regt; de Chinezen hebben echter, vooral in hunne winkels,

eene menigte daarvan, welke spiraalvormig gewonden zijn en, op een' voet van draad staande, dag en nacht door branden. Het scheen mij toe, dat het branden dezer kaarsen de hoofdoorzaak van den eigenaardigen reuk is, die alle goederen aankleeft, welke uit China tot ons komen, even zoo als de Engelsche goederen naar steenkolen rieken. Des nachts hebben wij zelfs zulke kaarsen voor de huizen zien branden, zoodat gansche straten met den reuk daarvan vervuld waren.

Die gal bevattende stof gebruiken de Chinezen ook, om daarvan, met rijstslijm en eenige andere stoffen, een papsel te maken, waarmede zij de groote kisten beplakken, die tot ons komen en met groen-graauw papier beplakt zijn. Men zegt, dat dit papsel minder door insekten aangetast wordt.

Midden in de stad Canton wordt het glasblazen even zoo gedreven, als ieder ander bedrijf; de inrigtingen daartoe zijn echter zoo doeltreffende, dat door deze fabrijken niet ligt brand ontstaan kan. Gelijk de Chinezen alles anders maken dan wij, maar evenwel even goed hun oogmerk bereiken, zoo was ook hier de arbeid in hunne glasblazerijen geheel onderscheiden van den onzen. In onze tegenwoordigheid lieten wij bijv. groote glazen bollen van 4 voeten hoogte blazen; de wijze, waarop zij deze groote masse glas aan de pijp bragten, was zeer eigenaardig. Zoodra de blaaspijp de eerste maal uit de glasmasse gehaald werd, werd dezelve door ijzeren spadels vast aangeklopt en wat afgekoeld; daarop werd de pijp met den brok glas andermaal in de masse gestoken en weder op dezelfde wijze afgekoeld. Zoo hechtte er zich van lieverlede eene groote hoeveelheid glas aan de blaaspijp en werd dan ten laatste nogmaals doorgegloeid en snel uitgeblazen. De Chinezen arbeiden met hunne pijp op eene houten bank en maken den glasbrok met eenen ijzeren spadel glad,

terwijl wij denzelven op eene ijzeren plaat rollen. Gelijk het scheen, kunnen de Chinezen het glas niet buigen; maar desniettemin, om klokken tot verschillend gebruik zamen te stellen, snijden zij deze groote geblazene bollen in evenredige stukken door en bereiken zoo volkomen hun doel. De glasslijperijen zijn ook zeer eenvoudig; het rad is in het midden van eene tafel en wordt door de voeten van eenen arbeider bewogen. Het beleggen der spiegels is ook van onze manier verschillend; zij leggen de bladen tin in eenen ondiepen bak en gieten het kwikzilver daarover, hetwelk zij vervolgens door eene schuinsche stelling van den bak laten wegloopen, leggende dan de glasplaat op het amalgame. Het glas der Chinesche spiegels is zoo hard, dat deze metalen spiegels gelijken, doch het is onzuiver en daardoor minder goed dan het onze.

Wij bezochten ook porseleinfabrijken en zagen de gansche porseleinbakkerij. Het Chinesche schilderwerk op het porselein is, gelijk bekend is, niet fijn, en dit wordt ook met de grootste slordigheid bewerkt; kleine kinderen, in lompen gehuld, zagen wij zitten te schilderen. De ovens zijn zeer goed ingerigt met de meeste besparing van brandstof, dewijl het hout te Canton zeer duur is. Bij iedere nieuwe vulling worden deze ovens nieuws opgezet en de bovenste opening wordt door porseleinen platen gedekt. De ovens zijn rond en staan midden in de werkplaats; beneden, aan den voet van den oven, zijn 10 gaten tot het stoken aangebragt en aan den bovensten rand van denzelven zijn 24 zeer kleine luchtgaten. Alleen de zeer kleine en fijne stukken worden in vaste ovens gebakken, die echter slechts eenige voeten hoog zijn; aan het eene eind worden zij gevuld en onder, ter zijde, zijn 3 tot 6 openingen om te stoken, terwijl boven in het dak, en wel aan het eene eind van hetzelve, het luchtgat aanwezig is.

Groote drukkerijen hebben wij in Canton niet te zien gekregen, maar wel zagen wij bij de groote kooplieden al de opschriften drukken, welke zij tot het aanduiden van hunne te verzenden goederen noodig hadden, en de toestellen hiertoe waren inderdaad hoogst eenvoudig. Op een' stoel lag een houten vorm, waarin de onderscheidene letters en figuren, die van hard hout gesneden waren, gelegd en, om ze ook op eene gelijke hoogte te brengen, op eene klevende kleimasse bevestigd werden. Op eene bank, nabij den stoel met den letterbak, lag een hoop papier, waarvan de eene rand vastgekneld was. De drukker bestreek nu zijne in orde gezette letters met inkt, door middel eener kwast van de vezelen van de kokosnoot, legde vervolgens een blad papier uit den daarnaast liggenden hoop op zijne letterplaat en streek daarover met eene soort van pop, die insgelijks van vezelen van kokosnoten tot eenen bal was te zamen gevoegd. Van eene pers was alzoo in deze handdrukkerij niet de vraag en evenwel ging het drukken zeer snel zijnen gang. Zoodra nu het eerste blad afgedrukt was, werd hetzelve door een' anderen Chinees, die bij den hoop papier stond, door een stokje afgenomen en een nieuw vel weder op de plaat gelegd.

Zeer dikwijls ziet men op de opene straten de zoogenaamde Chinesche artsen staan en hunne heilzame geneesmiddelen uitventen; iederen voorbijganger prijzen zij de buitengewone werking van deze middelen aan, welke meest bestaan in versche kruiden en wortelen, die op den grond uitgespreid liggen; buitendien zijn er in de straten der stad nog huizen met ordelijke apotheken, doch de kruiden en wortelen zijn ook daarin de hoofdzaak. Omtrent de geneeskunde der Chinezen kunnen wij niets mededeelen, wegens ons kort verblijf aldaar en onze onbekendheid met de taal. Even moeijelijk was het, over den staat der militaire

geneeskunde bij de Chinezen inlichtingen te bekomen. Van heelkunde, vooral operatieve, weten de Chinezen niets. Opmerkelijk is het, dat de blaasjes, die zich door de aansteking der hondsdolheid vertoonen, reeds van oudsher den Chinezen zouden bekend geweest zijn.

Wij bezochten ook de boortoestellen der echte paarlen en zagen daar groote hoopen van kleine en grootere paarlen, die in China over het algemeen zeer goedkoop zijn, in vergelijking althans tot derzelver duurte bij ons. Vóór dat de parelen geboord worden, doet men ze in groote linnen zakken en wascht ze in stroomend water af, waarop zij gedroogd en naar hare grootte uitgezocht worden. Hij, die boort, zit voor een' eenvoudigen houten bak, welke eenige lijnen hoog water bevat; aan de eene zijde van dezen bak zijn kleine kogelvormige holligheden van verschillende grootte, naar de grootte der parels. De boorder vat eene parel met een pincet, legt haar in eene der holligheden en klopt met een' kleinen hamer juist op de plaats, waar geboord moet worden; nu zet hij op dit punt zijne naaldboor en boort het gat, terwijl hij de naald door de zijdene pees van een' 3 voeten grooten boog in beweging zet. Gewoonlijk zit er een aantal werklieden in eene rij, alle met deze lange bogen in de hand arbeidende, hetwelk zich zeer vermakelijk voordoet.

Eenige aanmerkingen over den handel der Chinezen in insekten mogen ook niet onnut zijn. Deze handelstak, die thans jaarlijks toeneemt, is alleen voor de vreemdelingen ontstaan, welke in de vorige eeuw met de grootste belangstelling de schitterende insekten van dat land tot ons naar Europa bragten en zich dezelve zeer duur lieten betalen. Het is geen wonder, dat maar zelden een enkel insekt in die kisten, waarin zij tot ons komen, onbeschadigd is; want zij worden eerst bij vele duizenden in groote kasten

opbewaard, en wel iedere soort in eene afzonderlijke kast. Op eene enkele na waren al de torren, welke wij in deze verzamelingen zagen, zeer bekende voorwerpen, die steeds in de kistjes te vinden zijn, welke tot ons komen. Nog heden pleegt ieder scheepskapitein zulk een insektenkistje mede te nemen; de prijs van hetzelve is in China 4 tot 6 real de plata, alzoo hoogstens een Pruiss. daler voor het kistje.

Wegens de oneindig vele fabrijken, die zich midden in de stad Canton bevinden, en wegens de volkrijkheid, is het natuurlijk, dat er menigmaal brand ontstaat, welke echter in het algemeen, daar al de huizen van steen gebouwd zijn, slechts zeer weinig schade aanrigt. Zoo vaak er brand ontstaat, moeten de Adjudant-Generaal van den Onderkoning en de Opperbevelhebber der troepen, de Generaal der Tartaren genoemd, alsmede alle voorname mandarijns zich derwaarts begeven en op het blusschen toezien. De Chinezen hebben ook brandspuiten en wel tamelijk groote; water is er overal in de kanalen en in de putten op de straten. De opening tot deze putten is maar zeer klein en steekt niet boven het voetpad der straten uit; de emmers met water trekt men door middel van kettingen op, daar er geene plaats is in deze naauwe straten voor groote werktuigen.

Nog willen wij de groote Chinesche schilderfabrijken gedenken; zulken naam verdienen deze inrigtingen toch slechts: want geld te verdienen is het eenige doel van hen, die daarin werken. Het schilderen met olieverf op glas en hout is het gewoonste werk, en men ziet eenige van deze stukken, die inderdaad zeer veel talent van den kunstenaar verraden, hetwelk echter niet behoorlijk gevormd is. Ongelukkig wordt deze schoone kunst zoo algemeen tot het voorstellen van de ijdelste zaken misbruikt, dat er geheele schilderwinkels zijn, waar alleen dergelijke stukken te vinden zijn; hier heeft iedere schilderij en ieder spie-

gel, klein of groot, aan de achterzijde eene schuif, en wanneer men deze opent, komt er een onwelvoegelijk beeld voor den dag; doorgaans is het dezelfde afbeelding, die men op de voorzijde ziet, maar de personen zijn anders afgebeeld. Men zoude het niet gelooven, hoe algemeen de smaak bij de Chinezen voor deze voorwerpen is; want zeker in ieder huis vindt men zulke meubelen en ieder gewone spiegel is daarmede voorzien. De Chinesche schilders zijn zoo doorleerd in deze soort van dingen, dat het de welvoegelijkheid kwetsen zoude, wilden wij den lezer nog verder over hunne kunst onderhouden. — De Chinesche schilderkunst op zoogenaamd rijstpapier is bij ons nieuwelings, wegens de uitmuntend fraaije kleuren, veel bewonderd geworden; over deze wijze van schilderen verwijzen wij naar Kapitein WENDT's geschrift, hetwelk hij daarover in 1829 te Berlijn uitgegeven heeft. Het ware te wenschen, dat deze wijze van schilderen ook bij ons ingang vonde, daar alle daartoe noodige middelen zeer gemakkelijk te verschaffen zijn.

Ook de fabrijken in waswerk zijn zeer bezienswaardig; de bloemen, welke men daarvan maakt, zijn uitnemend fraai. De groote waskaarsen, welke bij bruiloftsfeesten gebruikt worden, zijn dikmaals 3 tot 4 voeten lang en evenredig dik; zij zijn over hare geheele oppervlakte met deze fraaije wasbloemen bedekt.

Op zekeren dag bezochten wij de zoogenaamde bloemtuinen (tate) van Canton, welke aan den regter oever der rivier, tegenover de stad, slechts wat meer bovenwaarts, gelegen zijn; van de faktorijen heeft men slechts een half uur varens daarheen. De Parelrivier is hier, boven de faktorijen, zeer breed en van alle zijden vloeijen groote stroomarmen daarin, welke waarschijnlijk eerst door kunst zoo groot gemaakt zijn. Het verval van het water scheen

ons niet groot toe, maar de eb en vloed zijn in deze streek der rivier nog aanzienlijk. De scheepvaart was ook op deze breede waters zoo druk, dat de vaartuigen bestendig moesten afhouden; belangwekkend was het verschil in de zeilen, welke de geheel arme lieden op hunne kleine en vlakke vaartuigen uitgezet hadden; hier zag men eene kleine mat, daar een' lap en elders een' jongen Chinees, die zijnen grooten hoed in de hoogte hield en daarmede werkelijk zeilde. Toen wij den tegenoverliggenden oever naderden, zagen wij verscheidene der bekende eendeschepen, die aanzienlijk groot waren en ondiep gingen; zij bevatteden duizende en duizende eenden, die hier aan den oever haar voedsel zoeken moesten. Des morgens vroeg worden de dieren van de schepen uitgedreven en zwemmen dan den ganschen dag op het water rond; wanneer 's avonds de eigenaar van het vaartuig de trappen van het schip nederlaat en met de groote schel klingelt, dan komen zij snel aanzwemmen en dringen elkander van alle zijden, om het eerst op het schip te komen, daar de laatste dieren telkens slaag bekomen, waarvan allen niet schijnen te houden. Op deze eendeschepen worden de eijeren kunstmatig uitgebroed en op deze wijze eene ongeloofelijke menigte gevogelte aangefokt, hetwelk dagelijks in het onverzadelijke Canton opgegeten wordt. Ook hier, even als op het eiland Luçon, heeft men opgemerkt, dat de eenden na het aanhoudend gebruik der kleine zoetwaterslakken zeer vele eijeren leggen.

Op de andere zijde der rivier aangekomen, vonden wij haren oever met groote gehouwene steenen bemuurd en met voetpaden voorzien. Eene der eerste plaatsen is met eene laan van hooge en zware cipressen (*Thuja occidentalis*) rondom omgeven. Hier staat een liefdadig gesticht, hoedanige in China wel zeer noodig, maar uiterst zeldzaam zijn; het is een groot

gebouw met vele vertrekken, waar de arme Chinezen des noods kosteloos opgenomen worden; zij bekomen spijs en drank en kunnen er ook slapen. Ongelukkig is deze inrigting voor de bedelaars van Canton moeijelijk toegankelijk; want de vaart over de rivier kost toch altijd eenige caesch. Opschriften voor den ingang in den tuin van dit gesticht geven het doel van hetzelve te kennen; zij zijn in groote steenen tafelen gegrift, welke door hooge porfieren zuilen gedragen worden. Vóór deze poort zijn aan den oever steenen trappen voor het landen der vaartuigen en digt daarachter begint de hooge cipressenlaan. Naast het gesticht liggen groote hoopen Chinesche steenkolen, die aldaar verkocht worden, maar zeer slecht, doch ook zeer goedkoop zijn.

Herhaaldelijk werd ons voetpad door grachten doorsneden, liggende er echter steeds kleine vaartuigen gereed, om over te zetten; waarschijnlijk mogen hier wegens de scheepvaart geene bruggen gelegd worden, anders waren zij er zeker voorhanden.

Eindelijk kwamen wij aan eene rij huizen, welke onmiddellijk aan den oever staan en waarachter de groote bloemtuinen liggen. De bezitters van dezelve waren zeer beleefd jegens ons; het scheen hen te vleijen, dat wij hen opgezocht hadden, en zij zetteden ons thee en gaven ons pijpen. De Chinesche tuinen zijn geheel eigenaardig en verschillende van den smaak, die in onze tuinen heerscht; de zorg echter, welke de Chinezen daaraan besteden, overtreft al onze voorstelling. Aan ieder tak, ja dikwijls aan ieder blad van een' boom of een' heester wordt op eene moeitevolle wijze zijne rigting gegeven; bestendig zitten de hoveniers bij de planten en zijn met binden en snijden bezig, om haar den gewenschten vorm te geven. Het voortbrengen van de grootste tegenstellingen in kleuren is het doel der Chinesche bloemisten. Gelijk de Chinezen in het algemeen de ware

liefde en al de teedere uitingen der ziel niet kennen, zoo versmaden zij ook het stille en heerlijke genot van den welriekenden geur der bloemen. Slechts prachtige kleuren en eene bewonderenswaardige bekwaamheid in het voortbrengen van zonderlinge vormen, dit is het, waarnaar de Chinesche tuinier te streven heeft. Lange en regte paden loopen dwars door de tuinen en zijn ter zijde met boompjes van ééne soort afgezet; wij bezochten deze tuinen in November en troffen er het volgende aan: Al dadelijk bij den ingang stonden in menigte de heerlijkste *Chrysanthemum's*, welker bloemen zoo groot waren, dat zij de grootste Asters nabij kwamen; zij waren naar het verschil van hare kleuren in rijen geplant. Hierop volgden geheele bedden met Citroenen en Pompelmoesen, welke in potten gekweekt werden en geheel met vruchten beladen waren; vreemd was het, dat al deze vruchten in de afzonderlijke hokjes uitgewassen waren en hier eene volkomen bestendig gewordene misvorming daarstelden, die door entloten steeds verder voortgeplant werd. Het is deze misvorming, waardoor de vrucht een vingervormig voorkomen bekomt, hoedanig ook niet zoo zeldzaam in onze trekkassen is; in China wordt zij met de grootste vlijt aangekweekt, niet slechts om door haren vorm de tuinen te versieren, maar ook om ze tot de bekende Chinesche citronaten te gebruiken, waarvan jaarlijks eene groote menigte door den handel tot ons komt. Het zijn hoofdzakelijk die kleine vruchten, welke 3 tot 4 duimen lengte hebben en in fijne gekristallizeerde suiker ingelegd worden; de grootere vruchten van dezen monsterachtigen vorm behooren tot de pompelmoesen en zijn dikmaals 10 en 11 d. lang, terwijl de afzonderlijke vruchthokjes naar alle rigtingen uitgewassen zijn. In de tuinen staan deze vormen, alsmede al de zoete oranjeboomen, waarmede geheele perken bezet zijn, des te fraaijer, wijl men

niet toelaat, dat zij eenen stam schieten, maar ze dwingt, dadelijk in takken over te gaan.

Men ziet groote rabatten met *Camellia japonica* beplant en andere weder met *Celosia's* met witte, gele, of roode bloemen, die van dezelfde kleur meest op één bed. Er stonden Bamboezen in potten, welker stengen 2 tot 3 voeten hoog, maar van onder tot boven spiraalvormig gewonden waren. Onder de groote boomen bevonden zich de Lychee's, Pisangen, *Averrhoa Carambola* en verscheidene palmen, waaraan de *Epidendra* gekweekt werden. In de vijvers van dezen tuin, waaronder zeer groote waren, werden zeer fraaije visschen gehouden, die op eene hoogst walgelijke, in China echter zeer gewone wijze gevoederd werden, maar daarbij zeer vet zouden worden. De stoelen in de lusthuizen der tuinen zijn meest van gemeen porselein of van groote platte steenen gemaakt, die op een houten voetstuk liggen en door hunne koelheid, ten minste des zomers, zeer aangenaam zijn om er op te zitten, wanneer men daaraan gewoon is.

Vele der afzonderlijke bedden zijn met eene kleinbladerige palmsoort afgezet, gelijk de lange paden met heggen van *Averrhoa*, *Olea fragrans*, enz. Overigens is de regelmatige bijeenplaatsing van de grootbloemige *Chrysanthemum's* met de Oranjeboomen, de *Camellia's*, *Kalmia's* en de hooge *Celosia's* niet geheel zonder aangename uitwerking; doch de vreemdeling kan zich daaraan onmogelijk gewennen: want zij strijdt, om zoo te spreken, met de hem aangeborene regelen van den goeden smaak. *Hortensia's* en Asters schenen thans uit de mode gekomen te zijn, slechts zeer weinige hebben wij gezien.

Na het bezoeken van verscheidene dezer bijna alle op eene en dezelfde wijze aangelegde Chinesche tuinen, bezagen wij nog eenige magazijnen van vuur-

werken, welke hier aan de rivier in ongeloofelijke menigte opeengehoopt waren. Alle mogelijke vormen heeft men in papier nagemaakt tot die vuurwerken, schepen, pagoden, huizen, figuren van menschen en dieren, en allen zijn met kruid gevuld en gereed ten verkoope. Wij hebben reeds op de ontzaggelijke verkwisting van de Chinezen daarin bij hunne godsdienstige offeranden en andere eerbewijzingen opmerkzaam gemaakt; welligt zijn de inkomsten van de grootste Europesche staten niet toereikende, om de uitgaven der Chinesche natie daarvoor te dekken. Het groote verbruik van deze vuurwerken, alsmede andere redenen hebben dezelve ook zoo goedkoop gemaakt, dat geheele kisten vol veeltijds slechts eenen daalder (Pr.) kosten. Al mogen ook de Chinezen sedert eeuwen hunne vuurwerken maken, zij zijn echter daarin verre ten achter gebleven en kunnen in deze kunst slechts weinig voortreffelijks toonen.

In de eerste dagen van Dec. deed ik, in gezelschap van den heer LINDSAY, die tamelijk goed Chineesch spreekt, en vergezeld van een' Chineschen bediende, eenen hoogt belangrijken uitstap naar de theeplantaadjen, op den regter oever der Parelrivier, ongeveer 2 mijlen van Canton gelegen. Wij staken eerst over de rivier en wandelden door de groote voorstad Honan, welke aan den oever gelegen en bijna even zoo als de stad Canton gebouwd is. Op het plan van Canton is deze voorstad aan den regter oever niet geteekend; zij schijnt ons echter toe zoo groot als de halve stad Berlijn te zijn, terwijl de bevolking zeker op 180,000 inwoners te schatten is. Enkele straten, nevens de kanalen, zijn hier wat breeder, dan de straten in Canton, en wij zagen er ook sommige groote huizen, welker daken als gewoonlijk met boogvormige ophoogsels versierd waren. De goten, welke het water van de daken leiden, waren aan deze gebouwen meest met de gedaanten van visschen en

draken voorzien, die alle van porfier gemaakt waren en zeer fraai zich voordeden. Het regenwater, hetwelk uit de muilen van deze gedrogten spuit, wordt op den grond in van steen gehouwene goten opgevangen en ter bestemder plaats gevoerd. De straten zijn alle met lange en breede voetpaden voorzien en er heerscht overal eene orde en eene netheid, zoo als in Europesche steden niet te vinden is, ofschoon ook hier, even als in Canton, een ontzettend gewoel plaats heeft. Alom wordt de stad met grachten doorsneden, waarover zeer fraaije bruggen liggen, die geheel van steen zijn, zelfs de leuningen. Wij hebben hier gehouwene of gezaagde steenen gezien, welke 20 voeten lang en gelijk balken over de grachten gelegd waren, om daarop de brug verder te bouwen; doorgaans zijn deze bruggen in haar midden zeer hoog, en 4-6 zeer gemakkelijke trappen leiden tot op dezelve. Het scheen ons toe, dat men hierdoor het gebrek aan kennis van het bouwen van bogen had willen ontwijken en ook bij deze kleine bruggen daarin volkomen geslaagd was; daar hier geene wagens varen en paarden slechts zeer zelden op de straten komen, zoo behoeven deze bruggen niet zoo stevig te zijn als bij ons. Wij zagen te Honan ook eene houten brug, waarvan de nagelen doorgaans van geel koper schenen te zijn en groote vierkantige koppen hadden, die in de uithollingen van het hout ingelaten waren; ook aan de steenen bruggen zijn al de bouten van geel koper ingegoten en zeer geschikt bewerkt.

Zoodra wij de stad verlaten hadden, zagen wij ons omringd van het bouwland; bijna $\frac{7}{8}$ van hetzelve kan men hier voor de rijstvelden rekenen en slechts $\frac{1}{8}$ voor moeskruiden en andere gewassen. Wij zagen hier groote velden met Chineesch vlas (*Cochorus acutangulus* LAV.), waaruit zeer verschillend linnen gemaakt wordt; reeds bij Kaap Syng-mun hadden wij

hetzelve verbouwd gezien. De dorpen liggen in deze streek zeer na bij elkander en slechts smalle voetpaden, met kleine steentjes belegd, leidden van de eene plaats tot de andere, terwijl aan weerszijden van het pad heerlijke rijstvelden liggen, die meest 3 voeten diep zijn en onder water staan. De Chinesche dorpen leveren een fraaijer gezigt op, dan de onze; bijna allen zijn met groote lanen van prachtige boomen omgeven en van verre steken slechts de verschillend gevormde en versierde gevels der huizen en tempels daar boven uit. De huizen der Chinezen, zoo ver wij ze gezien hebben, zijn alle massief, in de steden van gehouwene, in de dorpen van gebakkene steenen gebouwd, die men overal naast de rijstvelden bakt. De huizen in de dorpen zijn alle op ééne lijn gerigt, en deze lijn wordt door een' muur gevormd, in welken voor ieder huis een smalle ingang zich bevindt. De muur is te gelijk de voorste wand van al de naast elkander staande gebouwen, maar hij heeft geene vensters; hij is graauw-blaauw geverfd en slechts een rand, onder de façade, is wit, de façade echter gestukadoord. De huizen zijn des te dieper, hoe smaller de voorgevel is, en men ziet somtijds door de deur van den muur eenen 50 tot 100 schreden langen gang zich uitstrekken. Eene ongeloofelijke menigte menschen woont in deze smalle en lange huizen, tot welke, naar het schijnt, ieder huisgezin zijne bijzondere deur, die in den gang uitkomt, heeft. Wij zagen bij dozijnen vrouwen en kinderen in het diepste negligé, maar zeer zindelijk gekleed, met opene deuren en vensteren in hunne kamers op den grond liggen, of in de gangen voor hunne kamerdeuren. Zij verwonderden zich ten hoogste over onze tegenwoordigheid, maar in plaats van weg te loopen of zich te verbergen, dreef hen de nieuwsgierigheid nog meer naar de deuren van den muur, om ons na te zien; iets dat zij des te ongestrafter doen konden,

omdat de mannen niet te huis waren, zijnde deze waarschijnlijk als werklieden in de stad Canton aan den arbeid. Het scheen alsof deze dorpen geheel ledig van mannen en slechts door vrouwen en kinderen bewoond waren. Ook in deze dorpen zijn de straten langs de huizen geheel met kleine steentjes beplaveid, of door leem en kiesel tot een' zeer vasten en effenen bodem gemaakt. Nabij de dorpen en nevens de kanalen, die bijna voorbij ieder dorp loopen, zijn heerlijke lanen van cipressen (*Thuja orientalis*) geplant en overal leiden fraaije steenen bruggen over deze waterleidingen.

De landstreek, welke wij bezochten, was niet slechts op den hoogsten trap van kultuur, maar zij vertoonde ook overal het bekoorlijkste aanzien; allerwegen wisselden bergen en dalen elkander af, rijstvelden met boschrijke heuvelen, de rustplaatsen der ontslapenen, waarbij de net gebouwde Chinesche landhuizen, gewoonlijk in de schaduw der cipressen staande, aan het landschap eene hoogst schilderachtige tint geven. Al het land rondom ons was met rijstvelden bedekt, wordende de rijst hier tweemaal des jaars geoogst; dan pleegt men nog eens maïs te planten en heeft alzoo drie oogsten in het jaar. Tusschen deze rijstvelden loopen de voetpaden voor de binnenlandsche gemeenschap; want landwegen zijn er in deze zuidelijke provincie van China geheel niet, alwaarom men er ook geene wagens noch paarden gebruiken kan; alle zwaar vervoer geschiedt te water. Deze voetpaden tusschen de rijstvelden zijn dikwerf slechts één voet breed, meest echter $3\frac{1}{2}$ v. en fraai bestraat. Op zulk een' smallen weg bejegende ons eene Chinesche vrouw, welke haar kind op den rug droeg en zeer armoedig gekleed was; zij had kleine voeten en ging met behulp van eene 4 voeten lange tabakspijp als op stelten; maar toen de vrouw ons zag, nam zij de vlugt en week op een zeer smal

stuk groenland, hetwelk zijdewaarts in de rijstvelden liep. Ligtelijk had de vrouw met haar kind, wegens hare kleine voeten, in het moerassige rijstveld kunnen vallen en ongeluk bekomen, waardoor wij in groote ongelegenheid hadden kunnen komen.

Daar de bodem, zoowel in deze streek, als ook in de meeste andere provinciën des lands, snel zich verheft, en maar zeldzaam op de hoogten water voorhanden is, om de rijstvelden te bewateren, zoo moet hetzelve uit de vlakte opwaarts gevoerd worden, en dit geschiedt op eene zoo eenvoudige wijze, dat wij er over verbaasd moesten staan en wenschten, haar in geschikte gevallen ook bij ons in aanwending gebragt te zien. Overal, waar de rijstvelden aan de hellingen der bergen opstijgen, zijn zij zoo aangelegd, dat de eene kom horizontaal boven de andere gelegen is, en de verschillen in hoogte zich naar de helling van den berg rigten. Het water wordt uit de lager gelegene kom in de naast daar boven gelegene gepompt, uit deze tweede in de derde en zoo vervolgens, totdat men hetzelve op de gewenschte hoogte gebragt heeft. Gewoonlijk wordt het water aldus bij iedere pomping 1—1½ v. omhoog gebragt en men zegt, zoo als ons geloofwaardige Chinezen verzekerd hebben, dat het zelfs tot 1000 v. hoogte opgevoerd wordt. De pomp bestaat uit eene 7—8 v. lange kast van omtrent 1½ vierkanten voet in doorsnede; het eene eind van deze kast wordt in het water van de benedenste kom gezet, terwijl het andere eind boven den rand van de bovenste uitsteekt, waarin het water moet gepompt worden. Door deze lange kast wordt bestendig door het treden op een rad, hetwelk aan het boveneind aangebragt is, eene ketenvormige klep getrokken, welke, terwijl dezelve aan het ondereind van de kast het daarin gedrongene water het eerst insluit, door het treden op het rad verder in de hoogte getrokken

wordt, zoodat reeds in het naastvolgend oogenblik eene tweede klep het water opheft en men zoo voortvaart, totdat eindelijk eene watermasse van eenige kwarten aan het boveneind van de kast uitgedreven wordt. In STAUNTON's Gezantschapsreis is eene kleine afbeelding van zulk eene pomp, welke door een' Chinees in beweging gebragt wordt, door zich aan eene leuning vast te houden en het rad aan het boveneind te treden.

Overal, waar tusschen de rijstvelden moeskruiden, hennep of andere tuingewassen en bloemen gekweekt worden, vindt men digt daarbij groote kommen van harde klei in den grond, waarin de heerlijke sausen ter bemesting van het land bereid worden uit de meststoffen, welke de stad Canton oplevert; met meer of minder klei of aarde vermengd, worden deze met de grootste zorg voor de verschillende gewassen gebruikt. Daar het reeds zeer koud was, toen wij deze velden bezochten, had men boven verscheidene rabatten, die met hooge heesterachtige planten bedekt waren, kleine afdaken van bamboesstokken en rijststroo opgerigt, om dezelve tegen de koude te beschutten.

In de meeste dorpen, die wij doorkwamen, klonk het van alle kanten: Fanqua! Fanqua! De oude vrouwen riepen hunne kinderen, om hun eenen Fanqua te wijzen. Hier en daar begonnen ook eenige oude Chinezen te meesmuilen, zij werden echter door onze stokken in ontzag gehouden; de Chinesche bediende, die ons vergezelde, overtuigde hen weldra van de vredelievendheid onzer bedoeling, en al schimpende liet men ons voorbijgaan. Aan de einden der dorpen, gewoonlijk aan de kruiswegen, of aan de groote steenen bruggen, stonden op den openen landweg kleine kramen, in welke de voorbijgangers warme thee koopen konden en waar bestendig bezoek plaats had. Nabij ieder dorp staat de woning van een' policie-

beambte, die voor de orde in zijn distrikt zorgen moet; het huisje staat aan den weg en groote borden met opschriften geven aan de voorbijgangers deszelfs beteekenis te kennen. De Chinesche policie was algemeen in de plaatsen, welke wij hebben leeren kennen, zeer goed en nooit hebben wij daar op opene straat haarkloverijen gezien; slechts eens hoorden wij in Canton twee Chinezen met elkander twisten, ten gevolge waarvan ook in weinige oogenblikken eene ongeloofelijke menigte menschen bijeenkwam. Deze orde is, wel is waar, meer aan het stille en bloode karakter der Chinezen, dan aan de zorg der policiedienaars toe te schrijven. In de groote steden, als Canton, is de eigenaar van een huis van eenige beteekenis verantwoordelijk voor de openbare rust en oefent aldaar het regt van een' policiebediende uit. Voor geheel Canton zijn slechts 5000 man troepen bestemd.

Hoe verder wij in het land drongen, des te romantischer werd de aanblik des landschaps en des te grooter waren de heuvelen, op welker hellingen de graven der gestorvenen zoo vol beteekenis door bamboezen overschaduwd werden. Eindelijk kwamen wij bij de gewenschte theeplantaadjen, die open zonder omheining als de rijstvelden lagen. Het was de gewone theeplant (*Thea sinensis* L.) welke hier gekweekt werd; geheele velden waren met dezen heester beplant, in zeer regelmatige rijen. De meeste theeboompjes waren slechts 2½—3 voeten hoog, sommige 5 v. Alle waren in bloei en aan de schors zaten die kleine korstmossen, welke wij vroeger (D. I, bl. 104) vermeld hebben, toen wij over de theeplantaadjen in den plantentuin te Rio de Janeiro spraken. Er zaten vrouwen bij de theeboompjes op den grond, bezig met het afplukken der bladen; zij waren eerst zeer vertoornd over onze stoutheid van haar zoo te overrompelen, maar eenig drinkgeld, dat wij haar lieten

geven, deed haar spoedig eene goede meening van ons opvatten. Zij lieten zich ook aanstonds in een gesprek in met den heer LINDSAY en onzen bediende, waarbij zij aanmerkten, dat ons land wel zeer afschuwelijk zijn moest bij haar schoone China, daar hetzelve veel ijs en sneeuw, maar geene thee opleverde. Op deze kleine plantaadjen wordt eene zeer goede soort van groene thee gewonnen, maar slechts weinig; de overige Honan-thee is slecht en wordt door de Engelschen niet meer gekocht, maar door andere natiën, vooral Amerikanen, ter vervalsching van fijnere theesoorten gebruikt. Door het afplukken der bladen van de jonge stekken, wassen overal aan de zijden van den stam kleine knoppen uit, welker jonge blaadjes weder geplukt worden. Slechts de nog lichtgroene blaadjes geven eene fijnere theesoort, en van daar, naar den ouderdom der planten en hare bladeren, de zeer verschillende hoedanigheden der onderscheidene theesoorten. Eerst door de proefnemingen van den heer VON SIEBOLD, in Japan, is het uitgemaakt geworden, dat de welriekende geur van zoo vele theesoorten niet aan de bladeren van dit kruid natuurlijk eigen is, maar eerst door eene roosting voortgebragt wordt, even als die der koffij. Schoon men met genoegen ziet, dat de nieuwere geschriften, die sedert kort over den Chineschen theebouw in het licht gekomen zijn, naauwkeurige en juiste berigten over de wijze van bereiding der verschillende theesoorten behelzen, zoo zijn er echter vele onder, die met de in China gebruikelijke handelwijze niet overeenstemmen. De theeplantaadjen, welke wij bezochten, leverden eene zeer goede soort van groene thee op, doch de vrouwen, welke de blaadjes plukten, hadden geene handschoenen aan, maar deden dit met bloote handen. Men vindt vermeld, dat de laatste theepluk in Mei en Junij plaats heeft en wij waren in December nog ooggetuigen hiervan. Het is ons

voornemen niet, uitvoerig over de bereiding en het voorkomen der verschillende theesoorten te handelen, daar, sedert onzen terugkeer, drie voortreffelijke verhandelingen over dit onderwerp zijn uitgekomen, die ons slechts eenige weinige aanmerkingen te maken overlaten, namelijk, van de heeren RITTER, in zijn groot geographisch werk over Azië, ACCUM (*) en VON SIEBOLD, in het tweede stuk van zijne Reisbeschrijving over Japan. Het is opmerkelijk, dat juist van Japan de eerste uitvoerige en juiste berigten over de bereiding der thee door KAEMPHER en THUNBERG tot ons zijn gekomen, en dat dit onderwerp voor de bevordering der tegenwoordige beschaving andermaal uit dit rijk zijn licht ontleent.

Het is waar, dat al de theesoorten van eene en dezelfde soort van het geslacht *Thea* komen, maar men geloove niet, dat in eene en dezelfde streek al de onderscheidene theesoorten van ééne plant kunnen bereid worden, hoezeer men ook de blaadjes naar derzelver verschillenden ouderdom uitzoeke. Het is met de teelt der thee even zoo als met den wijnbouw gelegen. Verschillende streken brengen, naar de natuur des lands, naar de meerdere of mindere vochtigheid of warmte der lucht, meer of minder onderscheidene theesoorten voort, en de uitnemendste soorten, die zich steeds slechts tot zeer kleine distrikten, dikwijls slechts tot enkele theeplantaadjen bepalen, worden in China nog hooger geschat, dan bij ons de bekende fijne Rijnsche en Fransche wijnen, die insgelijks dikwijls slechts tot eenen enkelen wijnberg bepaald zijn en even zoo min in den handel komen, als in China de fijnste theesoorten. Door de kennis met den heer der Engelsche faktorij te Canton ben ik in het bezit der

(*) *Verh. des Vereins zur Beförd. des Gewerbsfleisses in Preussen*, 1833, 5de Lief., S. 251.

fijnste theesoorten gekomen, die misschien ooit tot ons overgevoerd zijn geworden; zij waren in kleine tinnen doozen gepakt met de namen der landgoederen er op, waar zij gekweekt waren. De aftreksels dezer theesoorten verspreidden eenen geur, als van de welriekendste bloemen, zonder dat er in het minst iets anders daarbij gemengd was, hetwelk haar dezen geur zoude hebben kunnen mededeelen. Onder anderen bragten wij eene soort in een zeer klein doosje mede, naauwelijks een lood thee bevattende, maar welke van eene onschatbare waarde was. De voorname Chinezen, welke deze thee drinken, hebben daartoe zeer bijzondere kleine kopjes, welke hoogstens 2 looden water inhouden.

Gelijk bekend is, wordt alle thee door roosting op groote ijzeren platen gedroogd; de zwarte thee bekomt nu daardoor hare kleur, dat de frissche groene blaadjes vooraf op ijzeren zeven gelegd en met heete waterdampen doortrokken worden, verliezende aldus zeer veel van hare scherpe en zamentrekkende eigenschappen, welke aan de groene thee dikwijls zoo zeer eigen is. Eerst na deze trekking met heeten waterdamp en na de bladen eenigen tijd op een hoopje te hebben laten liggen, worden zij geroost en verkrijgen dan die zwarte kleur en den aangenamen geur, welke de zwarte theesoorten bezitten. Het is bewezen, dat de zwarte thee steeds minder galnotenzuur en looistof bevat, dan de groene; hare vlugtige bestanddeelen zijn echter een voortbrengsel der roosting en worden alzoo door de trekking met waterdamp, welke de roosting voorafgaat, niet verzwakt: deswege verdient ook het gebruik der zwarte thee boven dat der groene de voorkeur (*).

(*) In het sedert uitgekomen 2de Stuk van het Archief voor de beschrijving van Japan van den heer VON SIEBOLD

Wij veroorloven ons nog eenige aanmerkingen te maken omtrent die theesoorten, welke onder den naam van Karavanen-thee in den handel komen. Bestendig hoort men beweren, dat deze thee, welke over land van China naar Europa gebragt wordt, de beste is en den voorrang verdient boven alle theesoorten, die over water naar Europa komen; eene bewering, welke evenwel niet juist is. Vooral wil men, dat de thee bij haar vervoer te water bederft, maar beter blijft bij het vervoer te lande; eene stelling, die niets voor zich heeft, dan dit, dat zulks misschien voor eeuwen het geval geweest is, in eenen tijd, toen de schepen nog zoo onvolmaakt gebouwd werden, zoodat zij op eene reis naar China bijna geheel lek werden, en meer dan 8—9 maanden tot de terugreis van Canton noodig hadden. Thans is dit anders; de thee, allerbest ingepakt, meest in groote hoeveelheden in metaal luchtdigt gesloten, alzoo nog beter ingepakt dan de Karavanen-thee, doet hare reis van Canton naar Europa binnen den tijd van 120 dagen, derhalve in veel korteren tijd, dan de Karavanen-thee naar Rusland. Daar echter de vracht voor het vervoer dezer thee over land zeer hoog is, zoo is het natuurlijk voordeeliger, alleen de fijnere soorten uit China uit te voeren, dewijl deze de kosten van vervoer beter dragen kunnen. De Karavanen-thee is alzoo, in het algemeen genomen, allezins beter, dan onze gewone theesoorten. De zwarte Karavanen-thee, zooveel wij daarvan hebben te zien gekregen, is niets dan eene goede soort Pekoe (zooveel als het eerste uitspruitsel), en meest die, welke gemeenlijk den verkeerden naam van Pekoe-bloem-thee van de

---

wordt juist het tegendeel gezegd van hetgene wij over de oorzaken der verschillende kleuren der thee hebben medegedeeld. Anderen mogen deze zaak beslissen.

witte puntjes bekomen heeft, welke de meeste dezer blaadjes vertoonen, zijnde dus niet de bloesem, maar de jonge met fijne haartjes bedekte blaadjes der plant.

In de laatste 10 jaren is de smaak voor het gebruik der thee in Duitschland aanmerkelijk toegenomen, en naar gelang ook de toevoer derzelve; wel is waar werden tot dusver slechts de minste soorten tot ons overgevoerd, dewijl de kooplieden, meest Noord-Amerikanen, geen' lust hadden, eene dure lading naar Hamburg te zenden, wanneer zij zeker waren, bij de goedkoopste theesoorten hunne verdienst te zullen vinden. Eerst door de laatste reizen van den Koninklijken Zeehandel te Berlijn naar China werden zeer goede theesoorten in groote hoeveelheden tot ons gebragt, doch nog steeds veel te weinig, om daarmede het land geheel te voorzien en allen het heerlijke genot te verschaffen van eene goede thee, die even zoo verschilt van de slechte theesoorten, als de edele Johannisberger Rijnwijn van den gemeenen Silezischen landwijn. Zoodra men de goede thee algemeen zal hebben leeren kennen, zullen ook de kooplieden genoodzaakt worden, slechts goede naar Duitschland te laten komen, gelijk dit in Engeland reeds lang het geval is; thans is het inderdaad schandelijk voor den handelstand, de slechte theesoorten te zien, die binnen in Duitschland verkocht en gedronken worden; daar is natuurlijk alzoo de Karavanenthee altijd de beste. De *Prinses Louize* bragt op onze reis zulke uitmuntende thee mede, dat de derde soort, volgens den prijs, alle Karavanen-thee overtrof, die bij ons te bekomen was, en evenwel was de prijs dezer thee te Berlijn maar 3 daalders (Pr.) het pond.

Wij willen hier geene lofrede op de werking der thee houden, waaraan velen alle mogelijke werkingen toegeschreven hebben. Wij houden het daarvoor, dat goede zwarte thee een' buitengewoon weldadigen

drank oplevert, die zeer veel tot behoud der gezondheid vermag bij te dragen. Goede thee is wegens haar geurig bestanddeel versterkend voor de maag, zij werkt zacht op de huiduitwaseming en bevordert geregelden stoelgang, terwijl zij den overmatigen slaap verjaagt en dus doende de traagheid weert. De thee moet intusschen sterk en in voldoende hoeveelheid gedronken worden, zal zij eene heilzame kracht uitoefenen.

De handel in thee wordt te Canton op de volgende wijze gedreven. Zoodra de ladingen thee, die in ongemeen groote jonken, uit de verschillende streken, waar zij gekweekt wordt, te Canton aankomen, worden de kisten thee, welke dan steeds in matten ingepakt zijn, naar de groote magazijnen der hong-koopliede gebragt, die steeds aan het water liggen. Deze magazijnen zijn dikmaals ontzaggelijk groote gebouwen, zeer luchtig gebouwd en met vele groote zalen voorzien, waarin men wel eene geheele scheepslading zoude kunnen bergen. De koopman, die thee koopen wil, gaat in de magazijnen en laat zich 20—30 kisten, die hij zelf uitkiest, uit eenige duizenden openen. De kisten geopend zijnde, wordt de thee in andere kisten overgestort, opdat men den geheelen inhoud doorzien kan. Nu ruikt de koopman de thee en neemt een handvol daarvan, hetwelk hij op een bord legt; nadat hij van al de geopende kisten stalen genomen heeft, mengt hij deze alle te zamen en neemt dan van dezen hoop een staal, hetwelk hij te huis verder onderzoekt. Wegens de groote hoeveelheden, die tot dusver de Engelsch-Oostindische Kompagnie kocht, had zij ook steeds de voorkeur en zij kocht ook altijd de beste theesoorten, terwijl de Noord-Amerikanen juist de slechtste namen, waaraan zij niet zelden door nieuwe opschriften eenen beteren naam gaven, om haar aldus schijnbaar goedkooper, dan de

Engelschen verkoopen te kunnen; iets dat echter niet het geval is, daar de Kompagnie reeds door haar krediet, alsmede door de geringe verrenting harer kapitalen, altijd veel vooruit heeft.

De medegenomene theemonsters worden te huis nogmaals naauwkeurig onderzocht en aftreksels daarvan gemaakt, die voor geoefende tongen de waarde der thee doen kennen; de Engelsche faktorij heeft haren eigenen theeproever, die het dan ook daarin zeer ver gebragt heeft. Volgens uit echte bronnen geputte opgaven, heeft de hoeveelheid van verschillende theesoorten, welke de Engelschen, van het jaar 1828—1831, uit de haven van Canton verzonden hebben, meer dan 30,000,000 ponden bedragen, welke schier geheel alleen naar Engeland gaan en daar gebruikt worden. De uitvoer van thee door de Noord-Amerikanen neemt ook van jaar tot jaar toe; niet tevreden, om met hunne schepen hun eigen vaderland te voorzien, zijn zij het meest, welke tot nu toe Duitschland hiervan verzorgden. In het jaar 1820 bragten de Noord-Amerikanen nog geene thee naar Europa en in 1830 bedroeg de waarde van den invoer er van 932,564 piasters. Ja zelfs Zuid-Amerika en de Sandwich-eilanden alsmede Kalifornië worden thans door hunne schepen van dat artikel voorzien. De $3\frac{1}{2}$ pond thee tot een' piaster gerekend, zal thans de jaarlijksche uitvoer door de Noord-Amerikanen uit China meer dan 9,000,000 ponden beloopen. De uitvoer van thee der overige natiën is in vergelijking van genen hoogst gering. De Hollanders alleen nemen nog eenig aandeel van belang daarin. De gemiddelde hoeveelheid thee, welke langs dezen weg naar Europa komt, is op het hoogst op 4,000,000 ponden te rekenen — en alzoo bedraagt de gansche uitvoer van thee uit Canton ter zee jaarlijks ver over de 45,000,000 p., en de somme gelds, welke daarvoor dadelijk bij den eersten inkoop te Canton uitgegeven wordt,

ver over de 11,000,000 piasters. De Engelschen en Noord-Amerikanen kochten in de jaren 1828 en 1829 alleen ongeveer voor 10,225,911 p.; in de volgende jaren was deze som nog grooter.

Het was reeds donker geworden, toen wij des avonds naar de voorstad Honan terug keerden en hevig met scheldwoorden begroet en zelfs steenen naar ons geworpen werden; den heer LINDSAY trof een steen in den rug, doch zoodra wij ons omwendden en de stokken ophieven, liep al het volk weg. Op de hoeken van verscheidene straten zagen wij Chinesche logementen, die zeer helder verlicht en met gasten opgevuld waren. Eenige dezer logementen waren drie verdiepingen hoog en zeer doorluchtig gebouwd; zij lagen aan het water en zullen in de heete zomernachten zeer aangename verblijven zijn.

De volgende berigten over het huisselijke leven der Chinezen te Canton zullen den lezer niet onaangenaam zijn, daar, hoeveel er ook hierover geschreven is, wij nog nergens voldoende eenvoudige beschrijvingen van het gewone leven der Chinezen aangetroffen hebben. De heer LINDSAY had voor eenige dagen, bij gelegenheid van eenen brand, in de voorstad van Canton, niet ver van de faktorijen, kennis gemaakt met eenen opperpriester uit eenen tempel der BUDDHAISTEN, en deze noodigde den heer LINDSAY uit, om hem in zijne woning te komen bezoeken, werwaarts wij ons dan ook op zekeren dag begaven. De tempel was gelijk aan dien op het eiland Macao (bl. 346); wij waren zoo gelukkig juist den tijd te treffen, waarop in eene der achterste ruimten groote dienst gedaan werd, en daar de voor- en achtergevel van deze ruimte bloot met smalle latten afgesloten waren, zoo konden wij ook deze plegtigheden zien, zonder daarin te gaan. Een aantal ledig loopende Chinezen stond voor dit latwerk en zag even nieuwsgierig als wij deze Godsdienst aan, waaruit wij besloten,

dat het voor hen ook iets zeldzaams zijn moest. Het was zeer jammer, dat wij den opperpriester niet te huis vonden, doch vele der in hunne graauwe kleederen rondslenterende priesters kwamen bij ons en waren zeer beleefd, toen zij vernamen, dat wij met hun opperhoofd bekend waren en hem bezoeken wilden; zij waren ons dan ook behulpzaam, dat wij iets van die plegtige Godsdienst te zien kregen.

Er was eene voorname mandarijnsvrouw met haar vrouwelijk gevolg in de kerk, en voor haar alleen werd deze bijzondere Godsdienst gehouden. Het talrijk gevolg van deze vrouw zat op banken, ter zijde van de zaal, en hield een levendig gesprek, met lange tabakspijpen in den mond. Eenige zeer schoone en jonge meisjes, met de fraaiste ronde gezigtjes en de fijnste huid, sprongen terstond op toen zij ons bespeurden, en naderden onbevreesd de traliën, waaraan wij stonden, om ons te bezien; waarschijnlijk hadden zij nog geen' vreemdeling aanschouwd en het duurde lang, voordat zij wat beschaamd terug gingen. Dit alles had plaats, terwijl hare meesteres voor het altaar op de knien lag, en, onder het gezang der priesters en eene verschrikkelijke muzijk, zeer aandachtig scheen te bidden. Het verraste ons niet weinig, hier zoo geheel onvermoed eene Godsdienst aan te treffen, die uitwendig bijna met die der R.-Katholijke Kerk overeenkwam. Ongeveer 20 priesters, alle in graauwe talaren met lange mouwen gekleed, die zeer veel van onze slaaprokken hebben, stonden rondom het altaar; zij hadden zwart-fluweelen hoedjes op en liepen zonder schoenen bloot in kousen; de meesten hunner droegen verschillende opperkleeden als koorhemden en geleken volkomen op de R.-Katholijke geestelijken. Het altaar des tempels was met honderden lampen, lichten en kaarsen bezet, terwijl aan de eene zijde van hetzelve de muzijk hare plaats had, bestaande uit pauken, fluiten, bazuinen, cim-

balen en andere werktuigen; daarbij stond op eene hooge stellaadje een trommel van 6 voeten middellijns.

Onder het zingen van de priesters, hetwelk steeds met muzijk gepaard ging, vielen deze herhaaldelijk op de knien en dan knapten er te gelijk vele honderden kleine voetzoekers; een gebruik, hetwelk ook in alle landen van de westkust van Zuid-Amerika algemeen in zwang is. Buitendien gingen soms eenige priesters rond te wierooken, even zoo als in de R.-Katholijke Kerken gebruikelijk is. Merkwaardig ook, dat de hooge priesters van deze ordebroeders, om ze zoo eens te noemen, mede rozekransen dragen, volkomen gelijk aan die der R.-Katholijken, met dit onderscheid, dat zij alleen bestaan uit 4maal 27 kleine en 4 groote paarlen, welke beurtelings tusschen de 27 kleine begrepen en groen van kleur zijn. Daarenboven hangt er nog een zinnebeeldig teeken daaraan, hetwelk gewoonlijk van steen of glas is en aan een' band, als eene orde op de borst, gedragen wordt.

Gedurende deze Godsdienst was aan de overige mannen de toegang tot deze plaats der kerk ontzegd; de vrouwen en meisjes van het gevolg liepen bestendig rond, rookten, snapten en deden wat zij wilden, terwijl hare meesteres voor het altaar op den grond lag. Bij al deze meisjes was de onderlip zeer hoog rood geverwd; doch wij zagen ook andere schoone jonge meisjes, wier geheel gelaat helder vleeschkleurig geblanket was en alleen op de onderlip eene hoogroode vlek had.

Daarop bezochten wij de cellen der broeders in deze kerk; want hiermede is steeds eene soort van klooster verbonden; wij vonden de kleine verblijven van deze geestelijken tamelijk wel in orde, maar zeer armoedig. Er stond een houten ledekant, doch zonder bed, en in iedere kluis was een groot koperen afgodsbeeld geplaatst, waarvoor altijd lichten en kaar-

sen van sandelhout brandden en vruchten ten offer lagen; eenige van deze meest kolossale figuren, wel met 14 armen, zijn zeer goed bewerkt. Daarenboven stonden er vele kleine beelden, alsmede tinnen offervaten aan de voeten dier groote. In groote kerken hebben wij gezien, dat dikmaals 3 tot 4 en zelfs 5 groote tafels geheel en al met dergelijke offervaten, lichten, lampen, koeken, vruchten, enz. bedekt waren; de gansche zolder is dan met lampen behangen en in den eenen hoek bevindt zich de groote klok.

Eenige dagen na dit bezoek kwam de opperpriester den heer LINDSAY een tegenbezoek geven; het was een goed en zeer verstandig oud man, die zich het ontbijt goed smaken liet, hetwelk hem voorgezet werd. Bij alles wat hij at, vernam hij eerst, of er ook boter in was, welke hij, volgens de voorschriften van zijne eeredienst, niet mogt eten. Daar hem ook de wijn verboden was, dronk hij des te meer van de fijne Engelsche likeuren. Hij nam met de grootste beleefdheid en vriendschapsbetuiging afscheid.

Zoo bezochten wij ook met den heer LINDSAY verscheidene hong-kooplieden, die wij in de Engelsche faktorij hadden leeren kennen en bezagen zeer naauwkeurig hunne woningen. De huizen van deze rijke lieden zijn, als in het algemeen die van alle voornamen, aan de straat met een' hoogen muur omgeven, aan welken, behalve de deur, geene opening is. Bij den ingang, door de muurdeur, is eene voorkamer met een' poortier; soms is deze kamer eene groote zaal, aan welker eind een groot afgodsbeeld hangt, hetwelk ter zijde met gouden sieraadjen en spreuken pronkt; onder dit beeld staan de tinnen offervaten en lichten, en sandelhouten kaarsen branden er dag en nacht. In deze kamer des poortiers staan ook de draagbaren met de lieden, welke deze dragen, steeds gereed; bezijden deze kamer treedt men in de

voorhoven tot de verblijven van den heer en zijne vrouw. In deze kleine voorhoven, welke rondom met galerijen voorzien zijn, staan groote kooijen met vogelen, of men treft in de nissen der muren en in de kleine vijvers, welke ongeveer 6 duimen water hebben en met geel kieselzand gevuld zijn, eene menigte goudvisschen aan van de verschillendste kleuren, naar hunnen verschillenden ouderdom; wij zagen er zwarte en bonte, zilverwitte en volkomen goudgele. Voor deze kleine vijvers staan heerlijk schoone bloemen op groote steenen voetstukken, en rustbanken van riet en bamboes aan de muren dezer plaatsen, waar zich de voorname Chinezen, in de heete zomernachten, met het geplas der visschen en het gezang der vogelen verlustigen. De vertrekken zelve der Chinezen zijn overladen met de zonderbaarste versieringen; aan de zoldering van ééne zaal hangen wel 50, 60 tot 100 groote lantaarnen, lampen en kroonen, zoodat er geene ledige plaats meer overig blijft. De kroon in het midden van het vertrek is gewoonlijk zeer groot en overeenkomstig onze oude glazen kroonen, met dit onderscheid, dat hier de afzonderlijke glazen bolletjes verschillend gekleurd zijn, waardoor het geheel zich zeer bont en door de verlichting zeer prachtig vertoont; de armen zijn steeds van glas en boven ieder licht is eene glazen klok, opdat het ook bij togt branden kan. De overige lampen en bonte lantaarnen zijn altijd met inachtneming van de grootste evenredigheid opgehangen, zoodat er steeds twee of vier gelijken in eene kamer aanwezig zijn; zij zijn doorgaans met zijde overdekt en de fraaije borduursels en versiersels van franjes en kwasten maken deze meubels zeer duur, kostende de gewoonste nog 40 piasters. Eene buitengewone pracht spreidt deze menigte van veelvuldig verschillende schoone vormen van lampen ten toon, maar zij zijn dan ook ongeloofelijk kostbaar. Aan de zuilen van deze

zeer groote vertrekken, die de zoldering ondersteunen, hangen groote Chinesche afbeeldingen of gedenkspreuken, welke met groote vergulden karakters geschreven en als onze schilderijen in lijsten gevat zijn. Kleine en groote spiegels, op zeer stevige voetstukken van donkerbruin hout, als ook vele antieken staan overal op de tafels en de andere meubels te pronk. Aan de wanden der vertrekken heeft men houten sopha's, die volkomen regt, zeer lomp en zonder smaak bewerkt zijn; er ligt eene gewatteerde zijden deken op, welke de zitplaats nog eenigzins zacht maakt, terwijl aan het eind kleine met stroo of met doek gevulde hoofdkussens liggen.

In ieder groot vertrek, waar men bezoeken ontvangt, is in eene of andere nis, welke met een venster voorzien is, de gewone zitplaats van den heer des huizes. Hier is eene verhooging van omstreeks 2½ voet gemaakt, waarop eene tafel van een' voet hoogte staat. Op deze tafel bevindt zich een of ander sieraad, een kostbaar antiek stuk, eene fraaije vaas of een bloempot; bij zeer rijke lieden zijn er nog andere kleine sieraden bijgevoegd. Aan beide zijden van deze tafel liggen geborduurde, eenigzins gevulde dekens, en daarachter groote ronde en zacht gevulde kussens, die of met rood doek of met leder bekleed zijn. Bezijden deze zitplaatsen, aan de wanden der nis, staan porseleinen of van bamboes gevlochtene voetstukken, waarop de mutsen of de kleine fluweelen hoeden der Chinezen geplaatst en zoo steeds bij de hand zijn, als zij van hunne zitplaatsen opstaan. Achter in de nis bevinden zich ook versieringen met antieken of nieuwere kostbare vazen. Op de tafel, tusschen de beide met kussens voorziene bedden, staat bestendig de Chinesche metalen waterpijp en daarnaast ligt de fijngekorvene tabak; de overige lange pijpen met de zeer kleine koppen ziet men in een' of anderen hoek der kamer geplaatst. De stoelen,

sopha's en tafels der rijke Chinezen zijn alle van eene zeer harde bruin-roode houtsoort gemaakt en, behalve dat zij geen het minste gemak aanbieden, geheel en al zonder smaak. Zij munten alleen uit door snijwerk aan de zijden en, niettegenstaande derzelver eenvoudigheid, zijn zij zeer duur, welligt om de zeldzaamheid van het hout. De stoelen zijn alle met eene volle en hooge rugleuning en ook met leuningen ter zijde voorzien; zij worden midden in de kamer in eene regte lijn geplaatst, doch zoo, dat steeds tusschen twee stoelen een vierkantig tafeltje komt te staan en, omtrent 8 voeten daarvan, nog eene tweede rij stoelen en tafeltjes aanwezig is. Komt men alzoo in eene kamer, zoo treedt men dadelijk binnen de rij der stoelen en wordt verzocht daar plaats te nemen; de kop thee, welke gewoonlijk terstond aangeboden wordt, komt dan op het tafeltje te staan, hetwelk ieder naast zich heeft en waarop hij met zijnen arm tevens leunen kan.

De boekerijen in de woningen der Chinezen zien er zeer zonderling uit; daar de Chinesche boeken als ware het in losse stukken uitgegeven en niet ingebonden worden, zoo legt men ze neder, in plaats dat zij bij ons overeind gezet worden. De kasten voor deze boekverzamelingen zijn niet geregeld afgedeeld, maar men heeft steeds voor het gansche boekwerk, uit hoe vele deelen het ook bestaan moge, een afzonderlijk vak, waardoor zij, bij de zeer verschillende grootte der afzonderlijke werken, er hoogst bont en onregelmatig versnipperd uitzien.

Ten einde nog meer over de huisselijke inrigting der Chinezen te verhalen, laten wij hier de beschrijving van een Chineesch middagmaal volgen, tot hetwelk wij met de leden der Engelsche faktorij genoodigd werden. Het was eenige dagen vóór onze terugreis van Canton, toen wij van den hong-koopman YOUNG MOWQUA eene visite-kaart met de nitnoodiging

ten eten te huis vonden; deze uitnoodigings - kaarten zijn veel grooter, dan de bij ons gebruikelijke en op bijzonder fraai rood papier geschreven. MOWQUA is een der jongste hong-kooplieden; hij draagt den witten knop op de muts, die, zoo als het ons toescheen, van ivoor is en den vijfden mandarijnsgraad aanduidt. Mandarijnen van hoogen rang dragen, zegt men, dikmaals zelfs dit teeken en nogtans is het slechts gekocht; de zoon en broeder van MOWQUA hebben alleen den gouden bal op de muts. MOWQUA bezit het groote huis, hetwelk aan de westzijde der faktorijen den eersten hoek uitmaakt, en derhalve woonden wij nabij hem. Des avonds te 6½ uur begaven wij ons tot dezen schopp-dinner, zoo als de Engelschen het noemen; bedienden met geweldig groote lantaarnen gingen vooraan en wij voorzagen ons goed van katoen, om het trommelvlies tegen de Chinesche muzijk te beschutten. De opene ruimte voor de deur des huizes en de gansche plaats was met bedienden opgevuld; overal brandden Chinesche lantaarnen en de luidruchtigste muzijk klonk ons te gemoet. De binnenplaats was met groote lantaarnen verlicht, hangende aan een' drievoet, welke op den grond stond.

Toen de gasten binnentraden, werden zij door den gastheer en zijne zonen verwelkomd en onder vele pligtplegingen tot aan de stoelen in het woonvertrek geleid. De kleeding van deze rijke Chinezen was op dezen avond allerprachtigst; de jonge MOWQUA droeg over al zijne zijden rokken en jakken, die met eene fraaije zijden sjerp vastgebonden waren, nog eenen kostbaren pels van ongeborene baranken. Zij hielden de fluweelen mutsen met den knop bestendig op het hoofd en namen ze ook bij het groeten niet af; de prachtige, zeer dikke en lange haarvlechten van deze mannen gaven hun een eerwaardig voorkomen. De gasten namen plaats op de stoelen, en terstond werd er thee voorgediend, zoo als het van zelf spreekt, in

echt Chineesch theegoed. Dit bestaat uit een' grooten kop met een vlak schoteltje, hetwelk tot deksel dient, en is geplaatst op een omgebogen metalen blad van tin, zilver of goud, naar den rijkdom des bezitters. Men weet, dat de Chinezen, even als de Japannezen, de thee zonder suiker, melk en rum drinken; zij doen een weinig thee in den kop en gieten daarop kokend water, latende dezelve zoo eenigen tijd staan te trekken, wanneer zij met het dekseltje van den kop het heldere aftreksel afscheppen en zoo heet mogelijk drinken. Daar de thee, welke de Chinezen gebruiken, uit geheele blaadjes bestaat, zoo blijft ook het daarop gegotene vocht volkomen helder.

Onder de meubelen, welke de vertrekken van dezen rijken koopman versierden, waren twee groote lantaarnen van hoorn, wel 3 voeten hoog en 2½ v. breed, doch nergens konden wij een spoor van zamenhechting bemerken. MOWQUA bezat ook een groot Engelsch spiegelglas, zijnde dit veel beter dan het Chinesche; doch hij wilde geen opzien baren door het gebruik van Europesche zaken, en had daarom het glas in een gewoon Chineesch en zeer lomp raam laten zetten.

In eene groote zijkamer waren de muzikanten met verscheidene uitmuntende zangers, welke aanhoudend, gedurende het geheele feest, speelden en daarbij eene soort van opera uitvoerden; het alarm, hetwelk zij maakten, was ontzettend, doch de Chinezen stoorden zich daar niet aan, slechts dan, wanneer voor een oogenblik het gesprek bleef steken, hoorden zij naar het gezang en hadden zij gewoonlijk iets, waarover zij lachten of aanmerkingen maakten.

Weldra nam de maaltijd eenen aanvang; wij werden naar eene andere zaal geleid en namen plaats bij kleine vierkante tafels voor 6 personen. De tafels waren in den vorm van eenen halven cirkel geplaatst,

blijvende die zijde, welke naar het middelpunt gerigt was, ledig. Aan de middelste tafel zat de gastheer en aan iedere tafel zat een Chinees, welke de honneurs waarnam. De ledige zijden der tafels, namelijk waar niemand zat, waren met scharlakenroode, fraai geborduurde kleeden behangen; het borduursel was van goud en gekleurde zijde, en Chinesche bloemen, doch niet zeer vreemde vormen, maakten de patronen daarvan uit. Op den rand van de voorzijde van iedere tafel waren heerlijke vruchten in vruchtmandjes opgezet met fraaije bloemen daartusschen. Bovendien was de geheele tafel met kleine schotels en borden bedekt, welke zeer naauwkeurig in rijen stonden en vruchten, konfituren, banket, broodjes, fijn koud gevogelte en honderd andere spijzen meer bevatteden. Buitengewoon kunstig was dit alles opgezet; onder anderen, vertoonden geheele rijen van bordjes zeer sierlijk opgestapelde drie- en vierzijdige piramiden, die men uit stukjes fazanten, gelardeerde ganzen, vette worst of andere dergelijke dingen zamengesteld had. Hier stonden borden met kleine oranjeappelen naast gekonfijte pruimen; daar borden met amandelen, in verschillende soorten, doch alle smakelijk. Op eenige vlakke schotels had men verschillende kleine zaden van verschillende kleuren opgedischt, zoodat iedere kleur een bijzonder veld innam. Er was daaronder eene soort van kweperen-pitten, die zeer goed smaakten, voorts cicers, die echter, zoo men zegt, eene zeer nadeelige werking hebben, indien zij te veel gebruikt worden, kastanjes en hazelnoten, die uit de provincie Pecheli komen en de onze overtreffen. Ook waren er druiven, welke ook uit de noordelijke provinciën van het rijk afkomstig waren, benevens verscheidene soorten van gedroogde lychee's; wijders gekonfijte gember, ook gedroogde, die vooraf gekonfijt schijnt te zijn, oranjeappeltjes, citroenen, limoenen.

Heeft men zich maar eenigen tijd in China opgehouden, zoo wordt men ook gewend iederen dag en elk uur te zien, dat de Chinezen alles anders verrigten dan wij; zoo was het ook hier bij dit gastmaal, waar wij begonnen met het nageregt. De tafels zijn niet met tafellakens gedekt, maar de spijzen worden onmiddellijk op de bladen gezet. Tot couvert zijn voor ieder' drie kopjes geplaatst, waarvan het eerste ter linkerhand met soija gevuld is, hetwelk de Chinezen schier bij iedere spijs doen. Het tweede kopje dient voor het gewone eten en in het derde kopje steekt een porseleinen lepeltje, waarmede de soep gegeten wordt. Voor deze drie kopjes, die in eene lijn geplaatst zijn, liggen de twee ronde stokjes, welke dienen om er mede te eten en die bij de rijken van ivoor gemaakt zijn. Het is voor den vreemdeling zeer moeijelijk, met deze twee stokjes de spijzen te vatten, en de Chinezen vermaakten zich met onze onhandigheid, ja een der beide Chinezen, met welke ik aan tafel zat, zeide zelfs: „Dat zullen nu die verstandige Europeanen zijn; zij kunnen niet eens fatsoenlijk eten!" De heer LINDSAY verstond dit zeer goed. In plaats van servetten, lagen naast de couverts driekantige stukjes papier, die met strepen rood papier versierd waren en door de Chinezen werkelijk gebruikt werden, om er zich mede af te vegen.

Het eten begon, terwijl de gastheer ons verzocht de fijne opgezette spijzen rond te langen, waarbij hij steeds op de lekkerheid of de zeldzaamheid van het een of ander aandachtig maakte, en men at, door de spijzen met de twee stokjes, om zoo te spreken, uit den schotel naar den mond te brengen; want eene kleine kom was het grootste stuk, hetwelk gedurende den maaltijd op de tafel kwam. Daar de Chinezen geene kleeden op hunne tafels hebben, zoo hebben zij, in de plaats daarvan, eene hoogst navolgenswaardige gewoonte ingevoerd; zij plaatsen namelijk groote bladen

op de tafel en laten deze, zoodra de aandissching afgeloopen is, weder met alles, wat daarop staat, afnemen, wordende er dan dadelijk een nieuw blad met nieuwe spijzen opgedragen. Deze inrigting was zeer gemakkelijk, vooral daar de Chinesche tafels slechts aan drie zijden bezet waren.

Het eten had onder aanhoudende muzijk en gezang plaats, welke in de zijkamer uitgevoerd werden en soms zooveel gedruisch maakten, dat het verdroot zulks aan te hooren. Vooral muntten de zangers uit, makende met hunne piepende stemmen een geweldig geschreeuw, onder den krachtigen klank van de groote metalen klokken, de gong-gong.

Zoodra de eerste spijzen afgenomen waren, werd er bij ieder couvert nog een kopje geplaatst en dit tot drinken van heeten samtschu gebruikt, welke aan de Chinesche tafel de plaats van wijn bekleedt, maar in sterkte arak evenaart. De samtschu is een gegiste drank van rijst, die steeds kokend voorgediend wordt, gaande de bedienden rond met groote zilveren kannen, om dezen nektar in te schenken, die ook, vooral door zijne hitte, spoedig begint te werken. De Chinezen nemen bij het drinken van wijn bijna denzelfden regel in acht als de Engelschen; zij noodigen uit tot drinken, houden den kop met beide handen vast en, elkander geluk toewenschende, drinken zij denzelven in ééne teug uit, keerende de binnenzijde van den kop naar hunnen drinkgenoot toe, om te toonen, dat zij tot den laatsten droppel uitgedronken hebben. Toen ik eens een' kop niet wilde uitdrinken, hield een Chinees mij den zijnen gedurig voor en wenkte zoolang al knikkende, tot dat ik den mijnen ook geledigd had. De samtschu is eigenlijk laf van smaak; doch men heeft, wel is waar, zeer verschillende soorten daarvan, die ook op de tafels der rijken aanhoudend afwisselen; eene soort heb ik geproefd, welke den besten pisco-brandewijn op zijde streefde.

Somtijds ging de gastheer naar eene der afzonderlijke tafels en dronk op het welzijn van het aanzittende gezelschap, schenkende ook wel eens zelf den samtschu in.

De spijzen, steeds in kleine schotels opgedischt, werden telkens den gasten voorgezet, ten minste had dit in de eerste 20 aandisschingen plaats. Het aantal spijzen was ongeloofelijk groot, doch de smaak van dezelve niet zoo veelvuldig verschillend; alle vleeschspijzen waren in zeer kleine stukjes gesneden en kwamen altijd in den vorm van ragout op de tafel, waarbij de sausen steeds met zwaluwnesten, met trepang, haaivinnen en al die zonderlinge Indische lekkernijen toebereid waren. Zoodra de eerste afdeeling van het middagmaal, hetwelk misschien reeds uit 60 geregten bestond, afgeloopen was, verschenen de soepen, welke in kleine kommen in het midden van de tafel geplaatst werden en door elk met zijnen kleinen porseleinen lepel uit de kom gegeten werden. Van deze soepen werden gewoonlijk telkens 4, 5 tot 6 verschillende schotels opgedischt met nog andere daartusschen in kleine koppen, waaronder pastijen, konfituren, krachtige bouillons van hoendervleesch, enz.

Tusschen de onderscheidene groote afdeelingen van den maaltijd werd thee gedronken en gerookt, en konde men zich wat uitrusten, om dan op nieuw met alle kracht te vervolgen. Nadat eenige afdeelingen ten einde waren, werden er voor den halven cirkel der tafels nog 5 tafeltjes geplaatst, geheel bedekt met gebraden varkensvleesch en allerlei gevogelte. Daarop traden er 10 koks in de zaal, zeer gelijk en netjes gekleed, en begonnen het vleesch te snijden. Voor iedere tafel plaatsten zich twee en vingen aan met lange messen de hard gebradene korst van al het gebraden vleesch stuk te kloppen, hetwelk volkomen op de maat geschiedde en ons niet weinig verraste.

Andere bedienden, die voor de tafels stonden, legden de stukjes vleesch op kleine borden en plaatsten deze vervolgens op het midden van onze tafels. De maaltijd geheel geëindigd zijnde, kwamen nog de koks in de zaal en moesten voor de eer bedanken, welke hun te beurt gevallen was, om voor het voorname gezelschap te hebben mogen koken. Wij eindigen de beschrijving van dezen maaltijd, welke welligt den lezer meer nog dan ons mag verveeld hebben; volle zes uren moesten wij aanzitten, terwijl er vele honderden spijzen opgedischt werden. Zoo groot is de verkwisting der rijken in een land, waar de armen onder elkander zelfs om het bezit van de uitwerpselen van hunne medemenschen op heeter daad en op de opene straat vechten; merkwaardig land, over welks schatten zoowel als deszelfs morsige armoede de overige wereld zich moet verbazen!

Ten zelfden dage als deze maaltijd plaats had, was er een Engelsch fregat te Macao aangekomen, hetwelk de grieven van den Gouverneur van Indië, wegens de laatste buitensporige handelwijze van de Chinezen jegens de Engelsche bezittingen te Canton, aan den Onderkoning van Canton moest overbrengen. Den ganschen dag hadden de hong-kooplieden geraadpleegd, hoe men de tijding daarvan aan zijne Excellentie LI, den Onderkoning van Quan-tong, brengen zoude. Den volgenden dag zonden echter de leden der Engelsche faktorij een' brief aan zijne Excellentie, waarin zij hem mededeelden, dat de Onderkoning van Indië iemand tot hen afgezonden had, om hem een' brief te overhandigen; zijne Excellentie mogt slechts bepalen, of hij dien in zijn paleis te Canton, of door eenen anderen in zijne plaats in de zaal der faktorij ontvangen wilde; in het eerste geval zoude hij den staatsstoel moeten zenden en den afgezondene mèt zijn gansch gevolg overeenkomstig

zijnen stand ontvangen. Zijne Excellentie LI antwoordde echter mondelijk zeer kort daarop, dat hij eigenlijk den afgezant op zijnen troon te Canton, dat is, in zijn paleis in de Tartarenstad ontvangen moest, deze echter zijn hoofd negenmaal voor den troon buigen zoude moeten, doch uit medelijden den afgezant aan zulk eene smadelijke ceremonie niet blootstellen wilde en men daarom den brief van den Onderkoning maar aan de hong-kooplieden moest afgeven, overigens het fregat te Lintin moest blijven en de Bocca Tigris niet doorzeilen mogt.

Hoe dit voorval afgeloopen is, hebben wij naderhand, bij onzen terugkeer naar Berlijn, door de dagbladen vernomen. Kapitein FREEMANTLE, de Kommandant van het Engelsch oorlogsschip, moest zonder zijn fregat naar Canton komen en den brief aan een' Adjudant-Generaal van den Onderkoning overhandigen. De laatste gaf hierop een zeer kort en bepaald antwoord aan den Onderkoning van Indië, hetwelk juist datgene als geschied bevestigde, wat deze in zijn' brief als niet gebeurd weten wilde; ten slotte gaf hij nog te kennen, dat het noodzakelijk ware, dat in het vervolg de Engelsche kooplieden uit de beschaafde klasse gekozen werden. Daarenboven werd den Engelschen Kapitein bevolen, van den gunstigen wind gebruik te maken, om met het antwoord heen te zeilen. Zoo schandelijk liep eene onderneming der Engelschen af, waarvan zij zich zoo veel beloofden, en nog tot dezen dag is er niets gebeurd ter goedmaking van de beleedigingen, den Engelschen door de Chinezen aangedaan. Sedert is ook Zijne Excellentie de Onderkoning LI van het openbare staatstooneel afgetreden; zwaar beladen met ketenen is hij als een misdadige te water naar Peking opgezonden geworden, omdat hij niet in staat was, de oproerige bergbewoners in de provincie Quan-tong ten onder te brengen. Welk een ver-

schrikkelijke toestand des lands! een man, die met verachting de magt der Britsche heerschappij konde aanzien, zulk een man wordt een jaar later als een gemeene moordenaar voor het geregt gesleept!

Ten slotte onzer mededeelingen over China geven wij een overzigt van den geheelen omvang van den handel, welke door de vreemde natiën op de haven van Canton gedreven wordt. Het zal uit dit overzigt blijken, dat die handel van jaar tot jaar toeneemt, ten voordeele der vreemde volkeren en ten nadeele van het Chinesche rijk; zoo dus de Chinesche regering eenmaal met kracht dezen handel mogt verbieden, waaraan wij niet geheel twijfelen, zoo kan het rijk daaruit niet dan groot voordeel trekken. Nog voor 15 jaren gingen jaarlijks groote sommen gelds naar China, maar door den opium-handel, welks omvang zich sedert 1818—1830 van 4,159,230 tot 12,900,031 piasters vermeerderd heeft, is zulks veranderd en China betaalt thans jaarlijks eene som van meer dan 6,000,000 p. terug, waarbij nog de zedelijke toestand des volks dagelijks door het gebruik van het opium verergert.

OVERZIGT VAN DEN BRITSCHEN HANDEL MET CHINA.

I. *Invoer in piasters.*

In de jaren	1826—27	1827—28	1828—29	1829—30	1830—31
Voor rekening der Eng. Oostind. Kompagnie	5,871,749	4,518,957	4,940,298	4,484,225	4,514,112
Voor part. rekening. Aan opium	9,269,826	10,382,141	10,591,760	—	—
Voor part. rekening. Katoen van Bengalen, Bombay en Madras	5,153,561	—	3,767,340	—	3,694,716
Voor part. rekening. Aan peper, betelnoten, kamfer, salpeter, ratang's, enz. wordt ontvangen, hetgeen aan de hier volgende hoofdsom nog ontbreekt.					
Voor part. rekening. Geheele som	15,050,982	15,527,728	15,315,318	18,447,147	16,215,261
Geheel bedrag van al den invoer	21,580,981	20,364,600	21,491,464	22,931,372	20,729,369

II. *Uitvoer in piasters.*

Voor rekening der Eng. Oostind. Kompagnie	9,659,842	8,765,165	7,941,811	7,848,104	9,935,858
Voor part. rek. Aan verschillende waren *	2,354,398	3,562,117	5,335,565	7,837,231	4,273,280
Voor part. rek. Baar geld	4,019,000	6,094,646	5,064,805	4,477,830	6,520,231
Voor part. rek. Onderscheidene kleinigheden en zilver en goud in staven vullen de hier ontbrekende sommen aan.					
Geheel bedrag van den uitvoer	18,630,094 †	18,921,932	18,795,581	21,275,257	20,729,369
Balans	2,950,887	1,442,668	2,495,883	1,674,115	337,118 **

Uitvoer van baar geld door de Engelschen uit China.

1828. Naar Engeland . . 328,762 piasters.
„ Bengalen . . 366,388 „
„ Bombay . . 3,782,680 „
4,477,830 piasters, met inbegrip van het zilver 6,595,306 p.

1829. Naar Engeland . . 659,383 piasters. 256,574 tael zilver.
„ Calcutta . . 2,018,023 „ 400,020 „ „
„ Bombay . . . 2,243,458 „ 539,298 „ „
„ and. plaatsen 143,941 „ 49,791 „ „
5,064,805 piasters. 1,245,683 tael zilver; in het geheel 6,771,031 p.

1830. Naar London . . . 2,443,703 piasters. 114,861 tael zilver.
„ Calcutta . . 662,440 „ 222,876 „ „
„ Bombay . . 2,375,588 „ 433,092 „ „
„ and. plaatsen 38,500 „ — „ „
5,520,231 piasters. 770,829 tael zilver; in het geheel 6,590,826 p.

Volgende tabellen zullen den in- en uitvoer van den handel der Engelschen met China nader doen zien, waartoe wij het jaar 1828 tot den 1 April 1829 kiezen.

* Thee, zijde, nanking, kandij, cassia, kamfer, aluin, valsche paarlen, schildpad, Chineesch porselein, Chineesch hout, galant, rabarbar, anijs, moschus, drakenbloed, konzenilje, verlakte houtwaren, goud- en zilverwerk. Het grootste gedeelte van deze goederen gaat naar Indië.

† Den waren uitvoer bekomt men eerst na aftrek van het uitgevoerde baar geld en het bedrag aan contanten, zijnde gemiddeld, zoo als de tabel op volg. bladz. aantoont.

** Er schuilen in de opgaven van deze en andere sommen blijkbaar fouten, doch welke men niet kan verbeteren. De Vertaler.

Invoer door de Engelschen in de haven van Canton in 1828.

I. Voor rekening der Eng. - Oostind. Kompagnie.

Breed doek	5,139	balen = 532,558 yards =	735,534	tael.
(Long ells)	7,500	stuks = 150,000 „ =	900,000	„
(Worleys)	500	„ = 10,000 „ =	68,000	„
Kamlotten	12,000	„ =	237,600	„
Kemelsharen Kamlotten	141	„	4,060	„
Eng. Katoenen	7,650	stuks	33,598	„
Eng. ijzer	29,380	—	75,057	„
Blik	21,579	bakken van 250 ponden	98,258	„
Twist	300	balen	16,524	„
Katoen van Bengalen	33,373	— } te zamen	1,322,361	„
„ „ Bombay	16,404	—		
„ „ Madras	12,858	—		
Sandelhout	35,376	scheit	66,023	„

Summa 3,557,015 tael = 4,940,298 piasters.

II. Voor partikuliere rekening.

Katoen van Bengalen	55,451	balen }	2,712,485 tael = 3,767,340 p.
„ „ Bombay	288,232	„	
„ „ Madras	1,767	„	
Opium			10,591,760 p.

Summa 19,299,398 p.

Uitvoer der Engelschen uit de haven van Canton in 1828.

I. Voor rekening der Eng. - Oostind. Kompagnie.

Thee naar Engeland	5,256,056	tael.
Thee naar de Noord - Amerikaansche bezittingen . .	213,517	„
Thee voor de Kaap - Kolonie	17,550	„
Thee naar St. Helena, Bengalen, Madras en Bombay	39,731	„
Haven - onkosten voor 22 schepen	91,518	„
Andere onkosten en voor het etablissement van Canton	99,732	„

Summa 5,718,104 tael = 7,941,811 p.

II. Voor partikuliere rekening.

Thee	585,890 tael =	813,736 p.
Geld	4,477,830 „	

Geheele uitvoer voor partikuliere rekening 9,587,034 p.

Summa 18,342,581 p.

ALGEMEEN OVERZIGT VAN DEN HANDEL DER NOORD-AMERIKANEN MET CHINA.

Jaren.	Getal schepen.	Spaansche piasters.	Geheele som van den invoer.	Nanking. Bedrag in piasters.	Geheele som van den uitvoer.
1820—1	26	2,569,500	4,088,000	685,000	4,173 000
1821—2	43	5,123,000	—	1,776,000	7,038,741
1822—3	40	6,292,840	—	1,139,200	7,523,492
1823—4	34	4,096,000	—	252,200	5,677,149
1824—5	43	6,524,500	—	664,000	—
1825—6	42	5,725,200	—	765,000	—
1826—7	26	1,841,168	3,796,370	267,405	4,474,891
1827—8	29	2,449,000	6,313,360	?	6,309,350
1828—9	29	2,640,300	6,238,788	?	6,559,925
1829—30	—	1,388,500	4,650,200	?	4,500,000
1830—31	—	1,123,644	4,311,282	?	4,211,611

Behalve den handel, welken de Noord-Amerikanen en de Engelschen met China doen, is die der Hollanders en der Spanjaarden nog te noemen; want de handel der overige natiën is van geene beteekenis.

De Hollanders voerden in 1829 naar China in voor 350,406 piasters aan goederen, waaronder zich voor 105,870 piasters aan opium bevond. De uitvoer bedroeg daartegen voor 455,287 p., waaronder voor 315,832 p. aan thee was.

Op Spaansche schepen werd in den laatsten tijd jaarlijks voor 6—700,000 p. omgezet.

In de hier medegedeelde tabellen zijn de getallen zoo duidelijk opengelegd, dat er geene nadere verklaringen zullen noodig zijn. Wij vleijen ons, over den omvang van den Chineschen zeehandel met Europa zeer naauwkeurige opgaven medegedeeld te hebben, waaruit omstandigheden blijkbaar worden, die in Europa nog niet bekend waren. — Wel is waar, de grootste som van het gereede geld, hetwelk uit China getrokken wordt, gaat onmiddellijk naar Indië, doch het mag waarschijnlijker zijn, dat meer dan de helft daarvan weder naar Europa komt; want het grootste getal Engelschen keert naar oud-Engeland terug, om aldaar *comfortable* te leven, zoodra zij in Indië rijk geworden zijn.

Het privilegie der Engelsch-Oostindische Kompagnie, welks bestaan sinds zoolang de opmerkzaamheid van de beschaafde klasse van alle natiën tot zich heeft getrokken, heeft opgehouden te bestaan, en de toekomst zal spoedig leeren, dat de Chinesche handel niet meer in die mate zal voortbloeijen, als het tot dusver geschied is. Het was inderdaad zeer gemakkelijk in te zien, dat het voorregt dier Kompagnie voor den Engelschen staat zeer nadeelig was en denzelven, vooral bij zijne steeds zoo hoog geroemde handelsinrigtingen, geheel niet voegde. Voorzeker zijn de voordeelen onberekenbaar, welke in korten tijd

voor de Engelsche natie uit de opheffing van dit voorregt voortvloeijen zullen. Bij het voorbeeldig bestuur der Indische Koloniën en den snellen vooruitgang in ontwikkeling van derzelver bewoners, zullen zich aldaar nieuwe bronnen van volksvlijt en handel openen, waaraan men tot nu toe niet dacht en welke men zich ook niet voorstellen konde.

Spoedig na onzen terugkeer hebben wij eene verhandeling over den zeehandel met China in openbare bladen medegedeeld (*Spenersche Zeit.*, Dec. 1832), en het verheugt ons, dat de Engelsche regering, bij het opheffen van het privilegie der Engelsch-Oostindische Kompagnie, naar dezelfde grondbeginselen is te werk gegaan, als wij in dat stuk opengelegd hebben (*).

(*) Hier meenen wij gepast het werk te kunnen besluiten, daar, behalve een aanhangsel op dit Hoofdstuk, eene beschrijving en afbeelding van een Chineesch schaak- en mandarijnspel bevattende, het laatste Boek en Hoofdstuk slechts een grootendeels meteorologisch dagboek van de terugreis tot aan het eiland St. Helena behelst, met een verhaal alleen van een bezoek van Longwood, het voormalige verblijf van NAPOLEON, en van deszelfs graf aldaar. Wij voegen nog alleen hierbij de slotsom van de door den Schrijver gedane en in een Aanhangsel op dit Deel medegedeelde waarnemingen over de specifieke zwaarte van het zeewater:

1°. Het zeewater is bijna overal even zout.

2°. De specifieke digtheid van het zeewater vermindert met de hoogte der breedten, zoodat het water naar de noord- en zuidpool toe ligter wordt tot $\frac{3}{1000}$.

3°. Het water van de Stille zee is $\frac{1}{1000}$ ligter, dan dat van den Atlantischen Oceaan.

4°. In naauwe en geslotene zeeën, als b. v. in de Chinesche zee, Noordzee en in de zee tusschen Vuurland en de Falklands-eilanden, is het water aanmerkelijk ligter, iets, dat wel uit den grooten toevloed van zoet water aldaar te verklaren is.

De Vertaler.

72
71
70
69
13
14
CARABAYA
Rio Be
29
Hunaco alto
Casa del Sal
Elqui
30
V. de Coquimbo
31
V. Limari
V. Choapa
32
V. d. Uspallata
Hornillos
Mendoza
33
V. Nuovo
Tupungato
V. d. Santiago
El Portillo
V. d. Maipú
34
V. d. Rançagua
V. Impossible
V. d. Azufro
35
Peteroa
71
70
69

